# מאמר יקוו המים

## לר' שמואל אבן תבון

ספריה למחשבת ישראל

# מאמר
# יקוו המים!

כולל

חקירות מחקירות שונות, כל דורשי אמת בשערים יהללוהו,
כי תתענג בדשן נפשם, עת אשר יקראוהו.

מאת

החוקר האלהי האדיר בחכמה ובתבונה ידו הדה אמיץ לבו בגבורי
פילוסופים הקדמונים כבוד הדרת שמו מורנו ורבינו

הרב שמואל אבן תבון זצ"ל.

המאמר היקר הלזה חתום וכתוב היה עד היום בבית אוצר הספרים אשר
במדינות איטליאה. ותתעורר איש יקר רוח הרבני החכם השלם בעוז

מהור"ר מרדכי ליב ביסליכים מבראדי,

לחדש כנשר נעוריו ולהעתיקו מכתב ישן ונושן באר על הלחות. למען ירוץ הקורא בו.

ולהפיץ אורו על פני תבל!

**Maamar Jikawu Hamaim von R. Samuel Eben Thibon.**

פרעסבורג,
דרוק אונד פערלאג פאָן אַנטאָן עדלען פאָן שמיד, קאניגל׳ פריוויל׳ בוכדרוקער

**Pressburg, Druck und Verlag von ANTON Edlen v. SCHMID, 1837.**

# דברי המביא לבית הדפוס

## קורות ימי שני חייו

### ופעולתו אשר הביאו אל השלימות הזה.

**אפתח** שפתי תהלה ליוצר כל, אשר הביאני עד הלום. וחנני להוציא מערפלי החכמה סגולות יקרות, עין ראתה ותעידני, חכמים ויאשרוני. והנה אקדים לספר את גודל התלאה אשר מצאתני, עד כי באתי אל התכלית המקווה, והסבות אשר סבבו הלכו על ראשי, עד כי באתי אל השלימות הזה. אסוף אאסוף כל עשתונותי אולי אוכל לעלות בסולם הגלגל ואביטה לאחריתי, כמאמר שלה"מ ע"ה, טוב אחרית דבר מראשיתו, וממני יראו יחד עשיר והלך, וישתוממו מחסדי ה' על ברואיו, ויאמינו כי כל מקרה הזמן אשר יקרה לאדם, אלה מרחוק יבואו הרחק מאוד ממחשבתו וזכרונו, ואלה מקרוב באו, כולם שלוחי ההשגחה מאתו י"ת, על פיו יצאו ועל פיו יבואו, וכל הדעות אשר ידמה האדם כי מרים הם, לא ידע כי יהפכו למתוק, ויטב לו באחריתו.

עיין בפנים הספר מאמר יקוו המים, אשר אני נותן לפניך היום, ותראה נפלאות על דבר אמונת ההשגחה.

ואפן ואראה על אשר עבר לפנים על כל ימי חלדי עד היום, והנה כלו פלא ומבוכה, כלו משקה מים המרים, לרות אשה אל אחותה יחדיו יפגשון, כל ימי מכאובים ויסורים, וכל עניני כעס מבני אדם אשר לעסוק אהבו. פרשו

רשת

רשת לרגלי, סבבוני בכחש, ויגנבו את לבבי תחת לכתי אתם בתום לבבי, זאת היתה גורלי מיום היותי לאיש, עם בני אדם אשר פגעתי, ואם אומרתי אספרה כמו מחול ירביון, אך אפס קצהו אחוז.

בן שלש עשרה שנה א) קראו עלי מועד לשבור בחורי תחת רחיים אחת, ושמה לא רוחמה, וכל הימים ימי השחרות אשר ישבתי עמה היו ימי הבל ואבל, השנים אשר היו לי לששון — לקח אותם ה׳, ולא הרבה היו ימי חיי ההבל אשר דרתי באהלה, כי אשת מדנים היתה, ע״כ פקדתי את נוי, ומארץ מולדתי יצאתי, וכיונה במי נח הייתי, יצוא ושוב, ולא מצאתי מנוח עד אשר באתי אל עיר גברת הממלכה פאריז, והיה טוב לי אז מעתה, עשרתי מצאתי און לי, והשעה משתעשעת ומשחקת לפני, וה׳ — נתן לי לב להעיר מטובי, על אביוני עם ועם, להשביע רעבים להלביש ערומים, ולפזר הוני לכל הפושט ידו, להחיות שיבת אבותי היקרים ז״ל וכל משפחתי בכבוד, ולהתענג נפשם מהטוב אשר חלק לי ה׳. שם החל רוח ה׳ — לפעם בי, לעשות לי שם וזכר עולם, וקבעתי לי עתים להסתופף בחצרות אוצר הספרים אשר בעיר פאריז ב) לחפש ספרי הגדולים הקדמונים ז״ל, לגלה עמוקות מני חשך, להחיותם כהיום הזה, שם מצאתי ספר טעמי המקרא לר״י בן בלעם, אך חמת המציק ואשת מדנים, לא נתנני גם שם לשית עין שכלי על תורת ה׳ התמימה לחשוב מחשבת המדע, והצרות ונדנוד הגלות אשר שקעו בו נפשי וגוי, בלבלה דעתי, חשך וערפל כסתה פני שכלי, והשכחה גברה עלי עד כי רגע דברתי דבר, ואבקשהו ולא נמצא. גם בהיותי שם, מתו עלי אבותי היקרים, אבי היקר מ׳ משה ב״ה אהרן ביסלכים ז״ל, ואמי היקרה מ׳ חוה בת מו״ה בנימין ז״ל. אחר, מת עלי אח יקר מה״ו בנימין ז״ל, לקח אותו ה׳ בעודו באבו. ומאז עלה המות בחלוני, נסתם ממני מעייני השפע הורד עדיי מעלי, וירדתי עשר מעלות אחורנית.

ושבותי

---

א) כמדומה לי.

ב) אין כמוה בכל כרכי העולם.

ושבותי אני את לבי לשוב אל ארץ מולדתי, שש מלאתי ימי עוני, כשלתי מאוד, גם מתה עלי אחות, יחידתי היקרה מ' העניא לאה, היא לקחה את לבי כי אהבת נפש אהבתיה, גם הנחש עשתה בי כלה ונחלה, והודי נהפך עלי למשחית. ע"כ אמרתי אל לבי ברח לך מארץ מולדתך גם בפעם הזאת, והמלט על נפשך פן תספה עם המעט אשר נשאר בידך. והנה יצאתי שנית מארצי ושמתי פני לארץ האללאנד, ומחשבותי אשר היתה לנגדי תמיד להעיר ספרי הקדמונים משנת עולם נתנה פוגות לדמעתי. אולם פגעי הזמן אשר ילחמו בלי ליאות נגד שלות האדם, גם שם לחמו נגדי, גם שם ה' אמר רדה, גם שם ה' אמר לשכון בערפלי העוני, ומיתר הפליטה הנשארת לי מהוני נטבע בים מצולה — ואין מעמד, ולא נשאר לי כ"א גויתי אשר הבאתי בשובו שנית לעיר מולדתי, ובאתי לבית אחי יחידי וידיד נפשי ירא ה' וסור מרע מנעוריו, תומך עני ודל מאשר מלא ידו, אב ליתומים, וכל אשר מכירו, רוחו נוחה הימנו, ה"ה הרבני המופלא מה"ו אפרים ביקלכיס נ"י כשמש בלהדים, הוא כיבד אותי מכל אשר מלא ידו לכבדני ולנחמני מעצבוני, שם ישבתי גם בכיתי על רוע מזלי, ושפכתי שיח לפני קוני, ואמרתי, אתה ה'! את בניי לקחת ואת הוני העברת, ומה זאת עשית לי עוד להדיחני מדחי אל דחי, וכנוע עלי היער מפני הרוח, כן נוע תניע אותי בארץ, רגע בארץ מולדתי, כאורח נטה ללון תעמידני, ובבוקר אל ארץ אחרת תשליכני, מה החלום הזה אשר הייתי כחולמים זה כשלשים שנה.?

עת שבתי כה משומם ודומם, רוחי סערה בקרבי, ועיני לשמים נשאתי, ראיתי התקוה! אשת חן אשר בין שדיה ימצא האדם מנוח והשקט, היא תמחה דמעה מעל כל פנים, היא תלוה העני והולך אל קברו, ותטיב לו יום המות מיום הולדו, ומתקה לו שנתו שנת עולם. הבטחון והאמונה שמו בכליהם משמנם נוטף ריח בשמי נחמה, מוריקים גם המה תוך חדרי לבי, השלשה שלוחי ה', נקבצו באו אלי לבשר יום בהיר ושפע ההצלחה, גם קול מחשבתי השתולה בי להקיץ ספרי הקדמונים מתרדמת הזמן גם היא נקפה בלבי, יומם ולילה לא שקטו רעיוני, ולנגד עיני ראיתי אורות מלכים אשר עין אדם לא תשורם.

ואמרתי

ואמרתי בלבי מה המה הרעיונות האלה?, התקוה! דבש וחלב תחת לשונה היא קדמני בדבריה ותאמר תבא ג) ! תבא נא עמדי ואוליכך למדינות איטלי', שם מלוא הזהב ואוצרות מלכים, שם תרוה נפשיך מכל אשר תשתוקק!, אך ראה נא כי הבטחון והאמונה עמך יסעו, ועמך יחנו, ובלעדיהם לא תשיג מטרת מאווייך: והנה חיש מהר אחריה הלכתי, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות עד בואי לארץ איטלי' המלאה לה מטעי קדש, תפוחי זהב במשכיות כסף, ופנינים רבים לרוב כמלאו שמה, כתבי יד, אשר ה' הותיר לנו שריד מאת קדמונינו ז"ל, אולם ידי שרים ועשירי עם שלטו בם, בירכתי ביתם יעמדו, בחושך ידמו, עד כי יהיו לברות לעש, וישרצו בם שרץ לנפש חיה, וירבצו שם ילדיהן, וכאשר ראיתי מעשה ידי הקדושים הובאו במאסר ובנחשתים, ולא נראה אור במושבותם, זלגו עיני דמעות, ונפשי עליהם תאבל, ואומר מי יתן ואוכל לשבור דלתי משכן הקדושים האלה להוציא ממסגר אסיר, לא נותר עד אחד,

והנה נפלאת ממני ולא אבין, כי עד היום לא בא בקרב מחנה ישראל איש שם על לב להחיש מפלט לנו לבקש ככסף וכמטמונים, מיתר הפליטה הנשארת מחכמי דור ודור, אשר הגדולים שבחכמי האומות לאו כן תמהו על עומק חכמתם ד)

> עיין בהקדמת ס' מורה המורה אשר אני נותן לפניך היום
> דברי אפלטון, על חכם וצדיק אחד מעם ישראל.

אך אמרתי עת לכל חפץ, וה' הכין אותי עד עת יולדה ילדה, וממני יהיה תוצאותם מקדש, והנה ה' נתן לי לשון למודים, ע"כ שמתי פני כחלמיש

לדבר

---

ג) תבא תקוה בטחון אמונה.

ד) המה היו מוכתרים בכתר התורה והחכמה מתוקנים בכל מעלות המדות והמוסר מלומדי דרך ארץ עד כי לפני מלכים יתיצבו ושרי העמים מצאו עונג בחברתם, אהבתם כל אדם אף כי היו מדתות שונות, כל ימיהם רדפו אחר מקור האמת והצדק. הענוה היה לבושם אין כסף נחשב בעיניהם כ"א לפתוח בו עני ואביון, וכל אדם עת כי מטה ידו, ולמלאות מחסור דלים פזרו הונם, בימי הרעים האלה היתה יראת ה' והאמונה ואהבת ריעים תקועה בלב אין מרעיתם. הה! תרדנה עינינו דמעה על אבדן כזה. אך הודות לה' כי השאירו אחריהם ברכה לכתוב דבריהם בספר לזכר עולם להראות אותנו הדרך אשר דרכו בהם ונוכל לנחם מעצבוננו ולהתענג עונג-נפשי מנעימות דבריהם.

לדבר על לב יחידים, לשלוח חפשי ספרי כתבי יד מהאחנים מוקדי ארץ אשר תחת ידם, וה׳ הצליח בידי, כי פדיתי בשלום ערך ארבעים מהם, והרבתי כופר נפשם. הן המה קורא נעים השבות הרחוקות שבו הלכו עלי עד מ מאת ה׳ חבלים נפלו לי בנעימים הספרים היקרים האלה אשר התקוה הובילני אליהם. ועוד לא שקטו רעיוני ועשתונותי מבוהלים להגדיל אוצרותי עד אין קץ. אך, ה׳ אמר עד פה תבא ולא תוסיף לאסוף חמרים מהאוצרות האלה, ופתאום כנן מצעדי לחזור לארץ מולדתי עוד פעם הזאת השלישית.

הלילה! עת שבתי בביתי למען הנפש מעבודתי, ומחום היום אשר בארץ איטליען, ובידי ספר להתענג בו מעט עונג נפשי טרם אתן שנה לעיני, ואשא עיני! והנה איש עומד לנגדי, מראהו לבן אדמדם, ושערות ראשו וזקנו אדומים, ובידו מגלת ספר כתוב משני עבריו מזה ומזה, וחרדתי חרדה גדולה לא נשאר בי רוח, כי לא הכרתיו, ולא אוכל לבוא עד תכונתו, אם מהשינה אשר בזרועותיה רגע הזאת תחבקני, ואם כי החשך כסה זוהר נרי דליק על על ראשי, ובקול פחדים שועתי להאיש העומד לנגדי מי אתה? גשה נא אלי ואמושך! פתח פיו בחלקות לשונו ואמר הכר נא בי אוהבך, קרא נא את המגלה הזאת הובאת לי מעיר מולדתך ה) הושיעני נא! חושה נא לשוב לביתך, כי אין לי מושיע בלתך. ואני מרחוק אהיה עמך ואכלכל שיבתך בשמחה אשר אשלם לך מחודש לחודש עד תמלא די טרף לביתך ותותיר, ואם אשכחך תשכח ימיני, זאת נשבעתי לך בחיי אבי הזקן, ובחיי בני בכורי. ואמרתי לו אעשה כאשר צויתני ואלך לארצי לעבדך שם בלב שלם, אך שמור נא את השבועה אשר נשבעת לי. למחרת היום שמתי פני לשוב לבית אבי: ו)

עתה

ה) בדבר הסחורה אשר היה לי פה בבית גנזי ובעלתך שלחתיה שם לאוהבך אשר לא ידעתיו מעולם ועל אמונתי בך מסרתיה לידו כי אותך ידעתי וראיתי צדיק לפני עתה איה נשארת נעזבת כמלונה במקשה ואין קונה.

ו) טרם הפרדי מעליו מסרתי בידו אוצר הספרים שלי אשר בזעת אפי אספתי לי בעיר שם, להתענג בהם עונג נפשי עת יביאני ה׳ לשלום לביתי ואמית מעט מהשתערות הזמן ואמרתי לו הנני נותן האוצר הזה בידך שמור אותו כבבת עין ותשלחהו בשמירה מעולה לארצי. והוא משפט עשה כאשר

עתה עת שב ה׳ את שבותי שלישית לארלי, לא ידעתי אם אוסיף עוד לראות הארץ הטובה הזאת ארץ איטליא כי אחר שלחתי האשה הנ"ל לביתה ונתתי בידה גט כריתות ולקחתי לי אשה חדשה, חשבתי דרכי לבוא אל השלימות אשר שמתי לעשות לי זכר עולם. רזה שלש שנים עברו אשר אני עובד עבודת הקודש בהעתקת ספרים מקדמונים ז"ל, ולא חסתי על ההוצאות אשר רבו מאוד, ועד היום מאומה לא עשיתי לפרנסת ביתי, כ"א דבר ה׳ היתה מטרת חפצי לגשלימה, עד אשר זכיתי להביא על מזבח הדפוס המשובח והמפואר דק"ק פ ר ע ש ב ו ר ג חמשה ספרים כנודע, ובעזר האל עתה באתי לתכלית המקווה, עתה אומר בני הם היום ילדתים, ואם אבוא עוד לספר לפניך קורא נעים גודל התלאות אשר עברו עלי בהדפסת הס׳ האלה, יכלו הימים ואנכי לא אכלה, חי נפשי לו שקל ישקל לי הקונה, כסף מחירם עשרת מונים, לא ישלם לי אחד מאלף שהכסף אשר יצא מכיסי, זה יותר משלש שנים ואבדן זמני, ומולשת גופי מהלעבו והתוחלת והפחד אשר פחדתי שלא תהיו כבודי לכלימה (אם לא אבוא ח"ו אל מטרת חפצי), אך ה׳ עמד לימין לדקי ומקלון ובוז שמר נפשי. וזאת היא השבה הרחוקה, אשר הדפני שלישית לשוב לביתי, מי לא ידע בכל אלה כי מאת ה׳ היתה זאת.

והנה טרם אכלה לדבר אבקש ממך קורא נעים לשלוח לעבדך אם בכבידות כהגתי מגרותי, אמרות דלות וכמושות, אין ביכה בהם, כי לא כנותבי מליצות ודורשי חידות ומחברי חיבורים בלשונינו הקדושה, אני, הלא רובם ככולם אשר במדינותינו

---

איש יהודי בעולם ואין אנשים שופטים בארץ עשק אותי בכח ואין מנחם לי! הה. לא אוסיף עוד לראות הפנינים היקרים אשר היו בין הספרים האלה, וכל הון ביתו לא ישוה אף תמורת אחת מהנה. הלא המה ס"ת באותיות קדמוני כ"י, אשר מעולם לא ראה אור, הרשב"א אותיות מרובעת חלק משלי ישן נושן, איגרת אל תהי כאבותיך עם פי׳ ר׳ ש"ס; מעון השואלים להמשורר האלקי הרב הראשי נקרא Danti העברי, המנוחל על משלי ישן נושן. ועוד פנינים יקרים מקבר הוריעה מהכיום, חי נפשי כי היה בדעתי להדפיסם כולם: הה! עתה מתו עלי מעשה הצדיקים האלה, נאבדים הפקים לאמיתותם עד· והנה אעידה לי עדים נאמנים עד השורות האלה אשר שלה יעמודו פה ועד עולם לא ימחקו, ועדי אנשי אמת שוכני בלע בעיר מולדתי, כי חף אני מכל פשע נגד האיש הזה, ואני עבדתי אותו כעבד נאמן באמת ובתמים

במדינותינו ובמדינות איטליא, יושבים בטח בביתם, מלאים כל טוב מספרי החכמה והמדע, אשר ימלאו שכלם בהם כל צרכם, להם אשה טובה ובנים להשתעשע בהם עונג גופני, עת ינוחו מעבודתם עבודת הקודש, ע"כ אין עליהם להפליא אם נכבדות ידברו: אולם אני במה תתענג נפשי? ולשמחה מה זו עושה לי? כי בהיות אדם בשלוה והשקט, ישב בו רוח המליצה בלי פגע, כי שכלו חפשי מכל היגונות, אך בהיות אדם משוקע בתכלית התלאות, ותמיד הוא בעלב ורוח נכאה, גם מליצתו וכל אשר יולד מחשבתו הוא בשפל המדרגה.

יערבו נא החיבורים האלה לכל משקיף בהם, ואם ימצא איזה שגיאה ידינני לזכות כי כל אשר בכוחי עשיתי. ספרי התלמוד נתתי ביד גדולי הדור להגיהם, וספרי החכמה מסרתי לידי גדולי החכמה לשות עינם עליהם, ובצל ארזים ההם באתי לחסות טרם עשיתי מאומה, ומה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי, ונשמת הצדיקים אשר הולדתי היום יליצו טוב בעדי להביא לאור עולם יתר החיבורים הקדושים אשר באוצרותי, ויהי נועם ה' על מעשה ידי, יתן ה' בלב האנשים אשר באו על החתום בספרי, לשלם נדרם, ולעשות כבוד לשמם אשר יעמדו לדור דורים, ויתן ה' בלב כל עם ישראל אהבתו ויראתו ואהבת התורה הקדושה, לב טהור יברא לנו לרדוף צדקה וחסד, לחזק ידים רפות עת כי מטה ידם, ורוח נכון יחדש בקרבנו לאהבת האמת והטוב והישר, ובימינו תמלא הארץ דעה.

היום ער"ח אב שנת **אלי רצה נא פועל ידי** לפ"ק.

אלה הדברים היוצאים מלב איש בראדי

**מרדכי ליב ביסלכים.**

# מכתב תודה
## מאחי ידידי
## מה"ו אפרים ביסלכים נ"י.

בעז"ה עש"ק ה' תמוז פק"ק בראד תקצ"ז לפ"ק.

מרבה המשרה ושלום אין קץ, אל כבוד אחי יחידי ויקירי המוכתר במעלות ומשובץ באבני מדות יקרות, ידיד אנשים ופאר האחים מו"ה מרדכי ליב ביסלכים נ"י יחי' בטוב ובנעימים.

הן הודעתני אחי במכתביך, אשר באת כבר בברית ההדפסה, להעלות ממשה מכתבי יד המובחרים אשר אתך הנקובים בשם, על הדפוס המהולל והמפואר של האדון אנטאָן עדלען פֿאָן שמיד הנעיד, בק"ק פרעסבורג. ונתת שמחה בלבי, כגן רוה גיל הרויתני, לכן הנני שולח לך מכתב תודה הלז. ואבקש ממך אחי ידידי לספח אותו אל אחת החיבורים, למען יהיה גם לי גם לך למזכרת אהבה, עד המכתב הזה, אף כי נסתר איש מרעהו, נפשותנו נאחדות, והלבבות נקשרות בעבותות אהבה, כעבות עגלה לבלתי הנתק.

ואען ואומר ביום ברא ה' אלקים את האדם מבחר יצוריו עלי ארץ, אז ראה וחקר והכין כל גלגלי סבותיו. סבת טרפו ומזונו עשרו וקנינו, אף סבת עניו ומרודו, להוריד לארץ כבודו, יש מחייתו בביתו ובארץ מגידתו טרף הכינו. ויש על המחיה אל כנף ארץ ינוע כאשר יניד הצפור מקנו. יש מתעשר באין עמל ובאין אונים עצמה ירבה לא יועף ולא ייגע. ויש מתרושש ועמל רב כל חלי ונגע כל מקרה ופגע. יש זוכה לשתי שלחנות בחיי זרע ברך ה' ומזוני רויחא ארוחתו ארוחת תמיד נותן לו. ויש א' ואין שני גם בן אין לו, וכל ימיו רעים ומחסור אין שאלה לעורו, ואין לחם למאכלו: הכל כאשר לכל אם לחסד אם לשבט, מה' היא נסבה כאשר גזרה חכמתו העליונה וכפי מעשה אנוש ופעולותיו ועלילות מצעדי גבר, ובלעדי זאת הנה הוסיף ה' להפליא את האדם הלז ואין די אשר ילדו בסבותיו העצמיות הקרובות אליו המשרתים אותו וכל

אשר

אשר אתו וחי בהם. אך הכין עבורו עוד שבילים וגבולים רחוקים הרחק מאוד מאדם לפי ראות עיני בשר לא ידומה אשר תקרינה אותו כאלה. ובאמת הן הנה הולכים במישור ובלולים יעלו בסבות מתהפכות ושונות אופן לאופן וגלגל לגלגל מרוכסים אחת אל אחת בשרשות עבותות השגחת־יתעלה, עד אשר ילאו הלוך וקרוב להגיע מלון קיצם ולהתכונן על אודותם ועל ידם יסוד אחד גדול עצום אשר קדמה בגזירת חכמתו לא יסבו הסבות בלכתם, כ"א אל אשר רוח ה׳ ישאם, שם יחנו ושם יעמודו קולעים אל שערת מטרת רצונו ולא יחטיאו [א]

ואתה אחי ידידי, אנכי מנעורך ידעתיך בשם חסר שלום, מעודך כפולו מעיינות רעיונך ויחלק לבך לכמה חלקים, כל ימי חלדך לא מצאת מנוח מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, ומאורות שלוה לא ראית מימיך, אם במנוחת הנפש כי ערירי אתה, והבנים בניך לקח אותם אלקים ואינם. ידעתי גם אני אשר מדי זכרך, רוחך נשבר ולבך תמס הלך. ועל העדר זרעך דמוע תדמע עינך ועפעפיך יזלו מים מאין הפוגות, לאמר מאין יבוא עזרי מקדש? ואני אנה אני בא לעשות לי שם בארצות החיים ולהתהלך זכרי בעולם הנצחי, או מי יבוא אחרי למלאות מקומי לכלכל את שבתי להיות משען לי משען לחם ומים ולהשאיר בארץ גזעי מטע ה׳ להתפאר. ואם בהעדר מנוחת הגוף כי לעמל רב נולדת, ומעת לאח הכרתיך שבעת נדודים, מאז היית לארצך ונכרי למולדתך, בביתך לא ישכונו רגליך, על מחיתך סבות בסבות עלמיות מסינדות ראש עצמו רבו מספר, נפשך שמת בכפיך לרכוב אניות לעבור ארחות ימים, ועל כנפות הארץ רוח ה׳ ישאך, פעם אל מדינות צרפת ועֶנגלאנד. שם הזמן משחקת לפניך קרית קנין ורכוש עלה שיאך למעלה אז הראית רהב זך לבבך, עשית טוב בעמלך, פזר נתת להונך, להחיות בכבוד רב שיבת מולידך, לחום עניים לחון אומללים בכ מעשת ידך, ואחר עוד מעט, וגלגל החוזר נקרוא נקראת, זה עוני קרא לך להשב פעמי נסיעתך למדינת האללאנד שם אבדת כל עמל ויגיע כפים, לא נשאר שריד לך בגפך יצאת וריקם השיבך ה׳, ומשם הורד כצורך אל שפל המצב וסתר המדריגה.

אמנם מסע האחרון הכביר עת ה׳ אמר לך „עלה אתי בשבתי למדינות איטליא ואנכי אעלך גם עלה אשים עיני עליך לקרב אליך השנה הרחוקה„

אשר

---

[א] והלא דבר זה מפורשים בתורה אשר עד כמה סבות ומערכות עברו על קדקד נזיר אחיו מעת הובלה מעל שלחן אביו עד אשר הושב בעוז וממשל רב להתראות עמו פנים, ואחריו יבאו כל בית יעקב, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אשר קדמה בגזירה כי גר יהיה זרעך וגו׳. ורבים הדומים לזה

„אשר לא דמיתה ולא עלתה על לבך כי אותך ראיתי ישר ועל ידך בחרתי לבלע מחשבתי,
„לך תאות הסבה הזאת, ומיום היותך עיני צופות הליכותיה אליך, בעד חלון השגחתי
„נשקפה קו לקו לראות שלום בואך, תשמח לקראתך ואתה תמשול בה ועל ידה גדלתי
„תהל אור, והפלי אשלים, הנה נא לי פה אוצר בלום וסגלות מלכים, המה חיבורי קדמונים,
„קדושי עליונים חכמים ונבונים אשר עד כה סוגרו במסגר בריח ודלתים ברזל ונחשתים
„ספונים ונעלמים עדן לא שזפתם עין, לא האירו זוהר פניני יושר אמריהם עלי מתי
„תבל עמי, ולא התבונן שמשם שמש צדק על שדי תבונות ישורון. לך החלן חוט שנם
„מתביך אמן זרועך חקור אחריהם חפשם כמטמונים והשיג תשיג אותם עשה והצלח ואנכי
„אהיה בעזרך, אז תנחם מעצבון לבך אשים קץ ליגיע כפיך ולהיות שכר טוב בעמלך ומשם
„הכינותי לך זכרון עולם שם טוב מבנים ובנות, תזכר לדור אחרון לא תשכח לנצח".

ועתה יקירי אחי אייזר חילך הטיבות אשר עשית להוציא לאור עולם החיבורים האלו אשר נשאת את שמותם על מכתבך, אשריך ואשרי חלקך אשר הסבה הזאת עלתה בגורלך, ולך היה למנה [ב] החזק בה אל תרף, מהר והחישה מעשיך, כה יתן לך ה' וכה יוסיף להפיק זממיך ולהוציא מחשבתך אל הפועל ביתר חיבורי כתבי יד המסתופפים בצילך ולנים בסתר אהלך, וטהור ידים יוסיף אומץ לפקוח עיניך גם על יופי הדפוס ומיטב ההגהה, למען היות מעשיך שלם בתכלית לכבוד ותפארת. ואם אמרתי לספר בשבח הספרים ומחבריהם הלא דבר שפתים אך למותר, כי מי אנכי חסר תבונות לעמוד בשבח הגדולים חקרי לב, אמנם חכמים יראם ויאשרם, נבונים ויהללם, וישרים יברכו אותם ואותך, לאמר יגדל שמך סלה, וגם מפי אחי ידידך תבורך כבעל גמולך, ראה חיים ושלום והשקט ומנוחת אמת, תתחדש כנשר נעוריך, תבוא בשיבה טובה, זקן ושבע אושר, יואל אלקים וילך לשום לך עוד שארית בארץ תמורתך בן משכיל לשם ולתהלה, ואחריתך ישגא מאוד בזה ובבא, כחפץ אם רחוק ממך בדרך רחוקה וקרוב אליך ממעמקי קירות לב הכותב בחפזי מסבת בת מערך הזמן.

---

[ב] כמאמר חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי.

הק' אפרים בן הישר מה"ו משה ביסלבים ז"ל.

# פרק ראשון.

**אמר** שמואל בר׳ יהודה בן תבון הספרדי זל״ל: שאל ממני אחד מן החברים המשכילים המבקשים למצוא דברי חפץ. [מה יאמרו הפילסופים במים היסודיים שאינםמקיפים כל הארץ ואינם מכסין כל פניה אך קצתה מגולה רואה פני האויר במורגש ממנה עם דעתם שהיסודות כולם בטבעם להיות כדורים גלגליים ומטבע לכלול הקל שבהם את הכבד ממנו ולהקיפו מכל צד שהיוצא מכח דבריהם בלא ספק היא· שהארץ שהיא היסוד הכבד שבכולם כבידות מוחלט ראוי לפי טבעה להיות כדור מקשה בשפל המקומות שהוא אמצע הכל כי הוא מקומה המשלים צורתה ומטבע המים לכבידות אשר להם בהצטרפם לאשר למעלה מהם ולקלותם בערך אל הארץ להקיפה מכל צד תכונה גלגלית וכן ענין האויר עם המים והאש עם האויר כל זה הטבע בהם לפי מה שבארו במופתיהם או בראיותיהם החזקים א״כ מה הסבה· להגלות הארץ והראות היבשה ואיך לא יכסו המים את כולה כראוי לטבעם.] זהו ענין השאלה ואמנם היוצא מכח דבריהם הוא שאין לשאול השאלה הזאת רק למאמיני הקדמו׳ לבד המאמינים שעולם כמנהגו נוהג אך מאמיני החידוש· אומרים ששם בדברו ובמאמרו שנה טבעם· אמר להקוות המים אל מקום אחד ולהראות היבשה והיה כדברו ורצונו ואמרי שנה טבעם ולא אמרתי שכך היו מאז לא היה להם מציאות אחר שהכתוב מורה בלא ספק שכל הארץ היתה מכוסה מים ועל העת ההיא אמר: והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום שהוא כאלו אמר תהום ועל פניו חשך האויר מלת תהו ובהו במלת תהום כי הוא היה סבת התהו וע״כ אמר: וחשך על פני תהום ולא אמר על פני הארץ ולא חשך על פניה וכן אמר ורוח אלהי׳ מרחפת על פני המים כלומר מי התהום ולא אמר על פני הארץ כי לא היה דבר מן הארץ מגולה אך כולה היתה מכוסה במים. ולזה אמר ג״כ ותראה היבשה כי לא הי׳ דבר בה נראה עד שנקוו אל מקום אחד. זה כולו דבר מבואר מן הכתוב אין בין התורה והפילסופיא מחלוקת בטבעי היסודית אך אולי המחלוקת ביניהם· אם נמלא זמן לפי טבעם עד שאנה

השם טבעם אם לא: ואני בראותי כי זאת השאלה והתשובה עליה מענין הכתוב אשר בפסוק יקוו המים קראתי שם המאמר הזה אשר חברתיו בביאור זאת השאלה מאמר יקוו המים אע"פ שיש בלבי לבאר בו ענינים אחרים נכבדים ממנה יש להם התלות בענינה ועשיתי זה מפני שהוא היה הסבה לחבור זה המאמר: וזה אשאל להליצו מה שראוי להליצו לפני תשובתי על השאלה הקודם וכזה אחרי שאלי מאלהי לשמור דברי פי משגיאה ולשמור המעיינים בו מהכשל בדברי ולתת בלבם לדון לכף זכות ולא לכף חובה למה שיראה להם בהם רחוק מדעותם כי כן יקרה על הרוב בדברי מי שיחדש דבר באלו הענינים כי ידעו באמת כי אני לא כונתי בדברים ההם רק על האמת נמשך אחר מה שנראה לי שהוא דעת המדברים ברוח הקודש והנביאים ע"ה ומחכמי המשנה הנמשכים אחריהם ז"ל.

---

## פרק שני.

וקודם שאתחיל בעיקר התשובה אקדים לכתוב הנה מה שכבר נודע מדעת הפלוסופים בד' היסודות. והרב מורה צדק העיר עליו במאמרו הנכבד בפרק ע"ב מן החלק הראשון ממנו וזולתו מפרקי המאמר והוא שהם דוממים אין להם בטבעם להתנועע במקומם הטבעי ולא ממקומם הטבעי אל מקום אחר אך הטבע בהם שאם יכריח אחד מהם מכריח ויזיזהו ממקומו שישוב אל מקומו בתנועה ישרה בסור מעליו המכריח ההוא כלומר שאם יבא על העליון מכריח ירידהו למטה ממקומו הטבעי בסור המכריח ההוא מעליו יתנועע לשוב למעלה למקומו הטבעי מצד המכריח לצד הגלגלים וכן אם יבא על השפל מכריח ויעלהו ממקומו הטבעי אל מקום חבירו הגבוה ממנו יש בטבעו בסור המכריח ההוא מעליו לשוב למטה אל מקומו בתנועה ישרה מצד הגלגלים לצד כדור הארץ או אמור מצד המקיף לצד הנקודה המדומה באמצע כדור הארץ הנקראת מרכז העולם וכן מדעתם שמטבעי היסודות להשתנות כל אחד מהם אל חבירו אך שוב האויר מים הוא קל להשתתפם באיכות אחת והיא הליחות והחום באויר חלוש והקור במים חזק ויקל עליו להפכו אליו וכן ישוב המים ארץ ואולם שוב האש מים או המים אש והארץ אויר ובהפך הוא הכבד להיות ההפך ביניהם בשתי האיכיות והאמצעי הוא שוב המים אויר או הארץ מים, להיות הקר במים חזק והחום באויר חלוש. וכן היובש בארץ חזק והלחות במים חלוש כוף דבר כל אחד משתנה לחבירו כלומר

יפשיט

יפשיט צורתו וילבש צורת חברו וכשיתילד האחד מהם על הדרך הזאת שלא במקומו יתנועע מיד ללכת אל מקומו הטבעי לו בתנועה ישרה ובאור זה: שאם יתילדו מים או עפר במקום האויר והאש מיד ירדו למטה על הארץ שהוא מקומם הטבעי על קו ישר וכן כשיתילד בארץ או במים דברים אויריים או אשיים יעלו מיד אל מקום האויר והאש כל אחד אל מקומו הטבעי לו במוחש משני מיני האד הלח והיבש אשר הגשם מיוחד בשם אד והיבש בשם קיטור וכן מדעתם שהשמש ושאר הכוכבים בתנועות הגלגלים שהם קבועים בהם מסירים היסודות ממקומם בהכרח השפלה הגבוה והגבוה השפל כמו שנרמז כל זה בסוף פרק שני מן החלק השלישי. והם ג"כ סבת להשתנות היסודות קצתם אל קצתם.— ואחר שנתיישב כל זה אין ספק בדבר ממנו אודיעך כי הפלוסופים זכרו בספריהם טעם שמירת זה המקום המגולה מן הארץ אשר הנגלה ממנו הכרחי במציאות הצמחים ובע"ח וכן זכרו טעם שוב המקום שהוא ים בזמן אחד יבשה בזמן אחר ובהפך שישוב מקום היבשה ים ואולם לא מצאתי לאחד מהם שזכר בביאור טעם צאת הארץ מכדוריתה שיובן מדבריו שהיה זמן שהיתה בו כדורית ויצאה מכדוריתה לסבת כך וכך עד שעבר הבולט ממנה עבי גוף המים ותמשש האויר שצריך לפי דעתם שיהיו עביו על הארץ גדול מאוד כי צריך שיהיה בהם ר"ל במים כדי שאם יקפאו ויתעבו וישובו עפר שיהיו בעפר ההוא כשיעור כדור הארץ וכן האויר עם המים והאש עם האויר.—

ומהיום עשרים שנה אני חותר במצולת זאת החקירה לצאת ממנה אל יבשת הביאור ואשר נגלה לי בה אחר חפשי כל ספרי חכמת הטבע הנמצאים אתי היא דעת הפילוסופים ואת השאלה היא הרחקתם לה ושאין לשאול אותה כלל כהרחקת החכמים ז"ל לשאילת מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור וכמהו אצלם ר"ל אצל הפילוסופים שאלות רבות מזה המין אין לשאול אותם לפי דעתם כי כלם המה ספקות מתחדשות מדמיון תחלה וראש לעולם או זמן סמוך לתחלה וכל זה אצל מפעולות המדמה לא פועל השכל אך השכל לפי דעתם מרחיקם וכבר הודיעך הרב מורה צדק בחלק הראשון בפרק ע"ג ממנו שהרבה דברים לא יוכל האדם לדמותם והשכל אימת מציאותם וכן יש דברים רבים שלא יוכל הכח המדמה להמלט מלדמות מציאותם והשכל אימת שאין להם מציאות ומזה המין אצלם הוא ענין התחלה וראש למציאות העולם שהדמיון יבקש בכל דבר ראש והתחלה המשך אחר המורגש: ובעלי הקדמות חושבים שהשכל אימת המנע היות תחלה וראש לכלל המציאות עם מחשבתם זאת אין לשאול איך נגאה

קצת

קצת כדור הארץ אחר שהיה מכוסה שהם יאמרו לך שמעולם לא היה זמן שלא היה קצת הארץ מגולה ושלא היה עליה ובזה אלו הנמצאות כמו שלא היה מעולם זמן שלא היו בה יסודות ואע"פ שיקדום להם לפי הטבע מציאות חומר שאין לה צורה המיוחדת בה כלל קבל ארבע צורת ובצורת ההם היו יסודות. וכן יאמרו שמעולם לא היה זמן שלא היה בו נמצאות מורכבת מן היסודות כשני מיני האד הלח והיבש שהם מורכבים בלא ספק. ובמיני האבנים ואבני מחצב ובזולתו מן האבנים ובמיני מתכות כלם אע"פ שמציאות היסודות הפשוטים קודמים בטבע למציאות שני האדים ומציאות שני האדים קודם בטבע למציאות המתכות, והאבנים וכן יאמרו שמעולם לא היה זמן שלא היו בו צמחים. אע"פ שמציאות האדים והאבנים והמתכות קודם בטבע למציאות הצמחים וכן יאמרו שלא היה זמן שלא היו בו בעלי חיים אע"פ שמציאות הצמחים קודם בטבע למציאות. בעלי חיים וכל הסדר הזה מבואר מפסוקי התורה ומבאור החכמים ז"ל להם תרגום אונקלוס ע"ה ואד יעלה מן הארץ ועננא הוה סליק מן ארעא ובבראשית רבה אמרו פרק י"ג על פסוק וכל שיח השדה טרם יצמח וגומר תני ר' חייא אלו ואלו לא צמחו עד שירדו עליהם גשמים ר"ל באלו ואלו הן עלי גן עדן הן עלים דעלמא שהן ליסודו של עולם הנה גלו ובארו שלא צמחו הצמחים עד שנגלתה הארץ וירדו עליהם גשמים והגלות הארץ היא כמשך אחרי בריאות ההרים שהיא מקור האבנים והמתכות כמו שיתבאר לך אחרי זה: והגשמים הם מן האד העולה מן הארץ והימים כמו שמבאר הכתוב ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה כלומר ועלה מן הארץ אל האויר עד שיפגוש מקום שישוב בו האד והענן המתהוה ממנו מים. וכבר הקדמנו להודיע כי כשיתילד אחד מן היסודות שלא במקומו שהוא יתנועע בטבעו ללכת עד מקומו הטבעי וע"כ ירדו המים ההם המתילדים במקום שמתילדים בו אל הארץ למקומם הטבעי והם נקראים מטר וגשם והם המשקים פני האדמה כי ענין והשקה ר"ל והשקה אחר שובו מים למעלה פני האדמה ברדתו אליה ואע"פ שכל אלו הקדימות הנזכרות הם טבעיות ואולם לא כל קודם לטבעו הוא קודם בזמן גם לא כל הראוי לדבר לפי טבעו הוא נמצא לו או היה זמן שנמצא לו או יהיה זמן שימצא לו כמו שתשמע אחר זה אך דעת הפלוסופים הוא מה שהודיעך החכם באמרו: מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה" שענינו מה שהיה במה שעבר מן הזמן הוא הנמצא עתה ואשר עתיד להיות הוא שהיה ג"כ בזמן העובר השוה מה שבזמן העומד ומה שיהיה בזמן העתיד לאשר היה בעובר א"כ הכל שוה אין

כל חדש ואשר זכרוהו הפילוסופים בשמירת המקום הנזכר הוא אמרם שתנועות הגלגלים ומערכת הכוכבים הם השומרים אותה אף על פי שמטבע הארץ להיותה בכל חלקיה תחת המים.

ראה איך ברמז ובדמות התחלה לזה המציאות לא אמרו הם הממציאים המקום הזה או הם אשר חדשו המקו' הזה או הם סבת התהות המקום הזה אך אמרו: הם השומרים המקום הזה.—

---

# פרק שלישי.

ואחרי אשר הודעתיך הנפלא בענין השאלה לרוב הפילוסופי' המשכים אחר ארסטו והחכם בן רש"ד מכללם אודיעך בזה הפרק דבר מצאתיו בה לחכם בן סיני והוא ג"כ מכת ארסטו באיכות הוית זה המציאות ר"ל מציאות הגלות קצת הארץ שהנגלה ממנה לפי דעת בעלי התכונה הוא כרביעיתה והוא אמרו בספרו הגדול הנקרא (כתאב אל שיפי) בחלק חכמת הטבע ממנו ובחלק ענין אותות השמים ממנה דבר נגלה מדבריו ובמה שקדם שהראוי לפי טבע המים והארץ להיות המים על הארץ והארץ באמצע המים ושיהיו המים מקיפין אותה מכל צדדיה ואולם המציאות אינו כן אלא כפי המציאות המחויב לסדר הכל וזה כי כאשר היה מטבע היסודות להשתנות קצתם אל קצתם בחלקיהם אי אפשר לארץ לעמוד על הענין הטבעי לה מפני שמטבע הארץ שישתנו חלקים ממנה אל מים או זולתו מן היסודות האחרים והיסודות האחרים ג"כ משתנים לארץ ומה שישתנה מן הארץ לזולתו מן היסודות יחסר מכלל גוף הארץ ויתחייב בהכרח שתתחדש פגימה בכדוריתה ועומק כי הארץ יבשה ולא תתקבץ לשוב אל תכונתה הטבעית אבל תשאר על זה התכונה הקנויה שאינה טבעית לה וכן מה שישתנה ג"כ מן היסודות האחרים אל טבע הארץ וירד עליה יהיה בלא ספק תוספת ובליטה מושגת אליה ונוספת עליה כי לא יתפשט עליה כהתפשט המים המוצקים הנשפכים על מים אחרים עד שישוב ממנה גוף אחר כדורי יתחייב א"כ בהכרח שיתילדו על כדורות הארץ שיני סלע מעומק וגבעה ולכוכבים פעולה בחיוב זה השינוי לפי התחלף עמידתם כנגד הדבר המשתנה בקו משקולות לפי תנועתם וכ"ש לכוכבים הנבוכים הנקראים כוכבי לכת ההולכים פעם לצפון פעם לדרום ותכונות אחרות משתנות במקומות ומן הדומה שאלו סבות גדולות לחדש תוספת המים במקום והעתקתם אליו וחסרון מים במקום והעתקתם

ממנו

ממנו וכל אחד משני אלו ירבה באורך הזמן עד שיעשה מעשה ניכר בתכונת המים להגברות המים אל העומק והתגלות הגבעות ויעזרו לזה סיבות אחרות כי אי אפשר מבלתי שיתחדש טבע מן המים והארץ ומבלתי עבור כח השמש והכוכבים בטבע ההיא וישובו לאבן כשיתגלה ויבראו ההרים ואחר שהוא כן אי אפשר מבלתי יבשה וים עד כאן דברי החכם הנזכר בענין הגלות הנגלה מן הארץ שנראה מדעתו שהוא ענין נתהוה אחר שלא היה מה שלא אמרו כן שאר כת הפלוסופים הנמשכים אחר דעת ארסטו וכן חולק עליהם בשמירת המקום הזה מחלוקת נמשכת אחר דעתו בהויה הקודמת והיא ששאר הפילוסופים אומרים: ששמירתו הוא דבר הכרחי לא ישתנה ולא יפסד במין אך מן הנמנע שתתכסה כל הארץ במים ויפסדו כל הנמצאות שאין להם מציאו' רק ביבשה, והנה בן רשד הראה מדעתו בספריו בביאור שמציאות המקום הנגלה מן הארץ הכרחי לא אפשרי וראיתו ע"ז הוא אמרו: אם היה אפשרות להתכסות כל הארץ היה האפשרות ההוא יוצא לפועל לקדמות הזמן לפי דעתם וביציאתו לפועל יפסדו הלמחים ובעלי חיים ומינים רבים שלא יתהוו ולא ימצאו רק בעזר אחר ממינם כאדם שאין לו מציאות רק מאדם אחר מאב והאם וכן מינים רבים מבעלי חיים ומלמחים יאמר אם כן לא היו נמצאים היום המינים ההם כלל והיה מן השקר המצאם והנה הם נמצאים כאשר נרגש אם כן הפקדם והעדרם הוא מכת הנמנע לא מכת האפשר אך כמלא היום היה מקדם ויהיה לנלח ללא תכלית הנה דעת בן רשד שמציאות אדם לא מאדם הוא מכת הנמנע והוא אצלו במושכל ראשון וזה שאמתוהו החושים עם השכל הנברא באדם ובהמנע זה באר המנעות התכסית הארץ במים ובן ליכי כתב בספרו הנזכר שאינו מן הנמנע שיבא מבול מים ויכסהו כל המיושב מן הארץ או חלק ממנה ויפקיד כל בעלי חיים או קלתם ואחר כן יתהוו ממזג היסודות בעזר הכוכבים לבד או בעזר שכל מן השכלים הנפרדים ובאור דעתו: שאינו מן הנמנע אצלו שיפסד מן האדם על דרך משל ואחר כן באורך הזמן הבלתי אצלם ותתחדש מזג באדמה ראוי לקבל צורה אנושית כי המצא האדם מאדם אינו הכרחי אצלו רק על הרוב והוא הנאות והקל כמו שהיות עכבר מעכבר ולפרדע מצפרדע הוא על הרוב ופעמים יתהוה מן העפר עכבר ולפרדע ממי המטר וכן מינים אחרים וכן האדם לפי דעתו אפשר המצאו מן העפר אין בין העכבר והצפרדע וביוצא בהם מן הנולדים ומן המתילדים ובין האדם בזה חלוף אצלו רק ברב ובמעט שמציאות זאת ההויה באדם היא מעוטה מאוד מאוד מזערית ביותר והעכבר ולפרדע אינה כמעט ההיא ואם היא מעטה זהו היוצא מדברי בן ליכי והוא באמונת בריאת

עולמות

עולמות וחורבנן אשר זכרו החכמים ז"ל ופשטת בהם ונראה שהיא האמונה אשר רמז אליה שלמה ע"ה בְעיתים באמרו: לכל זמן ועת לכל חפץ שענין לכל זמן לכלל העולם יש זמן והיה זמן וענין עת לכל חפץ כלומר יש עת לכל חפץ מחפצי העולם או מחפצי השם כלומר לכל סוג מסוגי הנמצאות שבו הכוללים על כל מיניהם וזהו שאמר ע"ה: עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע עת להרוג ועת לרפא עת לפרוץ ועת לבנות אחר שזכר בלשון כללי שיש עת או היה עת לכל חפץ התחיל לבאר ולפרוט החפצים שהם סוגי הנמצאות המורכבות העליונים והקדים בספורו הסוג השלם הנכבד שבהם לשלמותן וקדמותן במעלה ואם הוא המורכב האחרון שבהם בטבע המציאות והוא סוג בעלי חיים שבו נמצא מין האדם והלך הלוך ועלה כסדר עד המורכב הראשון במציאתן הוא סוג המתכות הנרמז אליו בעת לפרוץ ועת לבנות שענינו כמו שפרשנו במקומו יש עת לפריצת ההרים והריקת' שהריקתם היא סבת התכסות הארץ כלה במים ושובה תוהו ובוהו ועל פניו חשך וזה הוא חרבן העולם ויש עת להבנות ההרים שבניינם הוא סבת הגלות הארץ ולצמוח בה צמחים ברצון השם והולדות בה בעלי חיים למיניהם וזה בריאות העולם ואולם סוג עת להרוג ועת לרפא אשר הניחם בין סוג הצמחים וסוג המתכות כבר אמרנו מה שנראה לנו בו במקומו בפי' קהלת ואמרנו שהוא מענין הסוג הבא אחריו זכרתי לך קצת רמיזות שלמה ע"ה בזוגות העיתים להיותם מן הענין הזה אשר אנחנו בביאורו ובמקומו הארכתי בפיר' כולם פי' היתי בעיני בו כמחדשו וכאלו בא לי ברוח הקודש והוא הרגישי בהם שהם רמיזות בסתרי מעשה בראשית ובסתמותיו שלא מצאתי אחד מן המפרשים שאמר בהם ר"ל בעיתים רק הבלים ודברי הבאי ומכלל מה שחדשתי בפירושם הוא אמרו בזוג עת לחשות ועת לדבר שאפשר שרמז בו ענין בריאת עולמות וחורבנן ואולם מהיום שלשה חדשים עיינתי בבראשית רבה לראות מה רמזו החכמים בפסוקי מעשה בראשית למה שהסכמתי עליו לחבר ספר ארמוז עליו בכל סתרי תורה וסודותיה אעבר בכל פסוקיה ראשון ראשון והפסו' שארגיש בו שיש בו סתר כלומר שיש לו נגלה ונסתר אכתוב בו זה הפסוק חדרו יש בו סתר ופעמים לא אכתוב בו יותר מזה ופעמים ארמוז בו אל ענין הסתר ופעמים אכתוב בו כי סתרו ימצא בפסוק שלפניו או שאחריו קראתי שמו נר החופש כי כונתי לחפש בו כל חדרי בטן הן חדרי בטן איש הן חדרי בטנה של תורה שאין ספק אצלי. שהשלמת פסוק נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן הוא אם חדרי בטן איש כענין עלה בלב איש והרמז אל איש הידוע או חדרי בטן התורה והראשון הוא הטוב בעיני אך ראיתי לרבותינו ז"ל

דרוש

דרוש בשכל פרי הבטן בטנה של תורה ומוונת שני הפרושים אחת כי חדרי בטן האיש הנרמז אליו הם חדרי בטנה של תורה וכבר החילותי בו מעט וכשעיינתי במדרש שלהם בפ' בראשית מב"ר למה שהזכרתי מצאתי בו מרגליו' אחת בתוך רבות שמצאתי בספר ההוא והוא דרשם בפרשה ט' על פסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד ר' תנחומא פתח את הכל עשה יפה בעתו בעונתו נברא העולם לא היה העולם ראוי להבראות קודם לכן אמר ר' אבהו מכאן שהקב"ה ברא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו אמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי א"ר פנחס טעמיה דר' אבהו וירא אלהים את כל אשר עשה וגו' הנה יצאו מדברי ר' תנחומא שהוא הבין מלת הכל על בריאו' העולם ושם לו עונה ואין ספק שענין הכל עשה יפה בעתו כענין לכל זמן אין בו תוספת עליו רק ענין מלת יפה שהוא כענין מלת טוב באמרו והנה טוב מאוד ואמרו הכל ולכל ר"ל כל העולם השפל הוא שקרא החכם כל מעשיו כאמרו: ברכו ה' כל מעשיו כמו שאנו עתידים לפרש.

---

## פרק רביעי.

נראה לי שאיכות הראות היבשה אשר זכר הפילוסוף ומהתילד החרים והבליטה והעומק הוא שרמז דוד אליה במזמור ק"ד הוא מזמור ברכו נפשי את ד' ד' אלהי גדלת מאוד כי המזמור ההוא לא עשאו מחברו רק לרמוז בו ובמה שהקדים בסוף המזמור שלמעלה ממנו רמיזות נפלאות בסודות נפלאים ממעשה בראשית ומן הראוי להבין עמו ובו ר"ל עם מעשה בראשית ורצוני באמרי במה שהקדים לפניו הקדימו לפניו ד' פסוקים שבסוף המזמור אשר לפניו והם ד' בשמים הכין כסאו ברכו ד' מלאכיו ברכו ד' כל צבאיו ברכו ד' כל מעשיו שאינם מענין המזמור שהם בסופו כלל. ולא מענין חתימה לו ואולם ענינים בלא ספק כענין פתיחה למזמור הבא אחריו כמו שיתבאר מפירושנו להם כי בלבי לפרשם במאמר הזה עם ח' פסוקים או יותר מראש המזמור ק"ד כדי שיתבאר לך מהם שאילתך בהגלות הארץ כי לא שם דוד ע"ה הד' פסוקים הנזכרים בסוף מזמור ק"ג רק לרמוז בהם *) שהם הדיעו' הנפרדות הם שקראם ישעיה ע"ה שרפים והשמים העליונים וצבאותם הם שנקראו כסא הכבוד ותאר שני המינים בעושים האחד עושה דבר השם והשני עושה רצונו והקדימם שניהם בסדר לכל מעשה השם והוא אמרו אח"כ ברכו ד'

---

*) כמה שהעתק' ממנו אדון הנביאים משה ע"ה ובזה זכרו בשם מלאכים.

ד' כל מעשיו בקדמות שניהם ר"ל המלאכים והשמים העליונים ולצבאותם למעשה בראשית הנרמזים במלת כל מעשיו כמו שאנו עתידין לפרש והנזכרים במזמור ק"ד כלומר לנמצאות השפלות ההוות הנפסדות קדימת מעלת מציאו' וקדימת סבה ואולי קדימות אחרות לפי המכוון בבריאות מעשה בראשית כמו שיתבאר ג"כ מדברינו וזה כי השם ית' כמו שזכר החכם האמיתי ז"ל לא יעשה מעשיו רק ע"י סבה ואמצעים בינם ובינו הם הנקרא פמליא של מעלה והוא שרמזו אליו ז"ל במאמר אין הקב"ה עושה דבר אלא א"כ נמלך בפמליא של מעלה כמו שזכר ב"פ עשירי מן החלק השני ממאמר מורה הנבוכים וע"כ הקדים דוד ע"ה לזכור הסבות והאמצעים אשר בין המלך היושב על כסא ובין המעשים הנקראים מעשה בראשית בסוף מזמור ק"ג ואע"פ שזכרם על דרך נפלאה ר"ל בלשון מצוה או פיוס שיברכו השם וזה פלא איך יצוה יליד חומר פחות הוה נפסד שפל במקום ובמעלה את לצבאות השמים בעלי חומר זך מתמיד קיים גבוהים ממנו במקום ובמעלה? וכל שכן שיצוה המלאכים הם הדיעות הנבדלות מכל חומר ואף מן הזך הנזהרים גם על כל צבאות השמים גבהות מעלה וגבהות סבה? ואפי' תאמר שמלת ברכו הא' פיוס לא סר הפלא ולא סר כי איך יפייס מי שיקצר זמנו ודעתו לברך השם את המברכים אותו תמיד בלי הפסק ושינוי שיברכוהו? וכשנגיע לפי' מזמור הללו ד' מן השמים נשלים התרת זה הספק בע"ה.

ועתה נשוב כי עם הקדימנו לזכור המלאכים ולצבאות השמים למה שאמרנו לא שתק מלתאר שני המינים בעושים האחד עושי דברו ר"ל עושי דבר השם והאחד עושי רצונו ויתר הנמצאות קראם מעשים לא עושים כלומר ימדם בזה השם וזה מן הרמזים הנכבדים המכוונים בג' הפסוקים האחרונים אשר במזמור ק"ג ואולם המכוון בפסוק אשר לפניהם הוא פסוק ד' בשמים הכין כסאו הנה תשמע בקרוב כוונתו וכוונת הקדוש המשורר אמנם לשלשה הנזכרים כמו שתשמע אחר כן כונת הפסוק המסודר אותם ר"ל ד' הפסוקים שבסוף מזמור ק"ג ממזמור ק"ד ולמה לא חברם בראשו על אי זה דרך שירצה אם שישים ה"ד פסוקים הנזכרים בראש מזמור ק"ד ויהיה הפסוק הראשון מהם ראש המזמור והפסוק שלפניו סוף מזמור ק"ג או ישים שנים מזמורים מזמור ק"ג עם מזמור ק"ד מזמור אחד וכבר זכרו החכמים ז"ל הטעם אשר בו וכיוצא בו תותר זאת השאלה ר"ל נתינתם טעם למה לא נזכרה בריאת המלאכים ביום ראשון וזה אחרי זכרם ז"ל בזמן בריאתם בפרשה ראשונה מבראשית רבה דברים זרים נפלאים מאוד ; שם אמרו: אימתי נבראו המלאכים רבי יוחנן אמר: בשני נבראו והביא סמך לדבריו

ממאמר

מאמר דוד ע"ה במזמור ק"ד הנזכר שאמר בכלל מה שזכר מן הנבראות ביום שני: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ורבי חנינא אמר בחמישי נבראו דכתיב בנבראים ביום חמישי מלת יעופף באמרו ועוף יעופף על הארץ וכתוב בספור מראה השרפים ובשתים יעופף הביא זה החכם סמך לדבריו ממלת יעופף הכתוב בפ' יום חמישי ומלאו שאמר הנביא בשרפים שהשיגם במראה הנבואה עומדים ממעל לו לכסא הרם והנשא שיושב עליו השם יתב' שכל אחד מהם מעופף בשתי כנפים מן השש שראה להם והוא אמרו בשתים יעופף וידוע שהשרפים הם המלאכים ר"ל הדיעות הנפרדות והרמז אשר אמרנו. שרמזוהו חכמים ז"ל בטעם איחור בריאות המלאכים הוא מאמר אחד מהם ז"ל על דברי שני החכמים הנזכרים והוא אמרו בין על דעתיה דר' חנינא בין על דעתיה דר' יוחנן הכל מודין שלא נברא ביום ראשון כלום שלא תאמר מיכאל מותח בדרום וגבריאל בצפון והקב"ה ממדד באמצע אלא אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי מי אתי כתב ר"ל מי היה אתי בבריאת העולם וכל אלו הדברים באו על דברי ר' תנחומא שפתח לדרוש פסוק כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך שהכוונה בו וכיוצא בו שאליו לבדו ראוי ליחס הכל עשה על יד מי שיעשה והוא הכוונה בנוטה שמים לבדי ובמי אתי הכתוב כלומר מי אתי שעושה מקצת עצמו רק בדברי וברצוני ובמה שהשפעתי עליו בשאני מעמידם על הכח ההיא אין להם מעמד זולתי הנה נראה מפשוטי דברי שני החכמים הנזכרים שהם חשבו שהמלאכים שהם דיעות נפרדות והם השרפים העומדים ממעל לכסא כבודו נבראו אם ביום שני או ביום חמשי כי אחר שהביא רבי חנינא סמך לדבריו מפסוק כתוב בשרפים אם לא היה דברי ר' יוחנן במין ההוא מהמלאכים היה לו לגלות דעתו שאינו מדבר במין ההוא ובפרקי ר' אליעזר נמצא בראשו: בשני ברא את הרקיע והמלאכים ובסוף הפסקא ההיא אמר: ויאמר אלהים יהי רקיע ויהי מבדיל בין מים העליונים לתחתונים ובין המלאכים שנבראו ביום שני לא אמר ובין המלאכים סתם אך פרט המלאכים שנבראו ביום שני ואין ספק שלא אמר כן אלא להוציא מלאכים אחרים כי להודיע שהמלאכים נבראו ביום שני לא הוצרך שכבר אמרה בראש הפסקא אבל רמז שיש מין אחר ממלאכים. שלא דבר עליהם ע"כ באר שעל המלאכים שנבראו ביום שני הוא שאמר שהרקיע מבדיל בין המים העליונים וביניהם ובסוף דבריו הביא סמך לדבריו על ענייני המלאכים מפסוק עושה מלאכיו רוחות וגומר זהו הנמצא בפרקים ההם.

ואולם אשר נראה לי מדברי שני החכמים הנזכרים ר"ל רבי יוחנן ורבי

חנינא

חנינא הוא שלא היה מחלוקתם במליאות המלאכים שהם הדיעות הנפרדות כי ידוע היה לשניהם שנמלאים היו קודם בריאת העולם ואין כסא הכבוד מבלתי היושב עליו ולא מבלתי השרפים העומדים ממעל לו כדברי הנביא והשרפים הם הדיעות הנפרדות בלא ספק כי להם לבדם אחרי השם הנכבד יש מעלה על הכסא מעלת מליאות ואולם מעלת סבה כמו שהתבאר לחכמים ולהיות המליאות כן עם היות דבר הנביא בספור ענין המליאות הוא ששמני ושם זולתי לפרש ממעל לו ממעל לכסא כי יכולים היינו לפרש ממעל להיכל אע"פ שהיו הענינים קרובים זה לזה כמו שתבין מדברינו ולא כדברי מי שהבינו ממעל לשם כענין וכל צבא השמים עומדי' עליו וכענין העומדים על אדון כל הארץ ולא נראה הדבר כן כמו שאני עתיד לזכרם כשאגיע לפירוש פסוק ד' בשמים הכין כסאו כי עם פירושו אפרש בע"ה המראה ההיא כלה ר"ל מראות ישעיהו עליו השלום.

ונשוב אל מקומינו ונאמר: שמחלוקת ר' יוחנן ור' חנינא לא היתה בזמן מליאת המלאכים שהם הדיעות הנפרדות אך באיזה מין מן הנמלאות הנעשות בששת ימי בראשית הולך לאמצעיות מלאך כלומר שכל נפרד עד שיודע ממליאת המין ההוא מליאת המלאכים אחר שא"א מליאותו בלתי אמצעותם כי האמצעי היא סבה לאשר אחריו ומליאת המסובב ראיה על מליאות הסבה כאשר התבאר במקומותם עד שיהיה אמרם אימתי נבראו המלאכים כאלו אמרו: אימתי הולך אל אמצעיות המלאכים בבריאת השפלים אשר יודע מליאותם מלד פעולתם כאשר זכרתי למעלה אין השם עושה דבר רק ע"י אמצעיים והאמצעיים רבים שונים זה מזה כאשר הדברים הנעשים רבים קלתם נעשים ע"י דבר אחד ממיני האמצעיים וקלתם על ידי מין אחר וכבר נזכרו שני מינין מן האמצעיים בשני פסוקים מן ה"ד פסוקים הנזכרים והוא המין המתואר בעושה דבר השם והמין המתואר בעושה רלונו והיה מוסכם משני החכמים הנזכרים כי למליאות היות הארץ תוהו ובוהו ותהום ועל פניו חשך לא היה בו אמצעות מלאך אפי' כאמר שהם היו מן הנבראים ביום ראשון מששת ימי בראשית ואמר אפילו כאמר הוא מפני שיש לומר שהיות הארץ תהו ובוהו ותהום על פניו חשך שהוא פני המים קדם לבריאות ששת ימי בראשית כי לא נזכר בהם לשון בריאה בששת ימי בראשית ולא נזכרו בלשון הנבראים בששת ימי בראשית כמו שהתבאר מדברינו שהוא דעת חכמי המשנה בפי' שלשת פסוקים הראשונים מסדר בראשית בספר שזכרתי לך שהסכמתי לחברו אם יסכים השם ר"ל ששם באורתי שדעת חכמי המשנה הוא שתוהו ובהו קדמו לבריאת שמים וארץ לששת ימי בראשית וכן היה המוסכם משני החכמים הנזכרים כי הויות האור

שנבראו

שנברא ביום ראשון לא היה בו אמצעות מלאך ואם היה בבריאתו אמצעי כנרמז במלת ויאמר כמו שזכר הרב מורה צדק וכמו שהתבאר מדבריו מסוף פרק ד' מן החלק השני ומסוף פרק ה' ומפרק כ' ממנו לא היה האמצעי ההוא מלאך ר"ל שכל נפרד אך הספיק בו אמצעי בעל חומר כמו שנרמז אליו בדברינו בפי' הפסוק עוטה אור כשלמה וכן מציאות הרקיע שנברא ביום שני הספיק בו אמצעות האור בדבר השם וכבר אמרו החכמים בפ' ראשונה מבראשית רבה יהי רקיע יחזק הרקיע ואולי רמז גם אל חבירו הנאות גם בו הענין ההיא. והנה נוסיף בזה ביאור ובחזקת הרקיע נעשו הבקעות וההרים על הדרך שאמרנו בשם בן ציני ונקוו המים בבקעות ונגלו ראשי ההרים היא היבשה כמו שיתבאר מפירושנו לפסוק יעלו הרים ירדו בקעות אשר יעדנו לפרשו עם חביריו במאמר הזה ובמציאות ההרים נבראו המתכות וכל מיני הדומם כמו שאמרנו בפי' זוג עת לפרוץ ועת לבנות מספר קהלת וכמו שאנחנו עתידים לזכרו הנה בפי' הפסוק הנזכר ממזמור ק"ד וכל אלו הנמצאות מוסכם מר' יוחנן ור' חנינא שלא יצטרך אליו אמצעות מלאך ולהיות קוית המים ממלאכת המים שהוחל בה ביום שני ולא נזכרה קויתם עד יום שלישי לטעם שזכרנו במקומו ואם גמר קוית המים תראה היבשה בהכרח לא כתב כי טוב ביום שני וכתבו ביום שלישי אחר שזכר קוית המים והראות היבשה הדבק בקוית המים כי גמר קוית המים ישלם בגמר ירידת הבקעות ובגמר ירידת הבקעות תשלם עלית ההרים וגמר עלית ההרים הוא הראות היבשה שאז נשלמה מלאכת המים והוא הטעם שנתן החכם על אשר לא נכתב ביום שני כי טוב כי לא נזכרה בו כל מלאכתו תשלם' ובשלישי נכתב שני פעמים כי טוב האחד לגמר מלאכת יום שני שנכתב בו ר"ל ביום שלישי והאחר למלאכת עצמו: ואולם נפלה מחלוקת ביניהם במלאכות שהיו ביום שלישי ר"ל שהיו תחלתם וסופם ביום שלישי אחר שנשלמה מלאכת יום שני והוא הצמחים ונראה מדעת רב יוחנן שהוא רואה כי בבריאת הצמחים מפני שיש בהם נפש צומחת וכ"ש בבריאת בע"ח צריך עזר שכל נפרד עם כוחות הכוכבים שצריך עליהם בלא ספק וע"כ אמר שנבראו המלאכים ביום שני לצורך בריאת יום שלישי כלומר ביום שני הוכנו ולוו מאת השם לעשות בריאת יום שלישי הבריאות שהם עיקר בריאת היום ר"ל הצמחים ואמרי עיקר בריאת היום הוא להוציא ענין קוית המים והראות היבשה שנזכרו בתחלת ספור מעשי יום שלישי מפני שהם כבר הוחל בהם ביום שני או נעשו ביום שני אע"פ שלא נזכרו רק בפרשת יום ג' כמו שפירש במקומו וע"כ נאמר בהם כי טוב בפני עצמן להיותם סוף מלאכת יום שני שלא נזכר בו כי טוב זהו ענין הבריאה שאמרו שהיתה להם ביום שני כלומר

שהוכנו

שהוצרכו בו עת ובא צורך אמצעותם בבריאת השפלים והביא סמך לדבריו על צד מליצת השיר ועל צד שיון וחבר לדעתו מפסוק עושה מלאכיו רוחות שאמרו דוד ע"ה בזכרו בריאת יום שני ור' חנינא חלק עליו בזה הדעת ורואה שאין צריך אמצעיות שכל נפרד לא במציאות הצמחים ולא בבריאת בעלי חיים שאינם מדברים כ"ש בבריאת הדומם ולא הוכנו להיות אמצעיים עד יום חמישי לצורך בריאת יום ששי שבו נברא החי המדבר שהוא בעל שכל כמו שרמז הכתוב נעשה אדם בצלמנו וחברו החכמים ז"ל אמרו נעשה אדם ועל אמרו הבה נרדה כביכול אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה כמו שזכר הרב מורה צדק בפ"י מן החלק השני וכן יש רמז גדול או אמור באור באמרו באדם לבד ויפח באפו נשמת חיים מה שלא אמר כן בשאר בעלי חיים והביא גם הוא סמך לדבריו על צד מליצת השיר פסוק ועוף יעופף על הארץ להמצא בשרף שהוא מלאך ובשמים יעופף.

ואשר הביאני לומר ששני החכמים מסכימים שבריאת המלאכים היתה ביום שלפני היום שנבראו בו הדברים הצריכים לאמצעיותם הוא שני דברים האחד מהם והוא החזק שאין ספק שהמלאכה שנזכרה בתורה לכל יום ויום היא היתה עיקר מלאכתו בעיקר הכוונה במה שנעשה בו ואין ספק שהיא קדמה לשאר מה שנמצא בו ושנעשה בו ושנזכר בתורה ביום שני יהי רקיע והבדילו בין מים למים והנזכר בחמישי היה שריצת המים לנפש חיה ולעוף א"כ בלא ספק הרקיע נעשה ביום שני תחלה ובאמצעותו הבדיל בין מים למים ואם נבראו בו מלאכים כדעתיה דר' יוחנן אחר הרקיע הוא שנבראו וכן ביום ה' לדעתיה דר' חנינא אחרי שריצת המים לחיות ולעוף הוא שנבראו א"כ לפי דעתינו שאנו אומרים בענין הבריאה הנזכרת למלאכים המלאכים נבראו באחד משני הימים האלה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שענינה היותם מוכנים לעשות מעשים הצריכים לאמצעיותם לא היה זה רק לעשות המעשים שנעשו ביום שאחר היום שנרמזה בו בריאותם לר' יוחנן למעשים שנעשו ביום ג' ולר' חנינא ביום ששי כי מלאכת יום שני כבר נעשית קודם שנבראו בו המלאכים לר' יוחנן ומלאכת יום חמישי קודם שנבראו בו המלאכים לר' חנינא: והדבר השני הוא דעת ר' יוחנן שאמר שהמלאכים נבראו ביום השני זה מפני שלא נזכר ביום שני רק הוית הרקיע והבדל המים ולדברי דוד העבים והרוח ומלאכי הרוחות ומשרתי האש הלוהט שהנראה לי שכוונתו במלאכיו רוחות היתה אל הרעם שידוע ממנו שהוא קול אד עשני נאצל בבטן העב אחרי שובו רוח מצטער בו ובוקעו לצאת ממנו קול הקרע ההיא והבקע ההיא הוא קול הרעם ובמשרתי האש הלוהט אל הברק שידוע ממנו ג"כ שהוא האד ההיא העשני

בהתלהבו

בהתלהבו באמתו מן הבקע הלז היא שנעשה בעב ושיוצא ממנו לכח התנועה החזקה שמתנועע בעת הילילה כמו שהתבאר בק' אותות השמים ובפירושיו והנני עתיד לבאר כשאגיע לפירושו שאל אלו הענינים כיון ברוחות ובאש לא אל השרפים והשכלים הנפרדים ולהודיע מאין הוציא דוד ע"ה העבים והרוח המוליכה אותם על כנפיה ומלאכי הרוחות ומשרתי האש הלוהט ומשה ע"ה לא זכר בהם דבר וכל אלו הדברים מתילדים משני האדים הלח והיבש הלח ההוא הוא סבת העבים והמים והיבש סבת הרוחות והאש וכבר זכרו החכמים ז"ל קדמת עליית האד לבריאות יום שלישי על פסוק ואד יעלה מן הארץ כמו שזכרנו למעלה ואני לא מצאתי לאחד מחכמי העיון שזכר דעת אחד מן הקדמונים שמצריך עזר בעל שכל למציאות שני האדים והמתילד בהם באויר וגם למציאות המתכות המתילדות מהם ומעורבם בגוף ההרים אפילו אם תרצה לומר שבריאת הדומם שהוא בהראות היבשה היתה סוף מלאכת יום שני אף ע"פ שנזכר בראש יום שלישי והחכמים ז"ל אמרו במתכות שנבראו ביום שלישי דרך נפלאה במשפטם והכל להכתיר והיות בריאותם כנזכר ביום שלישי הוא אמת כי בבריאת ההרים נבראו כי כל המתכות הם חלק מן ההרים כמו שידוע מדרך החושים וההרים הם סבות הראות היבשה והו שלא זכר דוד ע"ה בהראות היבשה רק העלות ההרים שהוא הוא. —

וכאשר לא מצאתי שום חכם שהיה בדעתו שצריך שכל נפרד למציאות הדומם וכ"ש למציאות שני האדים הוזקקתי לפרש ולומר שבריאת המלאכים היתה ביום שלפני היום שעשו בו מעשה כדי שלא יהא ר' יוחנן דלא כחד שאין ספק שלא דברו באלו הדברים מצד הקבלה ולא מצד דרש פסוקי התורה באמת מי"ג מדות שאין לדרוש בי"ג מדות רק המצות או האזהרות לא הסיפורים ולא הביא ר' יוחנן פסוק עושה מלאכיו רוחות לומר שדוד ע"ה אמרו על הדיעות הנפרדות שנבראו ביום שני ולא ר' חנינא עשה ג"ש מיעופף רק הביאו כל אחד משניהם *) דבר בהם כפי מה שהגיע אליו עיונו או כפי שלמד מחכמי דורו כמו שאמר הרב מורה צדק בפ"ח מן החלק השני על דבריהם גלגל קבוע ומזלות חוזרים. והראיה החזקה על היות המחלוקת ר' יוחנן ור' חנינא בהשגת דעותם לא שחלקו בדעת דוד ע"ה ולא בדרך ג"ש הוא שאין לחשוב שבא ר' חנינא לחלוק על דעת דוד ע"ה או לדון ג"ש שלא דן אותה דוד ע"ה ואם היה חולק על ר' יוחנן בהבנת דברי דוד ע"ה היה לו לגלות במה הוא חולק אם הוא חולק במשמעות מלות מלאכים שלא אמרם

*) הפסוק שהביא לזכר על צד מליצת השיר כמו שאמרנו וכל אחד משניהם

אמרם דוד ע"ה על הדיעות הנפרדות אך על מין אחד מן הנמצאות או
אם הבין מלת מלאכים באמרו עושה מלאכיו רוחות דעות נפרדות היה לו
לומר שדוד ע"ה לא הקפיד לזכרם על סדר בריאתם ואמנם אחר שלא עשה
דבר מזה נגלה בוודאי שידוע היה לשניהם כי המלאכים שכוון דוד ע"ה אינם
המלאכים שמחלוקת שני החכמים בהם ושפסוק עושה מלאכיו רוחות לא
הביאו אלא לסימן ועל צד מליצת השיר. וכן התשובה של ר' חנינא לא היתה
לדון ג"ש רק לזכר גם כי לא שלו המים דעות נפרדות משני הטעמים הנזכרים
ראיתי לפרש שבריאת המלאכים היתה לפי דעתי למה שכוונו בה ביום שלפני
היום שעשו בו מעשה שהולך אל אמציעותם במלאכתו סוף דבר אחד מהם
לא עלה בדעתו שלא היה מציאות לשכליים הנפרדים עד יום שני או עד יום
חמישי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כי שניהם ידעו שמציאותם לא התאחר
בזמן למציאת כסא הכבוד שהתבאר במקומות רבים בפסוק שהוא השמים
העליונים ואע"פ שאנו מוציאים לשון מאימתי נבראו המלאכים מפשוטו לפי
המפורסם ממנו להמון טוב לדחוק הלשון מלדחוק המציאות כי כבר הסכימו
חז"ל והוא המוסכם עליו מחכמי העיון שכסא הכבוד נברא קודם שנבראו
הנמצאות השפלות הנזכרות בריאתם בששת ימי בראשית שהם נקראים עולם
סתם ועולם שפל ׳ ואולם. — ההפרש בניהם ר"ל בין חכמי ישראל ז"ל ובין חכמי
האומות הוא בענין הקדימה כפי ההפרש אשר ביניהם באמונת הקדמות
ובאמונת החידוש ואמרי בלשון נבראו ובלשון בריאה שאני מוציא אותה
מפשוטה לפי המפורסים ממנו כי על דרך האמת היא מלה משותפת לענינים
רבים כמו שזכרנו בחלק הראשון מספר הנר החופש בפרק ברא. וכבר
זכר זה החכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל בפי' התורה וכ"ש בלשון חכמי משנה
שהוסיפו בלא ספק לשתפה בענין נוסף על מה שנשתתפה להם בכתוב ׳ ואני
לא הארכתי בדברי החכמים האלה רק להרחיק מעליהם הדוחק הגדול הנראה
מפשוטי דבריהם וכ"ש שאין לחשוב על רבי אליעזר הגדול שהוא מאמין שלא
היה מציאות לשרפים. — הם הדיעות הנפרדות. — עד יום שני אך י"ל שדבריו
היו במין אחד מן המינין הנקראים מלאכים והם האש הלוהט והרוחות והם
שמציאותם ברקיע הנברא ביום שני לא בשרפים העומדים ממעל השמים העליונים
כפי פירושנו לכוונת דוד אשר מדבריו הביא ראיתי או נפרש בדבריו ר"ל בדברי
רבי אליעזר מה שאמרנו בדברי שני החכמים האחרים ונאמר במלת ברא באמרו
בשני ברא המלאכים מה שאמרנו במלת נבראו כאמרו אימתי נבראו המלאכים
על שהיה הכוונה בו בשני הודיע השם מציאות המלאכים ונגד פעולתם ויהיה
דעת רבי יוחנן כדעתו ויהיה לזה הפירוש ר' חנינא חולק על ר' אליעזר לגו

הפירוש הראשון לדברי ר' אליעזר יותר ראוי וכ"ש שיהיה מסכים אל המליאות כמו שאינו עתידין לפרש בפירושנו פסוק עושה מלאכיו רוחות. —

והאמת בענין מליאותם ר"ל מליאות המלאכים הוא מה שרמז עליו דוד ע"ה ב"ד פסוקים ממזמור ק"ג וראש המזמור קל"ה שהקדים בו אלהי אלהים ואדני האדנים לפני אמרו עושה השמים בתבונה ואמנם שם ביניהם לעושה נפלאות גדולות לבדו להודיע בזה שהנפלאות שהוא עתיד לזכור מעשיית השמים ורקעת הארץ שזכרם במקום כל מעשה בראשית ושאר מה שזכר מן הנפלאות אין ליחסם רק אליו לבדו כי הוא הסבה הראשונה לכל יהיו האמצעיים מי שיהיו וזהו אמרו לעושה נפלאות גדולות לבדו. ובאמרו כי גדול אתה ועושה נפלאות אשר זכרנוהו למעלה בזה הענין וכן מה שרמז אליו ישעיהו בפסוק ואראה את י"י ומה שרמזוהו אליו החכמים ז"ל באמרם: שכסא הכבוד נברא קודם שנברא העולם ואני בראותי כי עיקר רמיזות דוד ע"ה במה שנברא קודם שנברא העולם ובמעשה ששת ימי בראשית הנקרא מעשה בראשית שאחד מהם הוא ענין הגלות הארץ אשר עליו שאילתך היא הי"ג פסוקים ד' שבסוף מזמור ק"ג וט' מראש מזמור ק"ד ראיתי לפרשם אליך במאמר הזה עם תשובת שאלתך באיכות הגלות הארץ פי' רחב מפני שבהם נרמז אליה ואולי אפרש יותר מהם עם דעתי שעמדתי על פי' החכם בן עזרא ז"ל ופי' מי שקדמהו בהם וראיתי שלא הרגישו לרוב מה שכיון אליו מחברו. ולא בזה לבד קרה להם זה אך בכל המזמורים אשר מזה המין והראיה הברורה על זה המזמור מ"ט הוא מזמור שמעו זאת כל העמים כי לא פי' בו החכם ר' אברהם בן עזרא ולא זולתו רק דברים פשוטים ומלות כמשמעם כאלו לא הבין בהם שום קשר ואע"פ שהקדים מחברו לזכור בראשו מה שמעיד שהוא נכבד מאוד מאמרו שכל העמים ויושבי חלד ישמעוהו ושהוא מדבר בו בחכמות ובתבונות וכן העיד בראשו שהוא על דרך משל וחידה ואמת כי כן הוא משל נכבד רומז על סוד יסודות התורה והאמונה הגדולים והנכבדים והוא ענין בהשארת נפש האדם ומה היא הנשאר ממנה ועל איזה דרך ישאר הנשאר ממנה וכמעט שיש בו ביאור על דרך רמז על כל המכוון אלי לרמוז בס' קהלת או רוב המכוון בו וכל המזמור ההוא על דרך משל וחידה כמו שהקדים להודיע בפתיחת זה המזמור ורוב מלותיו משותפות או משאלות ולא שמו לב לדבר מזה. ואני כבר כתבתי פירוש בפי' קהלת בפסוק כי מקרה בני האדם כי נזדמן לי זכרו בפ' הפסוק ההוא ויש בפירוש המזמור לבדו כשני קונטריסין:

## פרק חמישי.

ראיתי להקדים קודם שאתחיל בפי' אחד מן הפסוקים י"ג הנזכרים להודיע כי מלת שמים שם משתתף הוא שם, כולל כל הגלגלים ר"ל הגלגלים שבהם שבעה כוכבי לכת והגלגל השמיני אשר בו הכוכבים הקיימים והגלגל התשיעי אשר אין כוכב בו אם יש לו מציאות כמוקשה עליו מרוב חכמי התכונה ונמשך אחריהם הרב מורה צדק ונראה שעל הדרך ההיא פירש המרכבה ואמרי אם יש לו מציאות — הוא מפני שראיתי החכם בן רשד אמר „שאין מציאות כל גלגל כ"א לכוכב או לכוכבים שבו" וכן הוא ר"ל מלת שמים שם לרקיע שנתיחסה בריאתו ליום שני ויקרא אלדים לרקיע שמים הוא השמים שעליהם המים העליונים וכן מלאכים ומלאך נאמר על ענינים רבים שם משותף כמו שהתבאר מדברי הרב מורה צדק בפ' ו' מן החלק השני עיקר הנחתו הוא לשליח מבני אדם וישלח יעקב מלאכים והושאל לשכלים הנפרדים או אמור לדיעות נפרדות כלשון הרב מורה צדק בס' המדע. והוא אמרו „ברכו ה' כל מלאכיו הללוהו כל מלאכיו" וזה מה שאין ספק בו שהוא רוצה בהם הדיעות הנפרדות לא מין אחר מן המשותפים בשם מלאכים ונראה שהושאל להם זה השם עד ששב כמשותף עם הראשון כדי לפרסם בו שהם שלוחי השם ית' בכל אשר יעשו עד שלא יקראו על הרוב שם אחר בלשון. וכן נקראו בו היסודות או המורכב מהם וזה נתלה בפ' פסוק עושה מלאכיו רוחות וגו' שאם נבין מלת רוחות ומלת אש על הרוח היסודי ועל אש היסודי כמו שנראה מדברי הרב בפרק הנזכר יהיה שם ליסודות כי בהיותם שם הרוח יהיה שם ליסודות. ואם הרוחות ההם אמרה דוד על הרעם כמו שזכרנו למעלה יהיה למורכב מן היסודות לא ליסודות האלהים ואם לא נאמר אחר שהוא שם למורכב מן היסודות כ"ש שיהיה שם להם; ואמנם הקרוב לומר שרוחות הרעם ושאר הרוחות וכ"ש הסוערות לבד נקראו מלאכים למרוצתם בתנועתם והיותם מודיעים שעתיד לבוא אחריהם מן המטר שעל הרוב מרוה את הארץ ומצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת וגומר ופעמים יצא לנקמה כידוע מן הרעם ומן הזועות והמטר לעיתים וכאמרו „אם לשבט אם לארצו" ואולם הרוח היסודי הוא האויר אין בו דבר מזה אין לו תנועה בטבעו ולא דבר מענין שליחות והוא שם. — ר"ל מלת מלאך לכחות טבעיות והנפשיות כמו שהתבאר כל זה מדברי הרב ז"ל בפרק הנזכר הוא פרק ו' מן החלק השני ומשרתים ג"כ שם משתתף יקראו הגלגלים וכוכביהם משרתי השם באמרו: „ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושה רצונו" וכן הצדקים שהם



מורכבים

מורכבים מן היסודות באמרו „משרתיו אש לוהט" לפי פירושנו וליסודות לפי' הרב מורה צדק כל אלו נקראו מלאכים בערך אל השי"ת כלומר שהם שלוחיו ואמנם אם נבין כנוי ו"ו מלאכיו ומשרתיו באמרו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט שבים אל הכתוב כמו שאנו עתידין לפרש בו בפרשנו המזמור הזה. כאשר יעדנו יצאו אלו מזה המין אך יהיה מושאל לדברים שהם כשלוחים לזולת השם ולזולת בן אדם כי לכל דבר שנעשה כשליח לזולתו יקראו שלוחו ומלאכו יהיה השולח מי שיהיה דומה שיהיה וכן מלת עולם שם משותף הוא שם לכל המציאות. עליון ותחתון גוף ואינו גוף והוא שם לעולם השפל לבד ר"ל לכל מה שתחת גלגל הירח כלומר היסודות הארבע והמורכב מהם והוא שם לנמצאות שנזכרה בריאתם בששת ימי בראשית ר"ל האור הנברא ביום ראשון והרקיע ביום שני והיבשה והצמחים הנבראים ביום שלישי והתלות המאורות ביום רביעי ובריאת יום חמישי ויום ששי אלו לבד נקראים עולם ועליהם אמרו חכמים: „עשרה דברים נבראו קודם שנברא העולם" ר"ל שאותם שזכרתי לבד קראו עולם וכמו שזכרתי למעלה והוא שם לזמן כל המציאות ושם לזמן כמלא אחד מן הנמצאות וכן צריך להזכיר מה שזכרו החכמים תמיד במדרשיהם אע"פ שכבר זכרנוהו והוא אמרם: אין הקב"ה עושה דבר רק באמצעות פמלייתו או אחד מפמלייתו וזה מבואר מן הפסוקים שנרמז מהם לחכמים ז"ל זה הענין והוא נעשה אדם. את אשר כבר עשהו. הבה נרדה וחביריהם רבו מאוד ואשר אמרוהו אמת התבארה אמתתו במופתים זה אמרם „אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה" וכוונתם במלת דבר דבר מן השפלים הנמצאי' ההוים הנפסדים שתחת גלגל הירח הם הנקראים מעשה השם ביחוד כמו שזכרנו וכן התבאר זה בכתוב בפי' במקומות רבים והוא שמבאר הכתוב שלוח השי"ת מלאך או מלאכים לעשות מעשה מן המעשים כמו שנמצא בהפכת סדום. וכן מה שזוכר בכתוב במעשה מן המעשים מלת אלהים לבדה או מחוברת אל השם הנכבד כשיזכור בו שם העצם לבדו רוצה זה הענין נסמך על מה שהשרש והתבאר שאין הקב"ה עושה דבר רק ע"י אמצעים בינו ובין הדבר ההיא וכבר העיר ע"ז החכם בן עזרא בסדר בראשית בפי' על תורה באמרו שם שלא נזכר בו' ימי בראשית ולא בספר קהלת רק מלת אלהים לא שם יו"ד ה"א ו"ו ה"א הוא שם המפורש והחכמים הקדימו לרמז ע"ז באמרם „נקרא שם מלא על עולם מלא" וכן צריך להזכיר מה שאמרו החכמים ז"ל תמיד „דברה תורה כלשון בני אדם" וזה ימצא על שני פנים האחד הוא דברה תורה בלשון הבאי וגוזמא כבני אדם וענין

הגוזמא

הגוזמא הוא שיהיה בענין הנמצאות בן אדם רוצתו דבר אחד ויוחס אליו מן הדבר ההוא יותר מן הנמצא ממנו בו כאמרו „ערים גדולות ובצורות בשמים ומגדל וראשו בשמים" לפי המובן מפשוטו אשר כגובה ארזים גובהו וכיוצא בו רבים וזה המין קצתו ירגישו אף ההמון בגוזמתו וקצתו לא ירגישו בה אך יחשבו גוזמא ההיא דבר נמצא באמת ואע"פ שהוא דבר נמנע אצל החכמים והפנים האחרים. — שיוחס אל דבר אחד ענין שאינו נמצא בו מן המין ההוא כלל לא מעט ולא רב אך הוא המשל לדבר דומה לענין ההוא להמון או אפשר שכיון בו שיאמינו ההמון המצא הענין ההוא לאשר יוחס אליו כיחס חרון אף או כעס או התנחמות אל הש"י וכיוצא בהם דברים רבים וכן יחס העופפות וכלי העופפות והכפים והפנים והרגלים אל המלאכים ר"ל אל השכלים הנפרדים. וכבר זכר הרב מורה צדק באלו הדברים מה שיש בו די לכל מבין דבריו ונתן טעם לכל דבר מבין מזה המין על מה נעשה ועל מה נמצא ומה היתה הכונה בו. ומזה המין „ואשא אתכם על כנפי נשרים" וכיוצא בו רבים.

---

## פרק ששי.

ואחרי שהקדמנו מה שראינו צריך להקדימו נתחיל לפרש הפסוק הראשון מן הפסוקי' הנזכרים אמר ד' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה דמה בחלק הראשון ממנו והוא אמרו „ד' בשמים הכין כסאו" הש"ית למלך יושב על כסאו ואמר שכסאו בשמים וכן אמר במקום אחר ד' בשמים כסאו והנביאים אחרים אמרו מוחלט „השמים כסאי" ואמר: יושב על כסא רם ונשא וגומר וכבר זכר הרב מורה צדק בפרק ט' מן החלק הראשון למה ייחס לשם כסאו ולמה שם כסאו השמים או בשמים ואולם לא רמז דבר בין אמרו בשמים ובין אמרו השמים כי מלת בשמים נראה ממנה כי כסאו דבר אחר בלתי עצם השמים וכ"ש מאמרו בשמים הכין כסאו ונראה כי הכנים המדבר ברוח הקודש להורות בה שאין השמים מאשר הם גוף כסא להש"ית להיותו בלתי גוף ע"כ בא להעיר באמרו בשמים הכין כסאו שאין השמי' כסא גופני לשם לשבת עליו ישיבה גופנית ולהתיצב עליו מצב גופני ואולם בשמים דבר שמורה על גדולתו ההוראה שמורה הכסא על היושב עליו והוא ההוראה על גדולתו ויהיה ענין בשמים כסאו או בשמים הכין כסאו שיש בשמי' מה שהוא לשם ככסא לאשר עושים לו כסא לשבת עליו והוא הוראתו על מציאות

יושב

יושב עליו ועל גדולתו כלומר כמו שהכסא מורה שהוכן ליושב עליו ולראוי לשבת עליו ור"ל גדול ונכבד כן יורו השמים על זולתם הממציאם ויניעו אותם התנועה ההיא התמדייה והוא גדולה וכבוד לו כי הדבר ידוע לחכמים שאינה אפשרות להם מעצמם מאשר הם גוף בעל תכלית ותנועת השמים התמדייה הורה אותם על מציאות השכלים הנפרדים שהם הוא שאפשר שתצא מאתם ומצד זאת התנועה התמידית והתבאר להם בנפרדים מציאות התכלית כלומר אם שיהיה הנפרד אחד והוא האלוה או יהיו רבים אי אפשר שלא יגיע רבויים לתכלית כמו שנזכר בהקדמה השלישית מן החלק השני מן ההקדמות אשר בראשו אמר שרבוים אינו רק מצד היות האחד עלה והאחד עלול כמו שנראה בהקדמ' הי"ו מהם ובזולתם מפרקי המאמר ויהיה הראשון אשר היא עלה ואין לו עלה להיותו ראשון הוא האלוה — מזה הצד הורו השמים על מציאות השם. וכבר אמר הרב כל זה במקומות ממאמרו הנכבד ; והראיה הברורה על היות השמי' המורים על מציאות האל ועל כבודו הם דברי הנביא ע"ה באמרו „ואראה את ד' יושב על כסא" שנראה מהם שמצד הכסא והשרפים העומדים עליו השיג הש"י לא שהשיגו מצד עצמו כמו שעתידין אנחנו לפרש בפרשנו דברי זאת המראה הנכבדת הכוללת כל עניני המרכבה אשר הסכמנו לפרשה ר"ל לפרש המראה במקום הזה קודם שאפרש החלק האחרון מן הפסוק שהתחלתי בפירושו כדי לבאר ממנה זה הענין גדול העיקר ר"ל ענין היות השם מושג מצד כסאו והוא השמים ואשר עליו ובו ולבאר עמו זולתי זה מענינים אחרים נכבדים.

וקודם שאתחיל בפי' דבריה ר"ל דברי המראה אומר שהנרא' מדברי המדברי' ברה"ק והנביאים הוא שעל השמים העליונים אמרו שהכין השם כסאו בהם או שבהם כסאו או שהם כסאו והם הם כסא הכבוד או בהם הוכן כסא הכבו' שזכרוהו החכמים ז"ל תמיד ושאמרו בו שנברא קודם שנברא העולם והוא אמת כי השם יתברך קדמון נצחי ולא ישיגהו שנוי עד שיהיה פעם בלא כסא ופעם בכסא כמו שאמר הרב מורה צדק בפ"ט מן החלק הראשון מן המאמר אף על פי שאמרו על ענין לא ידעתי לסוף דעתו בו והוא אמרו: בכי יד על כס יה שהיא תחת עצמותו וגדולתו. ושמהו ענין אשר זולת ענין השמים כסאי ואיני רואה אותו אלא כמוהו וההרחבה לא היתה אלא כהרחבת הלשון בכי אשא אל שמים ידי שהשם נשבע במלא הנכבד המורה על מציאתו ועל גדולתו בענין שמרחיק להשבע בעצם כבודו וכבר הרחי' הלשון שבועה בעצם כבודו אמר בי נשבעתי — ואשוב למה שהיתי בו ואומר כי כן יראה לי שלא נקרא זולתם כלל כסא הכבוד ולא כסא השם ואע"פ שהרב מורה צדק אמר בפ"ט מן החלק הראשון ששם כסא מושאל למקדש להוראתו

על

על עצם מי שנגלה בו והשכין אורו וכבודו עליו רוצה בזה שמורה בדרך הזכר' ועדות עד מפי עד ומקבל מפי מוסר עד הרואה בעיניו והמשיג בחושיו שהשם השכין כבודו בו וכן מורה על גדולתו ועל עצמותו בנמצא בו ובנאמר בו יום יום והביא ראיתו מאמרו „כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו" הנראה שהבין מלת כסא באמרו כסא כבוד וגו' בלא חסרון כף הדמיון ושהנביא קרא מקום המקדש כסא כבוד ע"ד ההשאלה; ונראה שהביאו אל זה מה שנמצא ב"פ ראשונה מבראשית רבה שהביאו החכמים ז"ל אותו לראיה על שמקום בהמ"ק עלה במחשבה קודם שנברא העולם ולא הביאוהו לראיה על שכסא נברא קודם שנברא העולם אך הביאו ראיה ע"ז מפסוק נכון כסאך מאז ולי נראה שיחסר ממלת כסא כף הדמיון ושהוא מקום ככסא עד שיהיה ענינו ככסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו; והדמיון בין שניהם הוא שכל אחד מהם מורה על מציאות השם ועל גדולתו. — האחד והוא כסא הכבוד מורה עליו ועל גדולתו הוראה בעצם לחכמים המשיגים ידיעת טבע השמים ותנועתם ומניעם ומעמידם כמו שזכרנו; והאחד — והוא מקום המקדש והמקדיש מזכיר ומודיע מציאות השם וגדולתו להמון לפי המועד עליו והנמצא בו במצות השם והנעשה בו תמיד והחכמים ז"ל הוסיפו עוד בדמיון ענין הראשונות במה שהיה אפשר והיא העליה במחשבה ואולם אין לומר שמפני שיחס אליו ישיבת השם והוא אמרו „מכון לשבתך עולמים" קראו כסא או שדמהו לכסא כי כן אמר היושב על חוג הארץ והארץ אינו רק הדום רגלי היושב על הכסא כאמרו „והארץ הדום רגלי" וחסרון כף הדמיון בדברי הנביאים והחכמים הרבה מאוד אמר „תפוחי זהב במשכיות כסף מים עמוקים עצה מים עמוקים דברי פי איש" וכהם רבים בדברי החכם ההוא וזולתו ואמרו מרום מראשון מה שמחזק פירושי כי איך יאמר על המקדש כסא מרום והוא שפל כנגד האחר שלא נקרא רק כסא סתם לכן הנאות שיהיה ענינו ככסא הכבוד הרם, והנשא הנמצא מראשון כן מקום מקדשנו ואם שפל ובאחרונה היה כלומר שעם כל זה יש לו ההוראה אשר לכסא הרם והראשונות במה שהיה אפשר בו והוא המחשבה; לשני הדברים האלה דמהו אליו ועוד שאין לומר שהחכמים ז"ל חדשו זה השם לכסא השם ר"ל כסא האמיתי והוא קראם אותו כסא הכבוד אחר אמרוהו המדברים ברה"ק ולא הנביאים כי לא קראוהו לפי דברי הרב כסא כבוד בשום מקום אך כסא השם או כסא סתם אך הטוב הוא שנאמר שזה השם לכסא השם אמרוהו הנביאים בפסוק הנזכר ומשם לקחוהו החכמים ז"ל וקראוהו כן בכל מקום ומלת כבוד באמרו כסא כבוד אפשר שהושמה במקום השי"ת כאלו אמר כסא ה' שפעמים

ישים

ישים הכתוב שם כבודו במקום עצמו אמר „הראני נא את כבודך" כמו שגילה הרב מורה צדק ב"פ ס"ד מן החלק הראשון או יהיה הענין בו כסא של כבוד ואפשר שיהיה תואר לכסא כמלת מרום כענין כסא נכבד שהוא כבוד היושב עליו כענין „הוד והדר לבשת" כמו שאנו עתידין לפרשו ואולם מלת מרום הנראה בה שהוא שבה אל הכסא כאמרו „כסא רם ונשא" הרמז עליונו של שמים העליונים ר"ל עליונו של גוף הנכבד המקיף הכל העליון לכל הגופות העליונים הנכבדים המקיפים והוא מראשון בלא ספק כמו שאמר במקום אחר „נכון כסאך מאז" והוציאו החכמים ז"ל ממנו שנברא קודם שנברא העולם ואם יאמר האומר שפשוטי דברי החכמים ז"ל הוא שהבינו כסא כבוד מרום מראשון על מקום בהמ"ק נאמר לו שאין כל דברי החכמים באלו הענינים כפשוטיהם לכן אין ללכת אחר פשוטי הדברים באלו הענינים אך אחר הטוב והנאות בענין והנראה מן הפסוק הנזכר לפי מקומו שכוון בדמיון ענין אחר זולת שני הענינים הנזכרים והוא להודיע שהשם שוכן בו ר"ל במקדש ונמצא בו תמיד שלא יחשב החושב שהיות השם על כסאו הנכבד הרם, והנשא ומנעהו מלדעת את אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ר"ל מענוש הרעים על רשעם ומגמול טוב לטובים כי זהו שהביא אותם לעשות מצבות לעבדם ולהניח עבודת השם בבית מקדשו כמו שהקדים לפני המאמר הזה מזכרון מעשיהם הרעים והוא אמרו „אני ה' חוקר לב בוחן כליות לתת לאיש וגומר" ואמר „קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט"; רוצה בזה שהשם יענישהו לעזוב עשרו בחצי ימיו ולהיות אחריתו רעה. — וכשאמר כ"ז ראה לזכור מה שמחזק זאת האמונה ודוחה טענת מרחיקה והוא הרחיקם אותו מצד עליונות השם כמו שאנחנו עתידין לבאר ביאור רחב והוא אמרו „כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו" ר"ל שהשם י"ת שוכן ויושב בו בשכנו ושבתו בכסא המרום כאמרו „מכון לשבתך עולמים"; ואחר שהוא שוכן בו ונמצא בתוכו מן ההכרח להאמין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו ובוחן לבותנו וכליותנו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר „מקוה ישראל ה' וגומר" שענין „וסורי בארץ יכתבו" כלומר הסורים שבעמי שהם סרים מהשם ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק נשאר שיכתב בשמים מבני עליה וזהו מפני שעזבו „מקור מים חיים את ה'" והוא השם ע"כ לא יחיו אך ימותו כבהמות וזהו הכתבם בארץ כענין „קראו בשמותם עלי אדמות" כמו שפירשנו בו בפי' קהלת בפירושנו כל המזמור ההוא בו. —

---

ומהנה

# פרק שביעי.

ומהנה אתחיל לבאר דברי המראה היקרה אשר יעדנו לפרשה ולפרש פתיחתה אף על פי שאינה מענין כוונתינו. אמר „בשנת מות המלך עזיהו ואראה את ד׳ יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל" תרגמו יונתן בן עוזיאל ע״ה בשתא דאתנגע מלכא עזיהו אמר נביא חזיתי ית יקרא די״י שרי על כורסיה רם ומנטל בשמי מרומא ומזיו יקריה אתמלי היכלא. הראה שהרחיק היות ענין מלת מות במקום הזה מיתה ממש עד שתהיה הוראתה שזאת הנבואה היתה בשנת מיתתו וזה מפני שנראה לו שזאת הנבואה היתה תחלת נביאותיו מאמרו הנני שלחני שהנראה ממנו שלא היה שלוח קודם לכן; וכבר התבאר בראש ספר הנביא שהוא בימי עוזיהו מאמרו אשר „חזה בימי עוזיהו" על כן הבין במלת מות עוזיהו ענין צרעתו שנצטרע על חטאו כמו שהתבאר בדברי הימים והשאלת הלשון העברי לשון מיתה לצרעת שמכוה לאמרו אל נא תהי כמת עם הפרש גדול בין כמת בכף הדמיון ובין אל נא תמות או אל נא תהי מתה ואמר שעם זה אפשר שהיתה ראש נבואותיו והאחרת או האחרות שנתנבא בהם בימי עוזיהו היו אחר הנבואה הזאת במה שנשאר מימיו; ורבים מן המפרשים נמשכו בזה אחר דעת יונתן בן עוזיאל עליו השלום והחכם רבי אברהם בן עזרא ז״ל אמר שאין צורך לזה ואף על פי שנאמין שזאת הנבואה היתה תחלת נבואותיו כנראה מהנני שלחני כי אפשר שזאת הנבואה וכל הנבואות שנתנבאו בהם בימי עוזיהו כולם נתנבא בהם בשנה שמת בה וזאת היתה בתחלת השנה הראשונה לכולם והאחרות נתנבא בהם אשר זאת בשנה ההיא והכל לפני מותו כי כל זה אפשר. — והאפשרות הזה אמת ידוע מפורסם עד שמרוב הראותו אני תמה על המפרש הזה איך נעלם ממנו שלא נעלם האפשרות הזה מן המתרגם ולא מהנמשכים אחריו עד שיוציאו מלת מות מפשוטה וישיבו אותה לענין צרעת ואחר שזה הוא דבר שלא יעלם אפי׳ ממי שאינו חכם היה לו לבקש הטעם אשר בעבורו רחקו מזה הפירוש ונטו לזולתו אע״פ שנדחקו בו קצת דוחק והטעם גלוי ומבואר והוא שהמתרגם לא ראה להבין באמרו בשנת מות רק אחר המיתה יהיה המכוון מיתה ממש או הצרעת הנחשב כמיתה שאילו היה לפני המיתה מה צורך היה לזכור מיתתו? היה לו לומר ויהי בימי המלך עזיהו ואראה את יי׳ ומה צורך לזכור בה הפורענות העתיד לבא? ואחר שלא נמצא דרך להמתרגם להבין בין אחר המיתה עם היות דעתו לפי מה שנראה לו מהנני שלחני שזאת היתה תחלת כל נבואותיו ועדות הכתוב עליו שחזה

בימי

בימי עזיהו ובא להבין בו ג"כ לפני המיתה לטעם שאמרנו הביאו ההכרח להבין במלת מות ענין הצרעת ויהיה ענין אמרו בשנת הצטרעו אחר הצטרעו ואם התנבא נבואות אחרות או נבואה אחרת בימי עזיהו כידוע מהם שהיו אחרי זאת במה שנשאר מימין אחר שזאת היתה הראשונה כמו שנראה להם ונשונה ואולם נשאר על המתרגם ועל הנמשכים אחריו ועל המפרש הנזכר גם הוא לתת טעם למה כתב הנבואות המאוחרות לזאת בזמנם לפי דעתם ראשונות כסדרם ושמם בראש ספרו לפני זאת אשר התבאר להם שהיתה ראשונה אפי' יהיו הנבואות ההם הקודמת כסדר בספר הזה אותם בימי עזיהו שהי' אחר הצטרעו וכ"ש אם חזה אותם אחר מותו במלכות יותם בנו?

ואני בדאותי שזה מה שצריך לבקש לו טעם עכ"פ ולא נמצא לי דרך למלאו על אחת משתי הדיעות ר"ל דעת המתרגם ע"ה והנמשכים אחריו ודעת החכם רבי אברהם ז"ל אמרתי שזאת הנבואה לא היתה תחלת כל נבואותיו ואולם היתה תחלת נבואה שנעשה בה שליח לישראל על פי השם כי זה לבד הוא מה שנראה מדברי הנביא בספורו לא ושהיתה אחר מות עזיהו בתוך שנת מותו ועל כן הזכיר מותו לא שהיתה קודם שמת כדברי המפרש הנזכר לטעם שזכרנו ; ואמנם חזיונות אחרות חזה לפני זאת בחיי עזיהו ודברים שהשיגם מהשם שלא נעשה שליח עליהם אך יהיו כנבואות הנביאים שהתנבאו לפני משה רבינו ע"ה כאשר זכר הרב מורה לדק בפ' ל"ט מן החלק השני לא אמר לו כלומר השם לישעיה באחת מהם „לך אמר אתה לישראל כמו שאמר לו בנבואה הזאת" „לך ואמרת לעם הזה" ואע"פ שנמלא בנבואת ההם הקודמת לזאת בסדר ספרו מלילות שנמלא שם כמדבר בהם לישראל כאמרו „למה לי רוב זבחיכם יאמר י"י או לכו ונוכחו יאמר ה'" אין זה ענין לך אמור להם בשמי למה לי רוב זבחיכם או לך אמור להם שילכו ויוכחו כלומר יקבלו תוכחת השם אך הנביא הודיעם כי השיג מהשם הכונה היא ; ואולם הענין ההוא שאינו חפץ בזבחים ועולות עם און וחמס ולא בפרוע כהנים ידיהם לברך את העם והם מלאות דם או להתפלל המתפלל ולזעוק בהם אליו או שהוא אומר כלומר רולה שילכו ויוכחו ובזה יכפר על עונם שאם יאבו וישמעו לקול השם טוב הארץ יאכלו ואם ימאנו נשמע וימרו פי ד' תאכלם חרב ועם היות שני מיני נבואות ישעיה ע"ה כאשר אמרנו ר"ל שחזה חזיונות ונבא נבואות שלא עשהו השם בהם שליח לומר אותם לישראל והם אשר חזה אותם אחר מות עזיהו אשר הראשונה שבהם היתה זאת הנבואה אשר אנחנו בביאור ענינה יש לומר בטעם זכר הנביא מיתת המלך עזיהו בנבואה הזאת להודיע שלא עכב השם לישראל לשלחו עד היום

ההוא

ההוא בנבואה ההיא רק לכבוד עזיהו שנשא לו פנים למה שקדם לו מיושר דרכו ומפעליו ולא רצה להכאיב לבבו ולביישו לפרס' ביזיון על יד נביאו שלוחו מרי עמו ורוע מעלליהם מרי שיתחייבו בעבורו חרבן ארצו ושרפת עריהם עם מניעת התשובה מהם כאמרו בה „השמן לב העם הזה וגו'" שאע"פ שנמצא בנבואות שבראש הספר יעודים קשים מחרבן ארצם ותגבורת האויב עליהם היה זוכר בהם ענין התשובה ומבטיחם שאם יאבו ושמעו טוב הארץ יאכלו ואם יוכחו ימחו חטאתם ועוד שלא נעשה בהם שליח לאמרם למלך ישראל ואפשר שלא אמרם רק לקצתם ולגדולים שבהם כמוכיחם וכמיעד להם מה שהשיג בדרך מדרכי הנבואה לא בדרך שליחות ולא שיפרסם אותם למלך סוף דבר כבר הבינות הכוונה שאין טוב בעיני לומר שזאת הנבואה היתה תחלת כל נבואותיו וראש כל מראותיו בכלל אחר שלא שמה בראש ספרו עם יקרתה ליקרת מה שהשיג בה מן הענינים האלהיים הנקראים מעשה מרכבה.

ואם יקשה עליך מה שאמרתי שהנבואות הקודמות לנבואות זאת המראה בסדר הספר לא נעשה בהם הנביא שליח מהשם לישראל אחר שזאת המראה לא היתה תחלת נבואותיו שלא השם בהם לישראל אך הקודמות בספר קדמו לה ואע"פ שאמר בה השם את מי אשלח ולא צוה הנביא מתחלה סתם ללכת בה לישראל כבראשונות כי דברים כאלו במראה הנבואה אין לדקדק בהם בכל זה הלא מצינו שצוה השם מי שסרב כיונה ואף שמואל ומשה לא קבלו מיד ואולי רצה השם להראות בזה קושי הדבר שהיה שולחו בו והיא מניעת התשובה עד שלא רצה לשולחו בלא שאילת את מי אשלח? כמו שעשה בנבואות קודמות שהיה שולחו סתם כאומר באמת ירגיש הנביא שמה שאני רוצה לשלח לישראל עתה היא דבר קשה מאוד עד שאיני מצוה לו בפירוש שילך ויודיעהו לישראל כמו שהייתי עושה בנבואות האחרות ואולי ימנע מלהזמין עצמו וללכת בה כשמואל והנביא לרוב גבורתו אמר „הנני שלחני" אע"פ שאני מכיר שאלו הדברים שאתה רוצה לשלח להודיעם לישראל קשים מכל אשר שלחת עד היום והראה בזה גבורת הנביא וגם זה הפירוש טוב בחר אי זה מהם שתרצה ובלבד שלא תשים זאת הנבואה ראשונה לנבואותיו. — ומה שמחזק דעתי זה ר"ל שזאת הנבואה לא קדמה לאשר לפניה כסדר הספר היא הוא מה שזכרנו מאמרו ע"פ הנבואה הזאת „השמן לב העם הזה ואומר עד מתי יי'" ובפרשות הקודמות בסדר אמר אם תאבו ושמעתם ואם תמאנו וגו' ואמר לכו נא ונוכחה יאמר י"י כי אין לומר שמאמר השמן קדם לנבואות אם תאבו ושמעתם ולכו נא ונוכחה אך הדבר בהפך בלא ספק שאחר שהזהירם הנביא במה שהשיג מהשם והתרה בהם ולא שבו והתמידו במרים והוסיפו עליו כעס

עליהם

עליהם השם ואמר השמן לב העם הזה כי לפי דעתי מאמר השמן אשר השיגו הנביא בנבואת הזאת הוא דבר השם עד שיהיו מלת ההם כלם מקודים לא ליווים כלומר כגזר לפניו להשמן לב העם הזה מלהבין ולהכביד אזניו משמוע ולהשע עיניו מראות; או שם יהיו לווים יהיו על דרך מלות השם לאחד מפעליותו לעשות כן כענין „מי יפתה את אחאב" וכמוהו אללי „חבור עלבים אפרים הנח לו" שהמאמר ההוא אללי מאמר כאמר ע"פ השם ומלת הנח אם שתהיה מקור ג"כ או תהיה ליווי על דרך מלות השם לאחד מפעליותו כמו שאמרנו במלת השמן וחבריה; והראיה על היות מלת אמרו השמן לב העם הזה דברי השם הוא מה שבא אחריו מאמרו עד מתי יי'? כי כשהשיג הנביא כונת השם בישראל למנוע מהם התשובה חמל עליו ושאל עד מתי תתמיד בהם הגזירה הרעה הזאת? האלרכנו בפי' ראש הפסוק הזה אשר אנסנו בפירושו אע"פ שאינו מענין כונת מאמרנו זה כלל מפני שהולך יונתן בן עוזיאל ע"ה להוליא מלת מות מפשוטה ונמשכו אחריו רבים מן המפרשים ולא בארו הטעם אשר בעבורו הוליאה המתרגם מפשוטה עד שנעלם מעיני החכם אבן עזרא ז"ל והשיבה אל פשוטה בדרך אשר ברח ממנה המתרגם ואשר היתה בעיניו יותר רחוקה מרוחק הולאות מלת מות מפשוטה אל ענין הלרעת והוא הבינו ענין בשנת מות לפני המיתה ע"כ ראיתי לכתוב הנה זה הדרך שנראה לי שאפשר להכלל בה משני הרחקים הנזכרים.

---

# פרק שמיני.

ומהנה נתחיל לפרש מה שנשאר מן הפסוק שהוא תחלת המראה הנכבדה הזאת והוא אמרו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל הכסא כבר נודע מהותו ממאמר המדבר ברה"ק „ד' בשמים הכין כסאו" ומאמר זה הנביא „השמים כסאי" ונודע מדברי יחזקאל ע"ה שעליונו של כסא הוא עליונו של רקיע שעל ראשי החיות כמו שאנו עתידין לבאר ושוליו ר"ל שולי הכסא מגיעים עד שפל הגלגלים והוא אמרו „ושוליו מלאים את ההיכל" כי מלת היכל שם לכל העולם העליון ר"ל החיות והרקיע אשר על ראשיהם והוא אמרו „ישמע מהיכלו קולי" וחבריו עד שהכסא הוא מלך ראשו ועליונו כאלו תאמר גגו בתכלית העליונות במקום ואין מקום עליון ממנו ומשוליו מגיע עד הגוף התחתון מן הגופים הנכבדים המקיפים הוא גלגל הירח ואמר שראה

השם

השם יושב על הכסא המתואר. וכבר הודיעך הרב מורה צדק כי בכל מקום שיחס ישיבה אל השם הוא להודיע קיימת מציאותו וחזקתה לשיות הישיבה לאדם החזק והטוב שבעניני עמידתו ומצביו. ובזה הפסוק זכר בו ערך השם אל הכסא לבד שהוא יושב עליו ואולם בכסא לא זכר בו ענין פעולה מפעולותיו רק היותו כסא לשם לבד לא פעולתו בזולתו ואחר שהודיעך ערך השם אל הכסא המתואר בא והודיע ערך השרפים אליו ר"ל אל הכסא ואמר שרפים עומדים ממעל לו וגומר שרפים נראה לפי מקומו שהיה שם. מפורסם באומה למלאכים שהם לדעות הנפרדות ומלת ממעל מיוחדת בלשון עברי למיני העליונות לא לזולתו מן הענינים שנשתתפה להם מלת על ובנוי לו שב אל הכסא ככנוי שוליו ואמר שראה השרפים ממעל על הכסא לא זכר בין השם ובין השרפים הפרש בערך אל הכסא רק היות השם יושב עליו והשרפים עומדים עליו להורות בזה שמציאות השם להיותו עלה ולא עלול יותר נכבד ויותר שלם ויותר חזק ויותר קיים ממציאות השרפים העלולים לו כאשר מצב הישיבה יותר חזק ויותר קיים ממצב העמידה כאשר זכרנו לא שיש לו ישיבה ולשרפים עמידה ע"ד האמת ונגלה ממנו ג"כ שהשם אדון ומלוה על השרפים להיותם עומדים והוא יושב כי כן דרך העבדים לעמוד לפני אדוניהם כמו שאנו עתידין לבאר. ואחר שהודיעך ערך השרפים אל הכסא ונודע ממנו ערכם אל השם קצת ידיעה כלומר שהוא ערך מציאות אחד אל מציאות חזק ממנו וערך עבדים אל אדון בא להודיע יותר מה שהשיג לשרפים מתכונתם ופעולתם. והוא אמרו „שש כנפים שש כנפים לאחד" הודיע שראה לכל שרף שש כנפים ופנים ורגלים והיה מכסה פניו בשתים ובשתים רגליו ובשתים יעופף. פירש הרב מורה צדק בפ' מ"ג מן החלק הראשון שאמרו „בשתים יכסה פניו" רמז בו שעיקר מציאות השרף ר"ל מציאות המלאך נעלמת מכל בעל חומר להיותו שכל נפרד פשוט ופירש באמרו „ובשתים יכסה רגליו" שבא לרמוז שהדברים שהוא סבתם ר"ל הדברים העלולים בו נעלמים ג"כ מכל בעל חומר. ־ולפי דרך הרב שלקח רגלים הנה מענין סבה איני מרחיק בכיסוי הרגלים שרומז בו שענין היותו סבה הוא למה שהוא סבה הוא נעלם מכל בעל חומר כלומר אין בעל חומר משיג השגה שלימה על איזה צד יהיה הנפרד סבה למציאות בעל חומר או למציאות כח מכוחותיו או פעולה מפעולותיו כי זה יותר נעלם מהם מהעלם עלוליו ואמר במאמרו „בשתים יעופף" שבא לרמוז ענין מהירות מעשיהם במצות השם. ועניינים אחרים תמצא בפ' מ"ט מן החלק הראשון. וענין מהירות מעשה המלאך הוא שאמר דוד ע"ה „גבורי כח עושי דברו" כלומר גבורת כח יש להם-במעשיהם שהם עושים בלא

זמן

זמן ואל לא תכלית להיותם נפרדים מכל חומר ואין בהם תנועה משא"כ בבעלי חומר ; ואשר פירש הרב ז"ל ענין כסוי הפנים והרגלים בערך לעיני בעלי החומר כלומר לעיני לבותם טוב ; ואיני מרחיק לומר שרמז בכיסוי פניהם אל בשתם ויראתם מהביט אל השם היושב על הכסא לרמוז שתקצר יד שכלם גם הם להשיג אמתתו אך הבטתם כהבטת מכוסה פנים שאינה שלימה או שהם מכירים שמליאותם שהיא פניהם יש בו חסרון גדול בערך אל מליאות השם עד שאין ראוי לערכו אליו ועל זה כסו פניהם וכן שרמז בכסוי רגליהם שהם עומדים בבושים ויראים לעמוד מגולי הרגלים לפניו כדרך עבד לפני אדוניו וקטן לפני גדול הרומז הכרתם חסרון מליאות מקובציהם ועלוליהם כנגד שלימות מליאות מקובצי השם ; ואע"פ שהנביא האחר במראתו אשר ראה בענין הזה ר"ל יחזקאל ע"ה זכר לחיות אשר ראה והם גופות בלא ספק ארבע כנפים לא זכר בהם עופפות אך זכר המלאם להם מפני שהכנפים הם כלי תנועה ממהרת לאשר כמלאו לו מבעלי חיים לרמוז בזה שיש לחיות ר"ל לגופות אשר המשילם לחיות תנועה ממהרת ; ואמר החכם האמתי כי זכר להם מן הכלים ההם ר"ל מן הכנפים כמספר קצות התנועה אשר השיגה לחיות כאשר תמלאהו בפ' מ"ט מן החלק הראשון .

ואני יש לי במנין הכנפים במראה יחזקאל דעת אשמיעך אותו אחר זה לא שאשים בכף אחד רמז לקצת תנועה אחת מקצת התנועה הנרמזת בחיות אבל הנביא הראשון זכר לשרפים שש כנפים כל זוג מהם לענין שזכר וזכר בזוג האחד ענין העופפות להורות על תכלית מהירת מעשיהם מפני שלא מלא בלשון שם למעשה יעשה במהרה יותר מן העופפות כי אין במלאות המורגשות מי שיעשה מעשה בלא זמן עד שידמה לו ובכלי מעשהו מפני שאי אפשר לבעל חומר לעשות שום מעשה בלא זמן כאשר התבאר במקומותיו ואמרי מעשה עצמו להוציא מהירות המן והאבן ההכרחית כי מעשה המלאכים הוא עצמי לא הכרחי ; ואחר שהודיע במלאכים מה שהודיע מאשר השיג בהם והוא שהם מכסים פניהם ורגליהם למה שאמרנו לפי שני הפרושים ומעופפים כלומר ממהרים לעשות דבר השם בא להודיע בהם ענין אחר שהשיג בהם והוא חלק גדול מכונתו בנבואה ההיא שלא השיגם שותקים ומחרישים וחשים תמיד בלתי ממללים כל עיקר כלומר בלתי מודיעים דבר אך השיגם קוראים זה לזה על הדרך שספר ואומרים זה לזה מה שספר עליהם וזהו אמרו „וקרא זה אל ואמר קדוש קדוש י"י צבאות" הקדים להודיענו מה שהיה האחד קורא אל חבירו והיה אומר לו מאמר ואחר כן הודיע איכות הקריאה ומהות המאמר. ואמר שהקריאה היא קדוש קדוש . קריאה כפולה. כרוב הקריאות

העליונות

הענינות שהם בלשון כפול ואולם כולם ואם לא נזכר בכולם ילמד סתם ממפורש אמר, אברהם אברהם. משה משה י"י י"י שמואל שמואל" והמאמר הוא קדוש י"י צבאות מלא כל הארץ כבודו בענין הקדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו זה היה אומר אחד לחבירו כ"ל העליון לאשר למטה ממנו ר"ל העלה לעלולה לא שכל אחד קורא לאחר ואומר לו המאמר הנזכר כי אלו היו כולם יודעים ענין המאמר היתה קריאתם ואמירתם מותר. אך העלה היא מודיעה לעלולה במה שכנה בקריאה ואמירה וענין המאמר הוא שאף ע"פ שהשם יושב על כסא רם ונשא והוא אלהי צבאות שפע כבודו מלא כל הארץ ר"ל כל מקומותיה ואם הם שפל המקומות כי לא בא להודיע שד' צבאות הוא קדוש שהם אשר הם עבדיו מסובביו הם קדושים ונוראים ונקראים קדושים וקוראים זה לזה קדושים כ"ש האדון והסבה דיו לעבד שיהא כרבו. והיות השם קדוש דבר ידוע ומפורסם כי קדוש אני י"י אלהיכם אך מה שהולך להודיע הוא מה שאמרנו והוא שכל מה שנמצא בארץ משפע השם מורה על כבודו וגדולתו והכונה בכל זה לישב בלבות בני אדם אמונת השגחת השם בארץ וכל אשר בה וכ"ש במין האדם שההשגחה בו יתירה על ההשגחה בשאר הנמצאות השפלות וכ"ש בטובים שבהם שההשגחה בהם היא עיקר ההשגחה בכל אשר בארץ: דומה למאמר המדבר ברו"הק: „י"י בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'" שכונת המאמר הוא שהשגחת השם כוללת הכל העליונים והתחתונים בכל מקום שהם וכל מיניהם אינה נפסקת לגלגל הירח כאשר חשבו אך מגעת עד שפל המקומות שימצא בה נמצא מן הנמצאות הנרכבות והיא תהום רבה שלא בא הנביא להודיע כמות צדקת השם שהיא גדולה כהרים הגדולים ולא במשפטיו שהם גדולים ורחבים כתהום רבה אך להודיע שהשם מטיב לכל עליונים ותחתונים בכל מקום שהם. כמו שאנו עתידין לבאר זה. והוא דומה לאמרו „כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך" ואמר אחריו „רומה על שמים אלהים על כל הארץ כבודך" יודיע שחסדו בשמים ובשחקים ובכל מקומות הארץ והוא אמרו על כל הארץ כבודך. — והדומה למה שאמרנו וקרא זה אל זה ואמר. ר"ל מקבץ שתי הפעולות תחלה ואחר כן יזכר שני הפעולים הוא אמרו „המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ" שענינו כמו שאנחנו עתידין לזכור וכמו שאמר זולתינו המגביה לשבת בשמים המשפילי לראות בארץ כלומר שאע"פ שהוא יושב בשמים המקום הגבוה הרם והנשא הוא רואה מה שבארץ בשפל המקום דומה ג"כ לאמרו רומה על שמים אלהים

וגו'

וגו' כלומר אע"פ שאתה רם יושב על שמים כבודך בארץ לראותו את אשר בה אל תחשוב באמרו המגביהי לשבת וגומר זולת מה שאמרנו כי הפירוש האחר שפי' החכם בן עזרא בו אין לפנות אליו כי השמים הוא העליון שבמקומות עד שנביא אמר על פי השם „כי אשא אל שמים ידי" ואמר הנביא עליו כסא רם ונשא וחסרון מליאות השמים לנגד מליאות השם לא יתארהו הכתוב בשפלות אך בתוארים אחרים כאמרו „ושמים לא זכו בעיניו או הן בעבדיו. לא יאמין" שהוא כנוי. לשמים כמו שנקראו משרתיו במקום אחר כמו שאנחנו עתידין לפרש. וכן נמצא להם שלישי ר"ל לשני הפסוקים שזכרנו בהם שקבץ אמרם שתי פעולות ואחר כן קבץ שני הפעולים או מה שהוא כפעולים הוא מאמר שלמה ע"ה „שחורה אני ונאוה בנות ירושלים וגומר" חבר שני התוארים בעצם אחד ואח"כ זכר שני הנמצאים שנמצא באחד מהם אחד אחד מן התוארים ההם לא אאריך לבאר ענין שחרות אהלי קדר ולא נוי יריעות שלמה כי אין זה מקומו. ותהיה הכונה במאמר הנביא באמרו „קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" בענין ואשר שכבודו הוא עמנו בארץ אין להרחיק היותו משגיח בכל מה שבארץ כמו שאמרנו למעלה. ועשה זאת מדעתו ומראותו כי מי שהרחיק השגחת השם בשפלים לא הרחיקה רק מצד עליונות מליאות השם שהוא נעלה על כל הגופות הנשאות והרמות במקומם ובערך מליאותם אל שאר הגופים ושפלות הנמצאות השפלות אשר בארץ במליאותם ומקומם כאשר התבאר מדברי דוד ומדברי הנביאים ע"ה במקומות אין מספר אך אחרי שנודע המלא כבודו עמנו ובתוכנו בארץ אין להרחיקה. — ואחרי שישב זה בהודיענו שגם הדיעות הנפרדות כלומר השרפים יודעים ומכירים זה ומשבחים השם בזה וזה הוא שכנה באמור השרפים קלתם לקלתם הענין הזה הנמצא בשם ר"ל היות כל מה שבארץ כבודו כלומר משפעו ושפע שפעו בלי הפסק בא להודיע על איזה דרך הוא מלא כל הארץ כבוד השם ועל איזה דרך השרפים מודיעים זה ומה הוא ענין הקריאה והאמירה כי ידוע שאין השרפים גופות ואין להם כלי דבור ואין אומר ואין דברים והוא שאמר „וינועו אמות הסיפים מקול הקורא והבית ימלא עשן" נראה לי שענין הפסוק הוא שמרוב עצם קול הקורא יתנועעו אמות הסיפים ובתנועתם הבית ימלא עשן נעתק ממלת ארץ למלת בית להיות שניהם שמות משתתפים לדבר אחד והוא כל מה שבתוך גלגל הירח. גם לו שמות אחרים עם אלו בשתוף כגון עיר ומדינה ואמות הסיפים אפשר ליחסם אל ההיכל הנזכר תחלה או אל הבית שזכר אחריו שהמיר בו מלת הארץ שנזכר קדם זכרה מפני שאמות הסיפים נמצאים בקיר המשתף בין ההיכל

והבית

והבית ההיכל מלמעלה והבית מלמטה והקיר משתף ביניהם וע"כ אפשר ליחסם אל כל אחד משניהם ר"ל אל ההיכל ואל הבית בשוה עד שיאמר האומר „אמות סיפי שער ההיכל או אמות סיפי שאר הבית" וכן אמר הנביא והנה פתח היכל י"י ובמקום אחר אמר וכבוד אלהים נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. וירם כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית. וימלא הבית את הענן. ואמר כבוד י"י מעל מפתן הבית. ואמר פתח שער בית י"י הרבה יחסו השער והמפתן אל הבית במקומות רבים וכ"ש בענין המלא הבית את הענן יחס המפתן שהוא הסף אל הבית ע"כ בחרתי במקום הזה ליחס אמות הספים אל הבית.

ועתה נשוב ונאמר כי הקריאה והאמירה אשר זכר הוא רמז למה שיראה ויודע מלד פעולות השרפים ומעשיהם ע"כ זכר הפעולה אשר ממנה יראה ויודע שמלא כל הארץ הוא כבוד השם והוא תנועת אמות הספים הבית וידוע לחכמים שאמות ספי הבית לא יתנועעו רק בהתנועע קיר הבית. הוא קיר ההיכל שהספים ואמותם קבועים בו ונשענים עליו וקיר ההיכל הוא הגוף המקיף בארץ והיא קיר להיכל ולבית כמו שאמרנו וכאמרו אין זה כי אם בית אלדים וזה שער השמים קרא הארץ שהסולם נצב בה בית אלדים והמקום שראש הסולם מגיע אליו ונכנס ממנו שער השמים וקיר אחד משתף לשניהם ומבדיל ביניהם והיה הרמז בתנועת אמות הספים אל תנועת הגוף ההוא ר"ל אל קיר ההוא שהתבאר שתנועת כל הגופות השם הסבובית התמידית היא בסבת תשוקתם אל הדעות הנפרדות כל כדור מהם משתוקק לשכל נפרד מיוחד בו הוא הנקרא שרף ואמריו שתנועת אמות הספים שם אותה מקום תנועת הקיר שאמות הספים קבועים בו מפני שהתבאר שהקיר הוא מתנועע בעלם וכל חלק שבו מתנועע במקרה. — ואם לא ילטרך לומר שבזאת המראה נגלה דעת חכמי ישראל שגלגל קבוע ומזלות חוזרין ויהיה אמות הספים רמז לכוכבים המתנועעים לבדם ובזה הדעת כתבו החכמים ז"ל ונלחו חכמי ישראל — ואולם בעבור שהתבאר תנועת הגלגלים וקביעות הכוכבים ביאור אין ספק בו נטיתי אל הפי' הראשון. ולקיחת תנועת האמות לבד ולא לקח תנועת כל הקיר היה מפני שתנועת האמות לבד המתנועעים בתנוע' הקיר היא סבת המלא הבית עשן לא תנוע' יתר הקיר כמו שיתבאר מדברנו.

ואולם ענין העשן באמרו והבית ימלא עשן הוא עמוק מאוד בענין כי מה ענין עשן. אלל תנועת אמות הספים וקול הקורא ולא קדם לו זכרון אש גם לא נסמך אליו אחריו עד שיהיה ראוי לזכור עשן. כמו שנמלא במעמד הר סיני שזכרו. עם לפידים או עם אש וכן יחזקאל ע"ה זכר הענן

אשר זכר שהוא לפי דעתי במקום העשן אחר זכרון האש כי אחרי אמרו ומלא
פניו גחלי אש וזרוק על העיר אמר וירם כבוד ה' מעל
הכרוב על מפתן הבית וימלא הבית את הענן. כי מאמר
יחזקאל ע"ה במראהו: וירם כבוד י"י מעל הכרוב על מפתן
הבית שענינו ויעמד על מפתן הבית הוא מאמר זה הנביא וינועו
אמות הספים מקול הקורא. ואמרו שם וימלא הבית את
הענן הוא אמרו הנה והבית ימלא עשן. אמנם הנראה בזה הוא שזה הנביא
ע"ה לקלוט דבריו סמך אל החכמים שיבינו מזכרו העשן מליאות האש שאין
עשן בלא אש כלומר שיבינו מאמרו וינועו אמות הספים מקול הקורא והבית
ימלא עשן כי בתנועת אמות הספים נזרק האש. אל הבית שהוא העיר כאמרו
שם וזרוק על העיר ומן האש שנכנס לבית הוא שעלה העשן עד שנמלא ממנו
כי הבית והעיר הם שמות לדבר אחד באים זה אשר זה כמו שאמרנו שהיא
חמר כל מה שבבית שהיה בה זה הנביא ובזולתו מן המשיגים מבני אדם —
ואולם איני מרחיק שיהיה הכונה בהם ר"ל בעשן ובענן בדברי שתי המראות
האלה ר"ל מראות ישעיה ומראות יחזקאל ע"ה מליאות שני האדים ר"ל היבש
והלח אשר שם היבש מיוחד בשם קיטור הוא העשן כמו שנודע מתרגום
אונקלוס ושם הלח מיוחד בשם אד הוא הענן כמו שנודע מתרגום אונקלוס
גם כן ושני האדים האלה ידוע שסבת מליאותם היא האש הנמלא בבית מתנועת
אמות הספים והנזרק אל העיר מבינות לכרובים על יד האיש לבוש הבדים כי
אמרו במקום אחר וזרוק על העיר ויבא לעיני שהוא כענין ויבא
לעיני אל העיר ויזרוק על העיר הוא ענין אמרו אחריו ויבא
ויעמד אצל האופן שהוא כענין ויקח האש מבינות הכרובים
ויבא עמו ויעמד אצל האופן שהאופן כבר גלה הנביא שהוא בארץ
היא העיר ; והעתקת דבריו מעיר לאופן בענין האש היה להרחבת ביאור כי
בבוא האש באופן שהוא שם כולל לד' האופנים יעלה העשן וימלא הענן כלומר
שני האדים וישעיהו ע"ה לקח היבש במקום שניהם באמרו והבית ימלא עשן
ויחזקאל לקח במקום שניהם שם הלח באמרו וימלא הבית את הענן. — ואשר
הביאנו להבין זה הענין בכונת דברי הענן והעשן הוא מלאי יחזקאל ע"ה
שאחרי אמרו ויבא ויעמד אצל האופן שענינו כמו שאמרנו ויבא
אחר שלקח האש מבינות לכרובים ויעמד אצל האופן ושנה
הענין באמרו וישלח הכרוב וגו' עד ויקח ויצא שענינו ויקח
האש ויצא בתוך העיר או ויצא מבינות לכרובים ויבא
אל העיר ראיתי שאמר אחר כן וירא לכרובים תבנית יד אדם

וידי

וידי האדם ידוע שהם לעשות פעולות שונות ורבות. וכראותו נכרובים תבנית יד אדם אז ראה האופן ההוא ד' אופנים. כי בהיותם ד' יעשו הפעולות הרבות שקראם עינים. עד שקרא האופנים בשבילם מלאים עינים כדמות הנעשה בידי אדם. וכל הפעולות ההם ידוע שהקדים להם מציאות שני האדים כמו שזכר הרב ז"ל פ"ל מח"ב ועל כן הבינותים במלת עשן הזה וענן שם.

וכן הביאני אליו נ"ל להבין במלת עשן הנה שני האדים אמרם ז"ל על כל מה שראה יחזקאל ע"ה ראה ישעיה ויחזקאל ראה האש הנזרק על העיר מבינות לכרובים על יד האיש לבוש הבדים. ורצה בענין ההיא העמידה אצל האופן. ואח"כ ראה ד' אופנים ע"כ אמרתי שישעיה לקח העשן המורה על האש במקום שני האדים ובמקום האופן שעושה בו האש מעשה כי האופנים הם העלים שיעלה מהם העשן ר"ל שני האדים בבא האש בהם והבינהו: וכן לזה הפי' בכונת הענן והעשן יהיה תכלית כוונת ביאור השרפים מאמר זה לזה שמלא כל הארץ הוא כבוד ה' באמרו וינועו אמות הסיפים וגו'. כי מלך השרפים כמו שאמרנו יתנועעו אמות הספים.

ומתנועת אמות הספים יבוא האש אל הבית עד שימלא עשן מענן. לקח העשן במקום כל הנמלאים בבית להיותו המורכב הראשון מן האופנים באמצעות האש ההוא הבא אל הבית הנודע בא אל הבית כדברי הנביא הזה בזכרו מציאות העשן בו ויהיו אמרו והבית ימלא עשן דבק בענינו עד אמרו וינועו אמות הספים ר"ל דבק עמו בענין במכתב בענין וינועו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן. ובו נשלם ביאור הענין המכוון במאמר השרפים זה לזה שמלא כל הארץ הוא כבוד השם שהבית והארץ אחד כמו שבארנו: והוא הנראה מן הכתוב ירצה לומר שיהיה דבק בו מעניינו ובזה ראה ישעיה כל מה שראה יחזקאל כלומר כל הכללים. כי ראה השם יושב בכסא והשרפים עומדים ממעל לו רצה לומר על הכסא מקום האדם החלוק שראה יחזקאל על הרקיע אשר על ראשי החיות דמות כסא רצה לומר עליו מלמעלה וראה שולי הכסא שמלאים ההיכל במקום ארבעת החיות וראה עשן שנמלא ממנו הבית בתנועת אמות הספים מקום האופנים הנמשכים אחר לכת החיות והנשאם ועמדם לקח שני האדים העולים מן האופנים במקומם כי הם המורכבים הראשונים שבנמצאות שמלאה הארץ מהם שמלואה הוא כבוד השם ועל דרך שאנו עתידין לבאר כל זה אחר כן הנה התבאר מכלל דברינו שענין קריאת השרף האחד לבדו ואמירתו אליו שמלאה כל הארץ הוא כבוד השם הוא המלאת השרף הראשון העלול לשם ית' את השרף השני והמלאת השני את השלישי וכן על הסדר עד האחרון כל אחד מהם את שלמטה ממנו מציאות

שמאתו ומצדו יתנועעו אמות ספי הקיר המתנועע בשביל התשוקה אליו ר"ל אל השרף ההוא כמו שהתבאר לחכמים שאלמלא תשוקת המתנועע התנועה ההיא הסביבות אל השרף תשוקה והשפע השפוע עליו ממנו לא היה תמידית נצחית ואולם מאתו באה תנועה ההיא התמידית ומן התנועה ההיא שכנה אותה בתנועת אמות הסיפים ימלא הבית עשן כלומר ומן העשן ימלא כל הנמלא בו וזה ידוע לכל אם כן מלא כל הארץ הוא כבוד השם ובאמצעיות השרפים עושה דבר השם כי השם עלה לראשון וכן על הסדר כמו שאמרנו ומשפע כבודו נמלא והוא מעמיד הכל אם כן הכל המליא השם והכל מעמיד וזהו כבודו זה הענין נודע לנביא במראה נבואתו בהמשל שמועה מפי השרפים ובהמשל תנועת אמות הספים מקול הקורא והמלא הבית עשן מצד התנועה וזהו שכתבנו למעלה בפי' זה אל זה העליון את שלמטה ממנו כלומר העלה אל עלולה לא כל אחד מהם לחבירו בשוה עד שיקרא העלול את עלתו ויאמר לו שמלא כל הארץ הוא כבוד השם. — ונשוב אל מקומנו לבאר הנשאר ממראתו בענין הזה ונאמר שאחר שספר הנביא ע"ה השגתו השם וכסאו והשרפים על הדרך שספרה וספר השגתו העשן או שהיתה מתוך העשן לפי התחלף הפירושים בו ספר ר"ל הנביא שבתוך המראה ההיא היה חרד ומתחרד וקורא אוי על עצמו שראו עיניו השם והוא היה בעיניו טמא שפתים והיא אמרו אוי לי כי נדמתי כי איש טמא שפתים אנכי וגו' וזה הפסוק חמור מאוד מצד מלת כי הנכפלת בו שלש פעמים לא בענין עטוף אך בענין שכל מאוחר מהם טעם לאשר לפניו והראשון לבדו טעם לענין קריאתו אוי על עצמו כענין קרא אוי על עצמו בעבור שנדמה כלומר בעבור שחושב שנדמה והוא אמרו כי איש טמא שפתים אנכי כלומר חשב שנדמתי היה בעבור שאני איש טמא שפתים והוסיף לבאר ולתת טעם למה חשב שנדמה בעבור שהוא טמא שפתים כי לא כל טמא שפתים ידמה כלומר יכרת על כן הוסיף ואמר „כי את המלך ד' צבאות ראו עיני" כלומר אוי על עצמי בשביל שחשבתי שאדמה בעבור שאני טמא בגלל שהמלך ד' צבאות ראו עיני ואמנם הכניסו בטעם אמרו אוי לי כי נדמתי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב הוא חמור גם כן כי מה תוספת טעם נמלאה להדמותו בשביל שהוא יושב בתוך עם טמא שפתים אחר שנתן טעם להדמותו ראותו השם והוא טמא שאחר שהיה הוא טמא וראה את השם והוא בטומאתו ראוי היה לכרת ולכליה כי גם הטמא הקרב אל דבר מן הקדשים הוא בכרת כאמרו כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדש וגו' וכן הקרב אל מקדש השם ואל מקדשו גם אל העזרה והוא טמא חייב כרת כאמרם ז"ל ולא יטמאו את מחניהם זה

מחנה

משכה שכינה ואין זה מקבל תוספות נגד טומאת העם שהוא יושב בתוכם
אם לא היה הוא בעצמו טמא לא היה מתחייב כרת-דהא היכא כתיבא וכן
ענין יחדו הטומאה בשפתים חמור לפי פשוטי הדברים וכי אפשר שיטמא
אבר אחד מן האדם ולא יטמא כולו היה לו לומר כי טמא אנכי ובתוך עם
טמא אנכי יושב ואם לקח אבר אחד במקום כל גופו למה יחד זה שאבר
היה לו לומר טמא ידים או טמא רגלים שהם הם המוכנים לקבל טומאה
תחלה כאמרו אשר יגע בכל טומאה. שמור רגלך. של נעלך לכן הנראה
בעיני שאין הכונה בטומאת השפתים טומאת האבר או האברים הנקראים
שפתים ואמנם לקחם מקום המעשה הנעשה בהם והוא המאמר והדבור
כאמרו מסיר שפה לנאמנים כלומר משבש דבריהם וקותר טענותיהם ולקח
הדברים והמאמרים במקום הדעות והאמונות כי ידוע לחכמים כי המבטא
היוצא בחיצון רוצים בו המבטא היוצא מפי האדם הוא משל מורה על המבטא
הפנימי שהוא הדעות והאמונה אשר בלב בכל דבר שבוטה בשפתיו כמו שזכרו
חכמי המבטא וההגיון אם כן לקח טומאת השפתים במקום טומאת הדעות
והאמונות שבלב להרחקה בהמשל כי כל זה נמצא במשלי הנביאים עד שתהא
הכוונה שהיו בעיניך דעותיו בלתי מזוקקות ובלתי צרופות עד שיוכל לראות
השם ובזה אפשר שיהיה הכיוון בטעם חשבו נדמה אמרו ובתוך עם
טמא שפתים אנכי יושב כלומר שטומאת שפתות העם שהוא יושב בתוכם
טמאו שפתיו כלומר שבוש דעות מי שגדל עמהם שבשו דעותיו כמו שידוע
שהרבה יפקוד בשכל אף מי ששכלו בעצמו טוב ומוכן להשגה השלמה היותר
גדל בין נפסד הדעות והאמונות כי יטו שכלו אל דעותם „ורועה כסילים
ירוע אשרי האיש אשר לא הלך וגו' וכנגד טומאת השפתים הנה שלקח
במקום טומאת המאמרים הנאמרים בהם אמר אמרות יי אמרות טהורות
כלומר אמרות נביאיו שאמרו בדברו הם אמרות מזוקקות צרופות מכל סיגה
ומכל טעות וזהו שסמך לו כסף צרוף וכן אמרו מצות יי ברה מאירת
עינים יראת יי טהורה הוא ענין אמרת ד' צרופה כי התורה היא שקרא
יראת יי והוא שאמרו עליה דוד ושלמה יראת יי טהורה ראשית
דעת וכנגד המאמרים הטמאים המורים על הדעות הטמאות אמר וזרקתי
עליכם מים טהורים וטהרתם טהורים מכלל דאיכא טמאים וידעת
המשל החכמה שהוא הדעות והאמונות שבלב כמו שהנה הודיע שיש חכמה
טהורה וחכמה טמאה והוא שכנה בשפתים טמאות כלומר החכמה המשובשת
וכן הוא אומר נסרחה חכמתם ואל יעלה בדעתך שאמרו כי את המלך
ד' צבאות ראו עיני וכן אמרו וארא את ד' חולק על מה שאמר

כי

כי לא יראני האדם וחי כי כבר נתפרש בתורה שהראייה השיא שנמנעת היא הראיה המכונה בראית פנים ואולם הראייה המכונה בראית אחורים היא אפשרות לאדם וכבר הוציאה למציאת אדון הנביאים עליו השלום וראית את אחורי וזה הנביא כבר הקדים להודיע על איזה דרך ראה כלומר על איזה דרך השיג מציאותו והוא ראותו אותו יושב על כסא רם ונשא ששוליו מלאים את ההיכל ושרפים עומדים ממעל לו וכל אחד מהם בשש כנפים שבשתים מהם יכסה פניו ובשתים מכסה רגליו ובשתים יעופף ושקוראים זה אל זה ואומרי' זה לזה שהמלך הקדוש יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו והוא שמקול קריאתם זה לזה ינועו אמות הספים וימלא הבית עשן והאחד מהם רצוני לומר מן השרפים יעוף אליו ויסור עונו ויכפר חטאתו ואף ע"פ שהנביא התחיל ספורו מהעליון שבעליונים והוא ראותו השם יושב על הכסא הרם והנשא והלך הלוך ורדת על הארץ ומלואה אין ספק שהוא התחיל ראותו מלמטה כלומר מן הארץ ואשר בה כי הארץ היתה ביתו ומקומו הוא שאמר עליה והבית ימלא עשן כלומר הבית שהייתי בו כשראיתי כל זה נמלא עשן וממנו הלך הלוך ועלה בראיתו עד הכסא כי אין ספק שמה שהיה במקום שהוא עומד בו השיג תחלה ר"ל מה שהיה בארץ והוא שקראה בית השיג תחלה והוא העשן המתהוה והמתילד מאמות הספים והוא ר"ל העשן היה סבת מה שהיה בבית ומה שנמלא הבית ממנו ואחריו אחר שהשיג העשן השיג שולי הכסא שמלאו את ההיכל כלומר השיג החיות ותנועתם שלקח במקומה תנועת אמות הספים כאשר לקח העשן במקום האופנים ואחר כן השיג הכסא הרם והנשא כלומר הרקיע שעל ראשי החיות ואשר לו כמראה אבן ספיר דמות כסא ואחר כן השיג השרפים העומדים ממעל לו כלומר ממעל לכסא והשם היושב עליו כלומר השיג האדם החלוק לפי' אחד משני הפי' שאנחנו עתידין לפרש בו וזאת היא הראייה המכונה בראיית אחור שהיא אפשרית לאדם לא נמנעת כלומר אפשר הוא לאדם החכם שישיג השם בהשגה אשר בארוה ממה שאחריו ושלמטה ממנו וזה המין מן המופת יקרא מופת הראיה וזהו שראה יעקב אבינו ע"ה מלאכי ד' עולים ויורדים בו העלייה תחלה ואח"כ הירידה כמו שאמר הרב מורה צדק בפרק ט"ו מן החלק הראשון כי יעקב אבינו התחיל ספורו ממקום התחלת ראיתו כלומר מן הארץ והוא אמרו והנה סולם מוצב ארצה והלך הלוך ועלה עד ראש הסולם כאמרו וראשו מגיע השמימה ואחריו מלאכי אלהים עולים ויורדים בו כלו' ראית היורדים לפי אחד הפירושים שקבל בו עליית העולים היתה דרך למראתו ולהשגתו ואמנם היורדים לפירושינו הם הכנה להשגה אע"פ שיאחד בכל אחד הרבה

מן

מן ההשגה והנה אחר כך ראה השם נצב עליו אך זה הנביא התחיל בספור מתכלית ראייתו ר"ל אחר שעלה בהשגתו מביתו עד שראה היושב על כסא רם ונשא התחיל בספור תכלית מה שראה כלומר תכלית מה שהשיג כי לא היה יכול לפי הדרך אשר לקח לספורו להתחילו מתחילת הראיה כי איך היה אפשר לו שיתחיל היה מתחיל ראיתי מלא כל הארץ כבוד מלך יושב על כסא.או ראיתי מלא כל הארץ שהשרפים עומדים על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל אומרים שהיא כבוד מלך יושב עליו או ראיתי שרף אחד עף אלי ויספר אחריו יתר מה שראה הלוך ועלה לא תמלא דרך לכונתו אם תבא להתחיל מלמטה לפי הענינים שכיון לכפרם ועל כן התחיל מלמעלה וזה הדרך אשר לקחה הנביא בלמודו היא כענין דרך הלימוד שקוראים חכמי המחקר דרך ההתכה וההתקה כלומר שילקח הדבר בתכלית שלמותו ואחר כן יתיקו אותו ויפרקו אותו לחלקיו אשר תרכב ממנו חלק אחר חלק וחלקים אחר חלקים עד החלק הראשון ועל זה הדרך מודיע איך השלמת מליאות הדבר ההוא כמו שקוראים דרך הלימוד האחר דרך ההרכבה והוא שמתחילים מן החלק הראשון אשר בדבר ומחברים אליו השני והשלישי עד שיגיע לשלמותו ופעמים לוקחים החכמים הדרך האחת ופעמים האחרת כפי מה שיאות להם לענין שילכו ללמדו או כפי מה שיטב להם גם יש שם דרכים אחרים שמלמדים גם בהם והנה יעקב ע"ה לקח בלמודו איך יגיע האדם לשלמותו שהיא השגתו השם כפי יכלתו הלימוד הדומה לדרך ההרכבה וישעיה ע"ה לקח הדרך הדומה להתכה כמו שאמרנו אך ראייתו בלא ספק כמו שאמרנו גם כן התחלה ממקומו מן הארץ כראות יעקב ע"ה והיא הראייה המכונה בראיית אחורים שאין בניהם הפרש ר"ל בין הנביאים בסדר הראיה אע"פ שיש בניהם הפרש בסדר הספור הנה בארנו שאין אמרו הנה ואראה את ד' ולא את המלך ד' לצבאות ראו עיני חולק על אמרו שם כי לא יראני האדם וחי.— והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל כשמולא אלו הראיית בכתוב אמר שהם במראה הנבואה כאילו הדרך הנמנעת איננה נמנעת לנביא ולזולתו ובכל לד דרך הלא גם למלאכים היא נמנעת קלת מניעה וזה מוסכם מן החכמים שכלם מודים שאין הדעות הנפרדות בלשונם הם המלאכים בלשונינו משיגות מהשם ור"ל מה שמשיג הוא מעלמו והוא מה שפירשנו אנחנו בכונת אמרו בשתים יכסה ואם הבנת השרפים העומדים לפני השם על הכסא הודיע הנביא שאינה שלימה אך יש בה קלת חסרון על אחת כמה וכמה ראיית הנביא שביתו הארץ המקום החשך ולפי' האחר ר"ל פי' הרב ז"ל בכוונת מלת עשן כבר באר הנביא באור גמור שראייתו היתה מתוך עשן וענן ואין ראיית אחורים גדולה ממנה כבר הותרה זאת הקושיא.—

ונשוב

ונשוב אל מקומינו ונאמר כי כשהשלים הנביא זאת הכונה התחיל בענין
אשר והוא אמרו ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה וגו' ואמר ויגע על פי וגו'
קבלתי שכי הפסוקים האלה להיותם ענין אחד והוא הודעת הנביא על פיהם
שיש בשרפים שרף מוכן לעוף אל האדם להסיר עונו ולכפר חטאתו והשרף ההיא
ידוע לחכמים והיא המלאך הנקרא אישים והוא אחרון במעלות הדעות
הנפרדות ומלת הרצפה ר"ל שהיא על דרך מלת חוצבים בהפוך האותיות מקום
לרפה והכוונה מצרף הדעות ומזקקם כי המלאך ההוא משלים שכל האדם
ומוציאו מן הכח אל הפועל וחזו לרופו ואחר שלקח לשון רצפה במשלי הוצרך
לקחת מלקחים ומזבח המשך אחר המשל. האלהים אם לא ימצא להם או לשניהם
או לאחד מהם ענין ואינו רחוק שימצא אם לשניהם או לאחד מהם כאמר
במלת רצפה שהיא כמלת חוצבים שאם היתה כפי סדר אותיותיה והמובן
ממנו בלשון מה יהיה ענינה והמשלה ומה ענין אש לטהר את טומאת האדם
בכי כלי מתכות שמשתמשין באש הוא שיעבור באש ויטהר ויותר היה ראוי להביא
בידו מים וכל שכן בטומאת שפתים לפי הדרך שאמרנו שכיון בה שהיא טומאת
הדעות מה יעשה בו אש אך הנראה והנאות לענין היא מה שאמרנו ויהיה
אמרו הנה נגע על שפתיך מענין הגיע אליך העניין המצרף דעת האדם
ובו יסור עונך וחטאתך תכופר אפשר שרוצה בהסרת העון הסרת הטומאה
נעתק ממלת טומאה למלת עון להרחיב נקבי המשכיות כי נטיית הדעות מדרך
האמת הוא מעוה בלי ספק כנטיית המעשים מדרך הטוב והתועלת
ולשון עון נגזר מבנין עוה עותה ושתי המלכה ובכפרת החטאת ירצה בו
חטא הראייה וכל זה עקב שפחד על הבטתו וראייתו כענין ויסתר משה פניו
שאחר שידע שראה האלהים כששמע קולו הסתיר פניו מהביט עוד ואע"פ
שנראה כי קלת טומאה היתה אז על משה ע"ה כשראה המראה ההיא והיא
שנכנה אותה במנעלים על רגליו באמרו של נעליך מעל רגליך שנראה
ממנו שלא היה ראוי לדרוך בהם על אדמת הקדש אעפ"כ לא נענש אך זכה
לקלקתר בעבור ההסתר והוא שהודיעו השם איך יוכל להתקרב ולקור ולראות
והוא שישל נעלים ונשילת הנעלים שם הוא ענין הסרת העון כלומר טומאת
השפתים הוא וכן מצאנו ביעקב ע"ה שירא אחר שהקיץ כאמרו ויירא
ויאמר נראה שהיה בעיניו כטמא ואע"פ שלא נזכר גם אפשר שאמרו וחטאתך
תכופר הוא כפל לשון הסרת העון עד שיהיו שניהם מענין צרוף הדעת שהפסד
הדעות נקרא גם כן חטא בלא ספק אמר וחוטא חומס נפשו ולזה
הפי' לא יהיה זכרון חטא ראיתו בפסוק כמו שלא נזכר ביעקב ולא במשה ע"ה. —
ואחר שהגענו אל זה נאמר שזאת המראה באה לנו מדרגות השכל האנושי

מתחלה

מתחלה ועד סוף והיא הודעה אותנו שהשכל האנושי היא בתחלה טמא שפתים לעולם כל עוד היותו בכח להתחבר ההעדר אליו שאין לך טומאה גדולה ממנו ועיר פרא אדם יולד וכן מצאנו באדם שאכל בתחלה מעץ הדעת טוב ורע שגורש מגן עדן המקום הקדוש בלא ספק וכל רמז טומאה שנמצאה בכתוב בענין הזה ר"ל בנביאים רוצה בה זה הענין ונלמוד סתום מתפורש וכן הוא יושב בתוך עם טמא שפתים קודם שישלם והם השליטים אשר עמו בעיר והאנשים המעט אשר בעיר הקטנה אשר בה הילד המסכן החכם כאשר רמזנו אליו בפי' קהלת בפסוק עיר קטנה ואליהם רמז דוד ע"ה במזמורים רבים ועליהם אמר על פי הילד המסכן חרב פתחו רשעים ויד רשעים אל תנידני והם האויבים והשונאים והקמים הכלבים והזאבים וכיוצא בהם מן השמות הראוים להם ופעמים האחד מולך על הרשעים ההם ועליו אמר אל תתחר במצליח דרכו זומם רשע לצדיק כאם פשע לרשע והוא הכלב והוא האריה והוא האויב והוא השונא וכיוצא בו מן השמות הראוים להם והשכל האנושי הנקרא ילד טוב הוא העני והיחיד והחלך והיתום והתם והצדיק והנקי וכיוצא בהם והוא הבן בדברי שלמה והם החסאים וכן המזמורים אשר לפני אלו מזה הענין ואשר אחריהם וכל זה עם היות המקראות בלתי יוצאים מידי פשוטיהם ולא מידי מדרשים אחרים כי כן דרך החכמים לעשות בהם: ועתה נוסיף ונאמר שאחר שנגלה לנו זה הפי' באמרו ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב יסיר ג"כ התימה אשר תמהנו על אמרו בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב לגמרי אך זה הפי' חזק מכולם להכירו כי בודאי הם הם שמטמאין אותו תחלה כי ישלטו עליו כמו שאמר המשורר ברוח הקודש למה אירא בימי רע הבוטחים על חילם וגו' הראה שקודם ימי הרע ירא מהם ונמשך אחריהם כאשר פירשנו בפי' האחרון לאלו הפסוקים שאמרנו בו שהאומר למה אירא הוא הילד המסכן החכם והבוטחים על חילם הם העשרה שליטים אשר עמו בעיר קטנה כאשר ימצא שם וכן התבאר בזאת המראה בפירוש שאחת מן הדיעות הנפרדות כלומר מן המלאכים עושה דבר השם יעוף על האדם ויקרב אליו ויסיר עונו ויכפר כלו' יטהר שכלו מטומאתו שהיא הסכלות והשיבוש ויגיענו אל מה שאפשר בו מן השלמות וזהו תכלית השגחת השם במין האדם, שההשגחה בו והיא תכלית השגחת השם במין השפלים כלומ' בארץ ומלואה ושלא ימנענו מלהשגיח בהם ואם שפלו מכל עליונותיו ר"ל עליונות השם ית' והוא היותו יושב על כסא רם ונשא ששוליו מלאים את ההיכל והיות השרפים עומדים על הכסא כעמידת עבדים לפני אדוניהם היושב והיותו אלהי הצבאות כלומ' צבא השרפים וצבא השמי' או צבאות השמי' שהם כסאו ושולי כסאו כמו שאמרנו למעלה:

# פרק תשיעי.

ואחר שבארנו בזאת המראה ר"ל במראה ישעיהו כל מה שנגלה לנו בא כסדר מראש ועד סוף אומר בפרק הזה מה שהיה לי לדבר בקבלת עניניה כי לא רציתי להפסיק בדברים. והם כוונת המראה ואחד מהדברים שהי' לי לדבר בה הוא מה שפירשתי בקדוש קדוש ר"ל השנים הראשונים והוא אמרי בהם שהם לקריאת אחד מן השרפים לחברו כדרך הקריאות העליונות שהם כפולות עם ראותי שיונתן בן עוזיאל ע"ה פרשם כלם תואר לשם משלש ושם המאמר כלו באור למהות מאמר המלאכים זה לזה כלומר שהם משלשים להקדיש השם לא המליצה בפסוק איכות קריאת המלאכים זה לזה כלל וכבר הודיעך הרב מורה צדק ז"ל בפרק ד' מן החלק השלישי שהרבה מן החכמים אומרים זולת מה שאמר הוא במה שפירש בדברי הנביאים אמר זה להתכלל על מה שאמר הוא עליו בקבלת מה שפירש בדברי המרכבה שלא כדברי יונתן בן עוזיאל ע"ה וזה הפי' בקדוש קדוש לא חדשתיו אני רק מאבא מורי ז"ל קבלתיו והוא חדשו בארץ הזאת והוא הנראה אמת לפי הפשט לכל מורה האמת גם מדרך העיון הטוב אין לומר שההודעה היתה שהשם קדוש הלא מלאכיו קדושים ונקראים קדושים. אמר הן בקדושיו לא יאמין ואמר אחד קדוש מדבר. אף כי האדון. והנה השם אמר כי קדוש אני ד' אלהיכם ומה צריך לקיום השרפים לדבר השם ר"ל לקיום האמור על יד ישעיהו ע"ה בנבואתו על פי השרפים למה שאמר משה ע"ה על פי השם בלשון השם שהוא מעיד על עצמו ומודיע לנו שהוא קדוש ומלוה אותנו להדמות אל קדושתו כפי היכולת ומה טעם ימלא להודעת השרפים זה לזה מליאות תואר מקדושה בשם משאר תאריו הנכבדים וכל שכן שיש לו תארים שנתיחס בהם השם באמת ואחד וראשון ואין קדוש מהם כמו שאמרנו כי גם המלאכים נקראים קדושים והם קדושים ואין אחד מהם אחד ולא ראשון ולא שראוי להקרא אמת על הדרך שנקרא בה השם ית' גם להודיע שהשם קדוש בשמים וקדוש בארץ וקדוש לעולמי עד כל זה שאין צורך אליו וכי בא להודיע שהשם לא ישתנה בהשתנות המקומות ולפי השתנות העתים הנה כתיב אני ד' לא שניתי גם אם תאמר שבא להודיע שהשם הקדוש שכנו בשמים על הדרך שאמרנו וגבורת מעשיו בארץ גם זה מה שאין צורך לו להודיענו כבר הודיענו בביאור בראש דבריו שהשם יושב על הכסא הרם והנשא וידוע היה מדברי דוד ע"ה. מהמכון בכסא וטוב הוא להבינו משם משובן מתלת קדוש והיות גבורת מעשיו בארץ גם כן הנה אמר הוא בעצמו מגיד בפירוש מלא כל הארץ כבודו ואמר בדרך רמז מספיק וינועו אמות הספים

מקול

מקול הקורא והוא מה שמודיע זה הענין יותר ממלת קדוש כי אין במלת קדוש כמו שאמרנו שום רמז גם יהיה אמרו על ארעא עובד גבורתיה ומליא כל ארעא זיו יקריה כפל דבר גם אם תאמר והוא הנאות בדברי המתרגם שלא בא להודיע דבר מזה ולא זכרם שם רק דרך התאר בענין הקדוש אשר בשמים שכנו הקדוש אשר על הארץ מעשה גבורתו והקדוש לעולמי עד אלהי הצבאות מלא כל הארץ כבודו עד שתאמר שזה לבד הוא שהודיע ר"ל שכל מה שבארץ הוא כבוד השם כפירושנו גם זה רחוק מאוד שהנביא שלש מלת קדוש זה על זה ועוד יהיה הסיפור ענין קצת ההתחלה כמו שאמרנו שענין על הארץ מעשי גבורותיו הוא ענין מלא כל הארץ כבודו בעצמו וזה רחוק מאוד שמה שנאמר בספור המאמר במפורש נאמר שאמרו בכלל ההתחלה בסתם ודבר כזה אילו מלאכוהו במפורש ר"ל שיאמר ענין אחד בכלל התחלת המאמר אחד ויעשה מן הענין ההוא הספור היה ראוי להוציא האחד מפשוטו ועוד מי הודיע המתרגם שלתאר באלו השלשה ענינים כוון ואין בדברי הנביא שום רמז לזה ולא על תפוח זהבו משכית נקובה. אך הוא מצפה רקוע פת אנך בלתי נקוב אולי רצה שלשה תארים אחרים כאלו תאמר קדיש מלאכיא קדישיא ישמשוניה קדוש שמיא עלאה כורסי יקריה קדיש ארעא תתאה כובש קדמוהי וזה השלום היה יותר טוב כי היה יותר טוב היות מורה היות השם אדון ומושל בשלשת מיני הנמצאות אשר המליא כלומר מין הדעות הנפרדות הם המלאכים ומין הגופות שאין משתנות בעצם כלומר הגלגלים ומין הנמצאות ההוות הנפסדות כאים אשר תחת גלגל הירח. ושעליונים עושים שליחותו ועבודתו כמה שעושים בתחתונים עד שיודע מזה שמלא כל הארץ הוא כבוד השם או שלשה תארים זולת אלה ועוד אילו רצה הנביא בשלש אחד מאלו הענינים למה הסתירו כל זה ההסתר וכי דבר סתר הוא זה היה לו לומר קדוש בשמים וקדוש בארץ וקדוש לעולמי עד ד' צבאות בענין הודעה ששכנו בשמים ומעשה גבורתו בארץ ושהוא עומד לעולמי עד או הקדוש אשר בשמים שכנו ואשר בארץ מעשה גבורתו והעומד לעולמי עד אלהי הצבאות מלא כל הארץ כבודו והיה יותר טוב משלוש שם אחד ולא יודיע לנו שום ענין לא בביאור ולא ברמיזה גם אין לומר שלא בא הכפל לשום תוספת ר"ל שלא כפל מלת קדוש כדי להבין עם כל אחת מהן שום ענין אך לכפול התאר לבד בענין הקדוש הקדוש ד' צבאות מלא כל הארץ כבודו זה לבד הוא שבא להודיע אין לומר דבר זה כלל כי הכפל לא נמצא רק בקריאה לא בספור על הנסתר והטעם בזה כי הנקרא המכוון שישמע הדבר פעמים לא ישמע בפעם הראשון כי לבו בדבר אחר ויצטרך הקורא לכפול לקראו אך במספרים על אדם די שיודיע פעם אחת על מי מספר

ימדבר

ומדבר זה מה שאין ספק בו ונראה שזה הטעם כמלא הכפל בקריאה העליונית הרבה מפני שאין הקריאות רגילות שם ולא משם על כן צריך לקריאה נוספת כשהנקרא הוא אחד מן השפלים שקוראים אותו מלמעלה דבר פשוט הוא שהשפל יעמוד כנבהל בפעם הראשונה עד שלא יענה ויצטרך לקראו פעם שניה גם כשהקורא אחד מן העליונים את חבירו נהג בו זה המנהג בשביל הקריאות שאין רגילות שם ומה אאריך בזה והנה התבאר ממה שגלינו מכוונת זאת המראה שאין דרך לשלוש בה ולא להודיע דבר מכל ההודעות ההם אחר שהכוונה במאמר ההוא הוא שמאמר המלאכים זה לזה ומעשיהם שעושים בדבר השם נודע שמלא כל הארץ הוא כבוד השם שהוא משגיח במין האדם בטובים שבמין להסיר עונם ולכפר חטאתם ולהשלימם שלימות שאפשר בהם והדבר השני שרציתי לדבר בו הוא מה שפירשתיו באמרו שרפים עומדים ממעל לו ממעל לכסא זה הפי' לא הייתי בעיני כמחדשו אע"פ שאיני זוכר מתי קבלתיו ולא אם קבלתיו מאדם אך היותי חושב שכל יודע פירוש כן יבינהו ושכן למדני בו מורי וכן הבינותי בו כל זמן שעברתי עליו או זכרתיו עד ששמתי לב אל השיר שעשה ר' יהודה הלוי לקדושת יוצר התחיל בו יה בפי קדושים קדוש יאמר לו ובפי שרפים עומדים ממעל לו וראיתי שהבין כינוי לו שב אל השי"ת ואז בקשתי בו דברי המפרשים ומצאתי שהחכם ר' משה בן גקטילא ז"ל בפי' שיש לו בלשון ערבי לספר ישעיהו שפירש בו ממעל לו לכסא ואמר אחר כן ואפשר שהוא כענין וכל צבא השמים עומדים עליו עד שיהיה כנוי לו שב אל השם ית' והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל נמשך אחר זה הפי' השני בפירושו לספר ההוא ושם כנוי לו שב אל השם ית' ובאמת יש לתמוה עליו איך נפל בזה ואשר הביאו אליו היה מעוט השגחתו בקודות דברי הנביאים והמדברים ברוח הקודש ובכוונתם ובמשליהם ובחידותם או רוב טרדותיו לא מעוט חכמתו כמו שהודעתי לפני זה ונתתי עדי וצדקתי ובראותי זה בקשתי דברי המתרגם ע"ה ומצאתי שפירש מלת עומדים כפי' אנקלוס ע"ה למלת עומד באמרו והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו שתרגמו והוא משמש עלוהון כן פי' יונתן ע"ה עומדין הנה משמשין אמר שמשין קדישין ברומא קדמוהי הקדים עומדים לשרפים ופי' שרפים קדישין כלומר המלאכים הנקראים קדושים ופי' ממעל לו ברומא קדמוהי כענין עומדים שרפים לפניו ממעל פי' כנוי מלת לו שב אל השם ית' ומלת ממעל אינה סמוכה לה אך מוכרחת כענין בשמים ממעל שלא פירש לפי זה דבר הוא ממעל וכל זה לבאר שאין הכוונה במקום הזה שהשרפים עומדים ממעל לשם על כן הפרידה ממלת לו ואלו תרגם קדישין משמשין ליה ברומא היא גם כן טוב לפי דעתי

שלא

שלא הבין כנוי לו שב אל הכסא שקדם זכרו גם הוא כמו שלא הבין כנוי שוליו שב אליו רק אל השם וגם כי אנחנו אומרים פנים אחרים ואמנם מלת בדומא לא פירש אי זה דבר רוצה בו משני הנזכרים האחרים ר"ל הכסא וההיכל שאיפשר להבין מדבריו שרפים עומדים לפניו בהיכל ממעל כענין בשמים ממעל שרפים עומדים לפניו על הכסא מלמעלה כענין דמות כמראה אדם עליו מלמעלה הנה הדבר אל היודעים ערך מציאות השרפים אל מציאות הכסא וההיכל שידוע לחכמים שהם במציאותם למעלה אף מן הכסא שהכסא גוף והשרפים דעות נפרדות מכל גוף ומכל נושא וכל שכל נפרד שאינו בנושא הוא למעלה במציאותו על גוף שהגוף נושא למקרים ונופל תחת הזמן וצריך למקום ואין לנפרד צורך לדבר מזה ויונתן ע"ה בעצמו תרגם וכל צבא השמים עומדים עליו וכל חיילי שמיא קיימין עלוהי והיה לו לתרגם לפי הדרך ההוא הנה „קדישין קיימין עלוהי" ונראה ממנו כי הרגיש למה שלא הרגישו המפרשים הנזכרים והוא שלא מצינו מלת ממעל ולא מלת מלמעלה רק על אחד ממיני העליונות לא ישתתף בענין אחד מן העניינים שנשתתף אליהם מלת על אך נתיחדה לזה הענין לבד והרגיש גם כן שלא הניח הנביא מלת עליו עד שיאמר עומדים עליו ואמר עומדים ממעל לו רק ליחדה בענין העליונות שאין בכאן דבר מגונה עד שיעקם הכתוב שתי אותיות ולא אחת וכן הרגיש לכונת הנביא במראה ההיא שהיא הודעת כלל המציאות כלו וערך קצתו אל קצתו ושלמות האדם הוא בהשיגו ממנו כל מה שאפשר לו מה שלא הרגישו אליו המפרשים והמשוררים וממה שמחזיק הפי' הזה חזוק רב ומאמתו אמת גמורה הוא מה שאמרו רז"ל ודקו כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיהו רוצים כל הכללים לא הפרטים והנה יחזקאל ראה דמות אדם על הכסא מלמעלה והוא אמרו על דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה שאין ספק שדמות אדם כולל הדעות הנפרדות ואם שלא יהיה בכללם השם כלל או נאמר שהוא החלק העליון ממנו הוא הראש והחלק התחתון כולל השרפים כלם סוף דבר על האדם אמר שהוא על הכסא מלמעלה ר"ל מה שנדמה לו באדם על מה שנדמה לו בכסא ודעהו.

---

## פרק עשירי.

ואחר שנתגלגל לנו זכרון מראת יחזקאל עם מה שבארנו במראת ישעיהו נדבר בקצת ענייניה ונאמר כי יחזקאל ע"ה בלבל סדר הנראים לו במראותו וזה שאמר שהקדים רוח הסערה והענן הגדול להורות שאלו הנראים אמנם

יראו

יראו לאדם מתוך רוח הסערה כאיוב וכאליהו שנאמר בו בנבואת שיראה לו האש בנבואת מפרק הרים ומשבר סלעים או מתוך ענן וכיולא בו או בשניהם זכר שראה האש אמר ונוגה לו סביב הוא החלק התחתון מן האדם שעתיד לזכור שראה ממעל לכסא והוא מה שממתניו ולמטה ואחר כן אמר שראה מתוכה ר״ל מתוך רוח הסערה כעין חשמל והוא מה שממתני אדם ולמעלה ואחר כן אמר מתוך האש להודיע שהחשמל הנראה אליו מתוך רוח הסערה שקודם זכרה נראה אליו במלאות האש כענין ומתוך האש או כאילו המיר מלת מתוכה שאמרה. על שרוח במלות מתוך האש או אפשר שאמרו מתוך האש היא פי׳ מתוכה הנאמר כי כבר הקדים רוח הסערה והענן סוף דבר גלה שלא ראה החשמל רק במלאות האש אשר ראה תחלה שאין ספק שלא יראה בן אדם החשמל אלא אחר ראותו האש אשר לה נגה סביב ואחר שספר מה שראה למעלה מן האש והוא החשמל התחיל לספר מה שראה למטה ממה שלמטה מן האש והם החיות והניח זכרון הרקיע אשר כעין הקרח הנורא אשר על ראשי החיות והדבר אשר דמהו אשר למראה אבן ספיר דמות כסא ואע״פ שהם בין האש והחיות כי סמך על מה שהיה עתיד לזכור אותו ולפרשו בסוף מראותו לצרכו שישלים אותה באש שהתחיל ממנו וזכר בחיות שהם חוברות אשה אל אחותה כנפיה לא יסבו בלכתם רמז בזה לתנועה האחת אשר לחיות מלך הרקיע אשר על ראשם והיא התנועה המזרחית היומית המניע כל הגלגלים אשר בתוך הגלגל המיוחד בה בתנועתה ומשברם כלם בערך אל התנועה ההיא ואמ׳ כן איש אל עבר פניו ילכו רמז לתנועה האחרת אשר לכל חיה מיוחדת בה זולתי התנועה הכוללת את כלם וחיזק הענין שתים שמכסות בהן את גויותיהן שכל חיה שתי כנפים שחברות אותה עם חברותיה רומזת לתנועה הכוללת את כלם שתים שמכסות בהן את גויותיהן כלו׳ וכן יש לכל חיה מהן שתי כנפים אחרים יכסה בהן כל חיה גויתה רומז את התנועה המיוחדת וזה רמז מספיק כאשר ביאר מיד באמרו איש אל עבר פניו ילכו ולא נכנס לבאר סבת התנועה כי לא כל הפרטים והעניינים אשר בה רק מלא ראשי פרקים בכללים הצריכים להעיד עליהם יותר ואין ספק שיותר צריך להעיד על שתי התנועות מן הצורך אל סבת התנועה כי הכל תלוי בשתי התנועות ר״ל כל ענייניה העולם השפל שאחת עושה היום והלילה כלומר האור והחשך והאחת עושה התקופות הארבעה ובכלל חלוף הזמנים ועליהם רמז הכתוב באמרו עוד כל ימי הארץ וגו׳ זכר חלוף הזמנים התלוי בתנועה האחרת המיוחדת והיום והלילה בתנועה הכוללת וענין כדירות החיות הנה רמז אליו במלת

בכף

בכף רגל עגל וענין הנפש והשכל רמז אליו כשרמז שכלם יש להם פני אדם וכל הפנים פני אדם אך הקצת נוטות לצורות שזכר וענין התשוקה כאמר שרמז לו באל אשר יהיה שמה הרוח והמלא שתי הפעולות כי זה דבר מורגש שכל החיות סובבות תנועה אחת ממזרח למערב ועל קטבים אחדים ושיש להם תנועה אחרת עם זאת לכל חיה תנועה מיוחדת בה והיא כראית ממערב למזרח ועל קטבים אחרים ועל מרכז אחר זולתי קטבי הרקיע אשר על ראשי החיות וזולת מרכזו: ועתה מקרוב מצא אחד מחכמי הדור בחכמה ההיא איש אשר רוח אלהים בו תכונה על שהתנועה המיוחדת בכל חיה היא ממזרח למערב גם כן כתנועה הכוללת כל הנמשכים בה אחר תנועת הרקיע העליון ועל מרכזו אך לא על קטביו והמלא שוב הכוכבים לאחור אינו מצד היות להם תנועה כנגד התנועה המזרחית ממערב למזרח אבל הוא ג"כ ממזרח למערב ואמנם התנועה ההיא אשר הם נמשכים בה אחר תנועת הגלגל העליון המזרחית היומית אינם בה כל היקף העגולה בעליון כי אין מהירות תנועת הנמשך כמהירות תנועת המושך אך נשאר ממנה הרבה שלא השלימוה ונשארים לאחור הרבה ובתנועת המיוחדת לכל אחד מהם ישלימו קצת החסרון ההוא שחסר לא כלו אך ממנו לכל כוכב מהם הנמצא מאחורו שהוא לירח מתקבץ ממנו הקף שלם בחדש ולשמש בשנה וכן לכל אחד מהם בזמן ידוע כמו שתמצא כל זה מבואר בראיות חזקות ובמופתים במה שאפשר בו מופת בספר החכם ההוא שעשה לתכונה הזאת החדשה: הנה בארתי מקום הרמז בדברי המראה הזאת לשתי התנועות הנמצאות לחיות הכוללת והמיוחדת בעבור שלא בארם הרב ז"ל בפרשו דבריה בראש החלק השלישי ממאמרו ונרמזו במקומות האלה בלא ספק כמו שאבאר לך גם כן למה התחיל מראותו מן האש ואחריו החשמל ואחריו החיות ודלג מה שבין האדם והחיות שהרב ז"ל התחיל באורו במרכבה מן החיות כמו שידעת ולא באר במה שזכר לפני החיות דבר ולא על מה זכרו ולא זכר טעם למה התחיל הנביא מן האש אשר לה נגה סביב ולמה דלג מה שדלג ולא זכר הכל בסדר אך סמך על מה שבאר כנזכר בסוף מן הענינים ההם ואנחנו נעיר אל הטעם שנראה לנו בו כי בודאי צריך לבקש לו טעם וכן היה לרב לבאר הענין שהמשילו במראה אבן ספיר דמות כסא שאמר עליו שהוא ממעל לרקיע אם הוא גוף אחר חוץ לרקיע אשר על ראשי החיות למעלה ממנו או מקרה ברקיע או תאר או הוא חלק מן הרקיע כאילו תאמר עליונו וגבנינותו ויהיה אמרו וממעל לרקיע ועליונו של רקיע שאם רצה בו גוף חוץ לרקיע היו כמלאים לפי דברי הנביא שני גופים למעלה מן החיות כלומר למעלה מן גלגל השמיני שבו הכוכבים הקיימים ויהיה כדעת האומרים מחכמי

התכונה

התכונה שהגלגל הנקרא גלגל המזלות הוא גלגל בפני עצמו למעלה מן הגלגל השמיני ותנועתו ממערב למזרח על קטבים זולת קטבי הרקיע העליון המתנועע התנועה המזרחית היומית והוא ר"ל גלגל המזלות מניע בתנועתו הגלגלים השמונה אשר תחתיו התנועה ההיא המערבית ועל קטביו והרב כבר דחק זאת הדעת כי הוא גלה מדעתו שהגלגלים תשעה לבד ושאין למעלה מן השמיני רק הרקיע אשר על ראשי החיות ואחר שכן דעתו היה לו לפרש באבן הספיר מה הוא או יקראה מין ואמנם נאמר בזה מה שנראה לנו עם היות דעתינו בגלגלים שהם ט' כדעת האומרים כי גלגל המזלות הוא גלגל בפני עצמו בין השמיני והרקיע העליון נדחה לחולשתו ופחיתותו הנה לא נשאר באבן הספיר רק היותה משל לתואר המקרה לרקיע או לחלק ממנו ורחוק בעיני שיתאר מקרה או תאר באבן ספיר ודי שיתארהו בדמות כסא לבד לכן להיותה משל חלק מן הרקיע כלומר העליון שבו שמקיף שאר חלקיו הוא יותר נאות ואע"פ שאמר עליו בהשגה הראשונה וממעל לרקיע ואפשר שאמרו בהשגה השנית וראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרובים כאבן ספיר בהעתקו ומלת ממעל לרקיע למלת אל הרקיע שהוא כאילו אמר והנה לרקיע כאבן ספיר שהקרוב והנאות למשמעותו היותו חלק ממנו שעשה כן להורות שעל החלק העליון ממנו אמר שהוא כאבן ספיר ויהיה ענין אמרו בהשגה הראשונה וממעל לרקיע כאילו אמר ולרקיע אשר על ראשם ממעל כלומר בעליונו כמראה אבן ספיר דמות כסא ויהיה ממעל תוכרת כמו שפי' יונתן בן עזיאל ע"ה במלת ממעל כי כן כבר התבאר בחכמה הטבעיות כי יש לכלל הגלגלים תכלית כמו בכמותם והיא מספרם מה שיהיה להיותם בגוף אחד מתנועע בעל תכלית ואין ספק שכל הגוף ההוא וחלקו העליון בכלל הוא למטה במדרגה מן האדם שהוא שכל נפרד אם כן גם החלק העליון שבגוף ההוא הוא אמר שהוא כדמות כסא לאדם ואע"פ שהחלק ההוא מן הגוף ההוא יותר נכבד משאר חלקיו להיותו מקיף וכולל שאר חלקיו ולהיו' תנועתו יותר ממהר' משאר חלקיו כי כל גוף מתנועע בסבוב תנועת החלק הראשון המקיף ממנו הוא יותר ממהרת מתנועת החלק המוקף הפנימי כי ישלים העיגול המקיף הדרך הגדולה בזמן שיקיף המוקף הקטנה וזה מה שאין ספק בו ובא הנביא להודיע שאף הגוף הנכבד מכל הגופות והוא הרקיע שעל ראשי החיות ואפי' החלק העליון הוא כדמות כסא לאדם הנזכר ר"ל למה שהמשילו באדם: ואשיב להשלים סדר מראת אשר החלינו בו ונאמר שאשר שזכר החיות ורמז בהם מה שרמז זכר האופנים ורמז בהם גם מה שרמז ואחר כן שב לזכור מה שלמעלה מן החיות זכר דמות הרקיע הנטוי על ראשי החיות והדבר אשר ממעל לרקיע ההוא שהוא כמראה אבן ספיר וכדמות כסא

ומס

ומה שלמעלה מדמות הכסא שהוא דמות כמראה אדם נחלק בתארין לשני חלקים והחלק התחתון הוא האש אשר לה נוגה סביב לה והוא מראה כבוד ד' וכראותו מראה הכבוד ההוא נפל על פניו ושמע קול מדבר כי קול הכבוד ההוא אשר לנוגה האש ההוא הוא שישמע האדם לא קול זולתו והוא השרף אשר עף אל הנביא האחר ובו ישיג האדם כל השגותיו השכליות הוא המוליא שכל האדם מן הכח אל הפועל ואע"פ שכתב ואשמע את קול ד' הנה הוא במקום הזה באלף דלת ואפי' המקומות שנמלא ביו"ד ה"א בענין כזה הכונה בו ששמע דבר ד' באמלעות זה המלאך כי דרך הכתוב ליחס אל השם מעשי מלאכו כמו שהודיענו הרב ז"ל ויהיה טעם אשר יעדנו להעיר עליו שהתחיל יחזקאל מראתו מן האש אשר סביבה הטובה והיא ממתני האדם ולמטה מפני שהחלק ההוא או קלתו הוא קצת השגת האדם לכל אילי התושגים התחיל ספורו מקצת השגתו שהוא האש אשר לו סביב ואע"פ שלא הלך ממנו הלוך וירד כסדר עד למטה כלומר עד האופנים אך דלג דמות הכסא והרקיע אשר על ראשי החיות: כראה שהביאו הסכמתו לבאר במה שלפני שאיות דברים לא היה יכול לבאר באור טוב רק התבאר החיות והוא הרקיע שהרי יחסו אל החיות בהיותו על ראשיהם שענין היותו על ראשיהם היותו עליהם במקום ובמעלת הסבה ר"ל סבה לתנועה כמלאת בחיות מפני שהחיות כמשכות אחר תנועת הרקיע והוא כתנועה היומית הנמלאת לחיות ממזרח למערב והוא שאמר עליה חוברות אשה אל אחותה כמו שאמרנו למעלה כי התנועה הנמלאת לחיות בטבעם ומעלמם הוא תנועה אחרת ממערב למזרח כמו שסבב כל מה שקדם ממי שעמדנו על דבריו או ממזרח למערב גם כן אך הוא על הקטבים אחרים ויותר מאוחרת מאוד מתנועת הרקיע. ואם תאמר שיתחיל מן האופנים שהוא הקלה האחרון וילך הלוך ועלה עד האדם הנה זכר באופני' גם כן הקשרם בחיות ולכתם כאשר ילכו ועמדם כאשר יעמדו והיות רוח החיות בם ולולא שנזכרו תחלה איך היה מיחס וקושר למה שלא נזכר וגם מן לד החיות לא ראה להתחיל לפי שאינם אחת מן הקלוות והם אינם לא עליון ולא שפל והיה לו להשלים למטה ואחר כן ישיב למעלה או להשלים מלד מעלה ואחר ישיב למטה ושניהם פחיתות סדר על כן התחיל מן הקלה העליון בחלק שהוא סבה להשגת האדם ואע"פ שהוא החלק התחתון מן האדם וחכר עמו החלק שלמעלה ממנו בעבור שנכללו בשם אחד לנמלא אחד ר"ל בשם אדם ואחר כן דלג עד החיות שבבאורם יתבארו שני הקלוות והשלים מהם למטה והוא ענין האופנים ואחר כן שב אל הקלה אשר זכר ממנו ראשי פרקים והוסיף בהם וחכר גם כן מה שדלג שאחר שלא היה אפשר להתחיל מתכלית מושגו ולרדת

כסדר כמו שעשה ישעיהו ע"ה לטעם שאמרנו למעלה ולא מהראשון שבמושגים והוא האופנים ולעלות כסדר כמו שעשה יעקב אבינו ע"ה לקח התחלה אחרת והוא קצת ההשגה לכל אלו המושגים והוא האש אשר לה נגה סביב להתחיל ממנה התחלה לבד לא שהלך עמה כסדר; סוף דבר כבר בארנו הטעם להתחלת זה הנביא ספורו מן האש אשר לו הנוגה והיא להיותו קצה הראשונה לכל השגותיו והארכתי בבאור זה מפני שלא זכרו הרב כלל והתחיל בבאורו מן החיות ואחריהם האופנים ואחריהם הרקיע אשר על ראשי החיות ודמות הכסא והאדם אשר עליו מלמעלה ולא הודיע למה לא עשה הנביא כן והתחיל מן האדם וכן הוא ז"ל אמר באדם כלומר שהוא חוץ לשם כי אחר שהשם לא יחלק לחלקים וזה אמת ואמנם אין להרחיק שכללו הנביא עם זולתו מלך אחר וקרא הכלל כלו אדם להיות כל הכלל שכל כי האדם לבד הוא שימצא לו בנמצאות הידועות לנו השכל ואשר כן שם הפרש בינו ובין מה שכללו עמו משני פנים האחד במצב שאמר בו שהוא למעלה מן השאר וראש לשאר והשאר למטה והרגלים לו כלומר עלוליו והפנים האחרים בעצם מה שדמהו כי אמר שנדמה לו כעין החשמל והחלק התחתון דמהו כאש ואין ספק שעצם החשמל זולת עצם האש ועל החלק העליון אמר שיש לו בית סביב לא יתערב בו זולתו ונראה שהרב ז"ל הבין התחלק האדם לשני חלקים התחלק הדעות הנפרדות הנקראים מלאכים לשני חלקים בערך אל בן האדם ילוד אשה חלק עליון אין לו דבקות עם השכל האנושי להיותו שכל בחומר ולא דבור עם בן אדם אך הוא בערך אליו כמוסגר בבית והאדם חוצה לו אין לו להכנס בו והחלק התחתון הוא כדמות אש ויש לו נוגה סביב והאדם רואה הנגה ההוא והכבוד ההוא והוא כמדבר עמו ובאמצעותו ובאמצעות דבריו משיג מה שמשיג מן החלק העליון ומאשר למעלה ממנו לפי זה הדעת והוא השם הנכבד ולפי זה הדעת אין זכר במראה הזאת לראות השם יושב על כסא רם ונשא שראה ישעיה ע"ה אם כן מה שאמר רז"ל ביחזקאל שדמהו כבן כפר שראה את המלך לא אמרו להמשיל מלך מלכי המלכים הקב"ה למלך בשר ודם עד שילכו בזה שיחזקאל בספרו לראותו השם הנכבד דמה לבן כפר שראה מלך בשר ודם ויספר עליו שהרי יחזקאל לא אמר שראה הקב"ה ולא ספר עליו לפירוש הרב ואולם אמרו כן להודיע שסיפור יחזקאל למה שראה מן העומדים על הכסא והוא האדם והם השרפים במראות ישעיהו ולמה שראה למטה מן האדם והוא דמות הכסא אשר אל הרקיע ועל הרקיע והרקיע והחיות והאופנים והוא הכסא ושוליו והעשן שנמצא ממנו הבית במראת ישעיהו יחזקאל כבן כפר וישעיהו כבן כרך ואם כן אמרם כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיהו לא יתהפך עד שיצדק כל מה שרא' ישעיהו ראה יחזקאל

שהרי

שהרי ישעיהו ראה את ה' יושב על כסא ויחזקאל לא ראהו במראה ההוא כי לא ראה רק השרפים העומדים מלמעלה לדעת הרב ואע"פ שתמצא ביחזקאל שהיה אליו דבר ה' והיה אליו דברו אין זה הראיה המכוונת בזאת המראה כי היא ראיות ערך המציאות קצתן לקצתן ר"ל השגתו והיה לו לזכור ערך השם הנכבד עם שאר הנמצאות כאשר עשה ישעיהו ע"ה ויעקב ע"ה זולתם מן המדברים ברוח הקודש כשדברו מזה הענין כי אין טוב לומר שראה יחזקאל ערך כל הנמצאות קצתם אל קצתם ולא ראה ולא השיג ערך השם הממציאם אליהם והוא היה עקר הכוונה במראת ישעיהו כאשר אמרנו למעלה כדי לבאר הדרך אשר יתבאר בה שמלא כל הארץ הוא כבוד השם והוא המשגיח בכל נמצא כמה שקובל. ועוד כי ידיעת האדם מציאותו וערכו ר"ל מציאות השם וערכו אל שאר הנמצאות היא תכלית שלימותו. על כן איני מרחיק אך המקרב לא כחולק על הרב ז"ל שיהיה החלק העליון מן האדם והוא אשר כיין החשמל לרמז לשם הנכבד לבד ותהיה מלת חשמל שם ידוע באומה או לגוף מן הגופות היקרים הנכבדים בעל מראה נאה ביותר ודמה לו למעלתו וכבודו והוד מראהו או שם לאבן מן האבנים הבהירות המאירות כאשר אומרים על קצת האבנים היקרות ודמה בה ליקרתה ובהירתה וזיום והשפעת אורה כי אין ספק שלא דמה בדבר בלתי נודע ענינו עד שיאמר עליו כעין חשמל גם אפשר שלקח גוף ההוא לדמיונו בשביל שמו גם כן להיות שמו חשמל ולקחו על דרך לקיחת הנביא האחר מלת חובלים ולקיחת הנביא בעצמו מלות רבות כאשר אמר הרב מורה צדק ז"ל בסוף פרק כ"ט מן החלק השני ואולם ה"א הידיעה אשר בו היא יותר נאותה לפי' ראשון. סוף דבר שחלק ההוא הנקרא חשמל נאמר בו שרמז אל השם ית' ושהיה החלק התחתון ממנו כולל שאר הדיעות כלם ר"ל המלאכים אשר האחד מהם מדבר עם בן אדם והאדם שומע קולו או שהיה החלק הראשון כולל השם הנכבד ושאר המלאכים זולת המדברים מהם עם האדם כי לכלם בית סביב ויהיה הראש דמיון השם הנכבד ושאר האברים אשר מן הראש ועד המתנים דמיון שאר המלאכים בערך אל בן אדם ויהיה מה שממתניו ולמטה דמיון למלאך או למלאכים המדברים עם האדם והוא הנגה אשר סביב האש הוא שדומהו האדם וכל אחד משני הפירושים האלה הנזכרים בשני חלקי האדם אפשר לסמכו בטעם מספיק כי יש לומר לפי' הראשון שזכר השם בפני עצמו והמלאכים בפני עצמם כישעיהו ע"ה ולשני יש לומר שאלו רצה הנביא זה היה ראוי לו לחלוק האדם לראש ולמה שמן הראש ולמטה עד שיאמר ראשו כעין החשמל ומראשו ולמטה כמראה אש ולמה ידמה השם ית' לבדו באברים רבים כליים, טוב היה לו ליחד


דמיונו

דמיונו באבר אחד לבד אבר עליון ונכבד והתחלה. ויחזקאל ע"ה בתש ענין האדם כי סמך על ישעיהו שהרחיב בו להבדיל בין השם הנכבד והמלאכים ויחס לשם ישיבה על כסא והוא המליאות החזק והנכבד והקיים ולשרפים העמידה לפני היושב שהוא כמו שאמרנו מליאות לא בחזקת הראשון וערך עבדים לאדוניהם אך בחיות ובאופנים נמלא הדבר בהפך כי ישעיהו קלר בהם קלר רב והרחיב בהם יחזקאל הרחבה יתירה ומפני קלור ישעיהו בהם והרחבת יחזקאל נקרא ישעיהו בן כרך ויחזקאל בן כפר לא מלד האדם כי בענין האדם יותר הרחיב ישעיהו מיחזקאל ועוד יש במראות יחזקאל דבר היה לרב להעיר עליו והוא ענין העמידה לכרובים ודפוי הכנפים כי בענין קול הכנפים כבר רמז בו בחלק השני מה שיש בו די גם הועילנו תועלת גדולה במה שהביא מדברי החכמים ז"ל כי נגלה מדבריהם שהם לא ידברו באלו הענינים בדרך דבריהם במלות התורה ומשפטיה וחוקיה אך לפי השגת יד חכמת המדבר ההוא ויש לו לשוב מדעתו לדעת זולתו כשמכיר שהוא טוב מן הדעת שהיה אללו בדבר ההיא והוא אמרו שם שדעת היות לתנועות הכוכבים קולות הוא נמשך אחר גלגל קבוע ומזלות חוזרים והוא דעת שלקו בו חכמי ישראל עם חכמי אומות העולם כמו שנמלא בפרק מי שהיה טמא במסכת פס"ח שנ"י וכן תמלא שם שחלקו עמהם בענין אחר מענייני התכונה ואמרו עליו נראין דבריהם מדברינו הנה הכריעו לדעת חכמי אומות העולם על דעתם והודו שאין דבריהם בענינים האלו הלכה למשה מסיני אך דרך למוד והשתכלות גם בדעת הראשון והוא הגלגל קבוע למזלות חוזרין אמרו נראין דברינו מדבריהם נראין לא זולת זה לא היה אללם בריא מוחזק האמת וגם בדעת ההוא התבאר דעת חכמי אומות העולם באור אין ספק בו כי זה הגלגל הוא חוזר כלומר קוצב ומזלות כלומר הם הכוכבים הם קבועים בגלגל לא יזוזו ממקומם רק בתנועת הגלגל שהם בו להיותם חלק ממנו הנה נדחה דעתם בשני הענייניס האלה כי חכמת התכונה לא שלמה בימים ההם ולא באו עד תכליתה גם עד היום נשארו בה מבוכות ומחלוקות רבים במספר הגלגלים ובתנועתם ובאיכותם. וכבר זכרתי לך זה למעלה בענין התנועות הנראות שתים ומה שנתחדש בהם מקרוב סוף דבר נגלה מדברי החכמים ז"ל שחזרו חכמי ישראל לדעת חכמי אומות העולם בדעת מדעתם בענייני התכונה והוא אמרם בו נראין דבריהם. מדברינו. והרב הביא במאמרו על לשון החכמים לשון אחר והוא אמרם ונלחו חכמי אמות העולם ולא נמלא כן במסכת הנזכרת ואולי במקום אחר מלאה או לקח ענין מאמרם לא בלשונן ואולם בעמידת החיות ודפוי כנפיהם לא הרגשתי שרמז בה הרב ז"ל

ז"ל דבר בהם על כן ראיתי לכתוב בו מה שנראה לי והוא אע"פ שכל החכמים האמתיים הסכימו שתנועת הגלגלים היא סבובית מדבקת אין בה מנוחה והפסק וכבר התבאר בהקדמה י"ג מן החלק השני שבה שיובן זה שאפי' בשובה בדרך אחת פעמים לא תמלט ביניהם מנוחה כלל והפסק מה שאי אפשר בתנועה הישרה כי לא יוכל המתנועע להתנועע ממטה למעלה ולשוב מלמעלה למטה רק במצוע מנוחה ביניהם קטנה או גדולה אך בסבובית אין מנוחה ואין עמידה כלל ואפי' כהרף עין ועם היות זה אמת אין ספק בו מצאו חכמי העיון לכוכבי לכת שלשה עניינים שונים בתנועתם לפי ראות העין נקראו הענין האחד הליכה לפנים והוא כשיראו הולכים ממערב למזרח בתנועת המיוחדת בהם לפי שתי הדעות הנזכרות בתנועתם והענין השני נקראו שובה לאחור והוא ענין נמצא בהם יראו עמו הכוכבים מתנועעים ממזרח למערב הפך הנראה מתנועתם הטבעית ברוב והענין השלישי בין שני העניינים הנזכרים יראו עמו הכוכבים כאילו הם עומדים לא יתנועעו לא לצד מזרח ולא לצד מערב וזה הענין הנמצא בהם לפי ראות העין לא לפי האמת קראוהו עמידה והוא מפורסם בדבריהם ובספריהם : ויש לומר שרמז על זה הענין האמתי וטוב הוא מהעדר כל טעם אמתי והאיש לבוש הבדים אשר בתוך ששת האנשים נ"ל שהוא זולתם שביעי להם והשבעה ידועים וכן נראה לי שלבוש הבדים הוא הגדול הנקרא כן להיות המראה המושג מאורו נראה אל הלובן יותר מהמושג מהשאר וענין קסת הסופר אשר במתניו כבר נתפרש כי יתוה בו ומתנו התיו אפשר שהסופר ההוא הוא אחד מהששה וכן נקרא אחד מהם עד היום כותב וכן יציירוהו המציירים לשבעה כוכבי לכת לפי כחותם ופעולתם עד היום ואמרו כי קסת הסופר הוא במתניו לבוש הבדים הוא למעלה ממנו סמוך לו לפי הנמצאה במראה אשר אנחנו בביאור קצת ענייננה ולפי מה שפירש בה הרב מורה צדק וכן היה דעת רבים מחכמי התכונה הקדומים כמו שזכר הרב בפרק ט' מן החלק השני ממאמר מורה נבוכים וכן מדת תנועת הכוכב האמצעות כמדת תנועת השמש האמצעות והוא הולך בדרכו בצדו כמו שאמרו חכמי התכונה וכן יחסוהו החכמים ז"ל אליו קראוהו כוכב חמה ואמרו עליו שהוא סופרו וידוע שלבוש הבדים יזרוק האש בעיר יותר מן השאר ואליו יוחס לא לזולתו ולקח האש במקום המקרה הדבק בו כי כן דרך הכתוב במקומות רבים לקחת העצם במקום המקרה הדבק בו או המקרה הדבק בו במקומו גם רבים מן החכמים חשבו הדבר הנזרק אש : זהו מה שנזדמן לי להעיר במראות יחזקאל מוסיף על מה שהעיר עליו הרב מורה צדק שהערתו היא סבה לכל הערותינו ולכל השגתינו בה.

# פרק אחד עשר.

**ואחר** שדברנו בשתי המראות ר"ל מראות ישעי' ומראות יחזקאל ע"ה ובחלומו של יעקב אבינו ע"ה מה שנראה לנו נוסיף ונאמר כי לפי הדרך אשר דרכנוהו בכוונתם ר"ל בכוונת חלומו של יעקב אבינו בסולמו והיורדים בו והנצבים עליו ובכוונת שתי המראות הנזכרות בכסא ואשר עליו ואשר למטה ממנו שהם — כקרובות זו לזו בכוונתם נראה כי שלשתם רמזו אל דרך השגת שכל האדם והגיעו אל שלמותו האחרון שאי אפשר לו להגיע אליו אלא בהשגת השכלית וסיפורו של יעקב אבינו ע"ה היו ספור בדרך קצרה לארוכות דרך ההשגה כלומר ספור איכות הדרך אשר אפשר לאדם ללכת בה עד אשר ישיג מה שישלים בו והתחיל להודיע תחלת הדרך ההוא ואח"כ הודיע תכליתה ואח"כ הודיע תכלית המושגים אשר בהשיג האדם מה שאפשר לו להשיג ממנו הוא תכלית שלימותו. והודיע שהדרך ההוא שינה דרך סלולה בארץ לארכה ולא לרחבה אך היא — דרך עלייה בסולם רגליו בארץ וראשו מגיע השמימה כאמרו אורח חיים למעלה למשכיל שהוא כאילו אמר אורח שלימות האדם שהוא חיים כלומר חיי הנפש הוא למעלה והודיע שהאדם שאפשר לו ללכת באורח ההוא הוא המשכיל כי הסולם ההוא אשר יעלה בו למעלה העולה אינו נמצא רק למשכיל שהוא שאפשר לו לעלות בו שאין ספק שהסולם ההיא מקורות החיים נעשה שאמרו חז"ל שהיה קורתו מהלך ת"ק שנה והוא שיעור הרוחק אשר זכרו חז"ל שיש בין הארץ והשטח התחתון של גלגל הירח. — והוסיפו עוד לרמוז ולומר לא סוף דבר נופו אלא קורתו מהלך ת"ק שנה כלומר שנופו הולך ועולה יותר ויותר ועץ החיים כבר הודיע אבי — מבוני משלי התורה שהיא החכמה. הנה התבאר שהשכל האנושי כלומ' שכלו בפועל ומושכלו שהם דבר אחד הנה הוא הסולם ואמר שהוא מוצב ארצה כלומר רגלי הסולם הם בארץ כלומר שרש עץ חיים בארץ הכוונה שתחלת ההשגה בדרכי השם הם בארץ ומן הארץ שהם תחלת המושגים לאדם והם האופנים והמתהוה מהם ובהם ועמהם מפני שהם עמו בביתו והוא מה שקוראים החכמים חכמת הטבע ורבותינו מעשה בראשית והוסיף ואמר וראשו מגיע השמימה כלומר ראשי נופי העץ החיים מגיעים עד הרקיע אשר על ראשי החיות ועד דמות הכסא אשר בו זה המין הוא מה שקוראין חכמי המחקר חכמת התכונה והוא חלק מן החכמות שקוראין הרגליות או למודיות.

ואחרי כן הודיע שמלאכי אלהים עולים ויורדים בו זה הרמז במשל הזה עמוק מאוד ר"ל רמז מלאכי אלהים כי שם מלאך משתתף כמו שידעת והנה

הרב מורה צדק. גילה שהוא מבין מלת מלאכי על המשכילים מבני אדם לבד שהם אשר ארחם למעלה וע"כ זכר העלייה תחלה לג׳ מות — שאליהם כיון במקום הזה לא אל זולתם מאשר נשתתפו עמו בשם ההוא ואמר בענין יורדים שכיון אל מה שיורו המשיגים ההם מבני אדם הם העולים למעלה לשאר האנשים מאשר השיגו בעלייתם נחשבה כירידה מהם בלמדם מי שהם עדין במקום השפל והוא אחד מן הפנים הטובים אשר יקבול אותם זה הענין: אך אני איני מרחיק שתהיה מלאכי אלהים כוללות שני מינים מן המינים הנכללים בשיתוף מלת מלאך ויהיו העולים מין אחד והיורדים מין אחר כלומר שיהיו העולים רמז למשכילים מבני אדם אשר ארחם למעלה והיורדים רמז המין מן השכלים נפרדים העף אל האדם והמתקרב אליו והמסיר עונו ומכפר חטאתו ואע"פ שזכר מין היורדים אחר מין העולים כי כן סיפור הכתוב בכל מקום קרבות זה המלאך אל האדם ודברו עמו והראותו לו אחר עלותו למעלה ואחר השיגו לרוב שלימותו הלא תראה בישעי׳ שהקדים סיפור השיגו כל מה שזכר — ואח"כ אמר ויעף אלי אחד מן השרפים וכן משה ע"ה לא ראה המלאך ולא דיבר אליו עד שקרב לשלימותו לא חסר ולא נשאר עליו רק נשילת נעלים לפי הנראה ולפי׳ הזה לא זכר בעולם ירידת הלמוד בשפלים כי לא כיון אל זה ואין זה מן הענין המכוון ואין ביורדים עלותם ולא שובם למקומם כי היורד לא ישוב אחזתיו ולא ארפנו וגם אילו פנים טובים מאוד ונאותים לכונה: ואם תאמר המין העליון הנכבד מן השכלים הנפרדים איך לא נזכר בחלום הזה הנכבד וזכר המין שלמטה ממנו יש לומר שכללו עם השם הנכבד — הנצב אל הסולם כמו שאמרנו לאחד הפירושים לחלק העליון מן האדם ואין להרחיק זה כי הנה נמצא במקומות מן הכתוב שקרא השם הנכבד במקום המלאך הנראה לאדם כ"ש שנכללו עמו הנכבדים שבשכלים הנפרדים ולפי׳ הרב יש לומר ג"כ שכלל כל המלאכים עם השם הנצב על הסולם וזה המין מן העיון הוא שקראו חכמי המחקר חכמת מה שאחר הטבע או חכמת אלוהיות ורבותינו ז"ל נראה שכללו זאת החכמה במעשה מרכבה עם חכמת התכונה עד שרצו בה המרכבה והרוכב ואע"פ שחלקו אותה אח"כ לחלקים כמו שהורה אותם חלוק מלת וארא ולא ידעתי לכוונת הברייתא ההיא אשר הביאה הרב והחכמים ז"ל באמרם שנים עולים ושנים יורדים — נראה שכיוונו אל ענין אחר ואיני יכול לקרבה כל כך אל הכוונה כי העלייה ההוא אינה רק נקודת עץ חיים לא בנופיו והשם הנכבד הוא נצב על ראש׳ נופיו העליונים כאמרו על כסא רם ונשא וכאמרו וממעל לרקיע אשר על ראשם שרמז על עליונו של הרקיע ההוא כמו שבארנו ולא יהיו לפ"ז זכר לעלות העולה מבני אדם עד שיראה

השם

השם הנכבד כלומר עד שישיג ממנו מה שאפשר לו להשיגו ולא לשכל הנפרד הענף אל האדם אשר הבננו אנחנו ואפשר שהחכמים ז"ל אעפ"י שהבינו במלאכי אלהים עולים ויורדים מה שהבינו והוא בקורת עץ החיים הבינו בו ראשו מגיע השמימה עליונו של שמים עליונים והבינו נצב עליו כולל עמו שרפים עושי דברו כמו שאמרנו בכל הפירושים ואולם בזה כלל עמהם גם הענף אל בן אדם ומזה יודע כי בהשיג האדם אל הענינים האלה כסדר יתחיל מרגלי הסולם המוצב ארצה וישכיל אמתת קורות העץ החיים והוא מה שמתנו ר"ל מן הסולם עד תחתיתו של גלגל הירח ואח"כ ידע אמתת גופו והוא מה שמתחתית גלגל ירח עד עליונו של גלגל העליון וישכיל אח"כ על כל פנים השם הנצב על ראש הסולם הוא ראש העץ החיים הוא עליונו של גלגל העליון שאז עלה ר"ל האדם ההוא בסולם ומן הסולם ועד ראשו וראה את השם עם השרפים העומדים על הסולם ג"כ וכמו שאמרנו לפי' הרב ז"ל כי לפירושו ג"כ לא נזכרו המלאכים שהם השכלים הנבדלים כלל ותהיה הכוונה אחת ומה שהבינו טוב מאוד; ואין תימה אם יפקחו בני אדם ברמז עמוק כזה על סעיפים רבים והבוחר הטוב יבחר לו הטוב או שניהם כאחד טובים.

ואחרי אשר בארנו את הדרך אשר לקח יעקב אבינו לספורו ומהיכן התחיל נשוב ונאמר כי ישעי' ע"ה התחיל בתכלית המושגים אשר בהשגתם ישלם האדם כלומר התחיל מן ההשגה השלימה בשלימותה ואח"כ ביאר חלקיה כמו שאמרנו ויחזקאל ע"ה התחיל בסבת שלימות ההשגה ולפי הדרך שלקח לא נתכוון לו ללכת בספורו כסדר לא ממטה למעלה כיעקב ולא מלמעלה למטה כישעיה כמו שאמרנו גם זה והטעם אשר בעבורו כללו יעקב אבינו ויחזקאל לפי' המלאכים עם השם הנכבד כבר העירונו עליו למעלה והוא השתוותם בהיותם שכל בהפרדות והבדלות מן החומר ומכל נושא ולהשתוותם בזה נשתוו בהיותם על הסולם ולמעלה מן הכסא עליונות מעלת מציאות לא עליונות מקום כי הנפרד אין לו מקום כאמרם ז"ל אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה וראה מאמר יחזקאל עליו מלמעלה לא הספיק אמרו מלת עליו לבד לשיתופה אך חזקה במלת מלמעלה ליחדה בעליונות ויהי' אומרו שם שרפים עומדים ממעל לו כאילו אמר שרפים עומדים עליו מלמעלה בשוה אשר אני חושב שאילו מלאהו המפרשים הנזכרים כן שהיו מספקים בו וכן נאמר בכרובים על שתי קצותיו ונאמר סוככים בכנפיהם על הכפורת ונאמר מעל הכפורת מבין שני הכרובים והבינהו.—

ואם יאמרו כי במאמר הנביא שהשרפים עומדים על השם נודע מדבריו ממילא שהשרפים עומדים ממעל לכסא שאלמלא כן לא היו עומדים

על

על השם שאין עומדים על העבד שעומד על האדון אם לא יעמד על המקום שיושב בו האדון כן השרפים אילו היו למטה מן הכסא או בשולי הכסא לא היו אומר עליהם שהם עומדים על השם ובאומרו שהם עומדים על השם בידוע שהם עומדים על המקום שיושב בו השם —

נשיבם שאין להם לומר כן מפני שידיעת ערך מליאות המלאכים אל הכסא הוא חלק גדול מן ההשגה והוא מדרגה יקרה ממדרגות הסולם שנית לעליונה ואין ללמדה כמתילא מה שאין כן עמידת המלאכים לפני השם להורות שהם עבדיו ומשרתיו אך הדבר בהפך כי בהודיע הנביא שהשם יושב על הכסא החזק והשרפים עומדים עליו נודע שהמלאכים עומדים על השם כעמידת עבד לפני אדון והוא היותו עומד לא יושב במקום בעצמו שיושב בו האדון הרמז אל ערך מליאותו י"ת אל מליאות המלאכים ושהוא עלה להם והם עלולים וזהו חזקת מליאותו שדימהו לישיבה וחולשת מליאותם שדימהו לעמידה כמו שאמרנו נודע שהם עבדיו ושלוחיו ועושי דברו כי כל מעשיהם בא להם מאתו כי כל מעשה העלול סבתו הראשונה היא עלתו ומעשה כל מושפע קבתו משפועתו כשיהי' העלה והמשפיע ממציא ומעמיד ומקים וזה במושכל ראשון ועוד כי באמרו בשתים יעופף נודע שהם עבדים רצים ועפים במלות אדוניהם וכ"ש לפי פירושינו באמרו ובשתים יכסה רגליו ובמכירים בחסרון שאמרנו ושמכסים אותם ממנו כעבדים בושים לגלות רגליהם המעופרים במה שעשו בשליחות אדוניהם לפניו הרמז אל שהם מכירים שמסובביהם ועלוליהם גם כן חסירים לנגד מסובבי השם ועלוליו שהפרש גדול יש בין עלה עלולה לזולתו ובין עלה שאינה עלולה כלל אם כן ענין ממעל לו כשאר לערך מדרגת המליאות לבד ר"ל ערך מליאות השרפים אל הכסא כמו שתאמר יחזקאל שאמר כמראה אדם עליו מלמעלה — הוא לזה לבד בלא ספק שהרי לא נזכר שם השם קודם לכן ובזה ראה יחזקאל מה שאמרו שראה ישעיה בענין השרפים והמפורשים לא שמו לב לדבר מזה במשפטו.

---

## פרק שנים עשר.

ואחר שביארנו מה שרצינו לבארו עם פי' ראש הפסוק הראשון מן ד' פסוקים אשר יעדנו לפרשם — והוא פסוק ד' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה. נשוב לפרש סופו כלומר חלק ממנו והוא ומלכותו בכל משלה. וזה אחר שנקדים להודיע כי שם מלכות משותף לשני ענינים

יאמר

יאמר על ענין המלוכה שהוא שם הפועל והוא המקרה הנמלא כמו שנקרא מלך וממנו נגזר מלת קעבד והנבנה ממנו כאמרו כי לה' המלוכה. ושאלו לו המלוכה ומלת מלכות בענין הזה הוא אמרנו מלכותך מלכות כל עולמים כלומר מלכותך לבד היא מלוכה שתתמיד לעולמי עד מה שאין כן שאר מלכות וכן ממשלתך בכל דור ודור מה שאין כן שאר ממשלות ויאמר על חלק מן הישוב שהמלך מולך בו ועליו ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כלומר המקומות שהוא מולך בהם קראם מלכות וכן שאר הגופים שהמלך מולך עליהם אפשר שנקראו מלכותו כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים.

ועתה נשוב ונאמר כי אמרו ומלכותו בכל משלה ר"ל שכסאו שהוא המקום שיושב בו ומולך בו ואשר בו ועליו מושלים בכל השפלים ר"ל בכל מה שתחת גלגל הירח שהם הם שזולתם מושל בהם לא אחר והוא מושל בכל כמו שאמר במקום אחר ואתה מושל בכל ושולם אמר ומלכותו מושלת בכל הרמז אל האמצעיים עושי דברו להודיע שבכל מקום שמייחס ענייני השפלים הוא מפני שערך אל השם על הדרך הזאת הוא שיתייחס אליו ופרשי במלת בכל בכל השפלים הוא מפני שערך השם אל השמים כבר נזכרו והוא היותו לו כסא וערך היותו יושב על הכסא אל כסאו ידוע והוא שהכסא כלין כלי שיעמד תחתיו והיושב משתמש בו לרצונו ולכבודו אך אשר נשאר על החכם להודיע היה ערך השם עם השפלים והודיע בהם שמלכות השם מושלת בהם: וקרוב אני לומר שענין ממשלה שאינה נופלת בעליונים רק בתחתונים ולא התבאר לי בכל הכתוב זכרון ממשלה בעליונים רצוני לומר שיאמר עליהם שהשם מושל בהם רצוני לומר במלאכים או בגלגלים ואשר בהם גם אין בכתוב מקום מספיק בזה הענין רק מאמר בלבד באמרו המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו שאפשר שיבין המבין ממנו שלשת המקרים יחס אל המרומים עד שיהיה ענינו המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו העושה שלום בהם עד שימלא בהם האחד בזמן אחד והאחרים בזמן אחר כי המלאם יסד נמנע לכל מבין אמתתם. ועל דרך האמת אינו יוצא מכלל סבריו אך ענינו העושה שלום במרומיו שהם כסאו ואין שם לא המשל ולא פחד הוא שעמו כלומר מאתו המשל באשר תחת רגליו לא כדברי האומר עזב ה' את הארץ.

ואשר הביאני אל זה הוא ראותי בכל הכתוב שענין ממשלה הוא הכרח המושל במה שמושל בו כאמרו והוא ימשול בך. ומושל ברוחו וידוע שאין הכרח בעליונים ולא פחד אך שלום שלם ואולי זהו שכיון החכם באמרו לא עפוי ולא ערך כלומר הכרם האחד את חבירו והפסד האחד את חבירו מה

שכיתלא

שנמלא כל זה בתחתונים כי יכריחם שלמעלה מהם ישפילו הגבוה ויגביהו השפל ומינים אחרים מן ההכרח כנרמז אליו בפסוק ובלכת החיות ילכו האופנים אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו כי רוח החיה באופנים ובהיות ההכרח באופנים כן הוא במורכב מהם ויותר כאשר יורו על זה כל עתי קהלת ואמרו ז"ל על כרחך אתה נולר ועל כרחך אתה נולד וזהו שאמר בפסוק הרביעי ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו כלומר השפלים שהם במקום שבו ההכרח והממשלה — כי העליונים כולם כבר נזכרו ומלת כל מעשיו לא יפקיד עלינו כוונתינו כי לא קרא הנביא מעשים רק השפלים אך שני המינים קראם עושים לא מעשים עושי דבר ה' עושי רצונו אך השפלים הוא שקרא מעשי השם בכל מקום ר"ל באמרי השפלים כל מה שתחת גלגל הירח כלומר כל הנעשה בששת ימי בראשית והרקיע הנעשה ביום שני בכללם והמים אשר עליהם ועליהם, אמר מפרי מעשיך תשבע הארץ כלומר מפרי המים אשר מעל השמים והפרי הוא המים אשר בפועל שיורדים לארץ גם האד העולה שנעשה כביב ורסים והוא אד לא ירחיק מן הארץ לעלות: וכן אחר שהשלים זכרון רוב הנמלאות השפלות במקומותיהם החלוקים אמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך הנמלאות ההם הוא שקרא מעשה השם וקניינו והם שמלאו את הארץ ועליהם אמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ד' במעשיו שענייננו אללי יהי כבוד ה' בארץ לעולם כאמרו מלא כל הארץ כבודו והדומים לו וישמח במעשים ההם שמלאו הארץ ושמחתו בהם הוא השגחתו בהם כאשר פירשנו בעת לשחוק ובמשחקת לפניו בכל עת ובמשחקת בתבל ארצו בפי' קהלת בפסוק ממנו והיות שם מעשים מיוחד לנמלאות השפלות יתיר הספק הגדול הנמלא לחז"ל בפסוק טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו תמלאנו בבראשית רבה פרשה ל"ג ממנו היא פרשת ויזכור אלהים את נח שם אמרו טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ריב"ל אמר טוב ה' לכל ורחמיו על הכל שכן מדותיו נראה שהוקשה אל אלו שני החכמים אמרו על כל מעשיו ולא אמר ורחמיו על הכל כי נראה להם שאמרו על כל מעשיו מורה שיש דבר או דברים שאינן מעשיו וזהו שהרחיקו ותירץ כ"א מהם הקושיא בפרשו במלת כל שהיא נפרדת לא נסמכת למלת מעשיו ריב"ל אמר שענייננו ורחמיו על כל מעשיו כלומר על הכל ויהי' ענין אמרו מעשיו שכן מעשיו כלומר מעשיו ופעולתו לרחם על הכל ורב שמואל תירץ תירוץ קרוב לזה הפריד מלת כל ג"כ ופי' מעשיו כעניין מדותיו כעניין רחמיו על הכל שכן מדותיו והאמת אשר אין ספק בו הוא שדוד לא הפיל

שם

שם מעשים רק על השפל והם הם הצריכים לרחמי השם שנמלא להם ובהם הצרות והצערים להיותם משוברים מהופכים ודברים שונאים אלו את אלו ומפסידים אלו את אלו לא העליונים שאין שם הפך ולא צרה רק שלום שלם ומעולם לא נזכר שהשם מרחם על המלאכים ועל הגלגלים ואולם מטיב הוא בלא ספק לכל כי ענין טובה כוללת ענינים רבים והמתחיל הדבר והמעמידו מטיב לו בלא ספק כי כל מציאות טוב בלא ספק מכ"ש מציאות הנפרד. או הפשוט שאין בו הפך: ואפשר שהחכם השלישי והוא ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אל זה כיון באמרו טוב ה' לכל ורחמיו ומרחמיו הוא נותן אל הבריות כי זה לא הפריד מלת כל — ואולם פי' הפסוק טוב ה' לכל עליונים ותחתונים ונותן ממדת רחמיו על הבריות כלומר שהם בטבעם לרחם אלו על אלו ובא ר' אבא ופירש דבריו ואמר למחר שנת בצורת באה והבריות מרחמים אלו על אלו, והקב"ה מתמלא עליהם רחמים נראה שזה החכם הבין מלת כל מעשיו על הבריות שהם השפלים ודחק יחדיו אותם ברחמי השם ואמר שלא עשה כן שאין הכל מעשיו אבל בנתינת מדת הרחמים שירחמו אלו על אלו הוא שיחד הבריות השפלות הצריכות תמיד לרחמים נראה שראוי היה אלא זה החכם לומר שהשם מרחם על הכל עליונים ותחתונים על כן הולך לדוחק ההיא: והאמת אין ספק בו הוא מה שאמרנו שדוד ע"ה לא רצה לומר בשם מעשים רק הנמצאות השפלות ההוות הנפסדות שנעשית יום יום והם שבאה התורה לבאר שהשם עשאם: וענין הפסוק כן הוא טוב ה' לכל עליונים ותחתונים כי הכל המציא והכל יעמיד ורחמיו על כל השפלים לצרכם אל הרחמים והעד שקרא[ם] מעשיו והוסיף מלת כל ולא אמר ורחמיו על מעשיו שלא יאמר האומ[ר] שהשם מרחם על קצתם לבד כאלו תאמר על מין האדם ע"כ בא להודיע שעל הכל הוא מרחם על כל מין ומין הרחמים הראויים להם וזה הענין זכרו במקומות רבים דוד ע"ה נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו ורוב מזמור ק"ד חולתו רבים מאוד; ואני הארכתי בפי' החלק הזה האחרון מזה הפסוק ר"ל פסוק ה' בשמים הכין כסאו אשר אין ספק אלי באמיתתו בראותי החכם ר' אברהם בן עזרא פירש בכל משלה בעליונים ובתחתונים השוה אותם כמובן מלשון ממשלה באמרו ומלכותו בכל משלה.

ואחר שהגענו אל זה נאמר כי זה הפסוק לא היתה עיקר הכוונה בו להודיע יחס השם לשמים או אמור יחס השמים לשם שהוא כיחס הכסא אל היושב עליו ר"ל שאע"פ שזה הענין נודע ונגלה ממנו לא היתה עיקר כוונת אומרו במקום הזה רק להודיע שאע"פ שהשם הכין כסאו בשמים מעלת

מציאות

מליאות דלוני לומר מעלת מליאות מעלת העלם להיותו עלה למליאותם ואשר היא עלה למליאתם בדברו כלומר אמלעי בינו לבינם דלוני לומר השרפים וידוע שהשמים עליונים על הארץ ואשר בה מעלת מליאות כלומר מעלת העלם ועליונות מקום וזהו אמרו כגבוה שמים על הארץ ואמר כי גבהו שמים מארץ. ואעפ"כ מלכותו מושלת בארץ וכל אשר עליה כמו שאמרנו שכבא מלכות השם ואשר בו ועליו מושלים בכל השפלים ומלד ממשלתו בהם השם משגיח בהם כי הם ר"ל התחתונים הוא שראוי ליסק עליהם ממשלת זולתם בהם כמו שאמרנו וענין ממשלת השם או ממשלת מלכותו בהם הוא המלאות השם אותם באמלעות פמלייתו והעמדתו והנהגתו להם הנהגה טובה וזהו ענין השגחתו בהם וכ"ז לחלוק על האומרים עזב ה' את הארץ אין ה' רואה וזה הענין אשר אמרנו שהיתה עיקר כוונת אומר זה הפסוק ר"ל גלות לבני אדם שרוממות השם ועליונותו בכל מיני העליונות הן עליונות מליאות הן זולתו ממיני המעלות לא ימנעוהו מלהשגיח בשוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם ונפלאות מעשיהם ובחון לבותם כזכר בספר ההוא ר"ל בס' תהלים במקומות רבים מאוד וברובם נזכר במלות מורות עליו בביאור כלומר מלות מורות על עליונות השם ועל השפלות מה שבארץ ובקלתם נזכר הענין לבד ועשה כל זה המחוק ר"ל לכפול דבר א' בספר א' פעמים רבות מאוד מפני שראה שהדבר שהפסיד הראשונים והאחרונים היה חשבם שאין השם משגיח בשפלים והוא אמונת הקרי אשר השתדלה התורה למחותה ולמחות זכרה וכדין היה לה להשתדל בזה כי האמונה ההיא סותרת התורה לגמרי שאם אין השגחה עליונית אין תורה עליונית כלל אחר שהדבר פשוט שהתורה לתועלת מקבליה לא לתועלת נותנה כי אין בה תועלת רק למקבליה ומקיימיה וכשראה דוד ע"ה שהאמונה ההוא ר"ל אמונת העדר ההשגחה העליונית בשפלים לא נעקרה מלבות בני דורו ולא הועילה התורה עמהם בה עם כל חוזק מניעתה מלכת בדרכה אך היתה מפקדת כל קדושם וקבוץ המונם וגודם לגזול ולהרוג קצתם לקצתם וכל שכן העזים התקיפים את החלשים העניים הנקיים והיתומים והאלמנות כמבואר במזמור עשירי הוא מזמור למה ה' תעמוד ברחוק ובזולתו במקומות רבים מן הספר ההוא בנה כל הספר ההוא על יסודות ההשגחה תפלות והודאות ותחנונים ותהילות כולם דברים נתלים באמונת ההשגחה כי הודאותיו לשם היו על מה שהיה מאמין שהטיב לו במה שעבר מן הזמן ותפילותיו ותחנונותיו לבקש ממנו שייטיב לו בעתיד וירע לשונאיו ולשונאי השם וכל זה נתלה באמונת ההשגחה וזה מה שאין ספק בו . גם יש בספרו מזמורים רבים בפרקוס ההשגחה בביאור ובה החל ספרו אמר בהחפץ

בתורת

בתורת ה' הנזכר אשר הזהירתו והיה כעץ שתול וגו' ואמר כי יודע
ה' דרך צדיקים וגו' שעניינו שדרך הצדיקים הוא תמיד בין עיני השם
כי היא דרכו הישרה אין בה מכשול ועל כן ההולכים בה נשמרים מושגחים
מהשם תמיד אך ברשעים אמר שדרכם אובדת וזה מפני שאין השם מביט
אליה והביט אל עמל לא יוכל וההולכים בה גם כן אובדים נכשלים בה תמיד
כי כלה מוקשים ומכשולים לא אמר ודרך רשעים אין השם יודעה שלילת מה
שנאמר בדרך הצדיקים ולא דרך הרשעים השם מאבדה הפך המובן מאמרו
יודע ה' דרך צדיקים וכן לא אמר הרשעים השם מאבדם הפך המובן מאמרו
ג"כ יודע ה' נפש צדיקים אך אמר שהיא אובדת מפני שהשם מסתיר פניו ממנה
וכאלו לא ידעה וע"כ איננה נשמרת ולא ההולכים בה נשמרים באבוד כל הדברים
שאין השם שומרה כי זה הוא דרך השם עם כל הנמצאות זולתו שהוא סבה
פועלת להם ר"ל ממציאה אותם וסבת שמירתם וקיומם הזמן שאפשר להם
להתקיים ולהשמר על הדרך שאפשר להם להשמר קצתם נשמרים בכחות טבעיות
או נפשיות שמם השם במשמר ההוא כדומם וכצמח וכבעלי חיים שאינם
מדברים וקצתם בכח שכלו נתנו השם בנשמר יוכל לדעת בו הטוב ולבחור בו ובבואו
לטהר כמין האדם והבוחר מהם במה שרצון השם מן האדם לבחור בו
והוא החיים והטוב הוא ההולך בדרך השם והשם שומרו על ידי המלאך שילוה
לשומרו תמיד. והבוחר מהם ר"ל מבני אדם במה שאין רצון השם מהם לבחור
הוא ההולך בדרך אין השם מביט אליה אך הוא כאלו אין השם יודעה וע"כ
היא אובדת וההולכים בה אובדים מפני שאין לה ולא להולכים בה שומר שהשם
אע"פי שעשה הרשעים והמציאם כדרך שהמציא הצדיקים אינו שומרם כדרך
שהוא שומר את הצדיקים לא שהשם יעות במשפטו חלילה לאל מרשע אך רחקו
ממנו והרחיק שמירתו מהם מידם היתה זאת להם. — ועניינים מבוארים
כאלו הם כמפתח לפתוח בו שערים סגורים במקומות רבים קוגרו לכוונה
טובה ולצורך המוני כל מקום שאתה מוצא שהשם מאבד את הרשעים או משמידם
או כיוצא בו מרעות שיעשה להם זהו עניינם ר"ל הסתלק השגחתו מעליהם
לבחירתם הרעה; ובדרך הזה אשר נהג בה זה המדבר ברוח הקדש בענין זה
ר"ל ענין אבד השם את הרשעים נהג הוא וזולתו בכל סודות התורה
והאמונה ר"ל שיכתבו הענין האחד ברוב המקומות לפי צורך ההמון ואעפ"י
שאין פשוטי הדברים ההם מסכימים עם מציאות הענין ההוא ובמקום אחד
או יותר מאחד אבל מקומות מעטים ירמוז בו או בהם אל אמיתת מציאות
הענין ההוא כדי להעיר בו החכמים הנבונים לסלק מעליהם חשדם ולהתנצל
להם על מה שיראה מפשוטי דבריו במקומות האחרים ממה שאינו מסכים עם
המציאות:

והבן

והבן זאת הכוונה וזכרה תמיד אל תזיח מבין עיני לבבך כי בה לא בזולתה אפשר להעמיד על סודות התורה: ואני פירשתי לך הפסוק הנזכר בדרך מספיק להיותו ראשון לבאור זאת הכוונה בספר ההוא ר"ל כוונת אמונת היות ההשגחה עד שלא אצטרך לפרש שאר הפסוקים אשר בספר ההוא כענין הזה וידעתי שאין לי צורך עמך ועם כיוצא בך לבאר שכל הספר ההוא בנוי על ההשגחה או אמור כל התורה וכל ספרי הנביאים ורוב ספרי המדברים ברוח הקודש.

ואולם הדבר אשר סבבתי סביבו הוא להודיע כי דוד ע"ה ראה וידע שסבת רוב הכופרים בהשגחה העליונית בזמנו אע"פ שהיו מאמינים במציאות האלהי היתה מסבת המנע השגיח הנעלה במציאותו העליונית הגדולה אשר אין לערך גדלה ביליד עפר שוכן בתי חומר וזה שהביאם לומר כי מי שומע לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב אין ה' רואה אותנו וכיוצא במאמרים ההם המורים על אמונתם זאת עם המאמינים במציאות אלוה ובא דוד ע"ה לחלוק כנגד האמונה ההוא ולפרסם טעם היות השם נעלה על כל נעלה וגבוה מעל גבוה וגבוהים הוא שומר את השפלים ומשגיח בהם כל שכן במין האדם שהשגחתו בטובים שבו השגחה יתירה נמצא זה החידוש בספרו כמו שאמרתי למעלה במקומות רבים מאוד לא דברי אחדים אך דברי עשרות ר"ל חדוש באמרו שעליונו השם י"ת וגדלו ורוממותו לא ימנעוהו מלהשגיח בארץ ואשר בה ועליה עם שפלותם ופחיתות מציאותם אך משגיח בכל נמצא כפי מה שסובל מן ההשגחה על הדרך שבארה הרב מורה צדק בפ' י"ז מן החלק השלישי ממאמר מורה הנבוכים בשם ארסטו ועל הדרך שבאר בשם עצמו מן ההשגחה באישי מין האדם לבד.

---

## פרק שלשה עשר.

וקודם שנבאר יתר הפסוקים הי"א אשר נשארו עלינו לפרש מן הי"ב פסוקים אשר יעדנו לפרש אותם בד' ממזמור ק"ג וח' ממזמור ק"ד ונבאר כל המקומות שנראה לנו בהם בספר ההוא זה הענין אשר נגיע למזמור ק"ג ושם נשלים פי' הפסוקים הי"א ג' ממזמור ק"ג וח' ממזמור ק"ד ונאמר כי התחיל דוד ע"ה לבאר זה הענין במזמור ח' אמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים כלומר עם היות הודך על השמים ואתה נעלה עליהם שמך אדיר בכל הארץ והאדירות

הנמצא

הנמצא לשמו בארץ הוא מלך ממשלתו בכל אשר בה כלומר המצאתו כל הנמצא והשגחתו בה ושמירתו אותה על הדרך שפירשנו וכן במזמור ט׳ באר זה הענין אמר וה׳ לעולם ישב כונן למשפט כסאו שענייני ישב לעולם בכסאו וכונן למשפט כסאו ותמיד לו והוא ישפוט תבל בצדק ויהי ה׳ משגב לדך וכל המזמור באר שהכונה אשר אמר שכוננו השם למשפט רוצה בו לשפוט תבל ואשר בה בצדק ובמישרים והצדק לתת לכל נמצא חקו וזהו ענין ההשגחה בו וכן בי״א ובי״ד ובל״ג ובמזמור ל״ו נמצא זה הענין בדרך לא דרכו בה המפורשים ולא הרגישו בה הישיר בה האלהים ורוחו תמלאנו ר״ל זה הענין בפסוקים בהשמים חסדך והפסוק הבא אחריו ע״כ ראיתי לפרשם ואחר שהוצרכתי לפרשם לבאר תמלא זאת הכונה בהם אפרש גם הפסוקים הארבעה אשר לפניהם מפני שראיתי שלא הרגישו המפורשים לכוונתם ומפני שהם נקשרים עם השנים הנזכרים בבאורי הכוונה ואשר הביאוהו אליה וה״ג פסוקים הראשונים מן הד׳ הם מאמר אחד התחלתו נמשכת עד אמרו „דברי פיו און ומרמה" וספורו הוא „חדל להשכיל להיטיב" וענין המאמר בכללו הוא כאומרו של רשע הוא בקרב לבי והוא חדל אלהים להשכיל להיטיב כלומר חדל לדעת מה שבארץ ולהיטיב לו זהו שאמר הרשע בפיו ובלבו ועתה אפרש דברי המאמר ההוא ואבאר המלה זאת הכוונה וזה הענין בו אמר נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו אמר שדבר הפשע שאומר אותו הרשע הוא בקרב לבו של עבד ה׳ הוא דוד הקודש זכרו יחס עצמו במקום זה בעבד ה׳ לנקות עצמו מדברי הרשע ההוא ומאמונתו אך מודה הוא שהוא עבד ה׳ בהאמינו שהשם יודע בו ויודע כל ענייניו וכל מחשבותיו ושהוא משגיח בו וגומלו חסד תמיד וקרא הנאם ההוא נאם פשע לרעתו כלומר שהוא פשע כאמרך דבר חטא או דבר און או דבר מרמה וכאמרו לשון שקר ופי מרמה וכמו שתאר הנאם בפשע בא לתאר הרשע שאומר הנאם ההוא שעתיד לזכרו בסוף ואמר בתאר הרשע אין פחד אלהים לנגד עיניו כלומר הרשע שאני אומר עליו שנאם פשעו בקרב לבי הוא הרשע אשר אין אלהים לנגד עיניו אך חושב שאין רואה אותו ולא יודע ענייניו ומעשיו כאילו אמר בקרב לבי נאום פשע רשע אשר אין פחד אלהים לנגד עיניו.

ואחר שתאר הרשע במחשבה הרעה הזאת בא לזכור הסבה אשר הביאתהו אליה והוא „כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא" ומלת החליק שבה אל השם כלומר סבת חשבו כן הוא מפני שהשם החליק כל ענייניו והמתיקן כי העמידם בשלום ובנחת ובבריאות כנמצא להרבה מן הרשעים וכנזכר במזמור ע״ג והענינים ההם מתוקים לו ואינו יודע מתק וחלקות וטובה בזולתם וע״כ

וע"כ הוסיף מלת בעיניו לומר שהחלקות אינו חלקות באמת אך בעיניו לבד הוא חלקות רוצה בזה שהחלקות השם הנמצאות לרשעים אינם טובות לו באמת אך הוא חושב בעניינים ההם שהם טובות לו. ולא הספיק לו בשלול מן העניינים הנמצאים לרשעים אך בא לחייב להם הרע והוא אמרו למצוא עונו לשנוא כלומר לא נמצא לו העניינים ההם החלקים והטובים בעיניו רק לרעתו שהם ימנעוהו לשוב מדרכיו הרעים בראותו שלא נענש עליהם דעתו שאינו יודע עונש אחר רק העדר הטובות ההם. ובהמנעו מלשוב ימצא השם עונו וישנאהו והוא קרוב לענין ואני אקשה את לב פרעה. כי אני הכבדתי את לבו וגו'. כדרך דברי הכתוב ליחס כל מעשי האדם וזולתו אל השם. ואפשר שמלת בעיניו באה לרמוז ג"כ שמבחירתו הרעה יביא לרשע שיחשוב העניינים ההם טובים וחלקים לא שהשם כיון לזה ובא ללמד על חבירו ואין מקום ההארכה בזה הענין. ואחר שתאר הרשע וזכר קבוץ מליאות התאר ההוא בו והאריך באלו הדברים והפסיקו בין התחלת המאמר וספורו הולך לזכור ההתחלה פעם שנית כדרך הכתוב והמירה מלשון יחיד אל לשון רבים כלומר המיר מלת נאום במלת דברי — והמיר ענין פשע בענין און ומרמה. ונראה שהמירתו מלת פשע בשתי מלות און ומרמה היתה סבה להמירתו מלת נאום במלת דברי ואמר דברי פיו און ומרמה במקום נאום פשע לרשע כלומר דברי פי הרשע המתואר הם דברי און ומרמה ר"ל באון השקר הבטל ובמרמה שמרמה בהם עצמו וזולתו וכ"ל שר"ל באון אמרם חדל להשכיל להיותו שקר ובמרמה אמרם חדל להטיב להיותו במרמה בהם את עצמו בהיותו חושב שהשם בלתי מטיב לטובים ולברי לבב מה שדמה לו שהיא טובה ובזה אומר שאינו מטיב כלל או מרמה ומטעה בזה זולתו ואומר הנה אין השם מטיב הטובה הפלנית והפלנית מזכים לבותם ורוחצים בנקיון כפיהם ר"ל לברי לבב וטובי מעשים וזה ראיה שאינו מטיב כלל והיותו ראיה שאינו יודע. ואמת המעלה שאע"פ שאינו מטיב להם הטובות ההם המדומות אפשר שהוא מטיב להם טובה גדולה מכל הטובות ההם כמו שנאמר אחר זה וכאמרו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו'. ואחר ששנה ההתחלה למה שאמרנו על הדרך שאמרנו והוא אמרו דברי פיו און ומרמה סמך לו הספור והוא אמרו חדל להשכיל להטיב ומלת חדל שבה אל השם הנזכר כאלו אמר דברי פי הרשע און ומרמה והם חדל ה' להשכיל חדל להטיב ואע"פ שאמר הדבר סתם הכונה בו ובכל חביריו שחדל לראות מה שבארץ ולהטיב להם לשפלותם ולרחקם ממנו רחק המליאות עליונות באמרו אין ה' רואה אותנו כלומר ואם הוא רואה העליונים וכן אמר עזב ה' את הארץ. מה שלא אמר כן בשמים כי

בהשגיח השם בשנים לא בא רשע לחלוק. שהשגיחו בשנים לא יחסום אותו מלכת בשרירות לבו ולא ימנע בעבור ההשגחה ההיא מרדוף אחר תאוותיו אשר לא טובות. ואמרו להשכיל להטיב הם שני דברים כמו שפירשנו וענין להשכיל לדעת כי הידיעה וההשכל. שני שמות באים זה אחר זה על ענין אחד וענין להטיב ידוע שכולל מיני טובות רבים וזהו נאום פשע של רשע שהתחיל בו המאמר כלומר זה הנאום הוא שאומר והעתיקו אותו למלת דברי ואפשר שעשה זה בשביל שהיה עתיד לזכור על שמם שני דברים והם אמרם להשכיל להטיב כמו שאמרנו אע"פ שאין המכוון לו מהם אלא האחד אפשר שאמרו להטיב הוא במקום ולהטיב בחסרון וא"ו העטוף ואפשר שהוא תמורה המיר ענין להשכיל בענין להטיב להיותו עיקר כוונתו באמונתו הרעה ואין שם חסרון מ"ת שני דברים הם ואמר תחלה להשכיל להודיע שהסבה אללו להמנע ההטבה הוא העדר הידיעה לא זולתה מן הסיבות שאפשר שימנעוה בליאות ר"ל שילאה השם להטיב לשפלים אע"פ שיודעם או ע"ד הביזיון שיבזה אותם ולא יחוש להטיב להם אע"פ שידעם על כן או על צד הרוע לא לקח אחת מאלו הסבות כי אמר בלבו שימעטו המקבלים דבריו כי כל אחת מאלו המדות מרוחקות אלל כל אדם מהשם ית' הליאות והרוע דבר פשוט שכל אדם הרחיקתו מהשם גם הביזיון אחר שלא בזה אותם בענין הידיעה למה יבזה להטיב להם ע"כ אמרו שלא ידעם כלל ויפו מלילתם שמגד עליונותו לא ידעם, ובזה פנים רבות מן הטענות יכריחו השומעים שלא להרחיקו. וכן עליו להטיב יובן עמו ענין להרע והוא כאלו אמר להטיב ולהרע וכל זה כודע מאמרו במזמור האחר „איכה ידע אל" הנה אלה רשעים אך הביא ראיה על העדר הידיעה מהעדר הטבתו לטובים. והרעתו לרעים כמו שאנו עתידין לפרש בפרושינו כל המזמור ההוא אשר הסכמנו לפרשו במקומו לטוב כוונתו והיותו מבאר עיקר זה הענין ר"ל היות קצת כפירת רשעי אנשי דורו באמונת ההשגחה מסבת שעליונות השם מנעהו מלדעת ענייני השפלים ואחר שלא ידעם ידוע שלא ישגיח בהם לא להטיב ולא להרע וע"כ סמך הנה באמרו חדל להשכיל והספיק לו מזכרון הענינים המכוונים לו והם העדר הגמול והעונש זכרון העדר הגמול ואמר חדל להטיב לבד כי ידוע שחדל להרע ג"כ אחר שלא ישכיל. גם אפשר שהרשע המתואר לא כיון רק לבזות הטובים ולומר שאין השם מטיב להם לא חשש לבאר שאין השם מריע להם לרשעים — ועוד שהנה תאר שהרשע האומר זה הוא רשע שהחליק השם לו בעיניו וא"כ בידוע שלא הרע לו בעיניו. זהו ענין שלשת הפסוקים הראשונים.

ואחר שאמר זה בא להודיע האמונה הרעה המורה עליה המאמר הרע הנזכר אל מה זה מביאה בעליה והוא אמרו יתיצב על דרך לא טוב רע לא ימאס אומר שבשביל האמונה ההיא שהוא מאמין עומד על הדרך לא טוב ואינו מואס בשום רע. ואמנם לקחו השלילות ר"ל שלילות הטובה מדרכו ומאסו ברע ולא לקח החיובים שכנגדם והוא שאומר יתיצב על דרך רע ובכל רע יבחר הוא דבר שראוי לחשוב בו ואפשר לומר שלקחם במקום החיובים ונמצא בהם בכתוב והוא שנאמר לא טוב במקום רע ולא ימאס במקום יבחר לו. או אפשר לומר שרצה בזה לכלול אנשים שהיו נמצאים בדורו באמונה הרעה הזאת שלא היו עושים הרעות אשר הזהירה התורה מהם ולא מתיצבים על דרך הרעה לא ליראת השם ועונשו אך לטבעם לבד והאנשים ההם אע"פ שאינם מפסידים במעשיהם מפסידים במה שלמידים הרעים מהם בטבעם ושומעים מדבריהם ויודעים מאמונתם וכמו שנראה מפירושינו לפסוק. ואחרי שהודיע דברי פשע הרשע ההוא המתואר המורים על אמונתו הרעה ומה הביאו אליה ועל מה זה תביאהו התחיל לחלוק עליה ולפרסם שכנגדם והוא אמרו ה' בהשמים חסדיך אמונתך עד שחקים. כלומר אני יודע ומודיע שאין הדבר כמו שהרשע הנזכר אומר אבל אתה ה' בהשמים חסדיך וזה מה שאין חולק עליו שאתה גמלת השמים חסד ר"ל העליונים שאין מקום עליון מהם ולזה לא אמר בהם עד והחסד הוא חסד ההמצאה וההעמדה. ואתה נעלה עליהם מזה הצד אשר אין עליונות גדול ממנו ר"ל עליונות ממציא הדבר על הדבר שהמציא ובלבד כשהוא מעמיד אותו ואמרו אמונתך עד שחקים רוצה בהם הרקיע שנברא ביום שני וע"כ אמר בהם עד לשפלותם במקום לנגד השמים העליונים הנזכרים.. ורצה בהם שעם האמנם שבשמים חסדך ואם נעלו אני מאמין ג"כ שאמונתך עד שחקים באם שפלו לנגדם ומלת אמונתך אפשר שרצה בה מה שאמר נביאו הנאמן בכל ביתו· שהוא בראם כמורה עליו מאמר יהי רקיע ויהיה ענין אמרו במקום אחר ועד שחקים אמתך גם הוא וכן אמר דוד ע"ה במקום אחר ובענין אחר „כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו" וגם בו אפשר לקרבו אל ענין דומה לזה הענין· עד שיהי' ענינו כי חסד ה' לעולם ורצה בעולם העליון ר"ל הגופים העליונים העומדים באישיהם ויהיה אמרו ועד דור ודור רמז לעולם השפל כלו' הנמצאות השפלות ואם הם נפסדות באישיהם שפרטיהם אובדים אבל מיניהם עומדים דור הולך דור בא והארץ לעולם עומדת ורמז באמונה אל אמונת דברו „באמרו ולא אוסיף עוד להכות את כל חי" ואומרו עוד כל ימי הארץ כי אלו כל החיים הנפסדים נקראים דור זמן מציאותם ודורם בעולם ואם לא ייטב לך זה אינו יודע להם ענין כלל

 שאי

שאין ספק שענין אמונתך במקומות האלה אינו מענין הרחק והקיום מענין במקום כאמן ומבריע כי מה יהיה ענין אמונתך עד שחקים וכ"ש שאמתך מוכיח עליו גם עד דור ודור אמונתו לא יאות בו ענין הקיום כי גם אחר הדורות הוא קיים כמו שאמר „אני אחרון, המה יאבדו ואתה תעמוד" ומביריהם ור' אברהם בן עזרא שתק משלשתם כמנהגו בעיקר דברי המדברים ברוח הקודש והנביאים.

ונשוב אל מקומנו ונאמר שאחר שאמר שאמונת השם עד שחקים שהכוונה בו כמו שאמרנו השמים הנזכרת בריאתו ביום שני בא לזכור המלא לדקתו ומשפטו וישועתו במה שמן השנים ההם ולמטה עד שפל המקומות ואומר צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' מלת כהררי אל אללי כענין בהררי אל והיא שהכ"ף בה במקום בי"ת ואולי כמלא כן בזולת זה המקום ואפי' תאמר שלא כמלא אין רחוק לאמרו אחר שמלאנו אותיות השימש באות אחת במקום חברתה או תהי' הכ"ף מושכת עמה מלת עד הקודמת בענין כעד הררי אל. — ויש לי בזה דרך אחרת איני רשאי לאומרה ולא רחוקה ממך; סוף דבר ענין הפסוק בלא ספק אללי וכוונתו הם שלדקת השם מגעת עד הררי אל וענין הררי אל הרים שאין ליחסם רק לשם והם ההרים שאין לאדם ולא לרוב בעלי חיים או לכלם דרך עליהם ולא ליהנות מהם אם לגובהם או לתכונתם או למקומם ובא להודיע שגם בהרים ההם לדקת השם מלויה שלא תאמר שאם יש השגחה בשפלים אינה רק בבני אדם שנברא בללם אלהים אך השאר נעזבים לגמרי גם בזה בא לחלוק וכן אמרו תהום רבה והוא במקום כתהום רבה תשמש אליה הכ"ף שהיא במקום בי"ת אשר במלת כהררי אל או מלת עד ורולה בה זה הענין לומר שאפי' התהום רבה והוא הרחוקה מן הייסוב שאין דרך לבני אדם אליה ולא ליהנות ממנה גם בעלי חיים ולא למה לא ימלא בה כי אם הדגים הקטנים הבזונים מלמח האדמה ומה שנכנס לים מן היבשה מאספות ועפושי הלמחים ובעלי חיים מתים אינם נמלאים בתהום רבה כי לא ימלא להם שם מזונם לרוחק המקום ההוא מן היישוב ואסר שהמין ההוא מן הדגים נעדרים שם יעדר גם המין שמחיתו מלודת דגים אחרים כי לא ימלא מה יכוד. זה שכיון בהררי אל ותהום רבה לא שבא להודיע כמות לדקת השם ומשפטיו ושיעורם כי לא זאת היתה הכוונה אך הכוונה היתה כמו שאמרנו לחלוק על דברי הרשע האומר שחדל השם להשכיל להטיב כלומר לדעת ענייני השפלים ולהטיב להם ושעליונות השם והיותו נעלה על השמים העליונים אינו מונע אותו מלהטיב לשפלים בכל מקומותיהם כאמרו ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו, ואומר הללו את ה' מן הארץ, ואומר ההרים וכל גבעות, ואומר משקה הרים

מעליותיו, ואומר הרים הגבוהים ליעלים שהשם ממציא בהם את
שהיעלים מתפרנסים ממנו ונראה שהיעלים צריכים אל ההרים ההם. זאת
היא הכוונה בלי ספק ועתה ימצא למלת הררי אל ותהום רבה טעם מספיק
טוב לחזק הכוונה על הדרך שאמרנו. אך לדברי המפרשים שאמרו שבא
להודיע גודל הכמות תהיה מלת הררי אל ותהום רבה ממעטים הפך את
שכיון אליו להגדל השיעור וטוב היה לו לומר לפי דעתי בכוונתו לצדקתך
כהרים כי הררי אל ממעטים במספרם מהרים סתם בלא ספק זה אפי' רצה
ככל הררי אל וכ"ש אם תאמר והוא שיהיה יותר נאות לפי דעתם שר"ל כאחד
מהררי אל כלומר שהוא גדול מאחד מאלו ההרים כי לפי דעתם יותר היה
ראוי לערוך כמות משפט השם לאחד גדול במינו משיערוך לרבים מהמין שאחר
שיעריך לרבים היה לו לערוך לכל המין כלומר לכל ההרים ואף לכל הארץ
ואם כל זה היה רחוק מאוד שיערוך גודל צדקת השם להר אחד ואפי' לגדול
שבהרים והיה לו לומר כאשר אמרנו לצדקתך ככל ההרים או ככל הארץ וכן
הענין בתהום רבה בשוה כי היה לו לומר לצדקתך כתהום או בים או רחבה
מני ים כמו שאמר „ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" שכולל התהום הרבה
וזולתה מן התהומות ושאינו תהום כי מקרים האלו ר"ל צדקת השם ומשפטיו
שנשואים על כל הנמצאות ופעמים אין להם שיעור ואין לערוך אותם לבעל
שיעור גם אמרו במקום אחר וצדקתך אלהים עד מרום לא בא להודיע גודל
כמות ההשגחה אך כשהתחיל ספור צדקת השם אליו אמר שעד מרום הוא
עושה צדקה כלומר שצדקתו כוללת הכל עליונים ותחתונים. הארכתי והרביתי
ראיות על מה שאמיתתו גלויה בלא ראיה ושעשיתי זה מדעתי מה שנתייסד
בלבות הנמצאים היום מאשר ידעו ספר ושהרגילוהו והוא מה שלמדו ונמסר
להם מקטנותם בפירוש אלו הפסוקים. ואם כיוצא באלו הדברים הפשוטים
נעלמו מן המפורשים מה יהיה עניינים בעניינים עמוקים הסתומים.

ואולם אמרו אדם ובהמה תושיע ה' נראה שמלת תושיע רוצה בה
הצלתו אותם מן הצרות והמכאובים והחלאים שהם מוכנים להם להיותם
מרגישים והם בזולתם הנמצאות האחרות השפלות ר"ל הצמחים והמתכות
מן ההפכים מורכבים והולך לזכור את שניהם שלא תאמר האדם הוא שיושיע
באמצעות שכלו שאף הבהמה הוא מושיע באמצעות כוחות אחרים זולתם
כאמרו „נותן לבהמה לחמה" ואפשר שלקח הבהמה במקום בעלי חיים אם מלת
בהמה היא כפשוטה:

ואחר שבארנו בזה המזמור מה שנראה לנו נשוב לענייננו ונאמר
במזמור מ"ז נמצא כי ה' עליון נורא כי מלך על כל הארץ כי
לה'

נה' מגיני ארץ מאוד נעלה ואם מאוד נעלה או לה' הנעלה מגיני ארץ ובכ"ג כ"ו כ"ז כ"ח כמלאו ג"כ בהשגחה בשפלים אך יש אלהים שופטים בארץ ובק"ח הענין המחדש וק"ט בהשגחה ושמחת הטובים בהגלותה והוא כמבקש מן השמים והארץ והימים ואשר בה שיהללו את השם על השגחתו בשפלים במין הטוב שבהם וברכת הטובה ממנה וביחידים הטובים שבכת ההיא ויודו שכל מה שיבוא בעולם הוא מהוד השם ומשפע כבודו יהיו האמלעיים מה שיהיו וכמה שיהיו ואין עליונותו מונע מזה. וענין בקשתו זאת מן השמים נבאר עניינה אחר זה באור מספיק. ומזמור ע"ג הוא מזמור אך

וב לישראל בו נגלה מה שאמרנו שהמרחיק ההשגחה העליונות בדורות ההם לא הרחיקוה רק מצד עליונות השם וליקרת המזמור וטוב כוונתו ראיתי לפרשו כולו כסדר בפרק בפני עצמו וכל שכן בראותי כי החכם ר' אברהם בן עזרא הטיא כוונתו באמרו שטעמו דומה לטעם מזמור שמעו זאת כל העמים הוא מזמור מ"ט לא נראה לי דברו כלל כי ההבדל ביניהם גדול וניכר לכל מבין ואע"פ שנזכר בשניהם ענין השארת הנפש כי לא נזכר בשניהם מצד אחד ומדרך אחד וזה כי מזמור שמעו זאת כל העמים הוא באמתת השארת הנפש ובמהותה ר"ל איזו נפש נשארת או אמור אי זה חלק מנפש האדם או אי זה כח מכוחות נפש האדם נשאר ככונת עיקר נפש קהלת כמו שביארנו בפי' המזמור ההוא כשנתגלגל לפרשו בפסוק כי מקרה בני האדם וגו' מפי' קהלת. ומזמור אך טוב לישראל הוא בענין אמיתות ההשגחה במין האדם כמו שתבין מדברינו ואין הענין באמתת השארת הנפש הוא הענין באמתת ההשגחה אע"פ שהגיע מאמתת השגחת השם בצדיקים ותכליתה בזה המזמור ובזולתו שהיא השארות בנפשותם. סוף דבר ההפרש בין כוונת שני המזמורים כהפרש בין עיקר כונת ספר איוב לעיקר כונת ספר קהלת כי עיקר כוונת זה המזמור כמו שאמרנו הוא לזמור באיכות ההשגחה ואמתתה כעיקר ספר איוב ·

---

## פרק ארבעה ועשר.

אך טוב לישראל אלהים לברי לבב זה המזמור חברו החכם להודיע מהות ההשגחה ואיכותה ומי הוא הראוי להשגיח בו. ר"ל במהות ההשגחה באיזה מין ממיני הטובות הראויות לגוף לבד או במיני הטובות הראויות לנפש לבד או אם היא בשני המינים יחד ואם היא במיני הטובות

הראויות

הראויות לנפש לבד ואם היא במיני הטובות הראויות לה בעודה עם הגוף לבד כלומר בעוד האדם חי או אם היא הראויה לה אחר המות לבד וזה אפשר לה עם האמנת השארותה או אם היא לה בשני הזמנים יחד כלומר בטובות הראויות לה בעודה עם הגוף ובטובות הראויות לה אחר הפרדה מן הגוף ורצוני לומר באיכותה אם היא על דרך מופת או אם היא הכרחית נמשכת אחר קבלתה. ורצוני באמרי מי הוא הראוי להשגיח בו אם כל אדם אם כל ישראל או ברי לבב לבד ופתח בו דבריו מישב בהם אמונת ההשגחה כמספר על עצמו שהוא יודע שהיא אחת מפינות התורה ומיסודות הדת וכי בה יאמין כל מאמין בתורה ושהוא מן המאמינים בה מעודו שלא היה מן ההוללים ולא מן הרשעים ועשה זה מפני שהסכים להראות על עצמו שאירע לו בה מה שלא אירע לו מזולתה מפינות התורה ויסודותיה והוא שקדמה לו מבוכה גדולה בענינה וספקות במציאותה עד שהוצרך בעבורם לחקור על אמתתה ולבאר איכות מציאותה ורצה להתנצל בפסוק שפתח בו המזמור על אשר גלה במהותה ואיכותה ובאמתתה יותר ממה שהיה גלוי בה לפניו ולא הניח אמונתה סתם כאשר היתה מקובלת ביד אנשי הדת ולהודיע שהכרח גדול הביאו לזה והיא חזקת טענות הכופרים וראיותיהם לאמת העדרה והמציאות הגלוי העומד לנגדה ר"ל לנגד מה שמאמתים ההמון במקובל בידם בה אשר כמעט שהביאוהו הטענות ההם והמציאות ההוא לשוב מדרכה כאשר הביאו רבים מאנשי הדת כמו שעתיד לזכור כל זה ופחד שיפסידו ג"כ מאמונת הנשארים עד שתבטל הפינה ההיא לגמרי מאנשי הדת ובהבטלה על הדרך שבטלוה והוא מצד הכחישם ידיעת השם ענייני הנמצאות השפלות תבטל התורה בכללה כי מן הידוע שאם אין ידיעת השם בשפלים אין תורה מן השמים ולא נבואה על הדרך המפורסמים בה גם בהכחישם בהשגחה לבד תבטל התורה האלהית כי נתינתה השגחה באמת מנותנה כאשר נותנה להם וחנינת טובה גדולה ממנו אליהם.

ואחר שזכרנו כוונת החכם בזה המזמור בפתחו במה שפתח בו נתחיל בפי' ענייני מלותיו ובבאור ענייני כוונותיו על הדרך שאפשר פסוק פסוק אמרו אך טוב לישראל אלהים וגו' כלו' אך זה ידעתי ידיעת קבלת נאמנת לי לא אספק בה מעודי שהשם טוב לישראל כלומר מטיב להם ואחר שזכר ישראל סתם בענין ההשגחה הגבילן בברי לבב והוא אמרו לברי לבב וזה חלק א' מחלקי המזמור' והוא להעיר הכל בקלות עד שענין יאמרו אחר התמורה הוא אך טוב לברי לבב אלהים וענין התמורה יבא הרבה בלשון העבר וכיוצא בזה הפסוק אמרו „קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת" אחר

האמר

שמור לכל קוראיו המירו בקוראיו באמת לכל והנה יש בזה שער בק"פר הרקמ"ה. ובזה וברי לבב הוא שם אמרוהו אנשי הלשון בכללות ויחוד ואמרהו על כל תמים דרך ישר ירא חטא וסור מרע אע"פי שלא השלם בחכמה ואין ספק שאם יצורף כל זה שיהיה שלם בכל חכמה אמתית שזה השם יותר נאות בו מפני שהוא בר מכל מדה מגונה ובר מכל אמונה בטלה כוזבת בשם ובדרכיו ובר מכל דעת בטל שקר עד שלבו נקי מכל גנות ומכל טומאה ומכל לכלוך. ועל דרך שאמת הוא שם נאמר בכלל על שני הברים הנזכרים על החכם ועל שאינו חכם אך שיהיה ישר דרך ירא חטא ונאמר ביחוד על השפש הצדיק כי הוא בר לבב באמת כי כל כחות לבו ברות הכחות אשר מהם ובהם המדות הטובות והכח אשר בו יושגו המשכלות האמתיות ועם כל זה ידוע שההמון לא יתכו בו רק טוב המדות ויושר המעשים וטוב האמונות דרך קבלה והמרתו זאת מורה כי הטובה אשר כיון אליה החכם במקום הזה היא הטובה שהיתה מקובלת בידו קדם שהיא מיוחדת בברי. לבב והיא תכלית ההשגחה במין האדם כמו שיתבאר לנו בסוף ענינו אע"פי שהשם מטיב לכל כאמרו טוב ה' לכל אשר הכוונה בו שהשם מטיב לכל נמצא לאיש איש הטובה הראויה לו ושהוא יכול לקבלה וזה כולל הטבתו לעליונים ותחתונים כמו שאנו עתידין לומר. ואח"כ פרט מהן הנמצאות השפלות הם שקראם מעשיו ואמר ורחמיו על כל מעשיו כמו שיתבאר ג"כ בזה המאמר כשאדבר בזה הפסוק אשר נבוכו בו קצת החכמים ז"ל (עיין לעיל פ' י"ב) ובמקום אחר יחד מהם בעלי חיים לבד פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ובמקום אחר יחד מין האדם ובני אדם בצל כנפיך יחסיון בצל השכל המושפע מאתו אליהם שהתיחדו בו משאר בעלי חיים כמשך אחרי יחדן אותם בבריאתם בעשותו אותם בצלמו ובמקומות יחד ישראל בטובה מיוחדת בהם אמר כי מי גוי גדול וכמו שיעידו עליו רוב פסוקי התורה שהשם יחד בהם השגחה מאז וכמו שהליע זה החכם בראש זה המזמור כי לא היה יכול להכחיש הטוב שהטיב השם לישראל וכמו שזכר הוא בעצמו במזמור ע"ז וע"ח וכמו שנזכר במקומות רבים זולתם וגם באדם מלאכו שיסד השגחה כמו שכ' תמיד עיני ה' אלהיך בה רומז להשגחה מוספת על השגחתו בכל הארץ כי בהשגחה ההוא אמר עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ וההפרש ביניהם מובן ובמקומות אין מספר יחד ההשגחה בצדיקים להנחיל אוהבי יש, עיני ה' אל צדיקים, רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה' וכאמרו בראש המזמור לברי לבב וזה מורה שיש לכל נמצא מאלו הנמצאות טובה והשגחה מיוחדת בו כמו שמורה שיש לצדיקים השלמים טובה מיוחדת בהם משאר מינם והם הנקראים בני עליה והם מועטים והוא אשר

כיון

כיון אליה שחכם במקום הזה להודיע תכליתה שהיא תכלית ההשגחה במין האדם או אמור תכלית ההשגחה בשפלים ומלת אך יש לפרשה לפי המפורשים בה שהיא מלה מורה על מיעוט שני פנים, האחד, שנאמר בה שבאה למעט ידיעתו אמיתת ההשגחה בדרך עיון שכלי מופתי אך מדרך הקבלה לבד הוא שהיה יודעה קודם החקירה הנזכרת לו בזה המזמור שהשם משגיח על ישראל על ברי לבב ובעודו בלתי יודע אותה רק ידיעת הקבלה ההיא הוא שנתחדשו לו בה המבוכות והספקות ההם, והשני, שנאמר בה שבאה למעט מזולת ישראל השגחה כענין השגחתם כלומר שאין השם משגיח על שאר אומות כהשגיחו על ישראל כנראה מפסוק כי מי גוי גדול וחבירו בענין הזה ואינו מטיב למי שאינו בר לבב כהטיבו למי שהוא בר לבב כנראה מפסוק ועושה חסד לאלפים לאוהבי ומפסוק עיני ה' אל צדיקים וכיוצא בהם רבים גם אפשר שכיון בו מציאות ההפך להפך כלומר שהשם טוב לבר לבב אבל לחנפי לב הרשעים הוא מריע כנראה מפסוק פוקד עון אבות ומפסוק פני ה' בעושי רע וכיוצא בהם רבים אע"פי שאין הבנת מציאות ההפך להפך ממנה ר"ל ממלת אך קרובה כקרבת מציאות ההעדר להעדר או להפך ואולם מפני שדבר במזמור ברעות שעושה השם לרשעים בסבות רשעם יקבול ג"כ מציאות ההפך להפך כלומר היות השם מריע לחנפי לב הרשעים. גם אפשר שבאה מלת אך למעט קצת הטובות המדומות אף מן הראוי להשגיח בהם כענין יודע אני שהשם טוב לישראל ולברי לבב כמקובל בידי אבל רואה אני שאין הדבר כמו שהייתי מאמין בו כי אני הייתי חושב שהיתה השגחתו בהם הטיבו להם כל הטובות המפורסמות והנחשב בכל אחת מהם טובה עד שלא תעדר מן הצדיק אחת מהם וכנגדה שיעדרו כולם מן הרשעים ואני מוצא ורואה שאין הדבר כן אך רואה אני הרשעים משיגים אל הנכבדות שבטובות אצל בני אדם והוא העושר והשלוה והבריאות והצדיקים במכאובים וחלאים ע"כ רואה אני שאין ההשגחה בכל הטובות כמו שהייתי חושב. אחד מאלו המעוטים אפשר שבא למעט במלת אך או יותר מאחד או אפשר כולם. ולקח מלת טוב מפני שטוב כולל ענינים רבים מן הנמצאות אשר כל נמצא מהם כשיגיע האדם אליו ואמר ויחשוב שתגיע אל טובה כמו שזכרו חכמי העיון בספריהם המחוברים בזה הענין ולא בסוג אחד מן הנמצאות לבד היא נמצא אך בסוגים רבים מהם ואין ספק ג"כ שיש לטובה אחת יתרון על טובה אחרת כפי יתרון מין הנמצא אשר בו הטובה האחת על מין הנמצא אשר בו הטובה אחרת עד שיש בו טובה אחת שתשוה אלף טובות אחרות כמו שאין ספק שכל חונן אחת מן הטובות ההם לזולתו וכל שכן אם תהיה מן הגדולות שהוא טוב ומטיב לו ועושה חסד לו

ומשגיח

ומשגיח עליו וכל שכן אם תהיה הטובה ההיא גדולה שבגדולות וכ"ש אם ייטיב לו עם הטובה הגדולה ההיא טובות אחרות קטנות ממנה. זהו שכיון במלת טוב מפני שלא היה ידוע אצלו לפני חקירתה כל עוד שלא היתה בידו אמונת ההשגחה אך דרך קבלה לבד באיזה מין ממיני הטובות היא ההשגחה או בכמה מהם אם היא ביותר ממין אחד. וזכר ישראל תחלה מפני שידע שהתיחדו בהשגחה כולם משאר מינים כמו שזכרנו והמירו בברי לבב מפני שהשגחה בהם היתה כוונתו בבחינתו זאת כמו שאמרנו ג"כ.

ואחר שישב זה החכם אמונתו זאת סתומה משלשה פנים, מצד מהות ההשגחה ומצד איכותה ומצד המושגח בה כי לא זכר אם היא במיני הטובות הראויות בגוף או במיני הטובות הראויות לנפש כפי מה שזכרנו למעלה ומיני הטובות הראוית לגוף כמו שידעת רבים בכח והנוי והבריאות כלומר שווי מזג האברים אשר עמו אפשר אריכות ימים וכן מיני הטובות הראוית לנפש רבים יש מהם במדות האדם כגבורה והנדיבות וזולתם מן המדות הטובות הראויות לקבוץ ההמוני ויש מהם בשכל ההמוני הוא מה שקוראים ההמון בעבורו האדם משכיל ויש מהם בידיעת המושכלת והיא ידיעות הנמצאות על אמתתם שפלות וגבהות והתבונה וזכות השכל ומינים רבים אין להם שמות מיוחדים בלשוננו וכל אלו הם טובות לנפש בעודה עם הגוף. ויש עוד טובה ראויה לה והיא השארותה אחר הפסד הגוף כפי מה שמאמין כל בעל דת ויש מינים אחרים מטובות מדמות כעושר והשררה והרשות שאדם שמח בהם ונהנה בהם גם לא זכר אם היא הכרחית נמשכת אחר סבותיה או אם היא על צד המופת גם סתמה מצד המושגח עליו והוא פתחו בישראל והמירו אותו בברי לבב ומלת ברי לבב נאמרת בכללות ויחוד כמו שאמרנו למעלה ואחר שיש בה בכל אלו הסתמות התחיל לזכור מה שנולדו לו בה מספקות ודברים נראים כסותרים אמונתו אמר ואני כמעט נטיו רגלי וגו' וזה הפסוק נקשר עם שלמעלה ממנו על הדרך שהזכרנו כלומר עם היות אמונת ההשגחה מקובלת על הדרך שהזכרתי אך מצד עצמו ומצד בחינת שכלי כמעט היה ביני ובין נטיית רגלי ממנה ומדרכה. ואחר שאמר כן המיר הנטייה בשפוך והמעט באין ואמר כאין שפכו אשורי מדרכה שהשפוך בלא ספק הוא יותר מן הנטייה שהוא יציאה מן הדרך לגמרי כדבר הנשפך שלא ישאר ממנו בכלי כלום וזה ישלם בהפוך הכלי שהיה הדבר נשפך בתוכו כאמרם ז"ל כפה קערה על פיה מהנטייה עדין הרגלים לא נהפכו לגמרי ולא יצאו מן הדרך אכן נטוי לצד כמו שמלת אין היא יותר ממעטת ממלת מעט. ונראה כי רמז בנטית הרגלים לספק שנכנס בלבו עליה כלומר ספק בין אמתתה או אמתת סותרה והוא שאין השגחה

עליונות

עליונות בפרטים ורמז בשפוך לגזרת אומר באמתת סותרה וזה כי שני הסותרים בתכלית הרוחק זה מזה והמאמין באמתת האחד ובשקרות סותרו שאי אפשר באמונת האחת מבלי סברתה כי שני הסותרים האחד אמת והאחד שקר בטל בלא ספק בנושא הראוי להם ובתנאים הנזכרים במקומות הראוים לזה אין ספק שמגמת פניו אל הסותר ההוא אשר יאמין אמתתו ועיניו יביטו נוכחו ועפעפיו יישירו נגדו ואחוריו ועקיביו וערפו לצד האחד שמאמין בשקרותו ואם יכנס לו אח"כ ספק איזה מהן הוא אמת בידוע שיחליף התנועה שהזכרנו אל תכונה שיוכל להביט אל שניהם בשוה שהרי אינו מכון עתה בפניו לאחד לבד לגמרי ולא לערפו ועקביו לאחד לגמרי אך יצטרך להביט אל שניהם בשוה עד שנודע לו איזה מהם הוא האמת וזה יתכון בהטות גופו ורגליו עמו. ואולם אם יגזור אומר באמתת הסותר אשר הפך אליו ערפו ראשונה ואשר האמין בשקרותו אין ספק שישיב עתה אליו פניו אחר שיאמין באמתתו וישיב ערפו אל האחד אשר יאמין עתה בשקרותו ויצטרך לשנות כל תכונתו אל הפכה ויהפך תכונת רגליו ג"כ עד שיחזור עקביו אל הראשון — ואצבעות רגליו לנכח השני אשר יכון אליו בפניו עתה וזה השינוי למצב הרגלים הוא שקראה שפוך כענין הפוך ושמוהו משל כלומר הפוך הרגלים למי שישיב להאמין באמתת סותר מה שהיה מאמין תחלת אמתתו ואמר על עצמו כי כאין היה בינו ובין הגיעו אל כיוצא בזה באמונת ההשגחה כלומר כי מאוד קרב להאמין בסותרה. זהו מה שספר ממה שהגיע אליו ספק להכחיש ההשגחה שהמשילה בקרבת נטית רגליו מדרכה ואף לשופכם ממנה.

ואחר שאמר כן בא להזכיר הסבה אשר הביאתהו אל זה ואמר כי ק נ א ת י ב ה ו ל ל י ם ו ב ר ש ע י ם לשלומם שאני רואה או כי קנאתי בהוללים הרשעים לשלומם שאני רואה ויתר מה שזכר מהצלחותם עד שיהיה ענייננו עם אשר לפניו כי כאין היה ביני ובין סורי מן הדרך אמונת ההשגחה בראותי שסכלת הסכל ורשעת הרשע לא ימנעו מהם ההצלחות הנזכרות לא יחס לעצמו סבה אחרת לקרבתו לסור לגמרי מאמונת ההשגחה רק מצאו הרשעים הסכלים בשלוה וזהו שאע"פי שלא נזכר מן ההשגחה המקובלת בידו רק השגחת השם בטובים להטיב להם ואמנם כן היה מקובל בידו שהשם משגיח על הרשעים לענשם על רשעם כנראה כל זה מן התורה ויתר הכתוב ושתי ההשגחות האלה ר"ל השגחה בטובים לגמלם טוב וההשגחה ברשעים לענשם אם ראוי לקראה השגחה דומות ושוות באמונה. ואחר שהוא רואה שאינו מוצא ההשגחה האחת כאשר היה מקובל ביד אמונתו כלומר ההשגחה ברשעים לענשם אמר לבלתי האמין בהשגחה האחרת הדומה לה והיא ההשגחה בצדיקים לגומלם טוב וזהו שאמר שהקריבהו להאמין

להאמין שאין השם מטיב לברי לבב כלומר להאמין שאינו משגיח עליהם להטיב להם על צדקתם וראותו שאינו מריע לחנפי לבב כלומר שאינו משגיח על הרשעים הסכלים להרע להם על רשעם. ועדין יש לשאול למה לקח זה החכם במקום הזה הדרך הזאת מן הראיה והבאור ר"ל למה לקח לטעם ולסבה לסורו אמונת השגחת השם בטובים להטיב להם ראותו שאינו פוקד על הרעים להרע להם על רשעם היה לו לקחת לטעם ולסבה על זה מלאו שאין השם מטיב לצדיקים ולברי לבב וראותו אותם עין בעין בנגעים ובמכאובים כי איך יאמין נגד המורגש בחושים עד שיאמר במקום כי קנאתי בהוללים וגו' כי נצטערתי על נגעי הצדיקים ברי לבב ומכאוביהם אראה או כי אראה זכי לבב ונקיים בנגעים ומכאובים כי בזה היתה סתירה גלויה ומפורסמת למה שיסב מהטבת השם להם? וזאת השאלה כוללת דברי החכם הזה ודברי חבריו הלוקחים הדרך הזאת בענין הזה כירמיהו באמרו מדוע דרך רשעים צלחה וגו' ולא אמר מדוע צדיקים בצער וברע? ובמלאכי בשני מקומות שספר על אנשי דורו המתלוננים והוא אמרם כל עושי רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט ואמרם ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עושי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו?

ואשר נראה לי בהתרת זה הספק הוא מה שאומר מפני שהיה העדר ההשגחה יותר מבואר ברשעים ר"ל העדר השגחת השם עליהם לענשם על רשעם מהתבאר בצדיקים שאינו משגיח עליהם לגמלם טוב על צדקם מפני שאין הצדיקים שבכל דור ודור ידועים לאדם כהודע הרשעים עד שיוכל המתלונן להתלונן על השם מצדם כשינגעו כהתלונן עליו מצד הרשעים כשיראו בשלוה כי ברשעים אפשר לאדם לומר שלום רשעים אראה כלומר אני רואה בעיני שאני מכיר שהענין הנמצא לאיש הזה ועיני רואות הוא שלוה וכן אני יודע שהאיש ההוא אשר נמצא לו הענין ההוא הוא רשע גמור כי כל זה אפשר לאדם לדעת אמתתו ואולם בצדיקים לא היה יכול לומר רעת צדיקים אראה כי אע"פי שהדבר שחל על האדם ההוא היא רעה גלויה אין ספק ברעתו ואולם לא יודע ידיעה ברורה שהאדם ההוא הוא צדיק עד שיתלונן על השם מן הרעות שחלו עליו וזה מפני שצדקת הצדיק לא תשלם רק בשני ענינים והם שיהיו כל מעשיו טובים וישרים כלומר שיעשה הטוב לעשותו והמצוה עליו לעשותו ושיניח מעשות מה שהוזהר מעשותו ושיהו אמונותיו ג"כ אמתיות צודקת בשם ובדרכיו והאחד משני ענינים האלה אפשר שיראה לעין האדם והוא ישרון המעשים אע"פ שאפשר בו צד חונף והוא שיישיר אחד מבני אדם מעשיו הגלוים ויעשה בסתר דברים לא רצויים או אם לא יעשה בסתר מעשה רע לא יעשה

הטובים

הטובים כדי לשמוע אל מצות השם אשר צוה בעשייתם ולא יאמין בעשייתם שום תועלת אך יעשה אותם להתגדר בעשייתם אצל הרואים בשביל שיחזיקוהו לצדיק „כאמר בשביל שיקראוני חכם" ואולם ישרון האמונות אי איפשר לדעתם כלל רק השם ידיעה ברורה כמאמר החכם בסוף מסכת חולין דילמא מהרהר בע"ז הוא אמרו על מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לכבוד אביו כמצוה עליו ושלח את האם כמצות התורה ג"כ ובירידתו נפל ומת „זכר שתי מצות שמתן שכרן בצדן אריכות ימים והולך החכם לומר דלמא מהרהר בע"ז הוא כלומר מודה בה בדעתו והמודה בה ככופר בכל התורה כולה ובכל מצותיה א"כ למה היה עושה המצות ההם והוא מאמין בהם ובכוונתם או בירידתו אחר שעשאה הוא שהרהר בע"ז והמתרץ היה רוצה לקיים ההשגחה בעולם הזה בענייני הגוף. כבר נגלה ממאמר דלמא מהרהר בע"ז הוא שלא ידע אדם לדקת הצדיק בבירור רק הצדיק עצמו והשם שהוא יודע אמונותיו ומחשבותיו. והרחיק החכם לפתוח תלונתו על השם מצד צדקתו עד שיאמר ואני כמעט נטוי וגו' בראותי עצמי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים ואני יודע לעצמי שאני צדיק דלאו אורח ארעא או שמא פחד שיחשדוהו השומעים מן הצד שאמרנו והוא שאין לדקת הצדיק ידועה לזולת השם וכאשר קרה לאיוב וחבריו אמנם רשעת הרשע תשלם בהעדר ממנו הענין הנראה לעין לבד משני עניינים הנזכרים שמי שכל מעשיו הנגלים רעים או רובם או אף קצתם אין ספק בו שהוא רשע כגון שיחלל שבתות ויבזה אבות וישא שם ה' לשוא ויגנוב וירצח ויחמוד וכ"ש שישתף עם השם זולתו עד שיעשה תמונות וישתחוה להם או יקטר למלאכת שמים כ"ש אם יגלה באמונתו בדרכי השם מה שאינו כן כגון שיאמר בפרהסיא לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב אין ה' רואה אותנו לא ייטב ה' ולא ירע וכיוצא בהן שאפי' לא יהיה פיו ולבו שוין בזה הוא רעה גדולה ממנו שמפסיד זולתו ומתעה ומשגה ומסית ומדיח ועוד שאין אדם מפרסם עניינים אלו ולא אמרם רק בהסכמה מדעתו ואמונתו שאינו דבר שיקנה באמירתו תועלת אך הדבר בהפך שהוא נבחר בה אצל רבים מן השומעים אותו ובודאי לא אמרם עד שהסכים עליהם ואין לספק בכיוצא בו שהוא רשע גמור וראוי לכל עונש ואם יראה אדם אחד מכיוצא באלו בטובה ובשלום ידע בודאי שהרשע בשלוה ומן הדין היה על החסיד בעל המזמור לפי מה שהיה נראה לו אז בראותו הרשעים גמורים בשלוה ללוקחה ראיה לספק בהשגחה או להאמין בסותרה כפי מה שהיה חושב או כמקובל בידו והוא היות עונש הרשעים ג"כ בהאי עלמא ואחר שראו הרשעים הידועים בשלוה הוא כמבואר אצלם שהצדיקים

ג"כ אפשר שיהיו ברעה כמאמר שוא עבוד אלהים זה. והוא הטוב אלי או אמור האמת בהתרת זה הספק.

ונשוב למה שהיינו בו ונאמר כי נראה מדברי זה החכם כמו שאמרנו למעלה שלא רצה לגלות על עצמו שהביאהו לספק בהשגחה רק המציאות הנזכר ר"ל מצוא הרשעים בשלוה ובשלום ע"כ האריך בספור שלומם והצלחותם בפסוקי המזמור והם כי אין חרצובות למותם וגו' בעמל אנוש אינימו וגו' לכן ענקתמו גאוה וגו' יצא מחלב עינימו וגו' ואין לי בהם חידוש ע"כ דלגתים.

ואולם אמרו ימיקו וידברו ברע עושק ממרום ידברו היא באור תכלית רשעים עד היכן הגיע ומה היתה שרשו וסבתו והוא המקחם ודברם ברעה ואחר שסתם הרע שמדברים פירש ואמר עושק ממרום ידברו שעניינו הדבור שאמרתי שמדברים ברע עושק ממרום הוא כלומר העליון המרום הגבוה מעל גבוה הוא שעוסקים בדבריהם כי ידוע שאין לעסוק העליון רק בדבור כלומר אחת מפעולותיו ואחת מדרכיו ואע"פי שלא באר הדבר הרע שהוא שאומרים אותו והפעולה שמכחישין אותה מה היא סמך על מבין שיבינהו מגוף הענין וממה שיגלגל אליו הדברים ומה שהשלים בו הפסוק הזה מדברים במרום שהחיל בו הבא אחריו כדי להוסיף אמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ אמרו בשמים מקום באלהי השמים כלומר דברו באלהי השמים כי אין לדבר בעצם השמים דבר טוב ורע ודברי כל איש רע בשם האל שיודה במציאותו ידוע שהוא אמרו עליו שאינו רואה ולא שומע ולא יודע ענייני האדם ופעולותיו ייטיבו או ירעו ולא ייטיב למטיבים ולא ירע למריעים כפי אמונתו אשר יורו עליה פעולותיו ומעשיו הרעים כי האמונה הזאת היא הגדולה שבסבות רשע הרעים והיא המביאה אותם לרצוח ולנאוף ולעשוק ולגנוב ולזולתם ממיני העול המפסידים הקבוץ האנושי שתקונו הכרחי בשלמות האדם ר"ל שלמותו הראשון אשר הוא הכרחי לשלימותו האחרון המכוון בו והוא תכליתן כמו שהמכוון בכל נמצא הוא הגעתו אל מה שאפשר לו מן השלימות במינו כי ידוע שאין לאדם לדבר רע על השם בזולת זה ר"ל בזולת השגחתו באדם לא בעניינו עם המלאכים ולא עם הגלגלים ולא עם היסודות הארבעה מצד עצמם אך אם ידבר בענין השם והנהגתו לאחד מאלו הנזכרים לא ידבר בו רק מצד היות האדם מקבל בענין ההוא רע או טוב ע"כ לא הוצרך לבאר הדבר הרע מה הוא והספיק לו מה שרמז אליו במלת עושק ועוד כי סמך כמו שאמרנו על מה שהסכים לבארו בפסוק ואמרו איכה ידע אל וגו' יהיו האומרים המאמר ההוא מי שיהו לו לפי חילוף הפירושים שאני עתיד לזוכרם

כן שאפילו יהיו האומרים אותו הטובים לאמונת הרשעים בהכחשת ההשגחה כפי אחד הפירושים שאני עתיד לפרש בפסוקים שאחר זה ידוע שדברי הרשעים אינם ברוע למטה מדברי הטובים לאמונה שבא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ואולם סוף הפסוק והוא אמרו „ולשונם תהלך בארץ" אפשר לפרש בו שהוא באור לראשו כלומר מה שמשימים פיהם בשמים הוא בענייני הארץ כהם אומרים אין השגחה עליונות בענייני הארץ השפלים הנפסדים ההוים הנשוא בגזרתם השוללת הוא בשמים שהוא מקום באלהי השמים כמו שאמרנו והנושא בה הוא בארץ שהוא מקום בעניני הנמצאות שבארץ כמו שאמרנו גם כן והם שוללים הנשוא לנושא שוללים ההשגחה בארץ ואשר בה מאלקי השמים וזאת השלילה המלויה בדבריהם הוא שקראה עושק כי כל שולל דבר לדבר שהוא נמצא בו או לו הוא עושקו הדבר ההוא וכשהשלילה היא בדיבור הוא עושקו בדיבור וענין ידברו ברע עושק ממרום כענין עושקים המרום בדבור רע שאומרים והוא אמרם „לא יבין ולא יראה אלהי יעקב" ואפשר לפרש בסוף הפסוק ענין מוסיף על ענין המכוון בראשו עד שיהיה עניינו לשונם הולכת בטובי הארץ כי כמו שלקח מלת בשמים במקום באלהי השמים שהוא הטוב מכל המיוחסים לשמים כן לקח מלת בארץ במקום הטובים מכל המיוחסים לארץ והם הצדיקים שהם תכלית כל הנמצא בארץ—שמין האדם היא תכלית כל המורכבים מן החומר השפל והשלימים מבני אדם שהשלמו השלמות האנושי כצדיקים הם תכלית מין האדם א"כ הם תכלית כל מה שבארץ והם אומרים עליהם כי לא יועיל להם צדקם ושלמותם וחסידותם ושוא יעבדו השם כמפורסים מדברי הרשעים לחסידים וברי לבב וכמו שעתיד לספר הטובים לדעת הרשעים האוחזים בדרכיהם מאמרם למפורסים בחסידות אך ריק זכה לבבו וארחץ בנקיון כפיו. ואפשר שיהיה אומרו ולשונם תהלך בארץ כפשוטו על דרך הרחקה ברשעם כענין ואם לשונם הולכת בארץ כלומר והיו די להם שידברו במה שבארץ שהוא מקומם ולא כן עושים אך מדברים ממרום.

וכשהשלים לספר שורש רשעת הרשעים וקצת מעשיהם הרעים שהיא רעה גדולה מוספת על רוע מעשיהם ועם כל זה הוא רואה אותם בשלוה גדולה עד שהיה כאין בינו ובין סורו מאמונת ההשגחה בא להודיע שהמליאות ההיא אשר זכרנו ממלוא הרשעים בשלוה הזיק לרבים זולתו יותר ממה שהזיק לו והיא שהכחישו בעבורו ההשגחה לגמרי. והוא אמרו לכן ישוב עמו הלום ומי מלא ימצו למו אחר שהתחיל להעיד על עצמו שכאין היה בינו ובין סורו מאמונת ההשגחה אשר היתה מקובלת מאז בידו אמר שרבים מישראל עד שמרובם ראויים להקרא עם סרו לגמרי מאמונת ההשגחה ושבו לאמונת

לאמונת הרשעים בה והיא אמונתם שאין שם השגחה כלומר שבו להאמין באמתת סותרת וקראן אותם עם השם כנראה מכינוי הוי"ו בעמו שהנאות בו שהוא שב אל האלהים הקודם זכרו בפסוק הראשון או הנסתר בפסוק שלפני זה במלת בשמים כמו שפירשנו בה הוא מפני שעמו היו נחשבים עד עתה עובדים לתקות הגמול ונזהרים ליראת העונש עד שראו הצלחת הרשעים ושמעו טענותיהם החזקות ששבו להאמין שאין שם השגחה וידיעה. גם אפשר לומר שעדיין עמו נשארו בכל מצות התורה זולת האמונה הזאת שאף על פי שסרו מאמונת ההשגחה שלא היו עובדים מאהבה או מקיימים המצות לטוב טבעם ואם לא לגמול.

ואולם סוף הפסוק והוא אומרו ומי מלא ימצו למו הוא סתום המשל והדמוי מאוד מאוד ומפני זה רבו בו הפירושים הנמצאים בו היום ורחקו זה מזה. ועוד יסבול פי' זולת מה שנמצא בו כי אפשר שיהיה עניינו מי כוס מלא ימצא למו כלומר הם שותים אותם ר"ל אותם הרמז אל הטענות החזקות והראיות הברורות הן מדרך העיון הן מדרך המציאות שמורות שאין שם השגחה שיודעים אותם כולם לא ישאירו אחת וזהו שכתב ימצא והמשל החכמה במים מפורקים וכן המים אין להם שמרים ויוכל השותה אותם למצותם כולם שאינם כחומר שיש לו שמרים רעים כאמרו „אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ" ע"כ אמר בהם שימצו כל המים ההם שבכוס ההוא המלא ורומז במציאת הכוס אל ריבוי הראיות ההם והיות מספיקות בכונה ויש להם די לפי הנראה ורומז בימצו למו שהם מן הביאור עד שיוכל כל אדם להבינם כולם עד תכליתם לא ישאירו מהם אחת שלא יבנוה ויביאנה לראייה על האמונה ששבו אליה. וכשאמר זה דרך סיפור עליהם בא להודיע קצת טענות שהם יודעים ואומרים אמר איכה ידע אל ויש דיעה בעליון הנה אלה רשעים וגו'. ואכי אך ריק זכיתי לבבי וגו' ואהי' נגוע כל היום וגו' כלומר אחר ששמעו הטענות הרבות והמספיקות ההם שהמשילם כמים מלא כוס היו אומרים ומגלים אותם והראשון מד' פסוקים הנזכרים הוא בסיפור שרש טענותיהם העיוניות על דרך רמז והוא בהמירו מלת אל הנזכרת בראשו במלת עליון אשר בסופו המיר שם תואר אחד מתארו השם והוא אל בשם התאר ההוא הנסתר מובן מן הענין מצורף אליו שם תואר אחד מתאריו והוא עליון זה אם כבין מלת עליון זה אם כבין אמרו ויש דיעה באל עליון ואם כבין מלת עליון שם תואר בפני עצמו בלא חסרון והסתר תהיה המרת שם תואר אחד בשם תואר אחר עד שיהיה ענין הפסוק אחר התמרה ואמרו אי איכה יש דיעה באל עליון או איכה יש דיעה בעליון לפי שני הפירושים

והוספתי

והוספתי מלת לי כי הנראה אלי מסדר המאמר כי הויכוח היה עמו כמו שיתבאר מפסוק אך ריק זכיתי לבבי. ואפשר להבין ענין מאמרם ר"ל אמרם לו איכה ידע אל ויש דיעה בעליון על שני פנים. האחד היותו שאלה על איכות ידיעת השם וענין הודיע אותנו איכות ידיעת השם כי נראה לנו שאי אפשר היותה כמו שהיינו חושבים אותה מקובלת בידינו והוא שתהיה פרטית מכל צד כמו אמונתינו היום ר"ל אמונת ההמון המפורסמת בידיעתו והיו מרחיקים אפשרותה מפני עליונותו כלומר עליונות מציאותו על כל מציאות כל נמצא שלא ישלם רק בהיותו אחד בכל צד ובכל ענין בלי שום שינוי וזה נמנע המצאו על מציאות ידיעת פרטית משתנות והאחר שאין הידיעה וההשגחה הנמשכת אחריה כמו שהיינו חושבים הודיענו איכותה אם היא נמצאת כי לא רצו להתריס ולגזור אומר שאין שם השגחה כלל ברשעים הגמורים אשר שתו בשמים פיהם. והפנים השניים הוא שכיניהו גזרת אומר שאין שם ידיעה נקפוד בהעדרה ואם לא בכולה תהיה בפרטית ממנה עד שיהיה ענייננו איכה תוכל להאמין או איכה יתכן שיש ידיעה פרטית אישית בעליון ושעליונות מציאותו לא ימנע מציאותה לא זכר מדרכי העיון המרחיקים ההשגחה הפרטית רק העדרה בדרך קצרה כאשר יבאר הוא הטעם אחר זה. ויהיה לפי זה הפירוש דברם בדברי הרשעים שוה בשוה לגזור אומר שאין שם השגחה פרטית ואולם יפו מליצה בהראות טעם העדרה מצד עליונותו עד שלא יובן מדבריהם שגזרו בהעדר ההשגחה מצד חסרון בעצמו.

ועתה נשוב ונאמר שסבת המרותיו בשני הפסוקים הנזכרים ר"ל פסוק אך טוב לישראל וזה הפסוק אשר אמרנו בפירושו היתה לצורך ההסתר המחויב לכל מי שידבר בענין כזה שהוא אחד מסתרי תורה אך מן הגדולים שבהם ורצוני באמרי שסבת המרותיו היה לצורך ההסתר כלומר לצורך הציע (ס"א הציון) בכל אחד משניהם דבר יחד והמירו באחר ולא הביא האחרון לבד אף כי הראשון ובשניהם הראשון הוא להסתיר ובשני היתה לרמוז אל הדבר אשר חשבוהו סבה עצמית להעדר ידיעת השם פרטי ענייני בני אדם השפלים אשר חשבו שהמציאות העיד על העדרה כמו שעתידים לזכור ושהדבר ההוא הוא עליונות מציאותו אשר בגללו המיר השם הראשון אשר כנה בו השם הנכבד והוא א"ל בו עצמו מצורף אליו מלת עליון או המירו בעליון לבד כמו שאמרנו כלומר להודיע בה ר"ל בתמורה ההוא שהוא מרומם ונעלה מידיעת הפרטים ההוים הנפסדים המשתנים בכל אופני השינוי תמיד שלא היה נמצא בידיעת שינוייהם וחדושיהם משינוי וכבר נאמר „אני ה' לא שניתי" ואם לא ידעם ידיעה פרטית בידיעה שאינו משגיח עליהם השגחה פרטית וגילו הטעם הזה להרחיק

מעצמה היותם מאמינים שידיעת הפרטים היתה שלימות בשם ותוספת אילו היתה כמלאת לו כמפורסם שכל תוספת ידיעה שלימות ביודע אמנם הוא העדר השלימות ההוא הרחיקו זאת האמונה מהם לשקרותה במופתים חזקים ר"ל שקרות מציאות שום חסרון גדול או קטן בשם ית' כי כבר התבאר במופת סותרה כמו שהרחיקו מעצמם אמונת שהשם יודע הפרטים השפלים ואינו משגיח עליהם ייטיבו או ירעו על צד הבזיון בהם כנראה מאמרו „כל הגוים כאין נגדו" ומזה הטעם לקחו הידיעה בבחינתם אע"פ שענין המזמור אינו רק בהשגחה מפני שהעדרה ר"ל העדר הידיעה הפרטית הוא הקודם בעצמו והוא המתבאר תחלה מצד העליונות כלומר מצד היות העליוניות סבה להעדר הידיעה והעדר ההשגחה נמשך אחריו שאם אין ידיעה אין השגחה בהכרח והביאו ראיה על מציאות העדרה ר"ל העדר הידיעה ומציאות העדר ההשגחה כי מציאות המאושר היה יותר הנגלה לבני אדם במקום הזה ממציאות קיבחן וברוב הדברים ימצא כן כמו שהתבאר בחכמת הדבר ועשו זאת להראות שהוא כמחוייב אצלם ומבואר מצד אחר שאם אין השגחה אין ידיעה ואם אינו מוכרח מצד הידיעה וההשגחה בעצמם ר"ל מצד הכללות והיחוד כי ידוע כי הידיעה יותר כוללת מן ההשגחה כי ידע היודע מה שלא ישגיח עליו ולא ישגיח משגיח על מה שלא ידע וידוע ג"כ שבהסתלק הכולל יסתלק המיוחד ולא בהסתלק המיוחד יסתלק הכולל כי לא בהסתלק האדם יסתלק החי אך בהסתלק החי יסתלק האדם כן בהסתלק ההשגחה לא תסתלק הידיעה בהכרח מזה הצד ואולם היא מבוקשת אצלם מצד שהיה זה מביא לחייב אל השם אם ליאות שלא יוכל להשגיח או שיוכל ולא ירצה וימנע טוב מן הראוי לו ושניהם מדות רעות ואפילו אצלם ראוי להרחיקם מן האל הטוב לכל עד ששבו מזה הצד הידיעה וההשגחה בחק השם כשני המתהפכים האחד על חבירו שבהמצא האחד איזה מהם שיהיה ימצא האחר ובהעדרו יעדר כצוחק והמדבר המת וזהו אמרם הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וגו' כלומר איכה יש דיעה בעליון והנה אנחנו מוצאים שלא ישגיח לא לענוש הרשעים על רשעם ולא לגמול טוב לצדיקים על צדקם לפי שני הפי' אשר פירשנו באיכה יש דיעה בעליון כי לא ישנה זה הענין בהם דבר כי מפני שלא גילו מן הראיות העיוניות מופת מבואר רק רמז מעט וראשי פרקים סמכו אותו וחזקוהו בראיות המציאות הנגלות לעין כל על דרך שהם מראים שהם עיקר הראיה או כאלו אין שם ראיה אלא היא ושהם גרמו לבקש הסבה ושיא עליונות השם לא שהסבה מבוארת בעצמה זהו הנראה מפשוטי הדברים.

ואולם

ואולם אמתת הענין הוא כאלו אמר ואם תבוא לחלוק על הראיות העיוניות אשר שרשם עליונות מציאות השם שהכרנו לך מזה המציאות גם הוא מכריח שאין ידיעה בפרטים שהרי אנחנו רואים אנשים רמז אליהם במלת אלה הם רשעים נודע רשעם וחבר אל פרסום רשעם מציאת תמידות שלותם או הפלגתם עד שראוי לקראם שלוי עולם כלומר השלוים שבעולם או השלוים תמיד בלי הפסק כל זמנם ועוד שהם מצליחים ומעשירים בכל מיני עושר עד שיצדק עליהם שהם משיגי חיל ותהיה מלת אלה לבדה לפי הפי' הזה הוא הנושא במאמר [ר"ל ההתחלה] ומלת רשעים ושלוי עולם השגו חיל הנשוא [ר"ל הספור וההגדה] ותהיה מלת רשעים תחלת ההגדה כנראה מהעדר ה"א הידיעה ממנה לא אמר הנה אלה הרשעים כמו שהיה ראוי בה לומר אלו היתה מלת רשעים חלק מן ההתחלה שאז היתה מלת רשעים תואר למלת אלה ומלת אלה ידיעה והיה ראוי להיות התואר בה"א הידיעה ולהיות מלת שלוי עולם בלי וי"ו כמשפט התחלות הספורים אך להיות מלת רשעים תחלת ההגדה והספור תהיה מלת ושלוי עולם חטופה עליה כמו הוראת הוי"ו ומלת השגו חיל עטוף שני בלא וי"ו כנמצא בכתוב הרבה או יהיה ענין השגו חיל משגי חיל בענין תואר לשלוי עולם; ואפשר לפרש היות וי"ו ושלוי עולם נוספת ותהיה היא תחלת ההגדה והספור ותהיה מלת רשעים מן ההתחלה כענין הנה אלה הרשעים שלוי עולם והשגו חיל כי נמצא בלשון תואר ידועה בלא ידיעה. ונראה לי שאל זה נטו רוב המפרשים ודעתי נוטה לפירוש הראשון להוראת הלשון גם נראה שרבינו שלמה הצרפתי ז"ל נטה אליו בפירושו למזמור הזה. — ואחר אשר זכר בשם עם האל השבים לדעת הרשעים מציאות אחר שלקחו אותם לראיה על העדר ידיעת השם בפרטים והוא מצאם הרשעים בשלוה בא וספר על שמם מציאות אחר שמביאים אותו ג"כ לראיה על זה והוא אשר מצאו זכי לבב בנגעים ומכאובים והוא אמרו אך ריק זכיתי לבבי וגו' שהנראה והטוב בו שהוא השלמת מאמר האומרים היום וסוף ראיותיהם מן המציאות ועל שמם אמרה עד שיהיה סדר דבריהם וטענותיהם כן ואמרו איכה ידע וגו' והנה אלה רשעים וגו' ואתה אך לריק זכית לבבך ורחצת בנקיון כפך שהרי אתה נגוע אלהים ומוכה מכאובים לבקרים. ואולם בעבור שהמשורר היה המספר סיפור הדברים כלשון המדבר על עצמו כאלו אמר ואומרים לי אך לריק זכיתי לבבי ואהי נגוע כל היום וגו' וזהו שהביאני להוסיף מלת לי כאמרו ואמרו איכה ידע אל עד שיהיה השלמתו ואמרו לי איכה ידע וגו'. — ואם נאמר בשני הפסוקים האחרונים האלה אין מוקדם ומאוחר ונקדים המאוחר עד שיהיה הסדר כן איכה ידע אל וגו'

והנה אלה הרשעים וגו' ואתה נגוע כל היום וגו' א"כ לריק זכית לבבך וגו' יהיה יותר נאות בעיני והענין אחד. ומה שאמר בצדיקים שלריק זכו לבבם נודע שלא אומר ברשעים ג"כ שלא הפקידו כלום ברשעם ושני הענינים הנמצאים תדיר והנגלים לכל רצוני לומר שלות רשעים ויסורי הצדיקים שמו ראיות מליאות על העדר ההשגחה הפרטית מפני שהם אצלם כמתהפכים זה על זה אע"פ שאינם מתהפכים מצד עצמם כמו שאמרנו למעלה. ואלו הראיות כולם אשר אמרם בשם עם האל השבים לדעת הרשעים בענין ההשגחה הפרטית הן מה שרמז אליו משורש ראיות העיון השכלי הן מה שזכר בביאור מראיות המציאות המורגש בחושים הם יותר ראויות להאמר על שמם משיאמר אדם אותם על שם הרשעים עצמם ולא שיאמר אותם המשורר זך הלבב בשם עצמו כי איך יאמר אותם בשם הרשעים והם לא יאמרו על עצמם ולא על כיוצא בהם הנה אלה הרשעים כי אין הרשע מכיר ברשעתו בעודו מחזיק בה כאמרו כל דרכי איש זך בעיניו. ואמרו דרך אויל ישר בעיניו ואפילו אם יכיר בה לא יודה בהכרתו בה עד שיקרא עצמו רשע ועוד שהרשעים הגמורים רעי מדות אינם אומרים איכה ידע אל ביפוי המליצה כזה ואף כי דרך שאלה אבל נחריץ לגמרי לא ידע ולא יבין אין רואה ואין שומע חדל להשכיל להטיב. וכיוצא באלו המאמרים הנמצאים להם ועוד שהרשעים הגמורים בעלי התאוות יחשד כל משכיל טענותיהם בענין כזה ויאמר כי ממקור יצרו ותאותו המשחתת יצאו אך מי שהיו ראוים להקרא בשם עם ה' לטוב מדותיהם הם בודאי אומרים הנה אלו רשעים ראוי ליפות מליצה באלו הענינים והנה אין לחשדם אך בידוע שהכרח גדול הביאם להכחיש ההשגחה גם החסיד זך הלבב הרחיק שיאמר על עצמו שהוא האומר איכה ידע אל וגו' ואף לפי אשר אמרנו שענינו שאלה על איכות המציאות כי דבר המפורסם באומה כפי קיום ידיעת השם אין ראוי לאדם מפורסם בחסידות לחדש בו חקירת איכות אך ראוי לו בחקירתה זהירות ושמירה רבה. וכל שכן לפי' השני שיש לומר שהרחיק להעיד על עצמו שהוא מסופק בידיעה ובהשגחה או מראה פנים על העדרה או גוזר עליו אומר כי שפוך אשורים גמור והוא אמר כאין שפכו אשורי לא שנשפכו אשורי וכן לא היה נאות שיאמר הוא על עצמו אך ריק זכיתי לבבי דלאו אורח ארעא כמו שאמרנו ע"כ גלגל הבחינה מעצמו ומהרשעים הגמורים אשר התחיל בהם כאמרו כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים אל עם השם השבים בהכרח לדעת הרשעים באמונת ההשגחה כנראה מפסוק לכן ישוב עמו הלום ומפסוקים הבאים אחריו להיות הטענות ההם יותר ראיות בהם מאשר בחסיד המפורסם בחסידות וברשעים הגמורים עצמם לטעמים שאמרנו. וכן נראה לי ביחס החסיד

המשורר

המשורר בשם האומרים השם מציאות יסורי הצדיקים אל עצמו ולא אמר על שמם אך ריק זכו הצדיקים האלה לבבם וירמוז אל צדיקים אחרים שמצאו אותם נגועים ומוכים במכאובים שאין ספק שהיה בדורות ההם צדיקים אחרים מנוגעים ומוכתים במכאובים מלבד החסיד המשורר לא היה הוא לבדו צדיק ורע לו בדורו. — זה אם נאמר שהיה מציאות לכל הספור ההוא כאשר סופר לא שהיה משל נשוא כמו שנאמר באיוב וכמו שאנו עתידין לומר בזה המזמור ג"כ מ"מ אם היו אומרים הדבר על צדיקים אחרים היה אדם יכול לדחותם ולומר להם כי לא נמצא כן כלל ואשר חושבים צדיקים מנוגעים אין צדיקים כי אין תוכם כברם כמו שאמרנו למעלה. ואולם כשאמרו כן לאדם נודע לכל בחסידות וגם הוא מראה עצמו כן ואינם מכחישם באמרם לו שזכה לבבו הוא ראיה שאין השגחה בצדיקים ולפחות היא ראיה בערך אל החסיד ההוא הנודע בעצמו שהוא זך הלבב והוא היה שהתחיל להתלונן בענין ההשגחה ולהראות מבוכתה עד שקרב להרחיקה ואע"פ שאמרנו למעלה שאין מן המוסר שיאמר האדם על עצמו שהוא צדיק ויביא ראיה מזה ושמא יכחישוהו השומעים אין זה דומה לאחר שיאמר לצדיק מנוגע הנה אתה צדיק כידיעתך וכאמונת כל יודעיך לפי ראות עינם והכרתם בך ונוגעת הלא צדיק יגעת שאין על היודע עצמו שהוא זך לבב ויסקר בכוונה ולא יפרע מוסר אם ישתוק כמגולם ולא יכחישם.

ואחר שזכר על שמם שני מיני הראיות שהביאם לומר איכה ידע אל אשר האחד מדרך העיון והאחד מדרך המציאות שני פנים האחד העדר ההשגחה ברשעים לבלתי ענשם על רשעם והאחר העדרה מן הצדיקים לבלתי גמול אותם על צדקם וזכותם לבבם אמר שיכול היה לחזק הדעת ההיא ר"ל דעת שאין השגחה עליונית בפרטים השפלים ביותר ויותר ממה שגלה מן הראיות והוא אמרו: אם אמרתי אספרה כמו הנה דור בניך בגדתי וראה זה הפסוק סובל שני מינים מן הפי' והצד השוה שבשניהם הוא שממנו התחיל המשורר לדבר בשם עצמו כי בד' פסוקים שלפניו ספר דברי העם ההוא כאשר יורה עליו מלת אמרו ולשון אך ריק זכיתי לבבי לא יספיק הענין כמו שאמרנו. אך בזה הפסוק גלה שהוא האומרו כמו שיורה עליו מלת אמרתי בלא ספק. ואולם אחד משני מיני הפי' אשר אמרנו הוא שיהיה הכונה באמרו: „אם אמרתי אספרה כמו". אם אבוא לספר כל מה שאני יודע כמו שאני יודע כלומר שאספר הענינים כמו שהם בעצמם. והשני שיהיה ענינו אם אבוא לספר כל מה שהם אומרים כמו שהם אומרים אותו רומז אל עם השם אשר ספר על שמם מה שקדמו מן הראיות כלומר אם יספר כל הראיות החזקות שהם מביאים על העדר הידיעה והעדר ההשגחה הנמשך אחריה וזה השני הוא הטוב בעיני

ואולם

וחותם סוף הפסוק והוא אמרו „הנה דור בניך בגדתי" ענינו הייתי בוגד בדור בניך אם הייתי מספר הדברים ההם כלומר הייתי בוגד בבני השם וכאלו אמר ואין ראוי לי לבגוד בהם א"כ אין ראוי לי לספר הדברים ההם ע"כ אשתוק מהם. וידוע שהבנים יותר מיוחדים ונאהבים לאב מן העם לאדון ע"כ יש לומר שקרא בנים החסידים התמימים המאמינים בידיעה ובהשגחה בכל לב ובכל ענין ובכל זמן ולא יביאם לפקפק בה ואף כי לסור ממנה שלות הרשעים ולא יסורי הצדיקים כי בכל דנין לכף יושר בדרכי השם במינים מן הטעמים קרבו או רחקו כידוע מטענות החסידים התמימים בעניינים האלו שאומרים בראותם רשע מצליח שעשה מעשה ראוי לשם בקצת העתים ומן היושר שיגמלהו עליו ובודאי יענשהו על פעולותיו הרעות בחייו כאמרו על פניו ישלם לו. או אחר מותו בהכרת נפשו אחרית רשעים נכרתה כמו שאנו עתידין לזכור והוא יודע הראוי לכל אחד מהם וכל טובה שתבוא לו תבוא לו מצד היושר והמשפט וכן אומר על הצדיקים השרויים בצער פנים מן הטעמים לא אאריך בזכרם כי ידועים הם לכל מי שיעיין בספרי חכמי תורתנו, כיוצא באלו הוא שקראם בני השם שאינם יוצאים מרשותו ומצותו כ"א בהכרח גדול ועליהם אמר כי היה בוגד בהם אם היה מגלה כל טענות המפקפקים ההם החזקות ואמרם להם כמו שעם השבים לדעת הרשעים בהשגחה אומרים אותם פן יכנס ספק בלבם כשומעם חזקת פשוטי הטענות ההם וכל שכן למי שלא שלם מהם בחכמות ויהיו גם כן שבים לפקפק ותחלש אמונתם או היתה בטילה לגמרי כאשר אירע ליוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי והיה דברי ספורו הגורמים זה והיתה בגידה גדולה ממנו בהם כי הם כאחיו בני בריתו. ונראה לי שרמז במאמר הזה ר"ל במאמר „אם אמרתי אספרה כמו" לטענות העיוניות כלומר לטענות שמציאין מדרך העיון שהם היו עיקר הראיה באמת וראיות המציאות היו סמך וחזוק לה והראיה על זה על היות הרמז אל ראיות העיון כי ראיות המציאות כבר הביאם כלם למיניהם לא נשאר לו להוסיף בהם מאומה אך הטענות שהם מצד העיון והם הטענות אשר מצד עליונות מציאות השם אשר רמז אליו על שמם בתחלת דבריהם הוא שנאמר עליו לאמרם כי לא אמר מהם כלום ועליהם אמר שהעלים ונתן טעם להעלמתו כי הטענות השכליות למי שלא תמלא ידו לדחותם יכריחו האדם להאמין כיוצא מכוחם או לפחות יחלישו כל אמונה שהטענות ההם סותרות אותה ועל כן ראה לשתוק מהם אע"פ שגלה ראיות המציאות וזאת ראיה גדולה לפירושן שטענות העיון הוא שהעלים. והתימה הגדול איך לא הרגיש לזה אחד מן המפרשים. וגם הרמז הזה הוא יותר ראוי שיאמר אותו אדם מפורסם בחסידות בשם אחרים כלומר

שיאמר

שיאמר עליהם שיש בפיהם טענות יותר חזקות מאשר גלה ויותר מבהילות שומעיהן משיאמר כן על עצמו כלומר כשיאמר על עצמו שהוא יודע טענות יותר חזקות מאשר אמרו הם לקיים בהם דברי השבים לדעת הרשעים בהעדר הידיעה וההשגחה ועל זה בסרתי בפי' השני למלת כמו באמרו אספרה כמו והמפרשים נטו לצד אחר כי לא הרגישו אל הטענות העיוניות ולא שמו לב להם כמו שנטו בענין הבגידה לצד אחר והמעיינים הראוים לבחור יבחרו מהם הטוב לפי הענין המכוון אליו. ויש לומר שעל זה חסר המדמה במלת כמו עד שיקבול שני המינים יחד כלומר שיתכן למלאות החסר בכל אחד משני העניינים הנזכרים. שהאחד אספרה העניינים כמו שהם בעצמם וטענות כמו שיביא אליהם העיון השכלי ויאמר הדבר בשם עצמו. והשני אספר הטענות העיוניות אשר הם אומרים אותם כמו שהם אומרים אותם ויהיה בזה רמז גדול ר"ל בשתקו מן המדומה במלת כמו ולא אמר אותו במפורש והבינהו.

ואחר שרמז מה שרמז במלת עליון וזכר מה שזכר על שמם מראיות מציאות העדר ההשגחה ברשעים לענשם ובצדיקים לגמלם טוב והוסיף רמז בהודיעו שנשאר לגלות עוד טענות עיוניות חזקות נצחות מבהילות יורה על חזקתם אמרו „הנה דור בניך בגדתי" מה שלא היה בבגד בהם בעניין כשספר ראיות המציאות אשר היו אומרים ומביאים אותם לראיה על דעתם בהעדר ההשגחה או שהביאו אותם להאמין לדעת ההוא הוסיף ואמר ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני כלומר אע"פ ששתקתי מהם ר"ל מן הטענות העיוניות שהיו אומרים אותם לבטל אמונת ההשגחה לטעם שאמרתי ואתכם מחשב הייתי בהם כי חדשו בי מבוכה גדולה ומלת זאת במקום הזה הנראה שהוא שבה ברמיזתה אל גוף השאלה אשר בה העיון והתוכחות ר"ל שאלת ידיעת השם הפרטים והשגיחו באישים ההוים והנפסדים בראשיתם כלומר בחייהם בענייני גופותם בענין שהיה מחשב לדעת אי זה משני הסותרים בהם הוא האמת אם מציאותם ר"ל מציאת הידיעה הפרטית וההשגחה בשפלים הוא האמת כמקובל בידו או העדרה כדברי השבים לדעת הרשעים באמונה הזאת כפי פשוטי הראיות ההם אשר הסתיר שהם מביאים לראיה על העדר ההשגחה ולעיין בהם ובראיות המציאות אשר גלה על שמם כמשך בזה אחר פירושנו לפסוק ואמרו איך ידע אל שאמרנו בו שיחסר ממנו מלת לי כלומר שעמו היה הויכוח ומתנו שאלו אם עניינה שאלה עד שיהיה ענין הפסוק כן עם העלומי מה שהעלמתי מן הטענות לטעם שאמרתי בלבי היה מה שגליתי על שמם מראיות המציאות וכל שכן מה שהעלמתי מן הטענות העיוניות כאש בוערת והייתי מחשב בעניינים ההם מן הדרך הנזכרת והוא שהוא רמז אליה במלת זאת כלומ' הייתי מחשב בזה הדרך מן ההשגחה אשר חשבנו בה שהיא המקובלת

בידינו

בידינו והוא ההשגחה בהצלחת ראשית האדם מדת ימי חייו הקצרים מחשב לדעת אם אמצא לטענות החזקות אשר העלמתי .מקום מדחה ואם יש בהם צד הטעאה או יש להם סותר כי אלו הייתי מוצא להם סותר או דחייה לא הייתי נבהל כל כך לראיות המציאות הנזכרות אע"פ שקנאתי בשבילם בהוללים והכניסו ספק בלבי בענין ההשגחה וכאשר הודיע הטרידו רעיוניו בטענות ההם אמר שעמל הוא בעיניו כלומר טורח לבד בלא תועלת כי לא היה משיג אל מבוקשו כלומר אפשרות מציאות הידיעה הפרטית וההשגחה בפרטים ההוים הנפסדים בענייני הגוף והצלחותיו שאי אפשר היותה כי אם פרטית גמורה מפני שהצלחות ההם אינם הכרחיות ולא נמשכת בעולם אחר הדבר אשר נאמין שבעבורו הגיעו והוא ברות הלבב וזכותו כלומר שלימות הנפש כי אין בין שלימות הנפש והצלחת הגוף שום יחס ולא שום ערך ולא שום דביקות וא"כ אינם לו בשביל שלימות הנפש רק על דרך מופת ושינוי טבע לכל איש ואיש עת אחר עת כנראה· מאמרו כי תעבור במים אתך אני וגו' ר"ל כנראה מפשוטו וכן מפשוטי שיר של פגעים זולתם רבים וגם כל יעודי התורה מזה המין וזה המין מן ההשגחה המופתית הוא שנתחדשו עליו כל המבוכות והסותרים מן המציאות העומד לנגדו מטענות העיון החזקות המבהילות המראות העדרה מן הצד ההוא ע"כ העתיק עיונו מן הדרך ההיא כלומר דרך בקשת ההשגחה כענין ראשית האדם הם ענייני הגוף אל דרך מציאותה באחרית והם ענין הנפש כלומר שלמות המביא אותה להשארות וזה אמרו עד „שאבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם". וענין הקשרו עם הראשון הוא שהעדרת מחשבתם בענין אמיתת ההשגחה מן הדרך שהייתי מחשב בה והיא הראשונה כלומר ענייני הגוף המשתנים היה טורח בלא תועלת עד שבא והתבונן בענין האחרית שהוא כאלו אמר כל עוד שהייתי מבקש אותה בענין ראשית האדם והם ענייני גופו היה טרחי בה לריק וזה הענין והוא עיקר הכונה היא מבואר ·מן הפסוק מאוד.

ואולם המובן ממלת מ ק ד ש י א ל והמבוכים והמבינים במ"ש לאחריתם היא מסופק מאוד ע"כ רבו בו הפירושים ודחקו זה מזה החכם ר' אברהם בן עזרא פי' עד שבאתי אל החכמים היושבים בלשכות ב"המק והבינותי ענין אחרית הצדיקים. והחכם ר' משה בן גקטילא פי' בו עד שבאתי לחוג אל ב"המק להקריב שם שלמי תודה לאל אשר גמל עלי והצילני מנגעי ומכאובי ואז יודע ההפרש בין אחריתי לאחריתם של רשעים וזה הענין נמצא אחר ההצלה ר"ל הביאה לב"המק וההודאה לשם במקום ההצלה כענין עד אשר הצילני השם ובאתי אל המקדש להקריב שם שלמי תודה נראה שהבין ענין הפסוק עד

שהסיר

שהשיר השם מעלי הנגעים והמכאובים שחלו בי תחלה ובאתי אל מקדשך להקריב אליך בו שלמי תודה על אשר גמל עלי ולא הבינותי שהפרש אשר יש בין הצדיקים ואפילו ישולו בהם צרות בראשיתם ובין הרשעים ואפילו יהיה שלוה בראשיתם. זה הוא דעת ר׳ משה בלא ספק הבינו כענין יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה וישב לאנוש צדקתו שאמרו אליהוא בענין האדם המוכה שימצא לו מלאך מליץ.

ואשר נראה לי יותר קרוב במלת מקדשי אל שיהיה כענין קדושים כי אין רחוק לתאר האדם הקדוש גם במלת מקדש כמו שתארוהו במלת קודש אמר קדש קדשים הוא ובניו עד עולם. ומצאנו הדברים הנקראים קדושים יקראו מקדשים אמר ולא תחלל את מקדשי. וכן מצאנו היום שיש בו קדושה נקרא קודש וקדוש. קודש יהיה לכם, קדוש היום לאלהינו כי שלשת השמות האלה ר״ל קודש ומקדש וקדש הושמו שמות תארים לכל דבר שיש לו קדושה אף ע״פ שלא נמצא במלת קודש ומקדש תכונת המלה התארית הנהוגה כהמלאה במלת קדוש. ואולם ענייניהם יוכיח שהושמו כתארים לעצם שיש בו קדושה או לחלק זמן שיש לו קדושה כי אינם שמות מקרה גמור כמלת קדושה שלא יובן בו העצם הנושא למקרה ההוא כי לא יצדק על פרטי הגשמים שהם עצמים באמת שהם קדושה שהוא מקרה ונושאה שהוא העצם המתואר. וזהו ענין מלת התואר. —

סוף דבר היוצא מכח דברינו כי כמו שהרחיב הלשון לתאר עצם אחד במלת קודש ומקדש. — וקודש וקדוש כן אומר שתארו בקדוש ומקדש עד שקרא האדם הקדוש קודש ומקדש גם כן ויהיה המכוון במקדשי אל ברי לבב שבעבורם היתה הבחינה שהם קדושי עליון באמת כי נתקדשו מכל טומאה וכן מ״ש באחריתם יש בפירושה שלשה פנים האחד שהבינה כנוי לרשעים לבד ונאמר שהקדימם בעיון הזה השני והוא העיון באחרית כאשר הקדימם בעיון הראשון, והשני שהבינה כנוי לצדיקים דסליק מינייהו בעיון הראשון, והשלישי שהבינה כוללת לשניהם כמו שהוצאה הראיה משניהם וכמו שקדמו שניהם לה כל זה אם נבין מקדשי אל בית המקדש כאשר עשו המפרשים ואולם אם נבין מקדשי אל קדושי אל אין ספק שכינוי מ״ש באחריתם שבה אליהם אין בה דרך אחרת ויהיה ענין הפסוק עם זה נאה ומקובל ולא נצרך עמו לדברי הנביאות הצריכות בשאר הפירושים ולא להשלמת חסרון גדול כמלא בו ויהיה דרך הפסוק הזה דרך תמורה גם כן אחר שאמר עד אבא אל מקדשי אל אבינה כלומר אבינה מהם הכולל אותם וכל ענייניהם המיר מלת מקדשי אל

במלת

במלת לאחריתם שעניינה לאחרית מקדשי המיר הכל בקלת כלומר המיר כל עניניהם בעניינים באחרית לבד עד שיהיה אחר התמורה עד אבא לאחרית מקדשי אל אבינה כלומר אבינה בה או אבינה אותה כי ההבנה בהם ר"ל במקדשי אל בעצם מציאותם או באחד מענייניהם הנמצאים להם בחייהם לא היו מועילים לו כלום בעיונו רק ההבנה באחריתם הוא שיוותה למאו ועל כן המיר הכל כמו כן במקדשי אל ונכלל עמהם בה כלומר באחרית לבד וכל העתידים כמו שאמרו הם במקום העומדים שהם במקום העוברים עד שיהיה ענינו עד שבאתי לאחרית מקדשי אל והבינותיה כלומר מצאתי שיש להם אחרית ותקוה שאין אובדין במותם אך חיים לעולם כאמרם צדיקים אף במיתתם קרוים חיים וכענין מה שאמר דוד ע"ה בסוף מזמור ל"ז הוא מזמור אל תתחר במרעים וגו' אמר שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ויהיה איש שלום כמו איש שלם והוא התם והישר הקודמין בדבריו ואפשר שתהא מלת שלום מוכרחת והיא ההגדה והסיפור בענין כי אחרית כל איש מה שלום כלומר שאחריתם תהיה שלום. ולשני הפירושים באחרית לאיש שלום הרמז הוא אל השאר נפשו אחר אבוד הגוף שא"א מבלעדי אבדתו שמעוות לא יוכל לתקון — גם אפשר לומר שענין אבינה היא התבוננו בענין האחרית והעתיקו שקילתו אליה אם ימצא בה השגחה אמיתית לא שהתבאר לו עדיין כמו שנלך לומר בפירש המומר ש מ ס באחריתם שבה אל הצדיקים ואל הרשעים מ"ת ענין הביאה לפירושינו זו ביאת העיון כלומר יצא עיוני מן הדרך הראשון ובא אל הדרך השני, לא ביאה אל מקום אך ענינו שבאתי בעיוני לאחרית מקדשי אל והבינותיה כלומר מצאתיה ותהיה צמד לאחריתם קשר אבא הנקשר באל ובצמד לא קשר אבינה ולא נוספות רחוקה בענין. ואם לא תיטב בעיניך בו תמורת הכל בקלת אמור שסופו ביאור תחילתו כענין עד שבאתי בעיוני אל מקדשי אל ובנותי באחריתם כלומר עד שבאתי בעיוני והבינותי אל מקדשי אל באחריתו כמו שפרשנוהו עד שיהיה ענינו עד שיצאתי בעיוני מן הדרך הראשון הוא דרך העיון בראשית ובאתי אל דרך העיון באחרית ולשני הפירושים מ ס באחריתם שב אל מקדשי אל הם הצדיקים הגמורים דסליק מיניהו בעיון הראשון כמו שאמרנו שהראיה אחרונה היתה בהם בפנקים אך ריק זכיתי לבבי, ואהי נגוע וגו' התחיל בהם בזה העיון וכ"ש שעיקר כוונת המזמור היתה בהשגחה בטובים ברי לבב להטיב להם כמו שנראה מהפסוק הראשון אע"פ שנבין מתלת אך גם ענין עונש רשעים כמו שפרשנו למעלה במקומו שאיפשר המיעוט ההוא ואולם עיקר הכונה בו הוא ההשגחה בצדיקים וזה מה שאין ספק בו וע"כ ראוי להתחיל

מהם

מהם. והצד השוה שבשני הפירושים שפירשתי בבחינה לאחריתם הוא שפי' האומר שהנכון בו עד שהבינותי אחרית הצדיקים והתבארה לי הן הפירוש הוא אומר שבאתי לעיין ולהתבונן בענין אחרית הצדיקים הוא שהכוונה בכל אחד מהם הוא עד שבאתי והבינותי באחרית הצדיקים אז נם לי מעמלי ידעתי והבינותי שהוא הטובה הגדולה שאפשר לאדם להשיג אליה והוא טובה שלא ימנע מציאותה עליונות מציאות השם מפני שהיא נמשכת אחר שבתה ר"ל שלימות הנפש נדבקה לה בהכרח דביקות עצמי כי ההצלחה הוא סבת השארה בעצם ר"ל סיבת עצמית להשארה לא פרטית מקרית מופתית עד שישיג השם שנוי מצדה כהצלחות הראשית אך הוא הכרחית לכל מי שתשלם נפשו ותבדל מן החומר לגמרי ותדבק בשכל הפועל המשלימה הוא האלהים הנקרא אישים והוא השרף העף אל האדם המגיע על פיו רצפה מקיר בה עוונו ותכפר חטאתו כמו שאמרנו למעלה ואז בהדבקה בשכל ההוא תשיב היא והוא דבר אחד כי אז תשוב אלהית עליונות נשארת בהשאר השכל ההוא אשר התאחדה עמו אשר הוא במציאותו נבדל מן החומר הוא מה שאמר דוד ע"ה אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם זהו הנראה לי בפי' זה הפסוק ר"ל פסוק עד אבא אל מקדשי אל והוא הטוב בו לפי הכוונה וכאשר הודיע שהבין באחרית הצדיקים קדושי אל ומצא השגחת השם בהם וגמולו הטוב אליהם שהוא באחריתם בהשארת נפשותם והתענגם תמיד מזיו כבודו והאירם באורו אמר שהבין גם כן באחרית הרשעים ומצא ג"כ שעיקר כעס השם עליהם ופקדו מעשיהם וענשו הוא באחריתם בהכרת נפשותם כאמרו פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם כלומר כעס השם בעושי רע להכרית להם כל זכר. וכאמרו ג"כ במזמור ל"ז הנזכר אחר אמרו שמר תם וגו' ופושעים נשמדו יחדיו אחרית רשעים נכרתה כלומר אך הפושעים הרשעים ישמדו יחדיו הגוף והנפש ובאר בו מה שאפשר שיספק באבדתו והוא הנפש ואמר אחרית רשעים נכרתה כלומר שלא יהי' השארות לנפשותם אך הם כבהמות לגמרי ובזה ישלם השמדם יחד.

ואולם הוסיף החכם המשורר הזה על מה שהבין ומצא מכריתות נפש הרשעים אמרו שגם הטובות והצלחות אשר מגיעים אליהם קצת הרשעים בחייהם הוא לרעתם והקדים לדבר בהם להקדמותם ואמר „אך בחלקות תשית למו הפלתם למשואות" כלומר אך הרשעים הטובות הבאות אליהם בחייהם הם בחלקות לדרך להולך בו הנראים הנאה לו מהם סבת נפילתו כן הטובות ההם המגיעות לרשעים הם סבת הכרת נפשותם כהכרת נפש הבהמות מפני שהם סיבות רחוקה משלימות נפשותם כענין כי החליק אליו

בעונו

בשנו וגו' כמו שפירשנו במקומו למעלה ויחס הענין על השם בשניהם כמו שדרך הכתוב ליחס כל הדברים אליו יתי' טבעיים או רצוניים או מקריים גמורים להיותו סבה ראשונה לכל כמו שביאר הרב ז"ל בפ' מ"ח מן החלק השני לא שהוא ידיעה ופקידה פרטיות יביאו אל שינוי בשי"ת אשר נראה שהביא החכם המשורר הכרם הטענות העיונות אשר העלים לברוח ממנו ר"ל מלדמות שנוי בשם ולא דבר מביא אליו — וענין הכרת נפשותם ר"ל נפשות הרשעים הוא שרמז אליו בסוף הפסוק באמרו הפלתם למשואות — אפשר שענין למשואות נופל על כל אחד ואחד מן הרשעים כלומר כל רשע ורשע נופל לשתי משואות משואות הגוף ומשואות הנפש — ואם לא תרצה זה אך שיהי' רבוי המשואות לרבוי הרשעים לכל רשע משואה תהיה המשואה כוללת שני ענינים כי באיבוד שניהם ר"ל הגוף והנפש ישאר שואה ומשואה באמת שממה וחרבה וכבר ביאר זה בפסוק הבא אחריו והוא אמרו איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות כלומר שמרוב שוממותם ושואתם יאמרו יודעיהם ויודעי ענין נפילתם למשואות איך היו לשמה כרגע. או יהיה ראוי לומר עליהם כי הענין כרגע אחד היה רשע שממה שלא נשאר כלום כי ספו גופותם ותמו נפשותם כלומר כלו ואבדו ואמרו מן בלהות אפשר שרוצה בו השניות לכל או"א בלהת אבדת הגוף ובלהת אבדת הנפש כמו שאמרנו במשואות ואולי בזה היא יותר נאות לבואו אחר ספו תמו עד שיהיה סדרו והשלמתו ספו מן בלהות אבדת הגוף ותמו מן בלהת אבדת הנפש. —

ואמר אח"ז כחלום מהקיץ ד' בעיר צלמם תבזה ר"ל שאחרי הודיעו מה שנגלה לו ברשעים מהכרת נפשותם במותם בא והודיע בהם עונש אחר בחייהם והוא שנפשם בזויה לשם בעודה בעירה כלומר בעודם בגוף שנמשל בעיר כמשל „עיר קטנה ואנשים בה מעט" — זה למפרשים מלת עיר משל על הגוף והרב מורה לדק בכללם וגם למפרש אותה משל על הנפש לבד ויהי' האנשים המעט רמז לכל כוחותיה והאיש המסכן החכם רמז לכח השכלי מהם כמו שפרשנו אנחנו במקומו בפי' קהלת לא יפסיד בזה הענין מאומה ויהיה הכונה שאפי' בעוד הנפש שהוא העיר וכל כוחותיה קיימים רחו בעוד האדם חי השם בוזה צלמם שהוא הכח השכלי שבהם שכל עוד שהכח הוא כח לבד ולא יצא לפועל שיציאתו לפועל הוא שלימותו המכוון בו הוא בזוי מאשר הוא כח לבד והודבק בו העדר מה שהוא בכח עליו והוא צריך עדיין ליתר הכוחות החיוניות ואין לו קיום זולתם כי לא הפסיק מהם ולא נצל מעוותם ולכלוכם והכחות ההם נפקדים בלא ספק בהפסד הגוף ההוה מן העפר השב אל העפר כלומר ההוה מן ד' יסודות השב אליהם בהתהוותם כהתהותו

כשתהותו כי הדבר ידוע כי הדבר הצריך למציאותו לדבר נפסד ואין לו קיום זולתו היא נפסד בהפסדו כמ"ש כל זה במקומותו וזה בזיונו להיותו מכלל הנפסדים וזה שכוון באמרו כחלום מהקיץ וגו' ענין המשל ההוא והדימוי ההוא כך הוא כלומר כמו שענין הדבר הנראה או הנשמע בחלום שהוא אז כדבר נמצא אצל החולם הוא נודע לו מהקצתו שלא היה לו מציאותו ר"ל שמענין הדבר ההוא הנראה בחלום בהקצת החולם כשיכיר שאין לו מציאות אחר ההקצה כלל יודע לו שגם בעת החלום לא היה לו מציאות כלל ר"ל מציאת אמתי רק דמיוני כלומר בדמיון לבד היה לו מציאות לא בעצמו חוץ לדמיון כאמרו והיה כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ וריקה נפשו. כמו שידוע מן הכח ההוא שמדמה מה שאינו גם מה שא"א המצאו כלל אומר כמו שנודע זה המוקדם הנעלם היא הענין הנראה בחלום מן המאוחר הידוע והוא ענינו אחר ההקצה כן נודע בזיון צלם הרשעים בחייהם אצל השם מענינו אצלו במותם המאוחר והוא עת יציאת הצלם מן העיר הנודע משכינו או שהוא נכרת מלפניו ואובד שאין מה שיקיים מציאותו מדרך העיון ואף מדרך החושים שאינם מרגישים שום דבר קיים לא לרשע ולא לזולתו אלא ענינם אצל החושים ענין הבהמות בשוה כאשר זכר ספו תמו כמו שפרשנו שאילו היה נכבד בחייהם אצל השם והוא מה שלא יתכן רק בהגיעו אל שלימותו המכוון בו לא היה אובד נכרת במותם כי היו אפשר לקיים מציאותו מדרך העיון. —

ואחר שהתבאר מנפש הרשע שהוא אובדות במותו שאין שום דבר שידוע בו מציאותו במותו בידוע שלא שלמה בחייו ואחר שלא שלמה בחייו בידוע שלא היתה נכבדת אצל השם וענין זה המשל הוא ענין סופו הוכיח על תחלתו והוא הודע הקודם מן המאוחר ענין הצלם בהיותו בעיר הוא שהמשילו בחלום ואולם מה שהוא כנגד ההקיץ לא המשילו בזה הפסוק כי סמך על מה שזכר לפניו והשלמת המשל בדרך הקצרה שהתחיל בו יהיה כן החלום מהקיץ ד' בעיר צלמם תבזה בבזותך אותו בצאתו מן העיר והשלמתו בדרך רחבה הוא כהודע ענין הדבר הנראה בחלום בעת החלום מענינו בעת ההקצה כן נודע שאתה ד' בעיר צלמם הרשעים תבזה מבזותך אותו כצאתו מן העיר ואמתת בזותו אותה חוץ לעיר נודעה ממה שקדם מזכרם הכרתות נפשו שהוא צלמו המורים עליו אמרו הפלתם למשואות ואמרו איך היו לשמה כרגע וכ"ש אמרו ספו תמו מן בלהות וזה מה שהוא כנגד ההקיץ מן השינה לשולם ר"ל הכרת נפש הרשע בצאתה מן העיר ר"ל בהפרדה מן הגוף ואמתת התחייב מאשר זכרנו למעלה זה הוא עונש הרשע על רשעו בחייו והוא עונש נמשך בעלם אחר רשעו שהוא בחירתו הרעה להשתמש בכח ההוא השכלי שנתן בו האלהים

האלהים במה שלא כיון בו הבחירה הרעה היא מונעת אותו מלהשלים הכח ההוא השכלי שהוא ללמוד השלימות המכוון בו והעדר שלימותו הוא בזיונו אצל השם — זהו ענין הפסוק והוא הטוב שנאמר בו והנאות לכונה:

וארבעה הפסוקים הבאים אחר זה הפסוק הם כולם כנגד זה הפסוק כלומר הודיע בהם גמול הצדיקים בחייהם על צדקם והשגחת השם בהם השגחה שאינה נעדרת מהם כלל כי הוא בטובה נמשכת אחר צדקם וטוב בחירתם לבלתי השתמש בכח השכלי שבהם רק במכוון מהשם להשתמש בו ולבלתי שמוע לקול האשה במה שאינו רצון השם ואינו מכוון מאתו והוא גמול מוסיף על גמולם באחריתם מהשאר נפשותם שהוא עיקר ההשגחה ואולם הוא דבר עתיד לגמול ההוא ומביא אליו אמר כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן, ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך, ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני, בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני. — התחיל לספר התחמץ לבבו ושנון כליותיו מפני שכבר הקדים להעיד על עצמו שכמעט הי׳ בינו ובין שפוך אשוריו מדרך השגחת השם בפרטים השפלים הנמשכת אחר ידיעתו אותם כאלו אמר שעם קרבת סורו מן האמונה ההוא מפני שנתחמץ לבבו בה ושב יינו בה לחומץ כלומר נשתנתה מאשר היתה עד ששנן כליותיו לצרות כנגדה מרוב הספקות שנתחדשו לו בה והראיות אשר הקתיר העומדות לנגדה ושכל זה היה להיותו בער בלתי יודע אמיתת המציאות כבהמות ולא אמתת ההשגחה עם כל זה היה עם השם כלומר עם כל החומץ ההוא והשנון ההוא היה עם השם לא סר מדרכיו ואם היה מעט בינו ובין סורו מהם. וזהו אמרו הייתי עמך כענין גם בחומצת לבבו ושנון כליותי לבערותי וסכלותי ולא ידיעתי כבהמות לא סרתי ממך: —

ואפשר לפרש היות מלת בהמות מתחלת הספור מחובר אל הייתי עמך כנראה מן הטעמים לא סוף ההתחלה כמו שפרשנוהו ויהי׳ הענין כן עם חומצת לבבי ושינון כליותי והיותי בער בלא ידיעה בהמות הייתי עמך כלומר עם כל החימוץ והשינון לא הייתי כחיה שאינה מקבלת מרות וכשבא עליה שוט לצער בורחות ויוצאה אך כבהמה המקבלת מרות שאינה יוצאה מרשות בעלים אפי׳ תסבול צערים גדולים כשור היודע קונהו הכוונה שלא סר ממצות התורה ולא מאמונותיה המקובלת בידו אע"פ שנולדה לו מבוכה גדולה באחת מאמונותיה אמונה שהוא עקרה וקוטבה עד שהביאתו לחימוץ לב ולשינון כליות. אעפ"כ לא נשתמש בשבילם בכח השכלי שבו במה שמנעה התורה לא כמו שנאמר בהם ישראל לא ידע. זה היה ענין נמשך אחר טוב בחירתו הנמשך אחר טוב הכנת החומר שלו. ואמרו בהמות ולא אמר בהמה אפשר שענינו

כאחת

כאשת הבהמות שדרכן לעמוד ברשות בעליהן שגדלו עמהן אפי' לסבול הצערים כן היה הוא עומד עם השם באמונתו השגחתו אשר גדל בה ועתה אשר כל המאמין בה הוא עומד השם באמנת השגחתו מצד שהוא מאמין שהשם רואהו ויודעו תמיד וכ"ז עם שכלו ופותר המבוכות אשר נתחדש לו בה והוסיף אח"כ לומר שמפני שהיה עם השם אפי' אחר שנתחמץ לבבו ובחר בטוב ומאס ברע גמלהו השם לאחוז ביד ימינו כלומר לסמכו שלא יפול ולא ימוט רגלו מדרך אמונת ההשגחה והידיעה אף בקרבו לסור ממנו ולא יטוהו מהם רוב הספקות שנתחדש לו בהם כענין בא לטהר מסייעין אותו והוא אמרו ואני תמיד עמך — וענין זאת האחיזה ביד הימין וזה הגמול מהשם ג"כ הוא ענין נמשך אחר בחירת הצדיק הטובה ואשר התמידו להיות עם השם עד שהתחזק שכלו והוא שלא הרס מהר להכחיש באמונה טובה מקובלת בידו בשביל ספק שיכנס לו בה ואם חזק ממנו עד שהחמיץ לבו וגרם לו לשנן כליותיו כי אין בו יצר רע ולא רוח רעה שיהי' מיפיס בעינו הכחשת האמונה שהוא הטובה עד שיתהר להכחשה אך שכלו הטוב ויצרו הטוב להמתין ולהשתדל לברר הספק ההוא לראות אם ימצאו לו מדחה ואם ימצאו לו פתח לקיים אמונתו הטובה והמטיבה לעולם אשר כל רצונה לקיימה ולאמתה והוא ענין אמרו ואני תמיד עמך וגו' כלומר ואני מפני שהייתי תמיד עמך חזקת שכלי לעמוד כנגד הספקות הגדולות ההם וזה גמול מאת ד' לצדיק בחייו והוסיף ואמר בעצתך תנחנו ואחר כבוד תקחנו בענין אומרו בעצתך תנחנו הוא השלמת הענין הקודם והשגחה מוספת על השגחת האחיזה בה ביד הימין שלא תאמר שלא אחז השם ביד ימיני רק כדי שאעמוד על עמדי ולא תמוט רגלי ולא אפול כלומר שאעמוד באמונתו ולא אסור ממנה בשביל הספקות עם השארי במבוכתי ובפקפוקי ולא זו בלבד עשה עמי רק גדולה ממנה והוא הנחותו אותי בעצתו כענין אחז ביד ימיני והוליכני אוחז בידי בדרך הישרה אשר אין בה מכשול ולא אבן נגף עד אשר הגעתי אל מקום חפצי כלומר כ"כ התחזק שכלו לעמוד כנגד הספיקות ההם עד אשר התבאר אמיתת ההשגחה מתוך החקירה והחיפוש ולא נשאר לו שום ספק ולא שום קושיא ולא שום דבר סותר אמונתו לא ראות מליאות ולא טענה עיוניות זאת ההשגחה נוספת על השגחת האחיזה לבד כלומר השגחת ההנח"אה והיא ג"כ נמשכת אחר בחירת הצדיק בטוב ומאסו ברע והשתמשו בשכל בראוי להשתמש בו ועל הדרך הראוי להשתמש בו תחלה כשנתחדשו לו הספקות הגדולות המבהילות עמד כנגדן ולא הרס להכחיש באמונה הטובה אשר היתה בידו והוסף אומץ בעזר השכל אשר השפיע השם עליו לדרוש ולחקור אמתת אמונתו על ענין הספקות ההם עד אשר מצא ספקו

מתוך

מתוך יגיעו והוא מלאו שאמונתו אמת והספקות בטלות וכ"ז ראוי ליחסו אל השם אשר השפיע עליו. השכל ההוא והכל השגחה מאתו בלא ספק:

ואולם סוף הפסוק והוא אמרו ואחר כבוד תקחני רוצה בו ואחר ההשגחות האלו והטובות שבאו לי מאתך מן האחיזה וההנחיה ידעתי שתקחני ואני כבוד כלומר תקח צלמי כלומר כח השכלי והוא נכבד כי השלם השלמות שהוא מכוון בו שהוא כבודו וענין לקיחתו אותו הוא השארתו והדבקו בשכל הפועל המשלימו והמוציאו מן הכח אל הפועל ולא בא להודיע הלקיחה לפירושינו לפסוק האחר עד אבא אל מקדש אל אבינה לאחריתם כי כבר הודיע שהבין ההשארות והוא הנרמז במלת אבינה לאחריתם כמו שפרשנו בו ואולם המכוון לו הנה הוא לקיחתו אותו והוא כבוד כלומר היות צלמו נכבד קודם שיקחהו כנגד מה שזכר ברשעים שיהי' צלמם בזוי בעודו בעירו וזה גמול לצדיק בחייו כלומר טוב נפשו נכבדת יקרה בהסיר כל טומאתה ולכלוכה ומסכונותיה ובזה שלמו גמולי הצדיק כנגד ענשי הרשע אמר ברשע שהוא הולך בדרך חלקות מקום שמועדת רגל ההולך תמיד ולבסוף נופל ואמר כנגדה הצדיק שהוא בדרך שהשם אוחז ביד ימינו שלא תמעד רגלו ועוד מנחה אותו בדרך ישרה ושומר אותו מן המכשולים ומן אבני נגף שלא יפול עד שיגיע אל רצונו. ועוד אמר ברשע שצלמו בזוי בעודו בעירו ובצדיק אמר כנגדה שצלמו היה כבוד בעירו וכל אלו הדברים הם מענשי הרשע וגמולי הצדיקים בחייהם והם דברים קודמים בטבע לגמולם ולענשם באחריתם כלומר מה שזכר בענשי הרשעים מן החלקות והנפילה ובזיון צלמם בעיר הם קודמים בטבע להכרת צלמם והגמולים שזכר לצדיק מהאחיזה וההנחיה וכבוד צלמם בעיר קודמים בטבע להשארות צלמו ואף ע"פ שאינם עיקר ההשגחה והעונש לרשע הם הנמצאות להם באחרית כבר באר בשניהם אעפ"כ רצה לזכרם לאמתת מציאות ולהודיע שיש לרשע עונש בחייו ולצדיק גמול בחייו להיות רוב המקבלים האמונה ההיא ר"ל אמונת ההשגחה בבני אדם חשובה כחיים.—

וזה הפירוש המשכנוהו אחר פרושינו כינוי מ"ם לאחריתם שב אל מקדשי אל שפרשנו בו קדושי אל והוא הטוב בו אצלי לפי הענין ולמין האחד מהם וכן אם תבין במקדש אל כמה שפירש בו החכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל ותבין כינוי מ"ם לאחריתם שב אל הצדיקים שקדם זכרם באחרית הבחינה אפשר להמשיכו ג"כ ככל הדרך הנזכר אך אם לפירשנו השני (הנזכר) באבינה לאחריתם וכן אם. יובן כינוי מ"ם לאחריתם שב אל הרשעים ואל הצדיקים יחד כמו שאפשר בו וכמו שקדמו שניהם בבחינה הראשונה וכמו שעתיד לדבר באחרית שניהם בביאור הבחינה השנית והתחיל בהם באחרית הרשעים כאמר שהודיע ענין עונש אחרית הרשעים באחריתם תחלה וקצת ענשם בחייהם

מה שהוא נמשך אחר רשעים ובחירת שכלם ברוע ועזבם תורת ד' באמונה ובמעשים ואח"כ הזכיר גמול השם לצדיקים בטוב אחריתם ולקיחתו אותם כמו שאמרנו והזכיר לפניו קצת גמלו אותם גם בחייהם גמול והשגחה כמשכים אחר בחירתם הטובה להשתמש לטוב ולשמור התורת הנתונות ממשפיע השכל על כל משכיל ויהי' אחרית ענין הצדיקים כלומר השאר צלמם כרמז במלת תקחנו רומז אל שני הענינים הצריך להודיעם, האחד, והוא העיקר הוא הודיענו שהשם יקח אותו שהוא ענין השארת צלם (נפש) הצדיק והשני הודיענו שבשעה שיקחהו יקחהו והוא נכבד כבר בעוד חיי הגוף רוצה בזה יציאות צלמו בחייו מן הכח שהי' בזיונו אל הפועל שהוא שלמותו וכבודו ואחר שבא שלם תהי' הלקיחה הכרחיית כלפי אמונתנו ומבלעדי זה נמנעת. וענין מלת אחר באמרו ואחר כבוד תקחני בזה הפי' האחרון הוא ענינה כפי' הראשון לא ישתנה בה דבר אך בענין כבוד תקחנו לבד יש חילוק ביניהם כמו שאמרנו.

וענין אלו הפסוקים מעניני הצדיקים ותגמולם בחייהם הוא שרצה בפסוקים שבסוף שיר של פגעים ר"ל בתוכם והוא אמרו. כי מלאכיו יצוה לך וגו'. על כפים ישאונך על שחל ופתן תדרוך. כי בי חשק כלומר יען לא סר מאתי כדרך החושק שאינו קץ מחשוקו ישמרוהו מלאכי וישאוהו על כפיהם והוא כאשיה ביד ימין וידרוך על השחלים ועל הפתנים וירמוס הכפירים והתנינים ואפלטהו מהם ע"י המלאכים אשר צוותי לשומרו בכל דרכיו והוא ענין ההנשאה וכשידע שמי אשגבהו כלומר יהיה נשגב ונכבד רומז בשחלים ובכפירים ובפתנים ובתנינים אל הספקות והטענות הבאות לסתר אמונתו:

ואפשר שכלל שם עמהם ר"ל עם הטענות ההם האנשים המעט אשר עם הילד המסכן החכם בעיר קטנה הם הבוטחים על חילם כי הם סיבות אלו הספקות כי הם המונעים מהשיג האמיתת עד שיתשרשו הספקות ההם — וענין הדרוכה על השחלים בפי' הזה כענין הוא ישופך ראש ולפי' הראשון יהיה ענינה התרת הספקות ההם וסתרתם והמלאכים אשר צוה לו לשמרו ידועים מרמז הרב ז"ל בפי' מן החלק השני על שיתוף שם מלאך — למה שהביא שם מדברי החכמים מדרש קהלת קרא כח השכלי והכח המדמה מלאכים כי כרוב ומלאך אחד הוא בזה הענין שאם המדמה יקרא מלאך כש"כ השכלי וענין יקראני ואענהו וגו' ביאור לפסוק הראשון כלומר כשהיו באים עליו לסתר הספקות והספקפוקים הגדולים בענין הידיעה וההשגחה לא היה הורס ונלאה מאמונתינו בגלל הספקות ההם החזקים אך היה קורא אלי [נ"א אני] להצילו מהם רומז להשתדלותו בחקירה ובעיון להתירם ולהשיג אמיתת' והייתי עוז' אותו

בהשיגו מה שבקש ומחלץ אותו מן הצרות ההם על ידי המלאכים אשר צויתיו לו לשמרו ומכבד אותו כי אז שב נכבד בהשיגו האמת וסור כל ספק מלפניו שהספקות הם טומאת השכל וגזיונו וכבודו בקורם ואחר שהגיע אל המדרגה הזאת ישבע אורך ימים לעולם שכולו ארוך רומז אל ההשארות לנפש המשכלת כלומר לכח השכלי מכחות נפש האדם ויראה בישועת השם לו כלומר שיושיע מן האבדה ומן הכליון המגיע לרשעים שכלם ספים והוא שרצה באמרו ושלומת רשעים תראה, ואליך הוא לא יגש רק אל הרשעים הוא נגש עד שיכלו ומה שאמר יפול מצדך אלף ורבבה אפשר שרצה בו נפילת אלף חצים וכן רבבה מן החצים כלומר יפלו קרוב לו ולא יגשו אליו ולא יזיקוהו ויהיה הרמז בחצים אל הטענות כמ"ש „וכליותי אשתונן" ואין דעתנו עתה לבאר כל המזמור ההוא אך הפסוקים לבד שבסופו שרצונו לבאר בהם ר"ל בתוכם ענין גמול הצדיקים בחייהם הכרחיים לא במופתים כאשר יצטרך להבין בהם אם ילקחו כפשוטיהם וזה אפשר עם היות ההשגחה ההיא המופתית ליחידים ויצטרך לתנאים אשר התנה בהם הרב מורה צדק ז"ל בפ' נ"א מן החלק השלישי ואע"פ שלא הגעתי לכוונתו בפי' ההוא, האלהים! אם לא אמרו לתוספות הסתר ולצורך המוני.

ונשוב אל מקומנו לפרש מה שנשאר מפסוקי המזמור אשר אנחנו בפירושו אמר מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ ר"ל שזה הפסוק והפסוקים הבאים אחריו הם כענין חתימה לדבריו כי כבר שלמה בחינת הידיעה וההשגחה והגיע אמתתם וענין ראש הפסוק הנזכר אפשר שענינו תחנה ובקשה כאלו אמר אחר שנגלה לו מה שנגלה (לו) מאחרית הצדיקים ואחרית הרשעים מי יתן חלקי וטובתי בשמים כלומר כאחד מן המיוחסים לשמים רומז אל הדבקות בעליון אשר יגיע ההשארות עם הדבקות בו ואפשר שענינו הודעה וספור כלומר מי שהוא חלקי וטובתי בשמים הוא רמז ג"כ אל הדבקות בעליון ואולם סוף הפסוק והיא אומרו ועמך לא חפצתי בארץ ענינו ועמו כלומר עם הדבקות בו לא אחפוץ בטובה אחרת מטובת הארץ כי הטובות ההם פחותות כלות והטובה ההיא גדולה עומדת לעד ואמרו עמך בנוכח אחר שהתחיל לדבר עליו ולא עמו נהג הפסוק אם תגאל גאל ואם לא יגאל וכיוצא בו רבים.

ואולם שני הפסוקים הבאים אחריו והוא אמרו כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי אלקים לעולם כי הנה רחקיך יאבדו הצמת כל זונה ממך ר"ל ששניהם טעם לאשר לפניהם וע"כ היה טוב להקדים האחרון מאלו השנים ולאחר הראשון עד שיהיה כי הנה רחקיך דבק עם ועמך לא חפצתי בארץ להיות מלת כי מלת טעם בענין ע"כ איני חפץ בארץ

ובטובותיה

ובטובותיה כי החפצים השם מרחקים מהשם והרחקים ממנו אובדים נצמתים וכן אני מתאוה להיות חלקי בשמים מפני שמי שחלקו בעליונים וידבק עמם כשיכלה שארו ולבבו שהוא מן השאר רוצה בו האבר הידוע הנקרא כן והוא הנושא לנפש ולכל כחותיה שכליונו הוא כליון לגוף ומותו ישאר הכח השכלי שאינו מן השאר להיות חלקו העליון שנדבק בו כי אמרו צור לבבי רוצה בו השכל שנקרא ג"כ לב כמו שידעת משיתוף מלת לב וזה הפלגה בהסתר לשמש במלת לב במקום אחד משני פנים משיתופו וחלקי רוצה בו חלק הלב כלומר חלק השכל כי לא נשאר דבר זולתו שיבקש לו חלק שהשאר והלב והוא ממנו כבר כלו ואבדו ואמרו הוא אלהים רוצה בו העליון שבו נדבק ואמר שחלקו הוא אלהים יחי' לעולם שהעליונים נצחיים לא יכלו ולא יפסדו ולא ימותו כמורכבים מן החומר והי' ענין הפסוק ובאורו כן כשיכלה שארי ולבבי וזה הוא המות לגוף צור שכלו וחלקו אלהים לעולם וזה היא החיים לנפש הצדיקים הנקראים חיים אפי' אחר מיתתם בהשארות נפשותם ואחר שהגיע אל זה מהיות צור שכלו שהוא כלמו אלהים כלומר הקרבות אל העליון שאפשר להדבק בו ולהתקרב אליו אמר ואני קרבת אלהים לי טוב שתי בה' אלהים מחסי לספר כל מלאכותיך אם נאמר בפסוק כלה שארי ולבבי וגו' שהוא מאוחר לפסוק כי הנה רחקיך היה זה הפסוק דבק עמו כענין וחלקי אלהים לעולם וקרבתו לי טובה לא זולתה ואם לא נבין בהם שינוי סדר נאמר שאחר שאמר כי הנה רחקיך יאבדו בא להודיע שאינו מן הרחוקים ממנו אך מן המתקרבים אליו שקרבתו הוא הטוב בעיניו כמו שהקדים לו מי לי בשמים והתבאר לו מה שפתח בו דבריו באך טוב לברי לבב אלהים וענין סוף פסוק והוא אמרו שתי בה' מחסי לספר כל מלאכותיך כ"ל שהוא תוספות התנצלות מאתו כשדיבר בדבר שהוא מסתרי התורה והאמונה. אך מן הגדולים שבהם ושם הדברים בו דבורים על אופניהם גם הרחיב נקבי להמשכיות אשר על תפוחי זהבם ואמר בהתנצלות על זה ששם בטחונו בה' להיישירו במה שידבר ולשמור דברי פיו משגיאה בספרו כל מלאכותיו רוצה בו דרכיו שהן מעשיו ומלאכתו וישבות מכל מלאכתו שם ספורו ידיעת השם ענייננו בני אדם והשגחתו עליהם כאלו הוא סיפור כל דרכיו בעבור שהם עיקר דרכיו בעולם השפל שעל ההשגחה בו ובמה שבתוכו הוא מדבר התנצל שלשם שמים עשה מה שעשה, להציל בני אדם משוב לדעת הרשעים המכחישים השגחתו וגם ידיעתו בשביל הכחשת השגחתו לרוב הטענות אשר נתחדשו לסתרה לא עשה להרוס ולא למרות בו כי אלו כיון למרות בו לא היה משים בו מחסהו והוא כאלו אמר ואני קרבת אלהים לי טוב ואחר שקרבתו הוא בעיני הטובה הגדולה ודי בה



השגחה

השגחה שתי באלהים תחכי לספר אמתת דרכיו ואמתת השגחתו ושהיא נמצאת באמת לא נעדרת כאשר חשבו עד שלקו הידיעה מהפתלק ההשגחה אללם אך הוא יודע ומשגיח באמת וכיוצא בזה מענין ההתכללות הוא שפירשנו בזוג של עת לחשות ועת לדבר מזוגות העתים שאמרנו בו שאפשר לפרש בו שהוא התכללות ממנו כשדבר במה שחשה ושתק ממנו מי שלפניו גדול ממנו.

---

## פרק חמשה עשרי

ואחר שהשלמנו פירוש המזמור נאמר מה שנ"ל בענינו והיא שנ"ל שהחכם המחבר אותו ברוח הקודש נשאהו משל על דרך חקירה וספוק בהשגחה לרמוז בו אל אמתתה לא שהיה מציאות לדברים ההם עד שקרב הוא לנטות מאמונת ההשגחה ולא שקנא בהוללים וכן יתר הדברים אבל נשא משל כפי הראוי והמחוייב שיקרה בענין ההשגחה תמיד וכ"ש בזמנו והיא שימצאו רשעים מצליחים ושלוים שהגיעו לתכלית הרשע ולתכלית השלוה וההצלחה מכחישים ההשגחת העליונות מדברים בשם ובטוחי הארץ ומקידיה ושימצא זך לבב וכ"ש קודם שישלם בחכמות יתחדשו לו ספקות בה ופקפוקין עד שכמעט יוציאוהו מן השטה בראותו מה שסיפר מהצלחת הרשעים ושלותם ושימצאהו אנשים אחרים שאינם רשעים ולא רעים במדותיהם אך בראותם ג"כ שלות הרשעים ושמעם דבריהם ומענותיהם יצאו לגמרי מאמונת ההשגחה כי לא יוכלו להכחיש הנמצא והמושכל אללם וכ"ש כשיצטרף אל זה ראותם יסורי הצדיקים שהוא דבר בכל זמן נמצא ובעבור זה יבקשו סבה שלא יהיה בה חסרון במעלת השם למציאות ההוא והקרובה להמצא הוא עליונות מציאות השם ורוממותו וכן אין ראוי למפורסם בחסידות שיפליג בספור הטענות ההם החזקות אשר חשבום האנשים ההם אמיתיות למיעוט שלמות השכלתם כי ירבה נזקו להפקיד טובים תמימים וכן ראוי לכל זך לבב שישתדל ויסתור לצאת ממצולות הספקות והפקפוקים אשר נתחדשו לה בהשגחה אל יבושת הציור להיותה יסוד מיסודי התורה ועיקר ישוב העולם להעמיד קבוץ בני אדם על הטוב שיתכן אשר אי אפשר למין ההוא מבלתי עמדו מקובץ והוא ג"כ אחד מדרכי השם אשר ראוי לכל משכיל להשיג אמתתו כפי היכולת וזה לא יתכן רק בשיפוט החכמות ובלימוד וביציאה מן הבערות ומן הבהמות אשר כל היוצא מהם יצא בעזר אלהי ועל כן התפלל כל חסיד לשם להנחותו באמתתו ולהורות אותו דרכיו ולהישירו וללמדו לגלות שבכל יצא מאתו ומאת השכל המושפע ממנו כן סדר זה החכם זה המזמור

בחקירת איכות ההשגחה ואמתתה וכאשר שהטיב לראות בה על כל הנראה בה בפניו ולאחריו עם קצורו נכלל כל מה שכלל עליו ספר איוב מבואר על דרך רמז ויותר מבואר הוא בזה המזמור מאשר בספר ההוא לאורך הדברים בו ולערבובים עד שיקשה מאוד להבין ממנו הכוונה ובזה קצרו הדברים וקבצו לקבוץ אחד לאחד למבינים והיו לאחדים בידו ואולם אשר יוסיף עליו ספר איוב הוא ביאור רמזים לסיבת מציאת הצלחת רשעים ונגעי הצדיקים וזה נמצא בקצת דברי אליהוא ואין זה מעיקר אמיתת ההשגחה והשיג אמתתה לא תעלם ממנו שבתם ולא ישאל עליהם כי לא יקום להם ואף כי יבקש להם שבה וכבר אמר בהצלחת הרשעים במזמור הזה מה שיספיק להמון מענין הסלקות וממנו יוכלו להבין בייסורי הצדיקים היותם סבה להפך מצד אחר וכ"ל שאליהוא רמז גם בייסורי הצדיקים הפך הטעם שכתן המשורר הזה להצלחת הרשעים לצורך ההמון גם כן כדי שלא יקשה עליהם ראותם הצדיק בצער ובייסורין כמו שאני עתיד לפרש אשר זה.

ואשר הגיע אליו זה החכם בבחינתו הוא מה שהגיע אליו המסדר ספר איוב בבחינתו בתחילת דברי אליהוא רמז לעיקר ההשגחה באמרו להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים רמז מבואר להצלת הנפש מן ההשחתה וההכרת ולהשאירה באור החיים. ואיוב בסוף דבריו הודה כי לולא הבנתו ולולא ידיעתו הדברים הנפלאים ממנו הגיד מה שהגיד ואמר מה שאמר מתלונותיו ותרעומותיו ושזה היה כשלא ידע השם שאינו נודע רק מצד דרכיו רק לשמע אזן כלומר מצד הקבלה אך בעת שידע השם ודרכיו ידיעה אמיתית שכלית וזהו שקרא ראות עינו מאס הטובות שהם עפר ואפר ונחם על אשר התרעם על העדרם ממנו ועל אשר בקשם והתאוה להם וזהו אמרו על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וסדר השלמת הפסוק כן הוא על כן אמאס עפר ואפר ונחמתי על אשר בקשתי עפר ואפר ועל אשר התרעמתי כשחסרתי עפר ואפר כי כן דרך הלשון כשימצא שתי הפעולות על פעול אחד והאחת מן הפעולות נקשרת עם הפעול ההוא במלה אחת והאחרת באשרת או בלא מלת קשר שיבואת על הפעול באחד מן הקשרים הראויים לפעולה האחרת ולא יקפיד לאחרת וענין על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר כענין מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ שכיונם כוונו אל הטובות העפריות האפריות ואל-קלת זה הגיעה בחינת מ ל א כ י בקצרה מהיות הרשעים ליום הבא כקש לפני אש לא יעזוב להם שרש וענף אך תכרת אחריתם וזורחים לצדיקים ביום ההוא שמש צדקה ומרפא בכנפיה רפואות חלי כליות הגוף בשמש צדקה המאיר הנפש וחכמת השגת ההוא להם כנגד חשך ענן התנור הבוער לרשעים ואולם אליהוא

וזה

וזה החכם המשורר המחבר המזמור הזה עם הודיעם עיקר ההשגחה בגמול הצדיקים ובעונש הרשעים לא נמנע מלתת טעם מספיק לאמון בהצלחת הרשעים ויסורי הצדיקים כמו שאמרתי למעלה שהחכם המשורר באר מטעם הצלחות הרשעים והיותם בחלקות להפילם ושתק מטעם יסורי הצדיקים נשען על המבין ללמד סתום ממפורש ואליהוא באר טעם יסורי הצדיק טעם אמיתי ברמז והיא היא בעצמו טעם להצלחת הרשעים וטעם המוני בביאור כמו שתבין עתה מדברינו בפרק הבא אחר זה והוא נפרש בו העולה בידינו מכוונת אליהוא בענין ההשגחה.

---

## פרק ששה עשר.

זה הפרק נבאר בו מה שנראה לנו מכוונת אליהוא בהשגחה ונאמר כי תחלת דברי אליהוא לפני ביאור עיקר ההשגחה והגמול התחיל להוכיח איוב על אשר התרעם על השם ביסורים אשר חלו עליו והוא אמרו שמע נא איוב וגו׳ ישר וגו׳ רוח וגו׳ אם תוכל וגו׳ והן וגו׳ הנה אימתי וגו׳ אך אמרת וגו׳ זך אני וגו׳ הן תנואות וגו׳ הן זאת לא צדקת אענך, כי ירבה אלוה מאנוש. נראה שאמרו הן זאת לא צדקת רומז אל התלונה שהתלונן באמרו כי הוא זך ולא חטא לשם ולא פשע ושוא הביא עליו רעות והיה אצלו זה עוות משפט כי היה הידיעה אצלו והנהוג כשלא יחטא איש לאיש אין עליו להרע לו כ״ש אם יעשה רצונו בדברים אך אם ירע לו יקרא עוות משפט ועול ואיוב היה חושב שכן הסדר כי על כן ספר על עצמו שלא חטא לשם ושזך היה ועם כל זה שעשה דברים שהם רצון השם כמו שאמר ברכת אובד, צדק לבשתי, עינים הייתי, אב אנכי, ואשברה מלתעות, ומה שקדם מכיוצא בהם ומה שהתאחר והיה אומר זה לגלות כי כביכול שהשם עוות עליו כמו שבאר באמרו דעו איפוא כי אלוה עותני ואמר לו ר״ל אליהוא לאיוב על תלונתו זאת שלא צדק בה ולא דבר נכונה ונתן טעם דרך רמז להכחישתו בה באמרו כי ירבה אלוה מאנוש כלומר גבהו דרכי השם מדרכי בשר ודם שאם כיוצא בהם הוא בדרכי בשר ודם עיות אינו עיות בדרכי השם הגבוה מעל גבוהים כי אפשר שיבואו יסורין על מי שלא חטא לשם גם אם עשה עם זה רצונו ואל תבין מדברי שיביא השם בעולם יסורין על מי שלא חטא ועשה רצונו לא כדעת האשעריי ולא כדעת המעתזילה הם דעות בלדד וצופר ואולם שיבואו לו בסבת השטן

השטן כלומר בסבת קצת האמצעים אשר נתן האדם בידו לפי החומר שלו ר"ל גופו לא נפשו אם ירצה לשמרה אך הגוף ההוא מן החומר המעוות אין ביכולת לשמרו לגמרי לא מהפסד גמור ולא מקצת הפסד כלומר מיסורין ואין עוות לפני השם כשלא ישמור וזהו מה שאמר שלמה ע"ה אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, שהכוונה בו אם תראה בעולם השפל המורה עליו מלת מדינה מדרכי השם מה שיראה לך עוות דין ומשפט אל תתמה על זה כי קבתו גבהות השם השומר שהוא גבוה מעל גבוה ומעל גבוהים שעל בני אדם שהם בני מדינה וכל הגבוהים ההם הם תחתיו אמצעיים בינו ובין בני המדינה שבהם ומהם ימצאו נעשקים ונגזלים על כן אין לעוות משפטו בשביל משפטי הגבוהים ההם אשר תחתיו אם יראו לך מעוותם שאין העוות ההוא לא מהשם ולא מהגבוהים ההם בעצם וכוונה ראשונה רק מעוות החומר השפל המקבל פועל הגבוהים פעם הווה. פעם הפסד כאשר פרשנו במקומו בספר קהלת וגם זכרנו בשם הר"ר יצחק אבן גיאות שהביא בפירושו לספר קהלת על הפסוק הנזכר דבר אמרוהו החכמים ז"ל על זה הפסוק אמרו אם ראית שיש נגזלים ונעשקים וצדיקו שלעולם משפיע להם שלוה אל תתמה על חפצו של הקב"ה למה כי גבוה מעל גבוה שומר זה הקב"ה שהוא גבוה מעל גבוה והוא מלמעלה והמגביהים עצמם מלמטה וגבוהים עליהם הם מלאכי השרת זה לשונם ואם אינו מסכים לגמרי עם מה שפירשנו אנחנו בפסוק ההוא מכל צד שהם מבינים הנעשקים נעשקים מבני אדם העושקים אותם והבינו העושקים הגבוה השני ואנחנו פירשנו הפסוק בנעשקים מן העת והזמן והגבוה והגבוהים הבינותי אותם על האמצעיים מלאכי השרת והגלגלים וזולתם שנכללים ובתוכם השטן כמו שתראה במקומו ואולם המוסכם עליו הוא שהאמצעיים הם סבת עשק הרש והגזל המשפט ההוא ע"י השטן הבא בתוכם ואין לתמוה עליו ואין להתרעם על השם בשבילו זהו שרצה באמרו הן זאת לא צדקתי אענך כי ירבה אלוה מאנוש, כלומר אין במה שהתרעמ' על השם תרעומות צדק כי אין להתרעם עליו על זה כי גבהו דרכיו מדרכי בשר ודם, ועוד הוסיף לתת טעם המוני ליסורי הצדיקים ולהוכיחו על תלונותיו מדרך אחרת ואמר מדוע אליו ריבות כי כל דבריו לא יענה כראה. שהוכיחו על מה שאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו וגו' אדעה מלים יענני וגו' וכן אמרו הודיעני על מה תריבני והודיע שהשם אין בדבריו קול ומענה עד שתשאל ממנו שיענך או יודיעך ולא היה זה המכוון כי יודע היה איוב כ"ז ולא היה דבריו רק לחזק טענתו שאין חטא לו

לו שיהא ראוי עליהם הנגעים השם על צד העונש כי לולא זה לא היה מתאוה למלוא השם ולדעת מה יענה אותו שאילו היה חושב שהיה אומר על החטאים הפלוניים שחטאת או על האמונה הדעות הפלונית שהיית מאמין בהם הבאתי עליך מה שהבאתי לא היה מתאוה למלוא אותו ולדבר עמו אך יודע היה שנקי היה מכל זה ואולם המכוון מאליהוא היה שיודיענו איך יודיע השם לבני אדם כוונתו במה שיעשה ובמה יזהר ממנו וכן שיודיענו דרכי השם עמהם להטיב או להרע כלומר הטובות שיבואו לבני אדם או הרעות על איזה דרך יבואו להם ועל אי זה דרך השם מדבר עמהם או כמדבר עמהם וזה תמלאהו בי"ז פסוקי' אלו, והם, כי באחת ידבר אל — בחלום חזיון לילה — אז יגלה אזן אנשים — להסיר אדם מעשה — יחשך נפשו מני שחת — והוכח במכאוב — וזהמתו חיתו לחם — יכל בשרו מראי — ותקרב לשחת נפשו — אם יש עליו מלאך — ויחננו ויאמר פדעהו — רטפש בשרו מנוער — יעתר אל אלוה וירצהו — ישיר אל אנשים — פדה נפשו מעבור בשחת — הן כל אלה יפעל אל — להשיב נפשו מני שחת — אומר בפסוק ראשון שהשם הוא מדבר עם האדם להודיעו דרכיו במליאות באחת כלומר מצד אחד ומדרך אחת ובשתים כלומר בדרך שנית הוא כמדבר גם בה לבני אדם. ואולם לא ישורנה ולא יביט בה כענין טהור עינים מראות ברע וגו' וענין מה שאמר החכם בעצמו אחר כן אך שוא לא ישמע אל ושדי לא ישורנה, שעניינו אך דבר שוא לא ישמע אל ופעולת שוא לא ישורנה או אמור אך שוא יהיה בדבור או בפועל לא ישמע הדבור ההוא ולא ישור הפעולה ההיא ואף ע"פ שענין השוא הנזכר בפסוק הזה הוא מה שעושים מבני אדם משוא האחד לחבירו או לעצמם אין רחוק ללמוד ממנו הענין והוא שלא יראה גם כן השוא הבא להם מצד אחד הגבוהים האמצעיים אשר בינם ובין השומר הגבוה מעל גבוה ועל גבוהים שעליהם כאמרו מפי עליון לא תצא הרעות והטוב כמו שאמרנו שאנו עתידין לפרש בו ואחר שקדם כל הדברים פרשם והתחיל בראשונה. ואמר, בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב. אלו הג' שמות הם הדרך האחת שמדבר בה השם עם האדם בדרכים חלוקים כפי שתחלק מדרגות הנבואה להודיעו הראוי לו לעשות והראוי לו ליזהר מעשותו ולהודיע דרכי השם במליאות וזהו שאמר אז יגלה אזן אנשים כלומר בדרך הזאת יודיע השם רצונו ודרכיו בלא קול ובלא מענה לבני אדם הראויים לדבר עמם בדרך הזאת והם החכמים איש איש כפי מעלתו בחכמה.

ואולם

ואולם אמרו ובמוסרים יחתום נראה לי שענינו כי יודיעם בדרך החכמה והנבואה במה יווסרו. ואיך יווסרו על כל דבר שראוי ליסר עליו אם יעברו ויעשוהו ויודיעם קצת כל תוכחה ומוסר שאפשר שיגיעם לא יצטרכו לתוכחת מכאובים שיעירום, ואולם אמרו להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה, ענינו וכל זה להסיר מאדם מעשה או להסיר האדם מעשות מעשה שאינו ישר לפניו, כלומר ימנע אותו בדרך נבואה וחכמה מעשותו ולכסות גוה מלבו כלו׳ שלא יתגאה ויעלה בלבו שהוא שלם וישר ואין ראוי שיחולו עליו צרות לקבלותו בטבע המציאות ומחה הגאוה ההוא מלבו עד שידע חסרונו וחסרון טבע המציאות ואמרו יחשך נפשו מני שחת כלו׳ מהשחתה ואבדון וגופו ממות בלא עתו על הרוב באמצעות השכל אשר השפיע עליו וכן הדין בשאר ההפסדים כמו שאמר הוא בעצמו אחר זה במענה רביעי לזה כי בו זכר עונש השם לרשע בחייו וגמלו טוב לצדיק והוא אמרו ואם ישמעו ויעבודו יכלו ימיהם בטוב ואם לא ישמעו בשלח יעבורו.

ולולא יראתי מרוב ההארכה הייתי מפרש עד שש לפניהם ושלשה אחריהם למה שיש לי בהם מחידוש עם כל זה נאמר בשנים שזכרנו לפי דרכינו הנה שאפשר שאמרו וחיתו מעבור בשלח רוצה בו שיצילו בחייו שלא יפול ולא ימעד רגלו בבא עליו הספקות ההם ולא ימיתוהו וכן היה אמרו ואם לא ישמעו בשלח יעברו כלומר אם לא ישמעו לשכל המשפיע השם עליו ויהדפו ויתהרו להכחיש באמת בשלח יעברו כי רחקם מן האמת הוא מיתתם באמרו „ביום אכלך ממנו מות תמות". וזהו שסמך לו ויגועו בבלי דעת כלומר בלא חכמה ובשוב למה שנפרדנו ממנו ונאמר שאחר שבאר הדרך האחת שמדבר בהם השם עם בני אדם בעלם באמצעות השכל הפועל השופע עליו מאתו ית׳ הדרך הנביא והחכמה התחיל לבאר הדרך השנית שהוא כמדבר בה עם האדם במקרה כמו שאמר לא ישורנה והוא אמרו והוכח במכאוב על משכבו ותוכחות מכאובים שיוכח האדם בהם על משכבו עד שיהיה הסדר כן „כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה בחלום חזיון לילה וגו׳ „ובתוכחות מכאובים האחת שידבר בהם הוא בחלום חזיון לילה. והשנית שהוא כמדבר בה אך לא ישורנה הוא בתוכחת מכאובים שיבואו לאדם הכונה שהשם הוא כמדבר עם בני אדם בדרך הזאת במקרה והוא שיבואו יסורין ומכאובים עליהם ע״י השטן הנאמר לו „הנו בידך אך את נפשו שמור" שענינו הנה בידך חוץ מנפשו וע״י המכאובים ההם תתעב כל אוכל נפש וידל בשרו ויכחש ואם יהיה נמצא לו אז מלאך מליץ אחד יתגלה ע״י על הדרך שהוא אומר, ואחר שחתם והעלים המלאך האחד ההוא מאיתו מין מן המינים המשותפים בשם מלאכים הוא נקב במשכיות ואמר מני אלף כלומר

שיהיה

שיהיה שאחד הכחות מן המלאכים שהם אלפים ויהיה מליץ טוב בעדו ומגיד בשבילו ישרו ויחננו ויאמר למלאכיו אותו פדעהו מרדת שחת כי מצאתי כפרו ירטב בשרו יותר מאשר היה בימי עלומיו שהם לפני ימי הנערות והגידול והלמישה הם. בזמן ההוא יותר חדים וחזקים, תכונה בו כי ימהר להחליף וללמוד בו מה שהותך מבשרו ע"י המכאובים, זאת הוא דרך אחת לפי' אלו הפסוקים והוא פסוק ויחוננו מן ההתחלה אשר תחילתה אם יש עליו מלאך מליץ עד שהי' עטוף עליו ותהיה הוא"ו פתוחה במקום חרוקה כמו שפירשנו ויהיה תשלת הספור פסוק" רטפש בשרו מנוער „והיא הטובה לפי הלשון והענין כי ההצלה הוא החנינה בהסרת הכאב שהוא הפדיעה אין שם הצלה זולתה ואין שם דברים ומענה ולא היה דבר נעלם מהשם עד שיודיעוהו המליץ ויגיד ויעיד לו. ואפשר לפרש מלת ויחננו תחלת ספור ותשים הוא"ו בה נוספת והפועל הנסתר ר"ל החונן הוא האל הקודם זכרו בפסוק „כי באחת ידבר אל" ואם כחק ויאשר וא"ו עטוף ממלת רטפש יהיה מקום וירטפש עטוף על ויחננו והוא הנגלה בזה המשל והוא משכית הכסף אשר עליו ונקביו שמהם יראה תפוח הזהב אשר בתוכה הם מליאות וא"ו ויחננו אחר אם והעדרה מרטפש כהעדרה מתחלת כל ספור מדרך הלשון וידעתי שאל נגלהו כמו המפרשים ואולם פסוק „ויעתר אל אלהי" „ישור על אנשים" יסבול שלשה מינים מן הפירוש, הראשון שיובנו בחסרון וא"ו עטוף כלומר ויעתר אל אלוה וישור על אנשים בענין אחר שעתר ואחר שור על אנשים ר"ל שהבריאות שהבריא ע"י הצלת המלאך היתה אחר שעתר המוכיח אל אלוה ושר על אנשים כי בזה פדה נפשו משחת ויהיה הכל על דרך אחת וענין אחד והפנים השניים שיהי' אומרו ויעתר אל אלוה במקום או יעתר אל אלוה ויהיה אמרו ישור על אנשים עטוף עליו במקום וישור על אנשים כלומר שנבין מה שקדם מן הספור מהצלת המלאך והחנינה והפדיעה ישוב המוכח לימי עלומיו ענין שלם בפני עצמו בלא דבר אחר ואמר אח"כ שיש דרך אחרת להצלת המוכח והוא שיעתר אל השם מתוך תוכחותו וישור על אנשים ובזה יפדה נפשו מעבור בשחת וגו' ויהיה אומרו הן כל אלה יפעל אל שב אם לשני דרכי' להצלת המוכח במכאובים או גם לשלישית הקודם זכרה מענין הנבואה: והפנים השלישי' הם שיהיה פסוק ישור על אנשים גשהוא כענין או ישור על אנשי' ויהיה דרך שלישי' להצלת המוכח במכאובים והוא שיתודה על חטאיו ויכיר בעוותו וחסרונותיו והוא. ענין זולת העתרה לאל. ואין ספק שעל שלשת הדרכים האלה תמצא הצלת הנצל מן המכאובים והנגעים והחלאים אם שינצל בהצלת מלאך לבד בלא עתרה אל אלהים כלל וכ"ש בלא וידוי והודאה ובלא תשובה על אנשי' וזה המין אין צריך להביא

עליו

עליו ראיה לרוב מליצותו או יעתר אל השם ויכלל בלא וידוי חטאים והכרת עוונם וחסרונות כחזקיהו וזולתו רבים מאין מספר כמלאים. תמיד ג"כ או שיתודה על חטאיו ועוונו וחסרונותיו ויודה בהם לבני אדם ומן הנראה שהמתודה יתודה לבקש מחילה ואחריה עזר ותושיה וכל המתודה מתוך מכאובים ונגעים ואע"פ שלא זכרם החכם בביאורו לפי זה הפירוש המשולש יש לומר כי העניינים הנמצאים במוכח הראוי להכלל ע"י סיבת תפלתו הם שלשה ולפיהם יהיו ג"כ התפלות שלשה דרכים לא ראי זה כראי זה שהנכלל מהם בתפלת המלאך לבד יבריא גופו לבד ויטיב לטוב שבעניניו כי לא היתה שם שום הערה לנפש, ואולם הנכלל בהעתרה אל אלוה אחר שהתעורר אל השבה הראשונה למכאוביו ולכל ענייני העולם השפל חשב לו הערתו לצדקה ותעלה לו לרצון לפני השם וזה אומרו „וירצהו וישב לו כצדקתו" אך הנכלל אחר הודאתו בחטאיו והכרתו בחסרונותיו ועוונו היא התעורר ליותר מאשר התעורר אליו אשר לפניו כי התעורר גם לסבות האמצעות והאחרונות כלומר לכל הגבוהים שעליו והתעורר לחסרון המקבל ולעוונו וע"כ אמר בו פדה נפשו מעבור בשחת כי יצא מן השפלות והבערות בדרכי השם הישרים אשר אין מעוות בהם וידע טבע המציאות ויהיה אומרו הן כל אלה יפעל אל שב אל ג' מינים האלה מן התפלות או גם אל הרביעית הקודמות מענין הנבואה. ואולם צריך להשתדל בשני המינים האחרונים ר"ל העותר והשר על אנשים אם האחרון והיא השר על אנשים צריך לכל אשר לפניו אם לא והנראה שצריך לעתרה כמו שאמרנו!

ואולם אם יצטרך לשניהם וגם לתפלת המלאך וכן העותר אם צריך על עתרתו לתפלת המלאך עד שנאמר שע"כ הקדימו לקדמתו בטבע או אין צריך לאחד מן השניים האחרונים תפלה אחרת רק העותר מספיק בעתרתו בפני עצמו והשר על אנשים יספיק לו בהכירו חסרונותיו עם עתרה והוא שיתפלל אל השם שיורהו וינחהו בדרך אמת עד שיכיר האמת ולא יצטרך לתפלת מלאך אחרת להצילו ממכאוביו וחוליו הוא מקום עיון: ואולם מביאורנו למזמור הקודם יתבאר שהדרך הראשון והוא היותם כולם עם תפלת המלאך והוא הכרחי כלומר השגחה הכרחיות, והשנית כלומר בלא תפלה מופתות וכבר אמרתי לך שהמופתי' מעטי וכן יש לך להבין אמתת הענין מגוף הענין כי לולא צורך השנים האחרונים אל הראשון והוא תפלת המלאך לא היה מזכירו כלל. כי אין בו דבור השם ולא מה שהוא בדיבור כלומר הערה מאתו שההערה מאתו באיזה שתהיה היא נחשבת כדיבור אחר שישיג האדם בעבורו מה שהיה משיגו ע"י דיבור זולתו אליו שיודיעוהו וילמדהו הדבר ההוא ואין בתפלת המלאך שום דבר שנראה ממנו שהיתה הערה לנוכח אחר שלא התעורר לדבר ולא זכרה רק לרמוז שא"א תפלת שמוכח מתוכחותיו

מתוכחותיו ומכאוביו מבלעדיה והיא עם השנים האחרים כדבר הקודם בטבע לדברים אחרים זולתו שאפשר המצאו מבלתי המצאים וא"א המצאים מבלת המצאו ;

ואולם הרב מורה צדק ז"ל כראה שהביא שהחנינה והפדיעה בהצלת המלאך עם עמדת המוכח ורצותו פני השם בתרועה ושירו על אנשים הבין הכל אחד כפירושינו הראשון כי לא זכר מכל ענין ההיא זולת ההצלה ושתק מן השאר כאלו הבין שאר הדברים הנזכרים עמה משכית לבד לא שהיה צריך אליהם בכוונה ואמת כי הוא עיקר להיותה רמז להשגחה הפרטית ההכרחיות הגמצאת לגוף בעלי חיים והוא הנרמז אליה בפרק ע"ו מן החלק השלישי כאמרו לא נעזבו אישי כל מין עזיבה גמורה אך אין ספק כי לא באו פסוקי יעתר אל אלוה ישור אל אנשים להצלה לבד להיותם עיקר הדרך השנית שהשם כמדבר בה עם בני אדם לא בהצלה כמו שאמרנו כי בהם יהיה מה שירצה ממנו הערה למוכח לחקור על סבות מכאוביו ומכרובותיו ושגאיו עד שימצאם כאלו השם דבר עמו והודיעוהו אותם :

ונראה שע"ז כיון זה החכם ר"ל להודיע לאיוב שפעמים תבא טובה למוכח במקרה בתוכחותיו כי יתעורר בשבילם למה שיהי' נסבל ממנו והם כדיבור אליו ובהשגחה עליו במקרה א"כ אין להתרעם בשבילם אחר שהם גורמים טובה והיתה כונתו בזה כאלו אמר לו אפשר שמכאוביך כן יעשו עמך יגרמו לך טובת ההערה ע"כ למה תמהר להתרעם על השם ורמז לו עם זה דברים אחרים כאומר אליו שאין ראוי לו להתרעם על השם בשביל המכאובים שחלו עליו והוא מה שרמז אליו באמרו לא ישורנה כלומר שהמכאובים שיבואו על האדם והוא המכוון באמרו ובשתים כלומר בדרך שנית שהשם הוא כמדבר בה עם בני אדם אינם מאצלו בעצם ולא מכוונים מאתו כוונה ראשונה וכן רמז אל זה באמרו והוכח במכאוב ולא אמר ויוכיחהו השם כמו שהיה ראוי לענין אם היה הכוונה להודיעו שהשם יוכיחהו בעצם. — וכבר העירנו על זה — וכן כשלא זכר בענין חטא ופשע עד שאמר והוכח במכאוב על משכבו על אשר חטא ופשע הוא קצת רמז וכן רמז אל זה באמרו כי ירצה אלוה כאשר פרשנו בו וכן אמרו פדעהו מרדת שחת נקב כוחב במשכית כי אלו היה השם הוא המכאוב בעצם מה ענין היה פדעהו מיד מי יפדעהו היה לו לומר יחננו ויאמר אפדעהו מרדת שחת או הנה ארפה ידי מעליו כי מצאתי כופרו וירטפש בשרו אך ענינו בלא ספק פדעהו מיד המכאיב כלומר השטן אשר נמסר בידו כל אדם אף התם והישר ירא אלקים וסר מרע כמו שפתח משלו הנו בידך עד שיהיה השלמת הענין ויאמר השם למלאך המליץ פדעהו מיד המלאך המשחית המכאיב אחר שמצאתי בו כופרו זה אם תהיה החנינה בשם

ותהיה

ותהיה האמירה והדבור ג"כ לשם עם המלאך המליץ כמו שכתוב אליו מתפרשים והוא הנגלה ועכ"ז צריך להאמין אמירת השם למלאך רצונו ממנו כלומר המציאו אותו בדרך שיוכל לפודעו פעמים שלש כמו שאמר וכדרך הכתוב ליחס פעולות כל הנמצאים אל השם ית' הממציאים מציאות שיעשו הפעולות השם כמו שזכר הרב המורה צדק ז"ל בפרק מ"ח מן החלק השני ורמזה במקומות רבים בספרו וגם אנחנו העירונו בזה הענין במאמר הזה במקומות רבים.— ואולם אם השכינה והאמירה הם למלאך המליץ יהיו דבריו עם המלאך המכאיב המשחית ויהי' אמרו פדעהו מרדת שחת כענין חשכהו ומנע אותו מרדת שחת כלומר מהשחתה ואבדון כי מצאתי כפרו כענין אל תשחיתהו כי ברכה בו או יהיה ענינו פדעהו מיד המכאובים שהבאת עליו ושהיית קבתם כדי שלא ירד שחת ואחר זה ירטב בשרו מנוער וישוב לימי עלומיו על ידו. סוף דבר אמרו פדעהו רמז גדול בכוונה!

ונשיב לפרש מה שנשאר עלינו לפרשו בענין הן כל אלה יפעל אל הרמז במלת כל אלה ישוב אל שלשה מיני הצלת המוכח במכאובים לפי הפירוש המשולש, אומר שענין התוכחה הזאת וההכאבה שאחריה הצלת המלאך והשכינה והפדיעה יעשהו השם עם האדם פעמים ושלש כלומר יש מי שיספיק לו פעם אחת ובה יכיר שקלוכותיו ועוותותיו ויש מי שלא יכיר באחת ויצטרך אל ב' או ג' ואפשר שכנגד מקרין של איוב אמרה שהוכח פעם ושתים ושלש וארבע ואע"פי שלא הזכיר מתוכחות גופו רק פעם אחת בשחין כלם תוכחות הן במכאוב כי יש מי שממונו חביב עליו מגופו ויש מי שמיתת בנו תכאיבהו ותצערהו יותר מחליו ויסורי גופו והוא כאלו אמר אם חלו עליך צרות פעמים ושלש אין להתרעם מהם על זה כי כן יעשה השם עם האדם ויהיה סבה להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים ואין ספק שענין הצלת המלאך והשכינה והפדיעה לא תהיה אך פעמים מתי מספר לא הוצרך זה להודיעו.— והרב מורה צדק הבין כוונת פסוק הן כל אלה יפעל אל פעמים זה ענין לבדו ר"ל ענין מיעוט תמידת מציאות המלאך עד שהשלמת הפסוק אצלו הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש לבד לא תמיד עם גבר.— ומן התימה אם צריך זה להערה וכי נעלמה המיתה מאיוב או עלה בלבו שהצדיק לא ימות ואולם אשר נעלם ממנו הוא סוד הייסורין על מי שאין לו חטא שיתחייב בעבורו הייסורין ההם אך היה חושב שהצדיק הנקי מן החטאים במפעל ובאמונות הטעות לא יחולו עליו היסורין עד אשר ימות בעטיו של נחש וע"ז הענין שגלה איוב מדעתו והיה בשבילו כמתאוה לדבר עם השם עד שיודיעהו על מה יתחייב צדיק כמותו להכאיבו ולנגעו רמז לו שפעמים יוכח מי שאין

בו עוות לפי הכרתו ואין חסרון אלא לפי ידיעתו יכאיבהו וינגעהו מי שנמסר בידו. — ואולם אם יהיה עליו מלאך מליץ יפדעהו מן המכאובים ההם וידע אם אחד הנזכר מהם או קודם הנזכר למה שהי' נעלם ממנו ויכיר בעצמו חסרון שלא היה יודעו לפנים עד שידע מה היה סבת מה שחל עליו ויהיה הענין אצלו כאלו השם דבר אליו והודיעהו מה שלא היה יודעו לפנים ויגלל משמחת בעבור הידיעה ההוא כי ידע מה הוא אמתת ההשגחה אשר לא יחסרהו הראוי לה ע"כ קרא אותה דרך שנית מדיבור השם עם בני אדם להודיעו דרכיו ואולם לא ישור השם ולא יביט הדרך ההוא. הענין שאין הכוונה הראשונה מן השם אל בני אדם שידעו דרכיו מצד הדרך ההוא אך מצד הדרך הראשונה כלומר הדיבור בדרך מדרכי הנבואה באמצעות המלאכים הידועים ואולם להיות הדיבור מצד הדרך ההוא ר"ל מדרך תוכחות מכאובים מאתו מפני שהוא הכוונה הראשונה לבד נתיחס אליו אל דרך כוונת שנית כאשר רמז אליו הרב מורה צדק בפרק כ"ב מן החלק השלישי על אומרו ויבא גם השטן בתוכם כי הבין מן הלשון ההוא שהשטן לא כיון בואו לעצמו כלומר לעצם היותו שטן. — וחזק זה הענין מאמרו להתיצב על ה' בפעם שנית לא בראשונה: גם נראה שלא הבין חלוקת מסירת השם את איוב ביד השטן לשנים עד שחלקת לשני דבורים לשני זמנים חלוקים רק להורות ע"ז הענין ר"ל שלא היה שם בפעם ראשונה להתיצב על ה' רק בשני' לומר שאין השטן מכוון כוונה ראשונית רק כוונה שנית ואל זה הענין לבד לפי הנראה מדעת הרב ז"ל חלק מקרה איוב לשנים ולא רמז הרב דבר למה אמר בפעם ראשונה רק אליו אל תשלח ידך ובשנית אמר לו הנו בידך רק את נפשו שמור ולא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם וחלילה שיפותה או יופת? ואם תאמר שהשטן לא בקש ממנו אלא לגעת בכל אשר לו לא לגעת בגופו והשם לא הרשהו אלא במה שבקש ממנו נאמר לך אמת כי כן ואמנם היה ראוי לומר לו הנה כל אשר לו בידיך או עשה כדבריך ולשתוק ולא ימנע ממנו מה שהוא עתיד לתת לו רשות עליו: וצריך להסתכל בדבר זה מאוד ואשר עלה בלבי בזה הוא שנאמר שיש הפרש בין יכולת השטן לגעת במקנה הצדיק ובבניו ובין יכלתו לגעת בגופו והיות הרשות בידו לגעת במקנה ובבנים קודמות על היות רשות בידו לגעת בגופו הקדים השטן לבקש מהשם לגעת בכל אשר לו לאיוב וכן הקדים השם לתת רשות לשטן ע"ד משל לנגעתו במקנה ובבניו כלומר בכל אשר לו להשחיתם קלתם ולהפקידם ההפסד המחויב לחומר השפל לקבלו ולקחת קלתם מידו ולהסיר תועלתם ממנו ע"י בני האדם רעים המזיקים קלתם את קלתם כרצונם וברשות הניתן בידם לעשות מה שיבחרו טוב או רע ובחירתם ברע גם הוא מפעולות השטן:

זה שרצה במלת כל אשר לו באמרו הנה כל אשר לו ולא הרשהו על גופו רק באחרונה וכאילו הוא נמנע ממנו קצת מניעה בראשונה וזה שרצה באמרו בתחלה רק אליו אל תשלח ידך להורות על קצת מניעה לא שהוא נמנע ממנו לגמרי שעל המניעה נאמר לשון שמירה אמר על דרך משל רק את נפשו שמור כלומר שמור את עצמך מלהפסידה או אפשר לומר בו שאחר שהיא מפסיד את הגוף ואינו מפסיד הנפש דמהו לשומר ואע"פ שאין שמירת הנפש ביד השטן כלל אמנם רוצה בו לומר שאין לו בה רשות ושהיא נשמרת ממנו לגמרי וכל שמירתה על בעלי' מה שאינו כן בגוף ואף כי בבנים ובמקנה ולא רצה באמרו בענין הגוף המניעה לגמרי והוא מה שאי אפשר היה אומר רק את גופו שמור לא אמר רק אליו אל תשלח ידך כלומר אל תמהר לשולחה אליו או אל תשלח בפעם הזאת הרמוז אליה החילוק אשר בין שני מיני היכולת לשטן בין יכולתו לגעת במקנה הצדיק ובבניו ובין כל יכלתו לגעת בגופו כי הצדיק עצמו מלאכי אלהים מליצים לשמרו ישמרוהו מיד השטן על הרוב כאמרו כי מלאכיו. יצוה לך לשמרך, וכאמרו צנים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם, וכאמרו חכם ירא וסר מרע, וכאמרו שומר כל עצמותיו. וכן ידוע שמקרי איוב לא נזכרו רק להודיע מעשה השטן ופעולותיו באיוב כלומר להודיע היכולת אשר לשטן והרשות אשר בידו להכאיב התם והישר ירא וסר מרע ולא זכר מקרה המקנה והבנים לעצמם רק למה שהגיע לאיוב מהם מצער וכאב לב כנגלה מאמרו השמת לבך על עבדי איוב לא אמר השמת לבך על בני איוב ועל מקנה איוב שאם היו הבנים במדרגת איוב בתמימות וביושר היה הספור עליהם ככל הכתוב באיוב והיה מזהיר על שמירת נפשם כהזהירו על שמירת נפש איוב אך האמת מה שאמר בלדד אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם ולא סיפר הכתוב מותם רק למה שהגיע לאיוב עליו מצער וכל שכן אבדת המקנה לא זכרם שניהם אך להודיע שנקל הוא לשטן לגעת במקנה הצדיק ובבניו כשלא יהיו צדיקים ולהשחיתם ואין שם אלא מניעה מועטת בערך אל המניעה שהיא נמנע מגוף הצדיק עצמו ואע"פ שהשם שך בעדם על הרוב יקצת. שיכה בגלל הצדיק באמצעות השגחת הצדיק בהם ואחר שהדבר כן והיא ידוע גם כן בעצמו שלא ניתן רשות לשטן להמית מקנה כדי להכאיב לב בעליו ולא להמית הבנים כדי להכאיב לב אבותם אך המקנה ימות לפי טבע החמר שלו והבנים ימותו ג"כ בחטאים אם כפי הדין עליהם בכל מיתה ראויה בהם איש בחטאו ימות ע"כ בתחלה כשביקש השטן לגעת בכל אשר לאיוב הכולל מקנהו ובניו לא זכר להתיצב על ה' כי לא נטל רשות רק להפסיד המקנה והבנים לא להכאיב לב איוב בהם ואם כאב לבו

עליהם

עליהם מרצונו שיש לא שהיתה הכאבת בנו מכוונות ואחר שלא נזכר המאורע ההוא רק למה שהגיע לאיוב ממנו ובמה שהגיע לאיוב מהפסד המקנה והבנים לא היה בו נטילת רשות מהשם כלל לא היה צודק בו להתיצב על ה' שענינו במקום הזה ליטול רשות מה' לעשות כל מה שיעשה כי לא יוטל בזה רשות ואולם כשנזכר בקשת השטן לגעת בעצמו ובבשרו ולהכאיב גופו והשיבו הנו בידך אמר בו להתיצב על ה' שכבר בקש ממנו להכאיב הצדיק עצמו בגופו כמו שאמר וגע אל עצמו ואל בשרו ונתן לו רשות בזה באמרו הנו בידיך הראה בזה שיש לשטן רשות להכאיב גם גוף הצדיק ולהביא עליו נגעים ומכאובים ואין יכולת ביד הצדיק להשמר מהשטנתו ומהכאבתו לגמרי אך אם הוא מאושרת לרשות הנתונה בידו להכאיב או להפסיד נפשות אחרות ואע"פ שיכאיב לב התמים הישר בשביל הפסדם

הארכתי בענין זה בעבור שיש בהבנתי מעט עומק ר"ל להבין ההפרש שיש בין שני מיני יכולת השטן רצה לומר לגעת במקנה הצדיק ובבניו ובין יכולתו לגעת בגופו או להזיק לגופו. היוצא ממאמרו בתחילה רק אליו אל תשלח ידך המורה שהוא נמנע תחלה ואע"פ שהורשה עליו בסוף ולהבין ג"כ שאע"פ שמעשה השטן בתחילה בבנים ובמקנה היה מאת השם כמורה עליו אומרו אליו הנה כל אשר לו בידיך לא כיון בענין להכאיב בהם לב התמים בעל המקנה ואבי הבנים והכוונה כולה מן הסיפור ההוא היתה במה שיעשה השטן באיוב עצמו כאמרו השמת לבך על עבדי איוב? כמו שאמרנו זהו שנראה לי עיקר הטעם בחלוק מקרה איוב בשנים בדבור להודות על ההפרשים הנזכרים ביכולת ובנטילת הרשות.

ואשר לא ייטב בעיניו זה כלומר שיהיה ענין אל תשלח ידך אל תמהר לשום עליו מכתך אך שתבינה מניעה גמורה כנראה הפשוטה יצטרך לומר שיהיה ענין רק אליו אל תשלך ידך כמו אמר רק אל נפשו אל תשלך ידך כלומר נפשו המשכלת או אמר הכח השכלי מכחותיה שהיא הוא עצם האדם וע"כ אמר אליו מקום נפשו לא נמנע ממני רק הנפש לבדו לא בתחילה ולא בסוף כדי שלא יהיה כענין כעין התנחמות וכעין פתוי והסתה וזה מה שלא יפסיד עלינו מה שאמרנו מן ההפרש אשר יש בין יכולת השטן להזיק מקנה הצדיק ולבניו ובין היכולת שיש לו להזיק לגופו.

אך זה הענין יותר מבואר משנים פנים. האחד, שלא בקש השטן בדבור הראשון ובזמן הראשון מהשם רק לגעת בכל אשר לו לאיוב לא בגופו ובדבור השני בזמן השני בקש ממנו לגעת בגופו מה שמורה על זה ביאור טוב והשני שבדבור הראשון נתן השם רשות לשטן בכל אשר לאיוב באמרו הנה כל אשר לו

בידך

בידך ומנעו מן הנפש לבד באמרו רק אליו אל תשלח ידך לפי זה הפירוש וגוף הצדיק לא היה לו בכלל מה שנתן לו רשות עליו ולא בכלל מה שנמנע ממנו על הדיבור השני שנאמר בו הנו בידך וגם זה מורה על ההפרש שנזכר ביאור רחב: וע"כ אפשר לומר שלזה הענין לא כתב בדבור הראשון להתיצב על ד׳ בעבור שלא נתן לו בו רשות להשטין הצדיק והכוונה כולה היתה בספור ההוא להראות בו הרשות אשר ביד השטן להשטין הצדיק מה הוא ואיך הוא, ולפי דעת הרב ז"ל יהיה השטנת השטן המקנא ובני אדם צדיקים בלתי מכוונים כוונה הראשונה והשטנותו הצדיק יהיה בכוונה ראשונה מן השם שאחרי שנבקש ממנו תחלה לנגעת בצדיק והרשהו לנגעת בו וזה היה בדבור השני נאמר בו להתיצב על ד׳ ואולם הטוב הוא שיובן ענין השניות הכוונה ממלת בתוכם ויבקש באמרו להתיצב על ד׳ על בני אלהים לבד בפעם ראשונה עליהם ועל השטן בפעם שני׳ ענין אחר או יאמר בו שלא כיון עליהם לענין ובא השני ולמד על הראשון אך הטוב הוא שבא לענין ושיהיה ענין להתיצב על ד׳ ליטול רשות ממנו במה שיעשו ויהיה הטעם שלא נזכר על השטן להתיצב על ד׳ כי אז לא בקש רשות ולא נתן לו רשות להשטין גופו של איוב שהשטנת גופו היתה המכוונת בספור ההוא אך בדבור השני שנטל ממנו השטן רשות להשטין גוף הצדיק שהיה עיקר המכוונה זכר בו להתיצב על ד׳. וענין שניות הכוונה לפירושינו יובן מאמרו ויבוא גם השטן בתוכם כאשר אמר הרב ז"ל בו. או מאמרו השמת לבך אל עבדי איוב המורה שלא היה מאת השם רק מאת השטן או מאמרו החנם ירא איוב אלהים הלא אתה שכת בעדו המורה שמצד דברי השטן בא לאיוב מה שבא, ובידוע שאין שם דברים או מאמרו ותסיתני בו לבלעו חנם וחלילה להיות לשם הסתה לא בא אך להורות שאינו מכוון מאתו אע"פ שהכל בא מאתו ולא נאמר רק להודיע שמצד השטן יבואו הרעות ההם לא שכיוונו כוונה ראשונה מאת השם כאמרם ז"ל אין דבר רע יורד מלמעלה ואף קצת הטובות אינם מלמעלה ר"ל הטובות שהוות הנפקדות אשר הם טובות בערך אל קצת הנמצאות וכמאמר הנביא באמרו מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. אחר שאמר שלא יענה השם מלבו ולא יגה בני איש ולא יראה בדיכוי אסירי הארץ תחת רגליו כלומר תחת השמים השפלים היא גלגל הירח שעד המקום ההוא מגיעים שולי כסאו ואשר למטה ממנו הוא הנקרא ארץ והם אסורים תחת המקיפים בהם המושלים בהם וכן אמר שלא יראה השם ולא ירצה להטות משפטים ר"ל משפטי בני אדם נגד העליונים המושלים בהם או כלומר להטות הגבוהים שעליהם משפטם לנגד פני עליון הגבוה מעל גבוה ולא בעוותם בריבם דבר

מכ"ו לא יראה השם כאמרם והבט אל עמל לא תוכל ואמרו אך שוא לא ישמע אל ושדי לא ישורנה כלומר אינו מכוון מאתו כוונה ראשוניות. ואחר שאמר כל זה אמר מי זה אמר ותהי ד' לא ציוה מילת מי במקום הזה אינה לשאלה אך להודיע שהוא דבר נעלם נסתר בעצמו וראוי לנו ג"כ להסתיר אותן מי שידעהו. ואולם מה שלא נעלם מן החכמים ושאינו ראוי להסתירן הוא שהשם לא צוה בהם וזה אומרו וד' לא ציוה כלו' לא כוונו מאתו כוונה ראשונה: ואחר שאמר זה ר"ל שהשם לא יצוה באלו הצערים הבאים על בני אדם מענוים ונגעת לבם והטות משפטים ועיוות דינם הוסיף להודיע שגם הטובת ההוות הנפסדים אינם מכוונות מאת השם והוא אמרו מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ואפשר שעשה הנביא כן בעבור שהיה אשר השינה לישראל במשול האויב עליהם טובה והצלחה לאויב בא להודיע שאין הטובה וההצלחה ההם מכוונות ג"כ לאויב מאת השם כי אם מיד האומדים ותהי הם היו סבתם ואין לאדם להתלונן אך על עצמו מן הרעות שבאות לו בשביל חטאיו וכל זה כמשך אחר דבר השם הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים ויבחר הבוחר אחד משני הפירושי' שירצה משני הפירושים שפרשתי בחלוקת ספור מקרי איוב ופגעיו לשנים חלוקה בדבור ובזמן ובזכור בשני להתיצב על ה' לא בראשון חלוקה בענין וכו'. פי' הראשון לכולם הוא בעיני הטוב מכולם וחלילה לי שבאתי לחלוק בו ובזולתו על הרב ז"ל כי ידע אני שמימיו אנו שותין אבל כוונת כל חכם לב במה שיורה ויגלה לבני אדם שיוסיפו עליו הלוקחים מפיו על ידי מה שיגלה להם כאמרו ישמע חכם ויוסף לקח שפירשנו בו בפתיחת פי' קהלת:

---

## פרק שבעה עשר.

ואחר שבארנו מה שנראה לנו מרמזי אליהוא בהשגחה נשוב ונאמר כי כונתו במאמר אשר קדם פירושינו בו לפי הנראה לי היה להודיע איוב שהתם והישר אשר לא חטא פעמים יגע אף בגופו כ"ש במקנהו ובבניו וכאילו רמז אליו שלא יבקש השגחה בראשית כלומר בענייני הגוף רק באחרית כלומר בענייני הנפש והוא שרמז אליו בפדיות נפשו משחת לאור באור החיים והתכלל עם כל זה מייסורי קצת לצדיקים שלא השלמו השלמת האנושי ואמר שקצת טובה יש להם בייסורים ההם כי יעירו אותם לחקור על קצת מציאות יקורים לפי שלא

שלא חטא וייגעו לבקש ולחקור ויתלאו האמת בדרכי השם הישרים ואם יתרעמו בתחלת חול יסורים עליהם ויחשבו העול והעיוות במשפטי השם בהתמדת ייסוריהם יכירו בסוף שישר העוו כי כמו שהתפלל המשורר על הצלחת הרשעים ואמר שחלקות הם להפילם למשואות כן התפלל אליהוא ואמר שתוכחות התמימים והישרים ומכאוביהם הם הערה להם להסיר מהם חסרונותיהם כי אולי אילו היה בשלוה תדירה כל ימיהם היה אצל עצמם שלמים אחר שלא חטאו במפעל ועשו טובות וידעו השם ודרכיו לשמע אזן ולא היו מתעוררים ליותר מזה ולא היו מגיעים אל שלמותם המכוון בהם מידיעת השם ודרכיו ידיעה אמיתית מה שאפשר לאדם לדעתו מהם והיו עומדים בחסרונותיהם וכשיבואו עליהם יסורים יעוררו הערה נמשכת אחר טוב בחירת הצדיקים שלא יקוצו ביסוריהם עד שתסיר אשורם לגמרי מן האמונות הטובות ויואשו מיד כעצת אשת איוב הנבלה אלא ירצו לחקור וייגעו עד אשר יתלאו כאשר קרה לאיוב שאע"פ שהטיח דברים בתחלה בגבור עליו יד הטענות החזקות והספקות הגדולות לא קץ מחקור ומהשתדל עד אשר מצא וראה השם מתוך התמדת יסורין ואז נגלה לו מה שהיה נעלם ממנו קודם הבחינה ומאס בטובות שהיה בוחר בהם בתחלה ונחם על בחירתו הקודמות ועל תלונתו על אשר נעדרו ממנו הטובות ההם ובחר בטובה שהוא טובה באמת והוא עיקר ההשגחה וההטבה לברי לבב כדבר המשורר גם הוא מואס בטובת ההמה המצויות בראשית כאמרו ועמך לא חפצתי בארץ ומבחר בטובה האמתית כאמרו ואני קרבת אלהים לי טוב כי בזה התבאר לו אמתת קבלתו שהשם טוב לברי לבב והראיה החזקה הברורה שהערת היסורים שחלו באיוב הם היו בדבור השם לו להודיע מה שהיה מבקש מסבת בוא היסורים על מי שלא חטא אך הטיב דרכיו הוא זכרו בפתיחת שני מענה השם ודבריו לאיוב מלת מן הסערה מה שלא נמצאה על הדרך הזאת בשום מקום כלומר מתוך סערת המון יסוריו וצער נגעיו. דבר השם עמו לא בחלום נבואה ולא במראה נבואה ומה אצטרך לראיה והנה אליהוא פירש זאת הכוונה במענה שהזכרנו באמרו בו ויגד להם פעלם ויגל אזנם למוסר שענין ויגל אזנם במוסר שהוא מייסר אותם כי יעירם המוסר ההוא כאמרו אחר כן ויגל בלחץ אזנם וכן ראש הפסוק יחלץ עני בעניו אפשר שב"ית בעניו הוא ב"ית עזר לא כלי זמן כלומר שעניו יהיה סבת חלוצו כי יעירהו ויהיה אומרו ויגל אזנם למוסר. פי' ויגד להם פעלם הקודם זכרו כי אין הגדה אחרת כל זה מה שאין בו ספק:

---

# פרק שמונה עשר.

**נראה** לי כי מה שרמז אליו אליהוא משתי דרכי דבור השם עם בני אדם הוא המגלה בתורה הדיבור בחלום להסיר מעשה ולכסות גוה מצאנוהו בלבן ואבימלך, בלבן מצאנו שאמר לו השם השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע נראה שראוי היה לבן לדבר השם עמו בדרך מדרכי הנבואה כאבימלך וזולתו מאנשי האומות שדבר השם עמהם על דרך מדרכי הנבואה. ואל יקשה לך מה שכתבו החכמים ז"ל עליו וסמכוהו לאומרו ארמי אובד אבי כי לא יתברר לו רשע ונודעו תועבות שבאו מאתו לבחיר השם, ודע כי מזרעו ומשפחותיו יצאו השבטים ומשפחו. וייכו גדלו ואולי להצדיק יעקב בענינו עם לבן הפליגו בספור רשע מחשבתו מה שהפליגו והשם הסיר ממנו המעשה ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפ' למעשה, סוף דבר הלא מצאנו שדבר עמו בחלום של נבואה ולא נגעהו ולא הכאיבהו גם לא חטא במוסרו בבאור מה שעשה כן באבימלך ואע"פ שאפשר לומר שענין השמר מורה שאם לא ישמר יענש ויוסר ובאבימלך מצאנו שאמר לו השם הנך מת עד סוף הענין הוא אמרו ואם אינך משיב הנה חתימה מבוארת במוסרו ואע"פ שמצאנו בו וירפא אלהים את אבימלך ואת ביתו כי עצר עצר אין זה תוכחת מכאובים שרמז אליהם אליהוא ואין ספק שיש לו ענין נסתר ר"ל לעצרת הרחם הנזכרת בענינו אע"פ שהעיד לו השם גם. אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת אולי נרמז אליו במקומו שאין ספק שהספור ההוא חסר ובו סתר כשאר הסיפורים והדבור ע"י תוכחת מכאובים מצאנוהו בפרעה, אמר וינגע ד' את פרעה נראה שפרעה לא היה ראוי לדבר השם עמו באחת מדרכי הנבואה הפחותה שבהם כמו שיראה מענינו בתחילה ובסוף ובתחלה מצאנו שלא לקח שרה רק בסבת יפיה ושלא היטיב לאברהם רק בעבורה ולבסוף מצאנו שאמר לאברהם קח ולך ושלחו מארצו, ואפשר שלא עשה כן אלא מפני שידע בעצמו שלא היה יכול לסבול שתעמיד שרה בארצו והוא יזהר ממנה לרוב יפיה אחר שראה אותה הלא לפני ראותו אותה לשמע יפיה לבד לקחה מיד וזו מדה מגונה מאוד גם לא מצאנו בו שהתפלל לשם וגם לא בקש מאברהם שיתפלל בעדו ולא מצאנו שרפאהו השם ולא כן עשה אבימלך בעת שהשיב לו אשתו אך היטיב לו כדי לרצותו ושלא יהיה בלבו דבר עליו ושיתפלל בעדו בלב שלם ופייסהו לשבת בארצו בטוב בעיניו ונתן לשרה כסות עינים שלא ישלוט בה עין זר לא עינו ולא עין זולתו רק עיני בעלה והעיד הכתוב עליו שבתם לבבו עשה מה שעשה. גם לא ספר הכתוב בתחלה שבשביל יפיה לקחה אבימלך ואולי לטוב

שכלה

שכלה ונועם מדותיה לקחה ודי במה שהארכנו אלו הספורים במקום הזה לפי הענין שאנחנו בו כי נגלה ממה שהזכרנו שהשם דבר עם לבן ואבימלך והסיר מכל אחד מהם מעשה וגוה אם שניהם או אחד מהם ודבר עם פרעה בתוכחות נגעים ומתוך הנגעים השם התעורר להכיר חטאו ועזבהו. הנה התבאר מדברינו כי דברי ספר איוב בענין ההשגחה ודברי המשורר ודברי מלאכי הגיעו לתכלית אחת ור"ל בדבר איוב הן מדברי אליהוא הן מדברי הנבואה הנראית לאיוב מן הסערה הן מדברי מענה איוב אשר שהגיעו אליו הנבואות ההם ואע"פ שנמצא בדברי קצת אלו השלשה ענינים לא נמצא לאמר כמו שבארנו אולם התכלית המכוונת מהם כבחינתם וחקירתם אחת היתה כי כולם נעתקו מן ההשגחה בראשית אל ההשגחה באחרית ובארו שהוא עיקר ההשגחה עם היות שם השגחות אחרית קצתם טבעיות נמשכות אחר מין מן מיני המלאכים שילוה השם על האדם לשמרו וקצתם בחירות רצוניות נמשכות אחר שמירת מלאך אחר ממין אחר מן המלאכים אשר צוו לשמרו גם כן וזה המין היא הראוי לייחדו בהשם שגחה ר"ל הבחירית, ויש השגחה שלישית מופתיות כנראה מפשוטי שיר של פגעים ושביריו וראוי להאמין בזה המין מן ההשגחה שאינה רק לאחדים כיוצא במי שתארו הרב ז"ל בפרק כ"א מחלק השלישי ואם יגזור השם עלינו בטוב להשלים הספר אשר החלנו בו ברמז בסתרי תורה נרמז בזה המין מן ההשגחה בדברינו כי הם אשר ראוי לכל משכיל להשתדל להשיג אמיתת המכוון בהם השתדלות יתירה.

---

## פרק תשעה עשר.

ואחר אשר פירשתי המזמור הנכבד ליקרת כוונתו ולעצם תועלתו נמשך בפרושי אחרי כוונת מחברו והוא להועיל בו-הראוים לקבל תועלתו וחברו אל פירושו מה שראינו ראוי לחבר אליו בשני פרקים הקודמים: נשוב אל מה שהיינו בו מזכרון יתר המזמורים אשר נמצא בהם החידוש הנזכר בקיום ההשגחה והוא להודיע שעליונות השם לא ימנע השגחתו בשפלים. ונאמר כי מזמור ע"ד נמצא בו ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ, וע"ו, משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, וע"ז אלהים בקודש דרכך מי אל גדול כאלהים, כלו׳ מעון קדשך שהוא השמים דרכך ואמר אחריו אתה האל עושה פלא עד סוף המזמור. הבט משמים וראה ופקוד, פ"ב, אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם

כולכם, קומה אלהים שפטה הארץ וידעו כי אתה שמך ד' לבדך עליון על כל הארץ, כלו' עליון ועל כל הארץ שאע"פ שיש גבוהים רבים על הארץ ואשר בהם בינם ובינך לך לבדך ראוי ליחס העליונות על הארץ מפני שפעולות האמצעים מאתך שפעה עליהם ומשלך יתנו מה שיתנו לארץ ושוכניה, פ"ה, אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, כלו' מן הארץ יודע באמת כי צדק נשקף עליה מן השמים ואפשר שזה הפסוק הוא בענין אחר והוא שיהיה ענינו אמתת דבר השם שהוא העושה הארץ ואשר בה תצמח ממנה תמיד כי תמיד הוא ניכר ממנה על מה שאמר בענינה נביא השם מפי השם בענין מה שפירשנו „באמונתך עד שחקים" וחבריו, ויהיה ענין וצדק משמים נשקף לפי' הזה כי הצדק של האמת נשקף מן השמים שנבראו ביום שני מן המטר היורד מן המים שעליהם תמיד, פ"ט, לך שמים אף לך ארץ, צ"ב, ואתה מרום לעולם ד' כי הנה וגו', צ"ג, נכון כסאך מאז וכמוך במזמור צ"ד הנשא שופט הארץ, צ"ה, כי אל גדול ד' ומלך גדול על כל אלהים אשר בידו מחקרי ארץ, צ"ו, כי כל אלהי העמים אלילים וד' שמים עשה הוד והדר לפניו וכל המזמור עד ידין עמים במשרים עד כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים, צ"ז, בזה הענין, ק"ב, תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה כי השקיף ממרום קדשו ד' משמים אל ארץ הביט לשמוע אנקת אסיר, ק"ג, וחסד ד' מעולם ועד עולם ד' בשמים הכין כסאו כמו שפירשנו למעלה ובמקום הזה יפרש שלשת הפסוקים הנשארים מן המזמור הזה, אמר, ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושה דברו לשמוע בקול דברו מלת ברכה משותפת כמו שידעת, תאמר בענין התוספות וברך את לחמך יצו ה' אתך את הברכה ותאמר במקום נתינות שלום כי תמצא איש לא תברכנו ואמר בענין התהילה, וכל מה שאמרנו בשם ית' הוא בענין התהילה בכל יום אברכך וכן אמרו הנה ברכו בענין הללו ומלאכיו הנה רוצה בהם הדיעות והנבדלות הקדומם על צבאות השמים לקדמות מציאותם קדימת מעלה וחשיבות ולא שם עמהם מלת כל עד שיאמר כל מלאכיו כדי שלא יכלו כל המינים המשותפים במלת מלאך ויחסו אותם בגבורי כח להיות פעולות הנפרד בלא זמן ובלא תכלית וזה התכלית הכח והגבורה ואמר עושי דברו כלו' דבר השם מפני שהשם היה סבת מציאותם לפי מה שיש להם מן הפועל התמידי מזיוו ושפע הודו נמצאו בפועל תמיד והוא מעמיד אותם על כן ראוי ליחס כל פעולתם אליו ואל דברו ידמה אותם לשלוחם בקראו אותם מלאכים לומר שעושים כל מה

שעושים

שעושים בדבר שולחם כענין מלאכי בני אדם כלו' שלוחיהם ואמר ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו חבר מלת כל אל צבאות לריבוי צבאות השמים כאומרו היש מספר לגדודיו ואמרו משרתיו אשר צבאיו אפשר שיחסר ממנו וא"ו העטוף כלומר ומשרתיו ויהיה צבאיו רמז לכוכבים אשר בגלגל השמיני כי הם צבא רב (ולצבאות) ומשרתיו שם לשבעה כוכבי לכת וכן נקראים משרתים יחס אליהם השירות מבין שאר הכוכבים למה שנראה בתנועתם מחלוף מקומות לצפון ולדרום וזולת זה לפי ראות העין ועלייתם וירדתם וקרבתם לארץ ורחקם ממנו עניני עבדים משרתים עושים עבודות חלוקות שונות ואפשר שהכוכבים כולם קיימים נכללים במלת צבאיו וכנה אותם בזה השם לרבוים ולהיות לשם כצבא למלך שבו מושל במה שהוא מושל ואחר שכנה אותם בשם הזה כנה אותם כולם גם כן בשם משרתים להורות על פעולתם בזולתם שהוא כפעולת עבדים משרתים שעושים מה שעושים בדבר אדוניהם וברצונו ובמלותו אין עושים דבר לעצמם ולעולם רצונו לבד ונראה בהם כלם העניינים הנזכרים אם מעט ואם רב אע"פ שאינו ניכר בקיימים כהגלותו בכוכבי לכת וכ"ז ידוע לחכמי התכונה ולא כנה המלאכים באחד מאילו הכינויים כי הספיק בהם כינוי המלאכות שהוא שם לשליחות שאין ענין מלאך' אלא ענין שליח (או שליח) שחזקתו לעשות שליחות שולחו כפי שנאמר לו בזה המשל למליאותם ומליאות פעולתם כי אין להם תנועה באמת אף כי תנועות שונות לפי שאינם גופות ואע"פ שיוחס להם כנפים באמרו שש כנפיים שש כנפים לאחד ועופפות באמרו ובשתים יעופף הכל משל כמו שפירשנו ודברים שלי נראה מה שנראה מהם רק בדרך נבואה שידוע הנראה בה על איזה צד הוא נראה ובאיזה כח מכוחות הנפש כמו שתראה בחלק השני ממאמר מורה הנבוכים בפרקי הנבואה ואמרו מלת דברו במלאכים ומלת רצונו בצבאות אפשר לומר בו שני טעמים כל אחד מהם מספיק ואף אם יתקבלו שניהם האחד שפעולת הנפרד פשוטה כפשוטתו וכאחדית כעין אחדותו בערך אל הרבוים הנמצאות בצבאות ואם אינו אחדית באמת בערך אל אחדות השם ית' ועל כן יחס אליו מלת דברו שמורה על עשיות דבר אחד וכמאמר החכמים ז"ל אין מלאך אחד עושה שתי שליחות כי הוא בפועל תדיר אין בו שינוי לפי שאין בו תנועה ואולם הצבאות עושים פעולות שונות להשתנותם באיכה ר"ל השתנות מקומם ובכלם פעם יקרבו למקום ופעם ירחקו ממנו ועל כן פעם יחממו ופעם לא ויהיה קר במקום ההוא בעת ההיא ופעם יהוו ופעם יפסידו ודברים רבים שונים או הופכים והכל עושים ברצון השם לפי הטבע שהשפיע עליהם כי מלת רצון כולל דברים רבים ונופל על דברים רבים כנפלו

על

על דבר אחד תאמר פלוני עשה רצוני בכל אשר רציתי ממנו ועל כן לא יתרבה בהתרבות הענינים הרצויים עד שצריך לומר רצוני בפת"ח תחת הנו"ן בענין הרצוניים שלי כמו שתאמר אמרי האזינה ד', בינה הגיגי, בני לדברי הקשיבה, לאמרי הט אזנך, והאחר הוא שאפשר לומר כי לקרבת המלאכים לשם קרבת מציאות להיותם שכל נפרד וכמו שאמרנו באדם הנראה על הכסא לפירושינו שאמרנו שנכלל בו זכרון מציאות ערך השם אל הכסא עם זכרון ערך השרפים אליו להשתוותם בהפרדת והושם ההפרש ביניהם בענינים אחרים כמו שביארנו, ככה עשייתם למה שעושים במה שמשפיע עליהם השם בלשון עשית דבר השם כביכול שהשם מדבר עליהם ואומר להם מה יעשו והם שומעים דברו ועושים מה שציוה אותם והצבאות לרחקם מהשם באמתת מציאותם להיותם בעלי חומר הוציא פעולותם בלשון עשיית רצון השם עד שאפשר שיובן ממנו שידעו רצון השם כלומר מה שרוצה מהם שיעשו על פי שומעי דברו הקודם זכרם לא שדבר השם עמהם ר"ל עם הצבאות ואמר להם עשו כך, ועשה כן לרמוז אל היות המלאכים אמצעיים בין השם ית' ובין הצבאות כידוע לחכמים: וכבר הקדמנו להעיר על קרוא שני המינים הנזכרים עושים: ואחר שהשלים דברי בקשתו משני מינים העושים שב לבקש כן ממין המעשים והוא מן הנמצאות השפלות ההוות הנפסדות אשר תחת גלגל הירח כלו' תחת הצבאות במקום ובמעלות המציאות או שב להראות עצמו כמבקש מהם ואמר ברכו ד' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ד' שם הנה מלת כל ג"כ באמרו כל מעשיו לרבות מיני הנמצאות ההם המיוחדות בשם מעשיו ולהיות הפרש ביניהם במעלות מציאותם עד שלא ידמה המדמה שבמין הפלוני משגיח השם והוא שראוי לברכו ולהללו ובמין הפלוני אינו משגיח אבל הכל מעשיו ועל הכל הוא משגיח כמו שעתיד לבאר במזמור הבא אחריו הנקשר בזה וכמו שאנו עתידין לפרש בו: וכן אמרו בכל מקומות ממשלתו רוצה בו לכלול כל המקומות שתחת גלגל הירח הקבועים החלוקים במציאותם ובערך אל בני אדם ר"ל אל היות אפשר לאדם לקבל תועלת בהם ומהם והנמצא בהם הן באויר הן בימים הן בהרים הן בגבעות הן בשפלות כלם מקומות שממשלת השם בהם ועליהם, ועשה זה לחזק כוונתו לכלול כל המעשים למיניהם ורבוי המקומות השפלים והחלפתם כשמם ובמציאותם הוא עתיד לזוכרם בבאור לפ"ז הענין בעצמו במזמור קמ"ח הוא מזמור הללויה הללו את ד' מן השמים כמו שאנו עתידין לפרש בו שאי אפשר מבלתי שנפרש אותו למה שבו מענין אלו הפסוקים ר"ל מדבר בקשת דוד ע"ה מן המלאכים והצבאות להלל השם ולברכו. וענין בקשתו הנה מכל המעשים שיברכו את

השם

השם הברכה אשר כוון אליה במקום הזה הוא ראויה להבין אותה לבני אדם מכלל כל המעשים כפשוטה. ואולם יתר המעשים מדומם וצומח ובעלי חיים שאינם מדברים הכוונה בהם שבמה שיכיר בהם הנבון המתבונן בהם מבני אדם מן הכחות והפעולות וההפעליות שהטביע השם בהם והכירו שהכל נמלא בהם מאת משרתי השם עושה רצונו ומלאכיו עושה דברו ידע ויכיר שיש להלל השם שהוא לבדו הנשגב אין לשגב זולתו על כל הנמלא בהם והוא שהודו על הארץ כעל השמים ואין לייחס דבר ממעשי הארץ רק אליו ואע"פי שניכר כח מעשי זולתו בהם מפני שהזולת ההוא הוא כגרזן ביד החוצב בו כי משרתי השם ומלאכיו העושים כל מה שעושים ברצונו ובדברו ואמרו בסוף הפסוק ברכי נפשי את ד' ואע"פ שנכללה בכלל כל המעשים נראה שרצה ליחד בקשה מנפשו להראות רוב תשוקתו לפרסם האמונה ההוא ר"ל אמונת השגחת השם בשפלים ולהראות חזקתה ואמתתה אצלו.

הנה השלמנו מה שראינו לבארו בד' פסוקים אשר בסוף מזמור ק"ג ועתה נפרש בפרק הבא אחר זה ט' הפסוקים אשר בראש מזמור ק"ד פירוש מספיק יתבאר ממנו דעת דוד ע"ה בשאילתך בענין איכות הגלות הארץ אשר גרמה חבור המאמר הזה. וכן נרמוז בפסוקים אחרים מן המזמור מה שיראה לנו בהם.

נשלם פרק תשעה עשר וחלק שני

## פרק עשרים

**אמר ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר** לבשת, מה שראוי לדבר בו תהלה בזה הפסוק הוא התחילו אותו במאמר השלים בו המזמור שלפניו והוא ברכי נפשי את ה' ועל האחד לבד הוליכנו לתת טעם אחר שנכללה נפשו בכלל כל המעשים ואף שיכפול לאמרו ונראה שזה אשר בראש זה המזמור היה העיקר להדבקו עם הברכה שבקש מנפשו לברכה והוא היה התחלת המאמר ואמרו „ה' אלהי גדלת מאד" התחלת הספור ונמשך והולך עד סוף המזמור או אמור עד סוף פסוק המביט לארץ ותרעד שהוא לפי הנראה סוף ענין הברכה כמנין המבקשת וגו' הפסוקים הנשארים הם כענין תוספות ממנו או ממנה ר"ל מנפש דוד היא המברכת השם בברכה ההיא לחיזוק אמונתו כמו שנפרש במקומו בע"ה כי הברכה שבקש מנפשו במקום הזה היא נוסח כל המזמור ההוא. וענין הפסוק הוא ברכי נפשי את ה' באמרך ה' אלהי גדלת מאד עד סוף המזמור או עד סוף הפסוק הנזכר כלומר בזאת הברכה והתהלה הללו את ה' וברכו אותו כי זאת הברכה הוא שבקש ממנה שתברך בו השם לא זולתה. ואחר שהדבר כן יש לומר בטעם השלימו מזמור ק"ג בברכי נפשי את ה' גם כן שעשה כן לרמות שהברכה שבקש מנפשו בסוף המזמור ההוא היא בעצמה שבקשה ממנו בראש המזמור הבא אחריו לא זולתה ובקשה אחת היתה ואע"פ שכפל המאמר למבקש אחד והוא נוסח הברכה המבוארת במזמור ק"ד ואותה הברכה עצמה היא שבקש אותה מהמלאכים והצבאות ברכה אחת בקש מכלם עד שהוא כאילו אמר ברכו את ה' מלאכיו ברכו ה' כל צבאיו ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד כלומר ברכו כולכם את ה' באמרכם ה' אלהי גדלת מאד עד סוף המזמור עד שלא יהיה שם רק פעם אחת ברכי נפשי את ה' באמצע פסוק שיהיה תחלתו ברכו ה' כל מעשיו וסופו הוד והדר לבשת, וזה היה אפשר לו לעשותו לפי הנראה מכוונתו על שני פנים, אם שהיה עושה משני המזמורים אחד, והוא שיהיה ראשו לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו וסופו ברכי נפשי את ה' הללויה. או שישלים מזמור ק"ג בפסוק לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם ויתחיל מזמור ק"ד בפסוק ה' בשמים הכין כסאו וישלימהו כאשר השלים כי בחבר ד' הפסוקים שבסוף מזמור ק"ג אל ראש מזמור ק"ד די לפי הכוונה ועתה נשאר עלינו לתת טעם למה לא קשר ד' הפסוקים האלה עם מזמור ק"ד אחר אשר הקשרם הוא המכוון ר"ל למה לא קשרם עמו על אחד משני

הדרכים

הדרכים הנזכרים ואשר נראה לנו בזה הוא כי כוונתו היתה לרמוז אל הקשרים ולהראות הפרדס בכוונת כל המדברים ברוח הקודש והנביאים ר"ל שכולם כוונו להוכיח רמז במה שהסתיר אדון כל הנביאים הסתר רב עד שיוכלו להבינו הצדיקים יראי השם הנאמר עליהם סוד ה' ליראיו ושיאמר נראהו קרוב למה שהניחו אדון הנביאים כפי הטוב להמון ומי שלא יוכל להשיג הדברים כפי אמתתם ורמז הקשר היתה עיקר הכוונה ר"ל לקשור ד' הפסוקים שבסוף מזמור ק"ג במזמור ק"ד כדי ליתן את של זה בזה כלומר להבין ענין הד' פסוקים שבסוף מזמור ק"ג לפני מזמור ק"ד ועמו וכבר באמרנו אחד מטעמי הקשר והוא הצעיר והוא ליתן ענין מזמור ק"ד עם ד' הפסוקים שבסוף מזמור ק"ג כלומר להודיע שהברכה שבקש והוא נושא כל מזמור ק"ד היא שבקשה מן המלאכים והצבאות וכל המעשים. ואולם הטעם החזק הוא ליתן את שבד' הפסוקים שבסוף מזמור ק"ג בראש מזמור ק"ד ולהבינו עמו כדי לרמוז למה שהסתיר אדון הנביאים הסתר רב או שתק ממנו לגמרי לפי דעת קצת המפרשים בפי' ג' הפסוקים שבראש התורה וטעם הראות ההפרדות גלוי מאד והוא שלא רצה לפתוח במעשה בראשית בבאור במה שלא התחיל בו אדון הנביאים ר"ל להקדים בראש המזמור ההוא כמלאות אשרות לפני האור שנראה שהבינו דוד ע"ה ראשון לנבראים בששת ימי בראשית ועל כן התחיל בו ר"ל דוד ע"ה ושמהו ראשון בסדר במזמור ההוא אשר כיוון לרמוז בו בסודות עמוקים ממעשה בראשית ומהראוי להבין עמו ואחריו זכר הרקיע המבדיל בין מים למים ואחריו היבשה הנקראת ארץ ומקוה המים הוא המקום אשר יסד השם להם והקרא היבשה ארץ אפשר שכן היה שמה לפני הראותה ושנה שם הנאמר ממנה מכוסה במים אל שם ים וזה לפי קצת הפירושים או אפשר שאינו שם לזולת היבשה לפי קצת אחד מן הפירושים וכל זה תלוי בפירוש פסוק והארץ היתה תהו ובהו וכבר זכרנו שני הפנים האלה במקומו ושם זכרנו ג"כ התימה על מי שזכר בבריאת יום ראשון זולת האור וכל שכן אם הבין שנברא לפניו ואם בא לחלוק על דוד ע"ה בזה. וכן הכרענו שם דבר החכם האומר נברא האור תחלה על דבר האומר שמים נבראו תחלה תמלא המחלוקת בראש פרשה שלישית מבראשית רבה ונגלה לנו אמתת הדבר מגוף פי' שלשת הפסוקים הראשונים מן התורה ואף כי מביאור דוד ע"ה שפתח ביאור זה המזמור שחבר לרמוז במעשה בראשית לא הקדים לפניו זכרון שמים וארץ כלל ולא זכרון תהו ובהו וחביריהם כי לא הביאם מן הנבראים בששת ימי בראשית גם החכמים הסכימו עמו בזה ר"ל שתהו ובהו קדמו למעשה בראשית כמו שבארנו במקומו בראיות חזקות ברורות. ואחרי היבשה והים במזמור ההוא זכר כל הנמצא בהם מלמט

ובהמה

ובהמה וחית היבשה והים ואדם ועניינים אחרים ואחרי למעלה שלא רצה לפתוח במעשה בראשית בביאור במה שלא פתח בו אדון הנביאים ר"ל הכניסו מלת בבאור היה מפני שכן פתח דרך רמז בזולתו כאשר אנחנו עתידין לפרש במה שנשאר מן הפסוק אשר אנחנו בפירושו ראשו שהנשאר ממנו הוא תחלת נוסח הברכה שבקש מן הד' הנזכרים ואל מה מן הנפלאות רמז. ואחרי שאמרנו בתחלת הפסוק מה שנראה לנו בו נתחיל לומר במה שנשאר מן הפסוק שהוא תחלת הברכה והוא אמרו ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת שתי מלות ה' אלהי, הם התחלת המאמר התחיל בשם העצם שאליו היתה הברכה בענין קריאה בדרך דבור הנוכח וחבר אליו מלת אלהי בענין המשגיח עלי שאע"פ שעיקר מלת אלהים היא בענין המשפט כלומר שופט כמו ונקרב בעל הבית אל האלהים, ואמנם כשמכנים בה השם מיוחסת אל האדם ענינה אצלי משפט ההשגחה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, אנכי ה' אלהיכם, אנכי ה' אלהיך, כן אמרו הנה ה' אלהי רוצה בה המשגיח עלי להושיעני ולהצילני ולהטיב לי וענין גדלת מאד נעלית במציאותך כלומר שהוא גדול ונכבד ונעלה מכל מציאות להיותו עלה לכל נמצא זולתו ואינו עלול לזולתו והוסיפה מלת מאד באת להודיע שהיא יודעת שאין גודל מציאותו גדלו בעצמו לבד במה שאמרנו אך גודל בדבר מוסיף על מה שזכרנו מגודל המציאות וזהו שרמז אליו במלת מאד, ואחר שזכר המאודות בא ופירשו והוא אמרו הוד והדר לבשת שהוא כאלו אמר הוד והדר השפעת כלומר זהו מאודות גדלך ובמציאות להיותו מציאות שמשפיע נמצאות אחרות ולא נמצאות שאין להם מעלה אך נמצאות שהם הוד והדר לממציאם הנה רמז בזה הפסוק ברמז סתום מאד וקצר בכל מה שכיוון לרמוז אליו בג' הפסוקים הראשונים מן הד' ששם אותם בסוף המזמור שלפני זה או אמור במה שכיוון אליו לרמוז בשנים האמצעיים ותחלת הראשון והמשילו ענין ההשפעה בלבישת לבוש היה המשל טוב ורמז בהוד והדר אל שני מיני נמצאות שמושפעות מהשם יתברך, המין האחד, שופע ממנו ית' ר"ל הראשון שבאותו המין בלא אמצעות מין אחר כלל — והמין השני שופע מהשם באמצעות המין הראשון. ושני המינין האלו הנרמז עליהם במלת הוד והדר הם השרפים העומדים על הכסא והכסא כולו ר"ל עליונו ושוליו ויהיה ההוד רמז לשרפים וההדר רמז לכסא. וידוע שמין המלאכים שופע מהשם שפיעה ראשונית להיותם שכל נפרד גם הם ומפני זה כללם הנביא ע"ה עם המשפיע אותם ית' בשם אדם לפי פירושנו ומן השמים העליונים שהם כסא הכבוד בלא ספק שופע מאת השם יתברך באמצעות השרפים כמו שידוע לחכמים וכן דרך כל לובש שני לבושים שהאחד מהם הוא יותר קרוב אל עצם

לובשם

ללובשם מן השחר ועל כן המשיל הנה ענין השופע אשר כיון אליו כלבישה כמו שאין ספק לאיש תבונה ומי שחננו השם מעט שכל שאמרו הוד והדר לבשת כאמר דרך משל והמשל כי ההוד וההדר שמות מקרים אינם גופות שאפשר ללובשם או שיאות בהם ענין לבישה כפשוטה ואפילו היו ההוד וההדר גופות כענין לבוש שיתכן ליחס אליהם לבישה שאין הש"ית גוף שילבש לבוש או לבושים אם תבין הלבישה כפשוטה ואמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, כאן התחיל דוד ע"ה בלא ספק בספור מעשה בראשית ר"ל בספור הענינים שנתייחסה בריאתם לששת ימי בראשית כי הענין הנרמז בסוף הפסוק הראשון מזה המזמור והוא אמרו גדלת מאד הוד והדר לבשת ולפי מה שקדם מפירושנו בו שלא נרמז כלל בדברי אדון הנביאים ע"ה לא נרמז לפני הפסוק ויאמר אלהים יהי אור וגו' בענין האמירה כמו שאנו עתידים לומר האלהים אם לא נרמז במלת אלהים באמרו בראשית ברא אלהים ובאמרו ורוח אלהים מרחפת על פני המים וכמו שפירשנוהו במקומו בענין כי רוח החיה באופנים כאשר בו בעצמו ר"ל מלת אלהים שבפסוק ויאמר אלהים יהי אור ור"ל בנרמז רמז לפי שתוף מלת אלהים כמו שזכר החכם ר' אברהם אבן עזרא באמרו שלא נזכר במעשה בראשית ולא בקהלת שם העצם והוא מה שרמזו עליו ז"ל שם מלא על עולם מלא ואמנם נראה ונרמז עליו במלת ויאמר מפסוק ויאמר אלהים יהי אור עצמו ולפי מה שנטה אליו החכם ר' אברהם בן עזרא שאמר שאם היה מכוון במלת ויאמר ענין הרצון כמו שפי' בו הגאון היה לו לבוא אחריו במלת המקור כלומר היה לו לומר ויאמר אלהים להיות אור לא יהי אור וכן אמר בחבוריו. והנה הרחבנו במאמר בזה הענין במקומו ודי הנה במה שזכרנו כי נראה שלא הוציא הנה ענין הרצון בלשון אמירה רק לרמוז בזה שהמכוון בה הוא רצותו מזולתו לעשות הנעשה ההוא כביכול אמר לאחד מאישי פמלייתו לעשות הנעשה ההוא איש איש לפי מציאותו שהמציאו השם עליו וכל זה לרמוז שמאת השם בא לו הכח לעשות המעשה בו לא מעצמו וכאלו השם עשאו כמו שמה שיאמר האדון לעבדיו לעשותו ויעשוהו יוחס לאדון לא לעבד כי הוא כגרזן ביד אדוניו ועל זה קרא הנביא עושי דברו עושי רצונו וכן הראינו שם במקומו שהאור היה ראשון לנבראים בששת ימי בראשית כמו שזכרנו למעלה והבאנו ראיה מזה הפסוק „עוטה אור כשלמה". ועל זה הדרך המשכנו פירוש הפסוק הראשון מן התורה שפירשנוהו בענין „בטרם ברוא אלהים שמים וארץ" או בלפני או בקודם כי מלת ראשית שמורה בענין קודם כענין „ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז" שהוא כענין ה' קנני קודם דרכיו וקודם מפעליו שפעל מאז רומז על

מעשה

מעשה בראשית להודיע שבחכמה נברא והוא אמרו במקום אחר „ה' בחכמה יסד ארץ כדעת אחת הכתות לא לפי הרצון לבד כדעת הכת אחרת ובזה רמז גדול למבינים ר"ל בעדותו שבחכמה נעשו ושהחכמה קדמה להם קדימת סיבה על דרך אחת והבינהו. והשמה הב"ית בראשית והוא כלי זמן על ראשית כמנהג הלשון העברי אמר טרם ובטרם ראשונה בראשונה מבראשונה למבראשונה הוסיף ג' אותיות שכל אחת מהם כלי זמן על מלת ראשונה והיא כלי זמן ויהיה על דרך הזה פסוק „בראשית ברא אלהים" התחלת המאמר. ופסוק „והארץ היתה תהו ובהו" ספור המאמר ההוא בענין לפני ברוא אלהים את השמים ואת הארץ היתה הארץ תהו ובהו עד סופו ותהיה וי"ו והארץ כפ"א רפה בלשון ישמעאל שדרכם לשומה בראשי המאמרים ובראשי התולדות ללא ענין עטוף ולא ענין התחלה ויהיה ענין אמרו אחר כן ויאמר אלהים יהי אור מאמר אחד שלם עד שיהיה ענין שני המאמרים בשלשת הפסוקים הודיע בשנים הראשונים שלפני ברוא השם השמים והארץ הבריאה שעתיד לזכרה בהם ביום שני וביום שלישי היתה הארץ תהו ובהו תהום וחשך על פניו ר"ל היה חשך על פניו בכל זמן תדיר, ובפסוק השלישי הודיע שהשם אמר לפני בריאתם ג"כ להיות אור והיה. ולפי מה שבארנו בענין האמירה ובהיות האור סר תדירות החשך מעל פני התהום שהיה כולל אותם לפניו לחשכת המים אך היה אחר כן קצת הזמן אור על פניו וקצתו חשך וזהו אמרו ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה כלומר לזמן שיהיה בו אור על פני התהום קרא יום ולזמן שיהיה עליו חשך קרא לילה וזה תלוי ברוח החיות אשר דוחם באופנים וכבר אמרנו במאמרם ז"ל יהי רקיע יתחזק הרקיע שאפשר שרמז גם על חברו שאין ספק אצלי שענין אמרו יהי אור הוא יהי אור במקום שהיה עליו חשך והוא פני התהום כלומר יהי בו ועליו אור בזמן שאפשר ושראוי להיותו עליו וזהו ענין חזקתו כי לפני השם בלי ספק היה אור בכל דבר ראוי לקבלו כי לא היה שם מונע אך על פני התהום היה מונע וחזקת האור ברצון השם הסירו עד שנראה שם האור ונגלה א"כ אמרו יהי אור ג"כ הוא יתחזק האור עד שיהיה במקום החשך שהוא פני התהום בעת שראוי להיותו בו כלומר יגלה ויראה שם בזמן ההוא והעד הנאמן שלא אמר יהי מאיר ולא יהיו מאירים אך יהי אור והאור ידוע שהוא מקרה שופע מגוף מאיר בפגעו גוף ראוי לקבלו: זה הדרך בפי' שלשת פסוקים הראשונים מן התורה הוא אחד מן הדרכים שדרכתי בפירושם ונראה שהוא דעת רבי שלמה ז"ל. אך דעת רבינו סעדיה ז"ל לא התבאר לי בו כי בלבל דבריו בהם בפירושו הגדול לתורה כמנהגו. ולי דרך אחרת בפי' שלשת הפסוקים הנזכרים אשים

בה שלושת הפסוקים כולם מאמר אחד השנים הראשונים תחלתו, והשלישי ספורו ותהיה וי"ו והארץ היתה תהו ובהו וי"ו העטוף כלומר לעטוף ענין המאמר השלם הנמצא בפסוק והארץ היתה תהו ובהו עם ראש ההתחלה שהוא ענין הפסוק הראשון עד שיהיה מכללה ר"ל שיהיה ענין והארץ היתה תהו ובהו מכלל ההתחלה וכיוצא בזה נמצא בכתוב הרבה מאוד ר"ל לכלול מאמרים שלמים בכלל התחלת מאמר התחיל בו ואחר יאמר ספורו כמו שאמרנו בפירוש „כאם פשע לרשע" ויהיה ענין ג' הפסוקים על הדרך הזאת כן לפני ברוא אלהים את השמים ואת הארץ ואז היתה הארץ תהו ובהו אמר אלהים יהי אור הודיע הכתוב במאמר השלם הזה הנמצא בג' הפסוקים האלו שלפני שנבראו שמים וארץ שעתיד לזכור בריאתם אמר אלהים יהי אור ויצא מכחו ויובן ממנו ובו סר החשך מעל פני התהום כלומר סר בעת שראוי שיסור מעליו בה ובכלל ההתחלה הודיענו איך היתה הארץ לפני בריאת שמים וארץ או איך היו שמים וארץ לפני בריאתם ביום שני וביום שלישי ויהיה אמרו אחר כן ויאמר אלהים יהי רקיע מאמר אחר עטוף על הראשון בענין זה ואחר שברא האור אמר יהי רקיע ובאמירה ההיא נבראו השמים הנזכרים בפסוק הראשון שספר שהיתה הארץ לפני בריאתם ובריאתה תהו ובהו כלומר תהום ושהיה על פניו חשך ויהיה אמרו אחר כן ויאמר אלהים יקוו המים בעטוף על מאמר יהי רקיע לא על הפסוק הראשון וזה לדעת האומר שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ אך לדברי האומר ארץ נבראת תחלה יצטרך לומר בפי' ויאמר אלהים יקוו המים וכבר אמר קודם שאמר יהי רקיע וכן לדברי האומר שמים וארץ כאחת נבראו יצטרך לומר בו וכבר אמר יקוו המים קודם שעשה את הרקיע אם קודם שעשה את הרקיע או אחריו אם האמירות כאמרו כפשוטן על הדרך שאמרנו להורות על רצון מאחד (מאוחד) או היו האמירות בבת אחת אם האמירות הם בענין רצון עד שיהיה רצון השם בהווייתן אחד כמו שהביא ראייתו בעל הדעת ההוא מפסוק קורא אני עליהם יעמדו יחדו כמו שאנו עתידים לבאר איכות עמידתם יחדו ויהיה לפי זה הדעת האמתי ענין הפרשה השנית ותחלת השלישית כן ויאמר אלהים יהי רקיע שיקרא שמים בתוך המים ויהי מבדיל בין מים שעליו למים שתחתיו למקום אחד שיקרא ים ותראה היבשה שתקרא ארץ ויהיה כן הווית כל הענינים ההם. היה רצון אחד ונבראו כולם כאחד על הדרך שאני עתיד לזכרה והיו שמותם השמות. הנזכרים להם. וכבר העירותי בפי' אלו הפסוקים במקומם למה לא השלים מלאכת המים כולה בפרשה אחת כלומר בפרשה השנית וכל שכן לדעת האומר שמים וארץ נבראו כאחת ולמה קרא תחלה הרקיע הנברא ביום שני רקיע בעת שבראו במאמרו

יהי

יהי רקיע ואשר כן קראו שמים ולמה לא קראו שמים בעת בריאתו עד שיאמר יהיו שמים בתוך המים וכן היבשה ארץ והמקום שנקוו בו המים ים וכל שכן לפירושנו ולפי' כל מי שיבין שהשמים והארץ הנזכרים ביום ראשון בפסוק הראשון הם השמים הנבראים ביום שני והארץ הנבראת בתחלת יום השלישי ומה צורך היה לנו להודיענו בהם שני שמות או מה תועלת בשנוי שמותם.

ונשוב אל מקומנו ונאמר שהיוצא מכל מה שקדם מדברינו הוא שלשת הפסוקים מן התורה הם אם שני מאמרים יודיע הראשון בשני הפסוקים הראשונים שלפני ברוא אלהים את השמים ואת הארץ שעתיד לזכור בריאתם היתה הארץ תהו ובהו והמאמר השני בפסוק השלישי מודיע שהשם אמר בזמן ההוא שלפני בריאת שמים וארץ יהי אור כלומר במקום החשך זמן הראוי להיותו בו והיה זה לפי פירושנו הראשון לשלשת הפסוקים מן התורה ואם שיהיו שלשתם מאמר אחד בא להודיע בו עיקר הודעתו שהוא הענין הנמצא בספורו שהשם אמר יהי אור קודם שברא את השמים ואת הארץ לרמוז שבאמצעיותו נבראו ובתוך התחלת המאמר הודיע מה היתה לפני בריאתה וזה לפי פירושנו השני בהם אשר שקדמנו זכרו.

וכבר הרחבנו בהם המאמר במקומם ושם שאלנו שאלה ראויה להזכירה הנה עם פרוקה דרך קצרה להיותה מעין שאילתך גם היא ומענין ביאור אמתת הענינים אשר אמרנו בביאורם ר"ל הענינים המכוונים בשלשת הפסוקים הראשונים מן התורה, והיא, למה לא הודיע מה היו השמים קודם בריאתם ביום השני ובריאת הארץ ביום השלישי אם נבראו זה אחר זה או מה היו קודם בריאתם שניהם אם נבראו שניהם כאחת כמו שזכר מה היתה הארץ לפני בריאתה וכבר זכר החכם ר' אברהם ענין זאת השאלה על דרך אחרת וזאת השאלה כוללות שני פירושי מלת היתה מאמרו והארץ ה י ת ה תהו ובהו או אמור שני פירושי הפסוק הראשון מן התורה דהא בהא תליא והם אם שיהיה הענין ה י ת ה לפני בריאת שמים וארץ הבריאה שעתיד לזכרה ביום שני ושלישי לשלשת הפסוקים הראשונים כי לא נזכרה להם בריאה אחרת בפסוק וזה הפי' נמשך אחר כל אחד משני פירושנו הנזכרים או שיהיה ענייניה ה י ת ה לפני בריאתה ביום ראשון כלומר היתה לפני ששת ימי בראשית זהו דעת רוב חכמי המשנה בלא ספק כמו שבארנו במקומו מדבריהם הפשוטים בראש ב ר א שית ר ב ה או שתהיה ענינה ה י ת ה אחר שנבראה ביום ראשון וזה נמשך אחר היות הפסוק הראשון מאמר שלם בענין בתחלת ברא אלהים את השמים ואת הארץ כפי' הרב מורה לדק לפי פשוטי דבריו הנמצאים לו בפרק ל' מן החלק השני ממאמר מורה הנבוכים שאמר שהגלגלים וד' יסודות נבראו ביום ראשון

ועליהם

ועליהם אמר בפסוק הראשון שהאלהים ברא שמים וארץ כי השמים שם ראשון כולל כל הגלגלים אשר בכוכבים ובלא כוכב והארץ שם כולל ד' יסודות במלת אופן באמרו והנה אופן אחד בארץ או כנראה מדברי קצת החכמים שהשמים שנזכרה עשייתם ביום שני נבראו ביום ראשון לחים והארץ שנזכרה עשייתה בתחלת יום שלישי נבראה ביום ראשון תהו ובהו והם בלא ספק הולכים על דעת האומר שמים וארץ נבראו תחלה ר"ל לפני האור. אך לדעת האומר האור נברא תחלה אין דרך לומר במלת היתה תהו ובהו אלא שהיתה לפני ששת ימי בראשית חהו היתה לפני הבריאה שעתיד לזכור לה בתחלת יום שלישי בפירושנו וכמו שבארנו במקומו. ואמנם האומרים שמים וארץ נבראו תחלה ושנבראו ביום ראשון לחים הם יפרשו והארץ היתה כשנבראת תחלה ביום ראשון תהו ובהו ולהם ולכל הנמשכים אחריהם בפי' מלת היתה ג"כ יש לשאול למה לא זכר איך היו השמים אחר. בריאתם ביום ראשון עד הבריאה שנזכרה להם ביום שני כמו שזכר איך היתה הארץ אחר בריאתה הבריאה שהיתה לה ביום ראשון עד בריאתה הבריאה הנזכרת לה ביום שלישי כי לכל המציירים מלת היתה תהו ובהו היתה לפני ששת ימי בראשית או לפני בריאתם הנזכרת להם בששת ימי בראשית יש לשאול למה לא הודיע איך היו השמים ג"כ לפני הבריאה הנזכרת להם בששת ימי בראשית כמו שזכר איך היתה הארץ שאינו רואה שיגיע שום אדם מרוב הסכלות עד שיאמר שהיתה הארץ לפני הבריאה שנזכרה לה בששת ימי בראשית על התכונה שזכר. ואמנם לא היו שמים כלל עד שנבראו ביום שני או עד הבריאה שנזכרת להם בששת ימי בראשית למי שיבין שהיתה להם בריאה ביום ראשון ר"ל שלא היו שמים אע"פ שהיתה הארץ על התכונה הנזכרת שזה מה שאין אזן משכיל ראוי לשמעו שנמלא המוקף קודם המקיף או אויר המרכז ומה שהוא כמרכז לפני העגלה. ולדברי המציירים מלת היתה תהו ובהו היתה אחר שנבראה ביום ראשון יש לשאול למה לא הודיע ג"כ איך היו השמים אחר שנבראו ביום ראשון כלומר איך היו לפני בריאת האור ואיך היו אחר שנברא האור קודם שנבראו הבריאה הנזכרת להם ביום שני. זהו ענין השאלה וכבר ביארנו יותר מדי לכל מבין עד שיוכל כל משכיל להוסיף על מה שאמרנו פרטים למה שילכה לדחותם בקשי הכלים.

ולי נמלא בפירוקה לפי פירושנו למלת היתה תהו ובהו שיש לומר שכן זה באמרו וחשך על פני תהום שעניינו והיה חשך על פני תהום שזה היה סיפור לאיכות השמים קודם הווית האור בכלל כי סיפור איכות הארץ נשלם באמרו תהו ובהו ופירשו אותם במלת תהום מאמרו וחשך על פני תהום עד שעניינו תהום והיה על פניו חשך עד שיהיה ענין תחלת הפסוק והארץ

היתה תהום ויהיה, ענין אמרו וחשך על פני תהום כאילו אמר והיה חשך על פני תהום או והיה חשך על פניו עד שיהיה ענין הפסוק עם השאיר מלותיו שלא כסדרן והארץ היתה תהו ובהו ובהו תהום ועל פניו חשך ויהיה מלת תהום תמורת מלת תהו ובהו תמורת הפי' והביאור שהיא אין אחד משני מיני התמורה ר"ל פרשו במלת תהום שתי מלת תהו ובהו עד שיהיה ענין הפסוק אחר כן והארץ היתה תהום והיה חשך על פניו ויהיה אמרו ורוח אלהים מרחפת על פני המים מודיע ענין אחר לפי התחלף הפירושים בו. ואולם הלך השוה שבהם הוא שהמים הנזכרים ב ו א"ן הידיעה ולא קדם זכרם ולא זכר בריאתם ולא זכרם בלשון עשייה ובריאה הם המים המובנים במלת תהום הקודם זכרו שהתהום היה שם ידיעה בלשון למים גוברים על פני הארץ או לארץ שעליה מים רבים עמוקים וכבר אמר שהארץ היתה לפני הבריאה הנזכרת לה בששת ימי בראשית תהום שהוא כאילו אמר והארץ היתה מכוסת מים עמוקים. הנה הגיע ענין הפסוק של והארץ היתה וגו' כלומר והארץ היתה לפני הבריאה הנזכרת לה בששת ימי בראשית מכוסה במים גוברים עליה והיה חשך על פניהם והיה רוח אלהים מרחפת על פניהם כלומר פני המים ואילו אמר הכתוב ורוח אלהים מרחפת על פניו כלומר על פני התהום היה נמלא בו הענין ההוא בעצמו ואולם נעתק ממלת תהום למלת מים בעבור שהיה לו לזכור המים בפרשה שנית, הנה התבאר בפסוק איכות הארץ קודם הבריאה הנזכרת לה בששת ימי בראשית באמרו והארץ היתה תהו ובהו שענינו והארץ היתה תהום מכוסה במים גוברים עמוקים ואיכות השמים קודם בריאתם גם כן הבריאה הנזכרת להם בששת ימי בראשית התבאר באמרו וחשך על פני תהום שהוא כאילו אמר והיה חשך על פני המים שעל הארץ ובזה מעלינו הקושיא לגמרי ולא נמלא בפסוק הכ״ן עד שיוכל לדקדק אדם בו ולומר שהודיע דבר ולא הודיע חברו בצורך אל ההודעה ההיא בלא שום טעם.

ואמנם לרב מורה לדק שמבין את השמים הנזכרים ביום ראשון שם כולל הגלגלים התשעה ומבין הארץ הנבראת בו שם כולל ארבעת היסודות אין לשאול הקושיא על הדרך שזכרנוה כי פסוק והארץ היתה הוא ביאור לארץ הנזכרת בפסוק ראשון והנבראת ביום ראשון לדעת הר ב כאילו אמר והארץ שברא האלהים היתה זה וזה כלומר היא כלל זה וזה, המליא בו הר ב ארבע היסודות על דרך נפלאה כמו שאתה רואה בדבריו והעלים עינו ממלת תהו ובהו ושתק מהם והמליא בפסוק מים ורוח ואש על הדרך שידעת ואולם יסוד העפר לא בא בו אך שזכר ארץ ומים ורוח ואש.

ואני

ואני איני רואה בפסוק זכרון ארץ מיוחד לכדור עפר הנקרא ארץ כי מלת והארץ הנזכר בראשו הוא שם כולל לארבע היסודות בענין והארץ שנברא כמו שאמרנו והיה לו לומר לפי דעתו והארץ היתה עפר ומים ורוח וחשך על פני המים או ורוח על פני המים וחשך על פני הרוח האלהים אם לא יבין הרב מלות תהו ובהו תארים לארץ שאין עליה נמצא מבין מלת תהום פי׳ לא כדברינו ואז ימצא שם זכרון יסוד הארץ במלת תהו ובהו המפורש במלת תהום כי התהום שם לארץ שעליה מים גוברים כמו שאמרנו ואולם היה לו לבאר זה וזה מה שלא נמצא בדבריו כמו שידעתי, סוף דבר אין על הרב הקושיא שזכרנו על הדרך שזכרנו, ואולם יש להקשותה על דבריו בדרך אחרת ולומר כמו שהודיענו שברא הארץ תחלה כלומר ד׳ האופנים על זולת התכונה הנמצאת להם היום והוא ברצותו אותם לפי טבעם הקל מחברו מקיף את חבירו וכוללו כולו מכל צדדיו ואחר כן שנה בקלתם טבעם עד שלא יכללו המים את הארץ ולא יקיפוה כולה ולא יכסוה כולה ואם הם קלים ממנה כנראה מטבע שניהם כן היה לו להודיע אותנו איך היה ענין הגלגלים עצמם וענינם עם פני התהום לפני בריאת האור כי לפי פשוטי הכתוב לא היה ענינם בתחלה כמו שהיה אחר כן כי נראה שלא נתנו אור לא הם ולא חלק מהם עד שאמר השם יהי אור או לא נתנו אור על פני התהום גם לא היו בהם מאורות וכוכבים כהיותם אחר יום הרביעי אם לפי פשוטי הכתוב לא היו מאורות וכוכבים כל עיקר ולפי פשוטי החכמים ז״ל באמרם הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא תלאן עד יום רביעי לא היו קבועים בגלגלים ואם לפי הסוד הראוי להבינו בלא ספק בדברי החכמים ז״ל לא היתה פעולתם כשנבראו הפעולה שנמצאת בהם אחר יום רביעי וגם בעת המצא המקבלים לאורו ר״ל הרקיע הנברא ביום שני והארץ הנבראת ביום שלישי ועם כל זה אפשר לומר לדברי הרב ז״ל שלא הולך הכתוב להודיע רק איך נבראו ד׳ היסודות תחלה ואיך הוא טבעם אשר הטביע האלהים בהם ושהאלקים באמרו וברצונו ברא ואחריו הרקיע מבדיל בין מים למים ואחר כן אמר להקוות המים שהיו בטבעם מקיפים כל כדור העפר אל מקום אחד הוא הנקרא ים עד שנתגלתה בזה הארץ והיתה ראוי להמצא עליה ובה הנמצאות שדרך מציאותם עליהם ולהמצא בימים הסמוכים לה בעלי חיים ויתר הנמצאות הנמצאים בהם שאני אומר לפי הנראה מן הכתוב ולפי האמת בעצמו ולפי המפורסים מדברי הולכי הים באניות שנפש החיה אשר בים ויתר הנמצאות אשר בה לא היו נמצאים לולי הגלות הארץ וצאת היסודות מדרך כדוריותם הנמשך אחריו צאתם מטבע פשוטותם וזה הוא המכוון מן הכתוב



עבר

עד שיודע לכל המאמינים בספור הזה שהוא תחלת התורה שהשם ברא את שמים המבדיל בין מים למים וגלה הארץ ועשה הים וברא בשניהם במאמרו כל צמח וכל חי באחד אחד משניהם כל הראוי להמלא בו ואולם תנועת הגלגלים המקיפים את הכל לא נשאר לו לבאר בהם מאומה כי לא נשתנה בהם טבע כאשר אנחנו רואים היום שלא ישתנה בעולם דבר ואם נראה שנתחדש בהם פעולה בהתחדש מקבלים זה מה שלא הוצרך להודיעו בתחלה כי די במה שנודע מזה בסוף עם הודיעו המלא המקבלים לא נשאר על הרב קושיא רק קושיית יהי אור שנראה שלא היה עדין בגלגלים מאיר ולא נותן אור וזה שנוי בעולם, ואולי יכלל הרב מן הקושיא הזאת במה שאמרנו באמרו יהי רקיע שגלה גם על זה ואע״פ שלא יאות לפירושו שמפרש מלת וחשך על האש ושרולה בו על פני הרוח שעל פני תהום כמו שתראה מדבריו ולא המליא שם חשך ממש על פני המים כמו שנאות לפירשנו שאנו מפרשים בו חשך ממש כמו שיקשה לפירושו, גם כן אמרו ולחשך קרא לילה חשך מאן דכר שמיה ר״ל הנקרא לילה, גם קודם אמרו יהי אור היה לו להודיע שלא נהיה עדין בגלגלים דבר מאיר ולא נותן אור או שהיה העולם חשוך וכיוצא בזה:

וכבר הודעתי רב הדחק שנדחק הרב ז״ל בפי׳ שלשת הפסוקים הראשונים מן התורה ואיני רואה פירושו כלל בהם כמו שאיני רואה במה שנראה מדעתו שכל התורה או אמור עיקר הכוונה בה היה לתוכותיה ולסודותיה לרמוז אל החכמים באמיתות המליאות וזה היה הסבה הגדולה במה שפירש בפסוקים ההם ובזולתם מפסוקי התורה:

ואני אומר בהפך שלא נתכוון בתורה רק להועיל אל ההמון אך בלא ספק היה במה שהוצרך להליעו להמון מה שבפשוטו מה שירחיקוהו החכמים יודעי האמתות ע״כ הוצרך משה ע״ה לכתוב הדברים ההם דבורים על שני אופנים כלומר שיהיה האופן האחד מכסה את חבירו ושיהיה העליון לצורך ההמון והפנימי לחכמים וכבר רמז שלמה ע״ה על אי זו תכונ״ה צריך שיהיו שני האופנים חיצון ופנימי כמו שאמר הרב.

והנה הודעתי כל זה בחלק הראשון מספר הכר החופש והבאתי ראיות חזקות על שעקר הכונה בתורה היה אל גלויה. ואמנם לנראה מדברי קצת החכמים ז״ל ומדברי רוב המפרשים ששמים הנזכרים ביום ראשון הם הרקיע הנברא ביום שני הנקרא שמים ושנבראו ביום ראשון על זולת התכונה שנתחדשה בהם ביום שני ובשביל התכונה ההיא הראשונה הוא שקראו אותם החכמים לחים באמרם לחים היו נעשים ובשני קרשו היה לו לומר ר״ל לנותן התורה להודיע איך היו עד שיאמר והשמים היו כך וכך כמו שאמר

והארץ

והארץ היתה כך וכך אחר ששניהם נבראו ביום ראשון אלא כל אחד על תכונה מן התכונות ואחר כך נתחדש בהם בכל אחד מהם זולתי התכונה שהיתה בו בתחלת בריאתו והודיע בארץ התכונה הראשונה איך היתה כן היה לו להודיע בשמים גם כן התכונה הראשונה בהם איך היתה ביום ראשון עצמו לפני בריאת האור ואחר בריאת האור עד יום שני שנעשה רקיע מבדיל בין מים למים ואיני מוצא להם מפלט ממנה אך שיאמרו הודיע במה שדלג משניהם להודיע ושתק מחבירו אע"פי שהיה צרכנו אל הודעתו אותנו במה ששתק ממנו כצרכנו אל מה שהודיע כי לא נמשך אחר צרכנו רק אחר רצונו, וזאת התשובה היא כמו שאתה רואה, ואם אלהים הם ידינו לפירושם ואנחנו נפשנו הצלנו: והיא ופירוקה מן המחזיקים לפירושנו בג' הפסוקים מן התורה ומחלקת שני החכמים בסדר בריאת האור עם בריאת שמים וארץ תמצאה בראש פרשה שלישית מבראשית רבה. ודעת האומר האור נברא תחלה קרוב לדעתינו בפי' הפסוק הראשון מן התורה או אמור בפי' שלשתם עד שיהיה דעתו כפירושנו השני בהם. ואני תמה איך חלקו בזה אם מצאם דוד ע"ה הקדים האור לפני נטות שמים, ואולי חשב האומר שמים וארץ נבראו תחלה שלא הקפיד דוד למנותם כסדר בריאתם אך למנותם לבד על אי זה דרך שירצה, וזה רחוק בעיני וכל שכן על דוד שלא התחיל בראשון עם היות כל כוונתו במזמור ההוא ובד' הפסוקים אשר לפניו כמו שאמרנו להוסיף ביאור ברמיזות משה ע"ה בכתובי מעשה בראשית ולקרב אל ידיעת אמתתם ודבריו בהם, ר"ל דברי דוד בהם במזמור ההוא הוא שהביאוני לפרש כל מה שפירשתי במעשה בראשית עם מה שמצאתי מדברי החכמים בהם ועליהם בראש בראשית רבה וכל שכן שדעת האומר האור נברא תחלה מסכים למציאות כמו שזכר בן ציצי, ואין ספק שהקושיא שהקדמנו הוא על ר' נחמיה וכל המסכימים אחר דעתו יותר ראויה ויותר חזקה אין ספק שלא היה בין השמים הנזכרת בריאתם ביום שני והארץ הנזכרת ביום שלישי אמצעי לא לאור ולא לזולתו ר"ל שנברא דבר אמצעי ביניהם וזה מוסכם מן החכמים ז"ל ומחכמי הטבע גם כן אם יצטרך לומר לר' חנינא ששמים וארץ נבראו לפני בריאת האור בענין אחד ושבו אחר בריאת האור השמים בשני והארץ בשלישי בענין אחר א"כ בלא ספק היה לו לומר השמים היו כך וכך כלומר לפני בריאת האור כמו שאמר והארץ היתה כך וכך. ואיכות עמידת שמים וארץ יחדו כלומר העשותם כאחד אשר יעדתי למעלה לבאר אותה הוא שבהיות האור בדבר השם או אמר בהתחזקו עד שנמצא במקום החשך כלומר על פני תהום התחילו ההרים להוליד במקום מכדור העפר ולהעשות בקעות כלומר חפירות במקום זולתו ונמצאו החפירות

ההם

ההם מן המים ונתמעט עבים מעל המתילד מן ההרים וכל אשר נתמעט עבי המים מכל ההרים התחיל הרקיע להתחזק להעשות עליהם וכל אשר יתוסף עליהם בהרים יתוסף בספירות ויתוסף ברקיע וכשישלם האחד ישלמו כולם. אלו הענינים הנמלאים להם כאחד הוא שקרא עמידתם יחדיו ולהיות כל זה נמלא להם במלאות אחד מפעולת השם או יותר מאחד העושים דברו הוא שזכרו קריאת השם אליהם באמרו קורא אני אליהם יעמדו יחדיו והגיעם אל שלימותם הוא שקרא העשות הרקיע המבדיל בין מים למים. והמקום שנתהוה שנקוו בו המים בהקוותם בו הוא שקרא ימים והנראית בהגלות ראשי ההרים היא שקראה ארץ והכתוב לא זכר עשיה למקום שנקוו בו המים ולא עשיה להרים אשר אי אפשר מבלעדיהם בחירה ממנו להשתיל המכוון לו כמו שהבדילם עם העשותם כאחד לשתי פרשיות ושני ימים ונראה שיש לכל הקודם בפסוק קדימה מן הקדימות אם קדימת סבה או קדימה זמנית מועטת עשיית הרקיע נראה שהוא קודם לשאר קדימת סבה ועשיית המקום להקוות בו המים יש לו קדימה זמנית מועטת ביותר והוא עליית מה שיעלה מכדור הארץ בכח התהפך נילוץ השמש ועשות בו חפירה הורדתו ונופלו במקום אחר מן הכדור ועשותו בו שן סלע כמו שאמרנו ואין הקדימה הזאת מה שיוציא העשות הים והיבשה מהיותם כאחד כמו שזכרם הכתוב מעשה אחד ואמירה; ואולם הקדים קויית המים באמרו יקוו המים גם מן הנראה שאע"פ שהתהוות הרקיע הוא סבה להתהוות השניים האחרים על הסדר הנזכר אולם עשיית הארץ בשלמות והוא הראות היבשה הוא כסבה לשלמות הרקיע ששלמותו עם היבשה והמקום החזק הקשה שעמו יתחזק התהפך נילוץ השמש והכינו לאחור.

וכבר רמזו החכמים ז"ל אל זה באמרם ר' תנחומא בר אבא פתח ואמר בבריאה שמים תחלה נברא. אבל בעשיה הארץ קדמה לשמים שכן הוא אומר לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים. ואולם דוד ע"ה רמז אליהם ר"ל אל עשיית ההרים בפסוק יעלו הרים ירדו בקעות כמו שאנו עתידים לפרש בו, ומרמיזותיו הוציא ר' אליעזר הגדול מה שנמצא בפרקיו בראש פרק ה' בתחלה היתה הארץ כבקעה והיו המים מכסין על פני הארץ וכשיצא דבור מפי הגבורה יקוו המים עלה מקצת הארץ הרים וגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ונעשית עמקים עמקים ועלה תוכה של הארץ ונתגלגלו המים ונקוו לעמקים שנאמר ולמקוה המים קרא ימים. וכן רמז עליהם דוד ע"ה במקום אחר והוא אמרו

בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל. ביאר כי הולדת ההרים היתה בריאה לארץ וכן אמר אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו, רמז באלו הפסוקים גם הם שגבהות ההרים עשיית הים היא היתה יצירת היבשה ואמנם הכתוב סיפר עשיית מעשה בראשית בשלימותם ואחר הגיעו אל תכליתם לא זכר מענין יציאתם מן הכח אל הפועל דבר כלומר יציאתם מן התהו ובהו אל יבשה מלאת כמלאות ומחשך שעל פני תהום אל הרקיע מבדיל בין מים למים וזהו שאמרו חכמינו ז"ל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בצביונן נבראו לדעתן נבראו כי לא נזכרו רק בשלמות, והרב ז"ל פי' המאמר ההוא בזולת זה. הנה השלמנו מה שראוי להקדימו בסדר הנמצאות הנזכרות בפסוק אשר אנחנו בפירושו ר"ל עוטה אור כשלמה והוא הודיעני סדור ע"ה סדר אותו האור ראשון לנבראים במעשה בראשית ואחריו השמים הוא הרקיע שנזכרה בריאתו ביום שני.

ועתה נתחיל לדבר בענייני הפסוק ר"ל במובן ממלותיו. אמרו עוטה אור. ענין עוטה מתעטף כענין עוטה מעיל. כאשר יעטה הרועה. וזה ידוע ושלמה ושמלה שמות באים זה אחר זה לענין אחד והוא הבגד, ואפשר שהוא מיוחד לבגד העליון, כלומר לבגד שאין עליו בגד אחר. לרוצות בשמלותם, שמלתך לא בלתה והענין בעוטה אור כשלמה שהוא עוטה האור כעטות האיש השלמה שלובש שמקפת אותו מכל סביביו וזה הוא ענין המאיר עם האור היוצא ממנו שהאור יוצא מכל צדדיו ולכל סביביו ועניית האור הנמצאת במאיר היתה סבה והיא סבה להיות האור במקום שהיה בו החשך והוא מה שאמרנו שענין אמרו יהי אור רצה בו יהי אור במקום החשך שעל פני התהום כלומר יחזק עד שיראה וימשול שם ואל ימנענו חשכת המים המצויים שם מלהאיר שם. ואמרו נוטה שמים כיריעה. מלת הנטייה משותפת לעניינים רבים ואחד מענייניה הוא ענין המתיחה כנטה ידך, ויט ידו, והיא נופלת על מתיחת האהלים. ויט שם אהלו. ואמר וימתחם כאהל לשבת, כי היריעה במקום הזה רוצה בו הקצה והאהל באמרו כאהלי קדר כיריעות שלמה שהנראה לי שאין הפרש ביניהם רק במה שהאהל נעשה ממנו לא בתכונה והוא כאילו אמר כאהלי קדר כידוע שהם נעשים מיריעות שער עזים או מן העורות עם השיער שהם שחורים שאין להם פשתן. כאהלי שלמה שהיה ידוע להם שהיו מיריעות שש לבן ונאים ככל הידוע מענין שלמה שהוסיף להתכבד ולהתנאות בכל ענייניו כאמרו וגדלתי והוספתי מכל שהיו לפני וכן עשה באהלים שעשה לעצמו להיותם׃

להיותם מוכנים אתו אם יצטרך לצאת למלחמה על אויב אם היה מורד בו לצור עליו ויצטרך לבנות שם אהלו כנהוג ואולי עשה אהלים לאנשי מלאכתו הבונים בבית המקדש ובביתו בעת פסלם האבנים וחצבם אותם ואת העצים שלא יעמדו לשמש ולמטר ויפסיק עליהם מלאכתם ועשה אותם משש ונאים לפי כבודו וגובה לבו והיה נהוג באומה ליחד האהל הנעשה ביריעות שש בשם יריעה להעשותו מיריעות שש כי הם הנקראות יריעות ובזה תהיה מלת אהל כסוג. לכל אהל יהיה ממה שיהיה מעורות או מיריעות שיער או מיריעות שש עד שיהיה קבה שנעשית מיריעות שש שנקראת אהל וראוי להקרא אהל ולא כל האוהל יקרא יריעה ולא יתכן לקראו יריעה: והמכוון לו באמרו נוטה שמים כיריעה הוא שהיריעה ר"ל הקבה הוא כחצי כדור או קרוב לחצי כדור לא כדור שלם ולא דבר שטוח כטבלא! ובזה באור גדול למכוון שבשמים שנבראו ביום שני כי התאר ההוא מסכים למציאותם כמו שכתבו החכמים עליהם בספרים המונחים לענינים ההם:

ואחר שדברנו במלת הפסוק הנזכר ועניניהם נאמר בנרמז אליו בפעולות הנזכרות בו והם עוטה ונוטה כי הפסוק הראשון כמו שאמרנו דבר בו בדבור הנוכח לשם כי זכר בו שם העצם והוא מלת ה' וצירף אליו אחד מכינויו והוא מלת אלהי וכבר פירשנוהו וצירף אליהם מלות המדבר עמו והם גדלת ולבשת הודיע בהם שאמרו ה' אלהי היו כקריאה אל השם ושהוא כמדבר עמו ולנכחו. ואולם עוטה ונוטה שהם מלות ראויות למדבר עליו ולא עמו אפשר לפרש בהם שני מינין מן הפירוש האחד, והוא המפורסם בהם והמוסכם עליו מכל המפרשים שהם וכל מלות הפעולות הבאות אחריהם הם שבות אל שם יתברך ושובו מדבר הנוכח אל דבור נסתר דבר נהוג בלשון העברי. אם תגאל גאל ואם לא יגאל וכמוהו רבים, והמין השני הוא ענין עלה בדעתי בהם ואף על פי שידעתי שירחקוהו רב שומעיו ורואיו מפני שהרגילו זולתו מעודם לא אמנע מלומר אותו כי ידעתי גם כן שייטב בעיני קצתם אחר שיישבוהו בלבו ויהפך כי אז ידע טובו וטבו והוא שאינו רחוק אללי אך קרוב שתשוב מלות עוטה אל ההדר שהוא שאמר עליו שעוטה האור כשלמה בענין לבישת האור והדר ועוטה אור כלומר לבשת הדר שעוטה אור כשלמה כי כמו שלא הספיק לו בשבחי השם באמרו שהוא לבוש בגדים שהם הוד והדר לבעליהם כן בא לפרש שאין הלבוש שקראו הדר דבר נאה ונכבד ונהדר בעצמו לבד אך הדר שיוצא ממנו אור מכל סביביו וזהו שהולך אליו בבאור מה שאמר ומלכותו בכל משלה ואילו היה רוצה לבאר ולגלות הענינים כפי מציאותם היה אומר גדלת מאד לבשת הוד ממציא הדר עוטה אור כשלמה כלומר לבשת הוד שמשפיע הדר ולא הדר סתם אלא

אך

אך הדר שעוטה אור כשלמה אך קרב אל המכוון והניח הדבר יותר מכוסה מן הראויים להסתיר מהם אז ומלת נוטה באמרו נוטה שמים כיריעה תשיה שבה אל האור הוא הנוטה שמים ברצון השם להיותו מקרה דבק באחד ומפמלייתו משרתיו עושה רצונו כמו שהתבאר במה שקדם לנו במלת הדר עד שיהיה ענין סוף הפסוק הראשון עם הפסוק השני לבשת הוד ולבשת הדר שעוטה אור כשלמה שנוטה שמים כיריעה בענין שהשם יתברך לובש הדר שעוטה אור כשלמה ולא אור סתם אלא אור שנוטה שמים כיריעה וכל זה לרמז אל האמצעיים פמליית השם העושים דברו ורצונו עד שיודע ממנו כמו שאמרנו עשותו הנפלאות השבאות על ידי פמלייתו לבאר מה שאמר ומלכותו בכל משלה ומה שאמר ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו וכמו שפירשנו בהם למעלה:

ואחר שרמז בהויית האור שברא ביום ראשון מה שרמז והוא ענין העטייה כשלמה ובהויית הרקיע שנברא ביום שני ענין נטייה כיריעה בא להוסיף רמזים בענין הבדלת הרקיע בין מים למים הנזכרת עם בריאת הרקיע שלא נאמר בו יהי רקיע ויהי רקיע לבד כמו שאמר יהי אור ויהי אור אך אמר יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים והוא סדר אפלא מאד וסוד עמוק סתום וחתום על כן רמז בו דוד ע"ה מה שהבאנוהו לרמוז אליו רוח הקודש שנחה עליו הוא הנקראת רוח ה' וכבר התפרש מה היא באמרו ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' מה שכל אחד מהם מן השלש רוחות שזכר נקרא רוח ה' והמיוחדת בשם רוח הקודש היא רוח דעת ויראת ה' לבד ועליה אמר דוד ע"ה ורוח קדשך אל תקח ממני ולהיות הסוד בהבדלת הרקיע הנקרא שמים בין מים למים עמוק מאד. אמר החכם באמת כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ונראה שזה החכם הבין שהמים העליונים כוון בהם המקום שבין בו המים בכח מים בפועל ואשר שם ילבשו המים בכח צורת המים בפועל כי כן יקרא שם המקום לדבר מן הדברים בשם הדבר ושם הדבר בשם מקומו ויהיה שם אחד משותף לשניהם או מושאל מן האחד לחברו כמלת נחל שהיא שם למקום שנגרים בו המים ולמים הנגרים בו וכן ים ותהום וזולתם וקראו שם המקום אבני שיש טהור להיותו זך ונקי ממה שמעלה עמו ניצוץ המאירים הנקרא אור בהתהפכו והסוגו לאחור בדרך שבא ממנו והגיע עד הארץ כי האור כמו שאמרו החכמים מגיע עד עומק הארץ ואסף בה מימים ונהרות ומעלה עמו שני האדים ולא יעלה רק עד גבול ידוע כי לא יתהפך גם הוא

ר"ל שניצוץ רק עד גבול ידוע והמקום הסמוך למקום תכלית התהפכו מעליו הוא שקרא החכם אבני שיש, נראה שהמשילו באבני שיש להיותם קרים בפעל יותר משאר האבנים וקראו אותם טהור להיותו נקי מן האדים מאד לנגד מה שתחתיו ואם איננו נקי לגמרי כי עולים החלקים שגובר עליהם היסוד האשי אך נקי בענין שראוי לדמותו לאבני שיש טהור והוא קר מאד ר"ל המקום ההוא בעבור שלא יגיע אליו ניצוץ האור המתהפך שהוא קצת החום והמשילו היסודות והחומר המשותף להם באבנים לקחוה מן המדברים ברוח הקודש והנביאים כמו שביארנו בפסוק עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים ונראה שאמרו כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים רוצה בו כלומר כשתגיע בעיוניכם למקום ההוא אל תאמרו עליו מים מים כלומר מים כענין המים היסודיים כי על כן כפל מלת מים כי לא קראם משה ע"ה מים רק על דרך שיתוף או השאלה להיותו מקום למים ועל כן סמך להזהרת אמרו דובר שקרים לא יכון לנגד עיני להודיע כמו שכתבנו למעלה כי המקום ההוא קורא מים ר"ל המקום שעל הרקיע הנברא ביום שני מים והוא חושב ומכוון בהם מים נגרים כצורת המים שמתחת השמים הוא דובר שקרים ולא יכון דברו כנגד השם אע"פ שכוונתו לכבוד השם שאין השם רוצה בכבוד של שקר באמרו כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב וידוע מדבריהם שהם היו מכבדים השם בשפתותם ובכוונתם ובמקום אחר קללם ר"ל קלל הדוברים בענייני השם שקר ואמר תאלמנה שפתי שקר וגו'. ועל כן הנראות להבין באמרו יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים הוא שרצה בו שבדל במקום שהרקיע הנברא ביום שני שנקרא שמים הבדיל ומבדיל ביניהם בלא ספק הבדיל במקום האחרים מעליו והאחרים מתחתיו והוא אמרו בין המים אשר מעל לרקיע וגו' שהאחרים עליו והאחרים מתחתיו וכן נראה ממנו שהמקום שאמרנו הוא שקרא מים אשר מעל השמים שהוא תמיד לא ישתנה אך המים שבעבים בכח מאור העבים שהם מים בכח איננו תמיד אך עת אחר עת ואיני יודע מה הביא הרב לומר הבדל בצורה כנגלה לו בפרק ל"ד מן החלק השני אע"פ שאין ספק שיש ביניהם הבדל בצורה והיא הסבה להיות ביניהם הבדל במקום והיות המים האחרים מעל השמים והאחרים מתחתיו כי אילו היתה צורתם אחת היה מקומם אחד אך ההבדל במקום הוא המובן מלשון אדון הנביאים בביאור והוא פשוטן של דבריו ותוכן.

ונשוב אל מקומינו ונאמר כי להיות סוד הבדלת הרקיע בין מים למים עמוק מאד והרבה בו עליו דוד ע"ה רמזים, ואמר, המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח. המקרה במקום הזה פועל

מבנין

תבנין כבד והוא קרא בלירי הקוף אמר המה קרוהו ובמקום אשר כמלא
מלת מקרה לתקרה עצמה והוא אמרו ימך המקרה. ובית במים בענין
מ"ש מורה על עצם הדבר כאילו אמר מן המים שתן המים עשה התקרה.
ומלת עלייה ידוע על מה הוא מורה בלשון כי כשחולקין אויר בית בתקרה
נקרא החלק העליון מן התקרה ולמעלה עלייה והחלק התחתון נקרא על שמו
בית כאמרם הבית והעליה. ומלת רכובו ידוע שהוא מן רכב. ולהיותו
בתבנית הפעול יודע שנגלה בו הנרכב, רצה שהעבים כנרכבים ושהם כרכב
למה שעליהם וענין מהלך על כנפי רוח כענין שהרוח בעפה על כנפים ואשר
על כנפיה הוא נשוא עליהם כמהלך על כנפיה אינו עוף שאין לו כנף אך עומד
עליהם. בשעה שבעל כנפים מעופף והנשוא על עוף קרא מהלך וזה הפסוק
הוא אשר הביאני לגלות בפירוש הפסוק אשר לפניו מדרך כל המפרשים שלא
קבל דעתי כלל שירצה השם במקום הזה ובענין הזה בשם עבים רכובו ולא במהלך
על כנפי רוח והוא הרוכב על ערבות והיושב על כסא רם ונשא שהוא הגוף הרם
שבדתים והנשא כמו שבארנו למעלה ומקום העבים ידוע במקום מכדור האויר
לא רחוק מאד מן הארץ ולכוני באמרי במקום הזה ובענין הזה שהוא מקום
שמדבר בו על ערך השם אל יתר הנמצאות עד הנמצאות השפלות בענין היותו
סבה פועלת וממציאה את כולם על הדרך הידועה לפעולתו והיא הדרך שרמזו
חכמים עליה באמרם אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא
של מעלה. וכבר ביאר הרב ז"ל כוונתם במאמר ההוא וגם אנחנו זכרנו
במאמר הזה וכל זה שלא יעלה בלבך שרצה באמרו הנה ה' רוכב על עב קל
ובא מצרים שכוון בו ליחס השם ברכיבה על עבים כי ידוע מן המאמר ההוא
שאינו רק המשל לענין מהירות בא שלוח השם המכה ההיא עליהם בעת ההיא
והוא כשאר ההמשלים אשר אין מציאות להם שדרך הנביאים להמשיל פעולות
השם בהם. אינו בענין ערך השם אל העבים חלילה ואין הענין הזה אשר
אנחנו בפירושו מזה הדרך אך הוא סיפור ערך השם לנמצאות אשר המציא
תוספת רמזים כאשר רמז אליו משה ע"ה בספור מעשה בראשית שהנרמז שם
הוא הנמצא תמיד לא ישתנה בו דבר והוא שאמר שלמה ע"ה עליהם מה
שהיה כבר הוא, ואשר להיות כבר היה. ואמר מה שהיה
הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה וידוע שהאור והחשך נמצאים
יום יום ושהם ראש סבות ההויה וההפסד וכן מציאות הרקיע תמידי והוצאת
הארץ לדשאים ולעצים וזולתם מבעלי חיים שאינם נולדים מאחד ממינם אך
הילודים זה מזה הוא אשר יש לדבר ולהשתדל בו וכבר אמר בהם בן ליני
מה שכתבנו בשמו ומזה המין ר"ל ממין ספור מעשה בראשית הוא רכיבת השם

על

על ערבות ועל כסא רם ונשא שהוא המשל לערך בלתי משתנה תמידי נצחי וכן בספור מעשה בראשית לא סיפר רק ערך השם אל הנבראות אשר הפליא באמצעות פמלייתו שאליהם היתה רמז האמירה וערך הנבראות קצתם אל קצתם ערכם התמידי הנצחי ע"כ אני מרחיק שיחס דוד ע"ה בדבריו על ספור מעשה בראשית השם יתברך לרוכב על עבים ועוד שהשם יתברך לא רמז כלל בספור מעשה יום שני רכיבתו ולא ישיבתו לא על עבים ולא על זולתם אך יהי רקיע ויהי מבדיל רצונו עשייתו אותו והבדילו ברקיע ההוא בין המים אשר מעל השמים ובין המים אשר מתחת ורכיבת השם על עבים על הדרך שהבינו המפרשים מאן דכר שמיה ומאן הוליאה דוד ע"ה וכן אילו רצה בעוטה אור השם יתברך היה לו לומר הוד והדר ואור כשלמה לבשת כי השלמה לבוש בלא ספק והעטיה כלבישה הנה מלאכו עוטה מעיל ואמר כי כן תלבשנה בנות המלך מעילים אם כן אמרו עוטה מעיל היא כאילו אמר לובש מעיל או יאמר הוד והדר לבשת ואור כשלמה עטית ולא יפסוק ענין לבישת השם ההוד וההדר והאור או לבישתו ההוד וההדר ועטיית האור שהוא ענין אחד או כענין אחד לשני מיני דבור לנוכח ולדבר על נסתר. גם אינו נכון אלגי שנאמר שדוד ע"ה יחס עטיית האור אל השם והנה יחזקאל ע"ה לא יחס ענין הנוגה רק אל האש והוא מה שממתנו האדם הנראה לו ולמטה לא אל החשמל וכבר אמרנו בחשמל מה שנראה לנו לפירושנו ולפי' הרב מורה לדק ורמזנו בנוגה ג"כ על כן ישר בעיני לומר שעוטה שב אל ההדר ויהיה נוטה שב אל האור הוא הנוטה שמים כיריעה כרצון השם להיותו כמו שאמרנו למעלה מקרה דבק באחד מפמלייתו ולפירושנו זה נאמר ג"כ שאמרו המקרה במים עליותיו שב ג"כ אל האור שהוא המקר' במים עליות השמים ויחד מלת שמים אע"פ שהוא בענין תכונת השניו' וכן אמר, הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ שהקרוב לומ' בכינוי משטרו שהוא שב אל השמים כי זה השם מועתק אל הרקיע בדרך השאלה או בדרך ספוק והרקיע שם ליחיד ואין באלו השמים שנבראו ביום שני אחד ממיני השניות והרבוי אך הוא במציאותו דבר אחד אך אינו רחוק ליחדו בלשון ויהיה ענין הפסוק העליות שעשה האור בשמים שם תקרתם המים ונראה כמו שאמרנו שרמז במים אל המקום שלובשים בו המים בכח צורת המים בפועל ואז ירדו למטה לארץ לכבדותם לנוח במקומם הטבעי כי הוא הנאות ללשון תקרה ולענינה אך אמרו השם עבים רכובו מראה שהמים בכח שבעבים הם המים שאמר עליהם דוד ע"ה שקרה האור בהם עליות השמים כלומר שמהם עשה התקרה והקרוי והמקרה כי שלשתם שמות נאים זה אחר זה לענין אחד רבותינו ז"ל קראוהו תקרה ולשון הפסוק מקרה באמרו ימך המקרה כמו שאמרנו

שאמרנו והקרוי נגזר מן קרה בלירי שהוא פעל כבד כמו לפוי מן לפת זהב ורבותינו ז"ל אמרו סיכוי ורבוי וככוי ויפוי וכיולא בהם ואין רחוק לדחוק כדי לקרב הענינים אל המציאות ואל לשון דבר אדון הנביאים ע"ה ולומר שדוד כוון באמרו המקרה במים עליותיו אל המקום הכבר הטהור והיקר כאשר אמרנו ורמז בכנוי רכובו אל המים בכח שבעבים שהם תובנים במלת המים ההם הנרמז עליהם במקרה במים עליותיו כי לא נקרא המקום ההוא מים לעצמו אך להוציאו המים בכח המגיעים אליו בעבים אל הפועל ועל כן אמר השם עבים רכובו המים שהמקום ההוא מסיבם מים בפועל וזה נקרא מים על דרך השאלה או שתוף או ספוק ואין להרחיק כיולא באלו הדקים לכיולא באלו הרמזים העמוקים:

וכבר אמרנו שהעלייה הוא שם לחלק העליון מאויר בית שנחלק בתקרה כן הנה אויר המקום שקרא הנביא בית באמרו והבית ימלא עשן כמו שאמרנו בפרק ח' מזה המאמר נחלק הרקיע הנקרא שמים לשני חלקים ותכלית הפלך העליון לכל מעלה הוא הדבר שקרא דוד ע"ה תקרה שלמים באמרו המקרה במים עליותיו והוא שקרא אדון הנביאים ע"ה המים אשר מעל השמים והוא שקראו החכם ז"ל אבני שיש טהור מה שקרא דוד ע"ה תקרה שלמים קרא החכם אבני שיש טהור להרמיז נקיי המשכיות. והזכיר שלא להבין מדברי משה ע"ה באמרו המים אשר מעל השמים ודוד ע"ה באמרו המקרה במים עליותיו מים ממש בלורת המים שמתחת השמים הם היסודיים או קרוב להם והודיע שהאומר כן הוא דובר שקרים מעיד על אמונת שקר ומה שעל המים ההם קרא עליות השמים כמו שאמרנו זה הפי' הוא הנאות לענין ואם לא יאות בעיניך תוכל לומר שכינוי עליותיו שב אל האור גם כן בענין העליות שלו וקראם שלו בשביל שהוא העושה אותם כמו שידוע לחכמים וכן מלת השם באמרו השם עבים רכובו שבה גם כן אל האור שהוא המעלה אותם בידוע גם כן וכינוי רכובו שב אל המים כלומר שב אל האור כלומר האור שם העבים רכוב למים שעשאם תקרה ומלת רכוב במקום הזה שם לקורה הגדולה שסובלת הקורות הקטנות שסובלות הקרשים והלוחים ארזולתם ממה שהוא גוף התקרה והוא ר"ל הקורה הגדולה היא מה שקורין אותה הלועזים קא' למאן או אמור שכל הקורות הסובלות הקרשים או כיולא בקרשים קרא רכוב להיות הקרשים כרוכבים עליהם והם ר"ל הקורות כנרכבים להם. והראשון הוא הטוב בעיני כי כן תקרא הקורה הגדולה ההיא בהרבה מן הלשונות בשם בהמה מן הבהמות הנושאות משואות, ואמרי כי כינוי רכובו שב אל המים אע"פ שמים לשון רבים או שניות שהוא בלשון רבים בלשונינו

בלשונינו כבר נתלה כמוהו ,,ומי נדה לא זורק עליו ,,ואם לא ייטיב לך זה אמור שהוא שב אל הקרוי המובן ממלת מקרה הפועל באמרו המקרה במים עליותיו שהוא כאילו אמר העושה קרוי שלמים או מקרה של מים לעליותיו ואמר ששם עבים רכוב הקרוי והמקרה ההוא ומלת המהלך שבה אל הרכוב הנזכר הודיע בה שהרכוב ההוא איננו כשאר רכובי התקרות שהם קורות שאינן זזין ממקומן ולא כרכובין מבעלי חיים שהם הולכים על רגלים אך רכוב שהולך על כנפי רוח כלומר שהרוח מוליכה אותה באשר תלך וזה דבר ידוע מן העבים שהרוח מוליכה אותם והשאילו לרוח כנפים לדמות מרוצתה החזקה לעופפות כשהשאילו אותם ר"ל הכנפים לגלגלים למהירות תנועתם הסבובית ולמלאכים למהירות הלאות פעולתם להיותה בלי זמן ובהוסיפו כל אלו הענינים על דברי אדון הנביאים ע"ה ר"ל הוסיפו ענין באור העבים וקראו אותם רכוב המים והוא שהוא מהלך על כנפי רוח כדי לרמוז אל הסתום אשר בדברי אדון הנביאים ע"ה בענין המים אשר מעל השמים כן ראה להוסיף עוד ענינים נמלאים בעבים וזהו אמרו. עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. מלת עושה שבה אל הרכוב כי ראה הוא ליחס שני הנזכרים אל העבים והראה ברוחות כמו שאמר למעלה אל רוח הרעם שידוע ממנו שהוא רוח מלטער בעב ובאש לוהט את הברק והזועה לא"ק בלע"ז שידוע מהם שהם אש או דבר אשי ובזה יהיה ענין הפסוק מענין המים אשר מעל השמים שהם חלק אחד מן הדברים הנזכרים במעשה יום שני ואמנם לדעת הרב מורה לדק ז"ל שהבין בהם האש היסודי והרוח היסודי וכל שכן למה שנראה מדברי החכמים ז"ל שרלה בהם דוד ע"ה המלאכים ממש ומשרתי השם ממש הם המכוון באמרו ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' כל לבאיו משרתיו ואע"פ שהמשרתים באמרו ברכו ה' כל לבאיו משרתיו רלה בהם בגלגלים והכוכבים כאשר אמרנו למעלה ואולם החכמים ז"ל הבינום שניהם ר"ל מלת מלאכיו ומלת משרתיו שם למלאכים או אמור למינים מן המלאכים בשני המקומות. יש לשאול לדעת חכמינו ז"ל מאיזה רמז הוליא דוד ע"ה שהמלאכים והמשרתים נבראו ביום שני וכל שכן שנבראו מרוח ומאש ולדעת הרב גם כן יש לשאול מה ראה דוד להודיענו בספור מעשה יום שני שהשם עושה מלאכיו האש היסודי ומשרתיו הרוח היסודי ומה ענין המלאכות לרוח ולאש בסדור מעשה בראשית אמנם לפירושנו אשר אמרנו שעל רוח הרעם ועל אש הברק והזועות אמרם הוא מענין מעשה יום שני בלא ספק כי הבין דוד ע"ה בחכמתו ובמה שהודעתהו רוח הקדש שנחה עליו שאין מליאת למים בפועל לא על השמים העליונים המקיפים הכל ולא על הרקיע הנברא ביום שני כי אין למים

בפועל

בפועל עמידה בזולתי מקומם הטבעי שידוע שהוא על הארץ ממש לכבדות אשר להם בערך אל האויר ואל האש כאשר אמרנו בפרק ראשון ועל כן רמז דוד ע"ה מהם מה שהבין שכוון בהם אליו אדון הנביאים ר"ל במה שכוון במים אשר מעל השמים באמרו המקרה במים עליותיו והוא מה שרמז בקרוי המים וברכיבה ובעבים ובהלוכו על כנפי רוח ולא הספיק לו בזה עד שהוסיף לו רמז ענין עשיית הרכוב הנזכר הוא העבים מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט מקרוי כמלאים בעבים בהגיעם למקום תקרת המים הם המים אשר מעל השמים אשר זכרם אדון הנביאים ע"ה בספור מעשה יום שני באמרו בין המים אשר מעל לרקיע, והאחרים ר"ל המים בפועל הם בלא ספק מתחת לרקיע והרקיע מבדיל ביניהם הבדל במקום כמו שאמרנו ובלא ספק הם נבדלים בצורה ואשר מתחת כבדים כמוחש מהם ואשר ממעל קלים כידוע שהם למעלה ממקומנו זה אשר אנחנו בו ועליו גוף שימנע הדברים הכבדים בטבעם מלרדת לארץ אל מקומם הטבעי להם לא האויר ולא האש אך נגרים כי כל אשר יתילד במקום אחד משניהם או מים או מה שהמים נגזרים כשלג והברד והרסיס או עפר או מה שהעפר נגזר כחוצה וכיוצא בה מיד הוא יורד לארץ אל מקומו אם לא ימנענו מונע ר"ל אחד מן הדברים הבנוים על הארץ כמגדלים וכגגות וכיוצא בהן וכל שכן שאין למעלה מכדור האש כאילו תאמר בגלגל הלבנה ובזולתו מן הגלגלים שלמעלה ממנו מים כי הגופות ההם פשוטים והחומר שלהם אחד ואינו החומר המשותף לארבע היסודות. ולא מאחד מן היסודות ולא מורכב מיותר מאחד מהם אך חומר אחד בטבע אשר חמישי אינו קל ולא כבד כמוחש מתנועתם הסבובית.

כבר התבאר כל זה באור מספיק לחכמים האמתיים וכן התבאר להם שאין בין גלגל וגלגל שום גוף ולא רקות אך איש באחיו ידבקו וידיעת דוד ע"ה דברים אלו ברוח הקודש הוא שהביאתהו להבין ענין המים אשר מעל לרקיע והמכוון בו לאדון הנביאים ע"ה. והרוח ההיא העירתהו לרמוז בהם מה שרמז מענין תקרה ורכובה והלוכו על כנפי רוח וענין היות מלאכיו רוחות ומשרתיו אש לוהט כמו שהביאתהו רוח הקדש לרמוז באור ענין העטייה. שלמת ובשמים ענין הנטייה וכאשר רמז בסתרים אשר בדברי אדון הנביאים בפרשת מעשה בראשית מה שהביאתהו רוח הקדש לרמוז בהם בא לרמוח כנזכר בראש פרשת יום שלישי מענין קוויות המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראות היבשה והוא אמרו, יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד ואמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים, חברתי. שמי הפסוקים האלו ג"כ להיות השני לפי דעתי פי' למלת מכוניה שבפסוק הראשון

כמו

כמו שמשמע מפירושנו ומלת יש"ד ידועה וזה התחיל דוד ע"ה לרמוז בענין פרשת יום שני בהודיעו שהשם עשה לה יסודות תחלה כדרך שאר הבניינים שאדם עושה יסודותיו תחלה ואח"כ בונה בניינה ואמר שיסדה על מכונים לא כשאר בניינים שאדם יוסד אותם על מכון אחד לבד, וענין מכוניה כענין מכונותיה מאמרו ויעש את המכונות עשר ומכון ומכונה אחד וענין בל תמוט עולם ועד כלומר לא תמוט ולא תסור מן הענין שיסדה עליו לעולם ועד. וכבר אמר הרב מורה צדק ז"ל בפרק כ"א מן החלק השני שמאמר דוד ע"ה הנה בל תמוט עולם ועד הוא יותר חזק בגלחות ממאמר שלמה ע"ה והארץ לעולם עומדת וכוונת מאמר דוד ע"ה הנה בל תמוט עולם ועד היתה תוספת גמורה ממנו לא מלא בה שום רמז לאדון הנביאים ע"ה כמו שלא מלא שום רמז לענין המכונים ונראה שרוח הקדש העירתהו להוסיף התוספות האלו במאמר הנביא ע"ה כאש בוערת עצור בעצמותי נלאתי כלכל; האלהים, אם לא כרמזו בפסוק והארץ היתה תהו ובהו רמז סתם מאד ר"ל במלת היתה ממנו המובן גם כן ענינה עם אמרו וחשך על פני תהום וכמו שבארנו במקומו, ואחר שזכר מלת מכוניה שהיא מלה מורה על רבוי או על שניות פירש שלא כיון בה רק השניות וענינה יסדה על שני מכוניה ופי' מה הם ואמר תהום כלבוש כסיתו ויהיה התהום הנה שם למים אדירים עמוקים במקום עמוק מאד כמו שהוא שם למקום העמוק שיקוו בו המים המעוקים האדירים ואחר שאמר שכסה המכון האחד בתהום כלומר במים שראוי לקראם תהום אם כן המכון ההוא היה ראוי לקראו תהום כי לא יכסה בתהום רק תהום כלומר לא יכסה במים שראוי לקראם תהום רק מקום שראוי לקראו ג"כ תהום וזה גם כן דבר שיובן מכלל דבר אחר ואפשר שרצה במלת תהום הנה מקום ותהיה מלת כלבוש בסמכון ב י"ת בענין כבלבוש כסיתו ולא זכר בפסוק במה כסהו כי ידוע שלא יכסה התהום רק במים אדירים עמוקים ראוי לקראם תהום ועשה אחד משני אלו הדרכים להסתיר כמו שהסתיר בבאור המכון האחד והוא אמרו על הרים יעמדו מים כלומר המכון האחר הוא מכון שעל הרים יעמדו מים ענין הרים יעמדו מים עליהם והעמיק הלשון כמו שתראה להסתיר והתהפך דברי אלהים חיים לא ירד לעומק כוונת אמרם עד שיהיה ענין הפסוק מים שראוי לקראם מים תהום כסיתו ככסות האדם בלבוש והרים יעמדו מים עליהם בענין המכון האחד הוא מכון שכסיתו התהום כלומר במים אדירים שראוי לקראם תהום והמכון השני הוא הרים יעמדו מים עליהם זה לפי הפירוש או מקום לבוש תהום והרים יעמדו מים עליהם לפי התחלף שני

פירושי

פירושי מאמר תהום כלבוש כסיתו אשר הקדמנו זכרם. ואחר שבאר שני המכונים בא לבאר יסודות הארץ עליהם והוא אמרו מן גערתך ינוסון מן קול רעמך יחפזון, ואמר יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם, חברתי גם שני הפסוקים האלה להיותם מסובכים שניהם, ראש השני הוא ספור סבת הניסה והחפיזה הנזכרות בפסוק הראשון וסופו הוא באור המקום שינוסו אליו וזה בלשון זרות ועומק גדול וענין שני הפסוקים אללו אמר, מן גערתך ינוסון בחפזה המים שעל ההרים הקודם זכרם אל מקום זה יסדת להם. רומז אל התהום וזה בעליית ההרים וירידת בקעות כאילו עליית ההרים וירידת הבקעות היו האמצעי לניסתם בגערת השם. או יהיה ענינם מן גערתך ינוסון המים שעל ההרים הקודם זכרם בחפזה בעליית ההרים ובירידת הבקעות אל מקום זה יסדת להם. ויהיה סדר הפסוק בלא תוספת ובלא חסרון רק, בשנות שתי מלות יעלו וירדו אל מלת שמות הפועל מן גערתך ינוסון המים שעל ההרים. ומקול רעמך יחפזון. בעליית ההרים וירידת הבקעות אל מקום זה יסדת להם. ויהיה הנרמז בינוסון וביחפזון המים הקודם זכרם שהיו על ההרים. ומלת זה תשוב אל התהום לבדה בפי' הראשון ואליה אל הבקעות שהושמו במקום התהום בפי' השני שהמכוון בפסוק הוא יעלו הרים כלומר יתוסף גבהם וירדו הבקעות כלומר יתוסף עמקם. ונעתק ממלת תהום אל מלת בקעות לפי דעתי המשך אחר הכתוב הנעתק ממלת מקום אחד אל מלת ימים והמכוון מרבוי מלת בקעות הנמשך אחר רבוי מלת ימים הוא להודיע שיש בתהום בקעות רבות חלוקות ואע"פ שיראה אחד מלמעלה איננו כולו בקעה אחת אבל בתחתיתו בקעות רבות והמים דבקים כולם למעלה לפי טבעם ואולי רצה לכלול הימים החלוקים לגמרי ואפילו מלמעלה לרמוז שהעתיק הכתוב ממלת מקום אחד אל מלת ימים היה לזה הענין כלומר להודיע שמקום אחד לאו דוקא אך שיהיה במקום מיוחד בפני עצמו או במקומות מיוחדים מן הארץ שלא יכסו פניה לפי טבעם אך יעמדו במקום מיוחד אם אחד או יותר מאחד עד שתראה היבשה. ולזה נעתק משה ע"ה ממלת מקום אחד למלת ימים ולהוסיף בו רמז נעתק דוד ע"ה ממלת תהום אל מלת בקעות באמרו ירדו בקעות ולא אמר תרד בקעה. וכל אחד משני הטעמים האלה הוא טוב מטעם שינוי טעם הדגים בים אחד ובבקעה אחת. והוא אמרם ז"ל „אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לטעם דג העולה מן הים באספמיא" שאפי' היה דעת החכם שים אוקינוס לבד הוא הים הגדול מכל הימים היה המקום האחד שנקוו אליו המים אשר מתחת השמים בשלישי מששת ימי בראשית ושאר

הימים הנמלאים היום נתחדשו אשר כן היה לו לומר כפירושנו הראשון שבקעות חלוקות היו בתחתיתו ובמאמר דוד ע"ה אותם הבקעות הוא שקרא ימים ואף על פי שהוא אחד מלמעלה כמו שאמרת וכבר הבינות מדברי שב י"ת בעליית הרים וב י"ת בירידת בקעות אשר העירותי עליהם שתי מלות יעלו וירדו הם בי"ת השני' כבי"ת בפשע ארץ רבים שריה וחביריה והוא סעיף מבי"ת העזר. ונראה שדעת דוד ע"ה היה של רעמים ולרוחות הנושבות עזר גדול להשיל המים מעל ההרים או להתילד ההרים אף על פי שידע בדבר סבות אחרות חזקות מאלו אפשר שלא רצה להזכירם וזכר אילו להסתיר לצורך ההמון שמכירים ברעמים ובברקים שהם מאת השם ואינם מכירים זה בסבות אחרות שהם עיקר הראות היבשה אך לחולשת הכרתם אילו היו יודעים שסבת הראות היבשה הוא השתנות אחד היסודות ונפלם במקום אחר מכדור העפר והשארם במקום ההוא וכן השתנות חלק מכדור העפר אל אחד מן היסודות הקלים ועלותו אל מקומו לפי טבעו החדש והניחו במקומו חפירה על הסדר שזכרנו בשם בן ליני לא היו חושבים זה למעשה השם כי לא ידעו כוונת אמרו עושה דברו ולא עושה רצונו. ולפי האמת פעולת הרעם והברקים והרוחות והפעולת היסודות במה שהם השם בטבעם התפעלם בהכרח שלמעלה מהם באמרו בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו, ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים לעומתם, כי רוח החיה באופנים, ושנותו הענין במראה השנית באמרו ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ לא יסבו האופנים מאצלם ואמרם בעמדם יעמודו וברומם ירומו אותם כי רוח החיה בהם הם הפעולות ההם כולם שוות שתיחסם אל השם וזה ידוע לכל משכיל וכשהשלים דוד ע"ה ההרשבה אשר העירתהו רוח הקודש אליה לנקבי המשכיות אשר על תפוח זהב שתדי יקוו המים ותראה היבשה בא להוסיף באור על החידוש אשר חדש באמרו בל תמוט עולם ועד או אמור בא להרחיב נקב המשכית במלת היתה מאמרו „והארץ היתה תהו ובהו" כמו שזכרנו, ואמר גבול שמת בל יעבורון בל ישובון לכסות הארץ. שענינו גבול שמת למקום יסדת לנוס אליו המים כלומר להקוות בו המים שעל ההרים שלא יעברוהו, ואמרו בל ישובון לכסות כענין לבל ישובון או לא ישובון לכסות הארץ לא נתן זה הטעם או לא הוסיף זה התוספות רק לרמוז על הנצחות אשר כוון אליו בבל תמוט עולם ועד כי היה מאמרו „גבול שמת בל יעבורון" לבד שלא היו שבים לכסות הארץ שאחר שלא יעברו המים הנקווים במקום אשר יסד להם הגבול אשר שם להם ידוע הייתי שלא יכסו הארץ אלא לא הוסיף לומר בל ישובון לכסות הארץ רק לרמוז

שלא

שלא ישובון לעולם ועד עד שיצדק אמרו „בל תמוט עולם ועד". ואשר נראה לי באמת שאל אלו הענינים אשר באלו הפסוקים או על רובם כוון דוד ע"ה בשירתו הנכבדת אשר מלאכוה שנכתבה בשני מקומות בנביאים ובכתובים זה בט' פסוקים מן השירה הכתובה בתהלים במזמור י"ח שהראשון שבה הוא „ותגעש ותרעש הארץ" והאחרון פסוק „ויראו אפיקי מים" ואע"פ שידעתי פירושי בהם על הדרך הזאת רוב העומדים עליו לנטותם אל מה שהרגלו לפרש בהם כאשר הודיעך הרב ז"ל שאחת מן הסבות המונעות השלמות לרוב אנשי העולם הוא נטותם אל מה שהרגלו בו ויהיה אמונה או מדה או מעשה וחמלם עליו עד שיקשה להם להניחו ולהרחיקו. ועם דעתי זה לא אמנע מלפרש בהם על דרך קצרה מה שנראה לי שכיון אמרם בהם, אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו, ואמר עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו, ענין שני הפסוקים הוא על דרך משל אל הסבה אשר בעבורה יצא כדור העפר מכדוריתו אשר אי אפשר לו לצאת ממנו אלא בשיצא כדור המים גם כן מכדוריתו כמו שידעת להגבותם וקנותם תכונה מה שהם בו ועליו נאמר בנתינת הסבה בזה שנגעשה הארץ ורעשה וההרים אשר נולדו בה ועליה רגזו והתגעשו, ואחר שאמר זה דרך ספור הולך לתת טעם לזה הרעש וההתגעשות לארץ ולהרים מפני שלפי טבע הארץ והמים לא היה להם לצאת מכדוריתם הטבעי כי הדבר שהוא על טבעו הוא על טוב שבעניינו והדבר שהוא על טוב שבענייננו אין לו מעלה להשתנות ממה שהוא עליו על כן בא להודיע כי בהכרח זולתם להם הוא שנגעשו ורעשו עד שיצאו מטבעם ובא והודיע המכריח דרך רמז ספור כי חרה לו, רומז אל השם כביכול שחרה לשם על היותם תהו ובהו כי בעבור שהיה עתיד להמשיל בעליית העשן באפו לקח מלת חרה לו כדרך המשלים שאדם ממשיך אותם על גוף ענין המשל אע"פ שאין להם דומה בנמשל והוסיף, ואמר „עלה עשן באפו" וגו' בא להודיע בזה הפסוק על אי זה דרך היה חרונו סבת להתגעשות הארץ או רעשה עד שיצאה מכדוריתה והוא עליית עשן מחרונו באפו ויצאת מפיו אש אוכלת שבוערים ממנו גחלים ועל יד העשן והמלא האש והגחלים רמז בה על ניצוץ האור ההווה ביום ראשון שהוא היה הסבה המסובבת כצאת הארץ מתהו ובהו בהסירו החשך מעל פני התהום הוא סבת המים המכסים פניה ובהעלותו שני האדים גם כן נדמה הניצוץ היוצא מן המאירים לאש ולגחלים בהעירו יסוד האש עד שחשבו רבים מן הקדומים או כלם כי המאירים כלם מאש, ואמרו עלה עשן באפו רמז אל האד העולה בכח הניצוץ וכן המשיל הנביא ע"ה בזריקת אש על ידי האיש לבוש הבדים וכמו שפירשתי

למעלה וכן המשיל הנביא האחר האד העולה בגללו לעשן באמרו „והבית ימלא עשן" ואחר שזכר בריאת האור על דרך המשל שזכרו בא לזכור נטיית הרקיע הנעשה באור ג"כ ואמר ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו, ובעבור שנמלאו לו בשלשה מקומות זה הענין ר"ל הקדימו נטייתו שמים לירידתו והיה מן הנראה לפי המובן בשמים הנזכרים בענין הזה שהם השמים הנבראים ביום שני שהיה לו לומר וירד ויט שמים כלומר להקדים ירידתו לנטייתו שמים, יש לומר שרצה בזה שנטייתו השמים הוא ענין ירידתו שהוא אמצעי אשר יעשה בו השם במלאות השפלות כל מה שיעשה בהם באמרו „יהי מאורות ברקיע השמים" וזה הוא ירידתו מכסא הרם והנשא להכין במקום השפל אשר תחת רגליו מקום ראוי להמציא בו נמצאות כפי אשר גזרה עליו חכמתו ולהנהיגם על יד האמצעיים ההם והכל יוחס אליו שהוא הסבה הראשונה לכל, ואמרו „וערפל תחת רגליו" רוצה בערפל המים אשר מעל השמים שהם תחלה מה שיעשו המאירים בהיותם ברקיע השמים ובמשלם בארץ ביום ובלילה שיכונו מקום להולד בו המים כלומר להלביש המים בכח צורת המים התחתונים או יעלו מים בכח אל מקום שישובו מים בפועל ואז ישקו פני האדמה שהשקותם שניה היא הסבה הראשונה לכל הנמצאות עליה וקראו אותם ערפל בעבור שהם יפסוק אור המאירים להפסיק התהפך נילולם שם כאמרו „חשכת מים עבי שחקים" ואמר שהוא תחת רגלי השם שכל מה שתחת גלגל הירח הוא תחת רגלי השם כאמרו ושוליו מלאים את ההיכל ומה שתחת גלגל הירח הוא תחת רגליו בלי ספק.

ואחר שזכר הערפל שתחת רגלי השם בא והודיע דרך רמז מה הוא ועל איזה דרך פעולתו בשפלים ואמר וירכב על כרוב ויעוף וידא על כנפי רוח, מלת וירכב שבה אל הערפל כאשר פירשנו בהשם עבים רכובו בשוה, וכבר אמרנו שאין להרחיק העתיקו מן הלובשים בו המים בכח צורת המים בפועל אל המים עצמם שהם הרוכבים על הכרוב העף על כנפי רוח לא המקום ויהיו הם שקרא אותם ערפל וענין וידא על כנפי רוח כענין המהלך על כנפי רוח וכיון שהמשיל הערפל לרוכב על כרוב אמר בו שהוא עף ודואה כלומר הכרוב, ושם שהמשילו לכרוב המשילו למהלך כלומר קרוי מים או המים בכח ששם הנה במקומו הערפל הוא רוכב על העבים והעבים שהם רכובו מהלכים על כנפי רוח כלומר שהרוח נושא אותם, ואמרו ישת חשך סתרו וגו' אפשר שמלת ישת וכינוי סתרו. שבים אל השם כאשר הבינו המפרשים ונמשך אחריהם הרב מורה צדק ע"ה ויהי' הכוונה בו שהשם משים החשך בין השמים העליונים שהם מכון שבתו ובין הנמצאות השפלות אשר תחת

הרקיע

הרקיע שנברא ביום שני שבו היו הדברים לא לרמוז אל חשכת החומר המבדיל בין האדם ובינו כאשר הביאור הרב ז"ל על זה הענין כי אין זה המקום בדרך ההוא אך להיותם אמצעיים בינו ובין הנמצאות השפלות, ויהי' כינוי סביבותיו סכתו ג"כ שבים אל השם ויהי' ענינם אחד, ואפשר שיהי' סכתו וסתרו הסתר שלו והסבה שלו-לא שיסתירו על השם ויסוכו עליו אך שיסתירו על שלמטה מהם כי כן תכונתם ואח"כ זכר החשך והסבה מה רצה בהם ואמר חשכת מים עבי שחקים, כלומר החשך שזכר רצה בו חשכת המים בכח שבעבים או חשכת המקום שלובשים בו המים בכח צורת המים בפועל והסבה רצה בו העבים שהם מים בכח וזה הביאור ממנו כלומר באורו מה רצה בחשך ובסכת ראיה גמורה לאמתת פירושנו בענין האמצעות יבינה איש תבונה גם לפירושי זה ואם אפשר לפרש בו מה שזכרתי. אמנם לא יראה בענין ההוא לשון סתר וסכה כי לשון אחר הי' יותר נאות בו ע"כ הטוב בעיני לפרש בו שהכינויים כלם שבים אל הערפל ר"ל הכינוי אשר בסתרו ובסביבותיו ובסכתו וגם הנסתר שבמלת ישת אם תרצה כולם שבים אל הערפל כלומר סתר לערפל וסכה לו או אפשר לומר שמלת ישת לבדה שבה אל השם כלומר שהשם שם החשך סתר לערפל שתחת רגליו ושמהו סכה סביבותיו והמשילו העבים לסכה להיות תכונתם חצי כדור על תכונת הרקיע שנברא ביום שני שהמשילו ליריעה כלומר הקבה כאמרו נוטה שמים כיריעה ובמקום אחר לאהל ולשמש שם אהל בהם כי תכונת שלשת אלה ר"ל סכה ויריעה ואהל היא כדמות חצי כדור והראי' על היות תכונת העבים חצי כדור הקשת הנראה בו, ואין תימה כמו שאמרתי פעמים רבות אם ירבה אדם פירושים בענינים סתומים כאלה שאין בכל סתרי התורה סתר שהעמיקוהו הנביאים והמדברים ברוח הקודש יותר מזה הסתר אשר רמז אליו דוד ע"ה לפי דעתנו בשני המזמורים האלו ר"ל מזמור י"ח ומזמור ק"ד ועל דרכים חלוקים להוסיף בהם הביאור וכתבו השירה בעצמה הכתובים בתהלים ובספר שמואל על הדרך ההיא בעצמה רק במלות מעט וגם החילוף ההוא במלות המועטות ההם עשהו לתוספת באור כמו שאנו עתידים לבאר בהם אחר זה ודי למתעורר שיתעורר אל כלל הכוונה ואל עיקר הענין ואין צורך גדול לפרטים. ואפשר שנשתנו בהם הדעות והסברות כמו שאנחנו מוצאים היות שינוי גדול אל החכמים הראשונים ובין האחרונים בעניני מעשה בראשית לכן אם ימצא המעיין לפרטים ההם דבר נאות טוב ואם לא יחזיק בכלל ויצרף אליהם הפרטים הראויים וכמו שהודיע הרב מורה צדק ז"ל בפתיחת מאמרו הנכבד בחלקו מיני המשלים ואמר שיש משל שלא ימצאו כל פרטיו במשל אך היו ראוים במשל לבד. ואולם מה שנמצא בדוד ג"כ במזמור קמ"ג והוא

אמרו

אמרו, הט שמיך ותרד גע בהרים ויעשנו, ואמר ברוק ברק ותפיצם שלח חציך ותהומם, ר"ל לפי מלותיהם שהם בזה הענין אף על פי שהם חמודים מאד וסתרם עמוק לקצר דבריו בהם. ואפשר שרוצה באמרו „גע בהרים ויעשנו" כלומר שלח כחות העליונים בהם ויעלו מהם איד שקראו עשן במלת ויעשנו ומן העשן ההוא יולדו העבים ולקחם כאלו נזכרו ואליהם רמז באמרו „ברוק ברק ותפיצם שלח חציך ותהומם" כי אין בפסוקים ההם מה שראוי שיסובו אליהם רק ההרים והוא מה שאינו נמצא ולא ראוי אם הם מדברים בזה הענין כאשר נראה לנו ולא ירחיק דבר מזה היות אלו הפסוקים אשר נאמר בהם שרמז בהם על אלו הענינים מעורבים עם ענינים אחרים עד שיראה שהם מדברים בענינים אחרים כנמצא בט' פסוקים שפירשנו מן השירה הנזכרת ובשני הפי' האלו אשר אנחנו בפירושם כי על הדרך הזאת הוקיפו בהסתרם וכן דרכם לעשות בכל הסתרים או ברובם הלא תראה מראת ישעי' חברה באמרו „לך ואמרת לעם הזה" עד שנדמה שכל המראה היא באה לנבואה שהיא וכן מראת יחזקאל ע"ה מעורבת בנבואת ההם כאשר ידעת.

ובשוב אל מקומנו ואמר שאמרו, מנוגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש, הנה חשבו קצת הראשונים שמניצוץ השמש שיכנס בעב יתילד בו אש וכשתראה לעין יקרא ברק. ואחרים אמרו שהוא אש שיפול בעב מן המקיפים שכלם מאש אצל קצת הקדמונים ויהי' אליו הרמז בגחלי אש. וגם מדרך האמת הוא מן האש החם היבש העולה בסברת האיד הלח שממנו יתילדו העבים והוא יכנס לבטן העב לקר העומד לנגדו לברוח ממנו שהחיצון מן העב הוא ישיב מים תחלה לקר האויר המקיפו וכשיגיע קרירות המים אל האיד ההוא הנעשה ברוח מקתער בעת ההוא יבחר לו המקום הטוב והנאות לו בעב לצאת ממנו ויבקע העב ויצא ויסב אז אש בכח התנועה המקתערת ולנחיצת מקום הבקע הצר אותו ר"ל את הרוח המצטער היוצא וקול הבקע ההוא הוא אחד מסבות הקול ההוא הנשמע הנקרא רעם ופעמים יהי' באיד החם היבש ההוא חלקים עפריים ולכבדותם יפלו לארץ והוא [לאמ"ף בלעז], ואלה הדברים יתבארו היטב בס' אותות השמים. ורצה ע"ד האמת באמרו „מנוגה נגדו" הניצוץ המתהפך מן המאירים שמעלה עמו האד אשר מקצתו דברים אשיים ועפריים ולידיעות הקודמים הוא דבר פשוט מה רצה בו מכל מקום אחד מאלו הענינים רצה בענין מנוגה נגדו. ואמנם זכרו הברד מה שלא נזכר במזמור אשר אנחנו בפירושו מצאנו בברד שהמטיר ה' על מצרים שהוריד עמו אש באמרו ותהלך אש ארצה, ואמר ואש מתלקחת בתוך הברד, וכן כתב המשורר ומקניהם לרשפים, וידוע טעם הברד והאש קול הרעם ועליו

אמר

אמר קולות אלהים לכן אפשר שהספיק לו זכרון הברד לבדו להודות על חברו; ועם כל זה פירש הרעם בפסוק הבא אחריו והוא אמרו וירעם מן שמים ה' ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש, אפשר שרצה בו ויתן ברד וגחלי אש או רצה יתן קולו קול ברד וגחלי אש רומז בגחלי אש הקול שמוליד אותו האיד האש היבש הנעשה רוח מסתער בעב המתלהב בצאתו מן העב והוא הנקרא ברק והקול ההוא נקרא רעם. אמנם קול הברד לא אדע מה הוא אם ירצה בו קול ברד וגחלי אש כפי' השני. ואמנם אמרו „ישלח חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם" כינוי המ"ם שב אל עביו הקודם זכרם. כמו שידוע שעם הברד והרעם ירד המטר וברדת המטר יתפזרו העבים ויסופו זהו שזכר ברמיזות הרקיע אח"כ בא וזכר בבריאת הארץ רמזים מעטים ואמר „ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל" וגו' רוצה בו מגערתו שגער במים שעל ההרים עד שנסו אל המקום אשר יסד להם השם נראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל כלומר נעשו המים ונגלו ההרים שהם מוסדות הארץ והגלותם הוא הראות היבשה הנכתב במעשה בראשית כמו שזכר במזמור שאנחנו בפירושו „מן גערתך ינוסון" ומשניהם נראה שדעת דוד ע"ה היה שהרעם סיבה לנוסת המים מעל ההרים, וכבר אמרתי בו מה שנראה לי ולא מצאתי אחד מחכמי העיון שזכר הרעם מכלל סבות הראות היבשה.

ואחרי אשר השלמתי הנראה לנו בט' הפסוקים אשר בזאת השירה נאמר בחילוף מה שנמצא בין השירה הכתובה בתהלים ובין הכתובה בס' שמואל. אמנם החילוף בין ויתגעש, ותגעש, אינו חילוף בענין אלא שעשה שמואל לשון ארץ זכר ונקבה במקום אחד וכבר נמצא ארץ לשון זכר במקומות אחרים. ואמנם אמרו מוסדות השמים ירגזו שם במקום ומוסדי הרים הנה הוא רמז גדול למה שאמרנו שהשמים והארץ נבראו כאחת, שמוסדות ההרים הם מוסדות השמים שנבראו ביום שני, ואמרו בשמואל וירא על כנפי רוח בא להודיע שהכרובים הנזכרים בשתי השירות אינם כרוב ממש ולא היה להם כנפים, ושאמרו בתהלים „וידא על כנפי רוח" ענייננו וידא ככנפי רוח לא בכנפיו שלא היה לו כנפים ואפשר שהכרוב הנזכר בשתי השירות הוא הפך מן כרוב הנכתב במזמוריו כמלת חובלים והחילוף אשר בפסוק ישת חשך סביבותיו סכות הפילו מלת סתרו והמירו מלת סוכתו במלת סכות לשון רבוי הוא ראיה גדולה שרצה בו סכות לערפל כי הערפל לפי פירושנו במכון בו נמצא בו הרבוי אם במקומות חלוקים או בזמנים שונים אך בשם אין רבוי חלילה והיה לו לומר סכה גם החומר אינו רק אחד. ואמרו חשרת מים ה"א אללי כמלת כרוב ג"כ כענין שחרת מים, והפילו בשירת ספר שמואל מלת

הברד

הפסוקים אפשר שבא לרמוז שהדבר בענין לאו דוקא, אמנם חילוף ויהם, אפשר שבא לכלול דברים אחרים עם הענינים שהבדק הואת תם ואמרו בשירת שמואל ויראו אפיקי ים להורות שהם אפיקי מים שנאמרו בשירת ספר תהלים והוא רבוי הימים שכתוב בתורה ורבוי הבקעות שכתוב במזמוריו.

ועתה נשוב אל מקומנו הראשון לפרש מה שיצטרך לפרשו במה שנשאר ממזמורנו על הדרך אשר הלכנו בו ונאמר שאחר שהשלים מה שהיה עיקר כוונתו לרמוז ממעשה בראשית והוא ענין האור הנברא ביום ראשון וענין הרקיע המבדיל בין מים למים הנברא ביום שני וענין הקוות המים והראות היבשה הנזכרת או החיתם בתחלת יום שלישי וענין הגבול אשר שם לים שלא יעברוהו וזה בט׳ פסוקים הנזכרים מן המזמור. וכל זה אחר הקדימו לרמוז בד׳ פסוקים האחרונים מן המזמור אשר לפניו מה שהעירתהו רוח הקודש הנחה עליו להעיר אליו הראויים להתעורר לגיולא ברמיזותיו בא לרמוז גם כן אל אמתות אחרות הודיעתהו אותם הרוח ההוא הנחה עליו והוא אמרו המשלח מעיינים בנחלים בין הרים יהלכון, ואמר ישקו כל חיתו שדה ישברו פראים צמאם, ואמר עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יתנו קול ואמר משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ, ואמר מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ. חברתי חמשת הפסוקים האלו מפני שהחמשי מהם הוא ענין תוציא הארץ הסמוך להראות היבשה הנזכרת בתחלת יום שלישי שרמז דוד בעניניה מה שרמז בה׳ פסוקים האחרונים מן הט׳ הנזכרים ואמנם הד׳ פסוקים שלפני פסוק מצמיח חציר לבהמה. והם. המשלח. ישקו. עליהם. משקה. לא נמצא מעניניהם בפרשת בראשית מאומה. אך תוספת גמורה היא מדוד ע״ה ואע״פ שענין משקה הרים נמצא בפסוק ואד יעלה מן הארץ שזכר משרע״ה בראש פרשת אלה תולדות השמים שבאה להוסיף ביאור במה שנסתם בפרשת בראשית ושאמרו קצת החכמים עליו ודעת אונקלס נראה שהוא כן שקדם עליית האד מן הארץ להוצאת הארץ דשא והוא אמרם ע״ה אלו ואלו לא צמחו עד שירדו גשמים עליהם, אך השלשה פסוקים שלפניו נראה שבא להוסיף על ענין האד המשקה פני האדמה ענין שלוח המעיינים בנחלים המהלכים בין ההרים כי בהם יולדו ומהם יצאו כמורגש וכידוע לחכמים והם המשקים את חית השדה ועוף השמים השוכנים בין עפאי העלים הצומחים סביבם ואת התוספת הוסיפה מרמיזת האד העולה

כי

כי השיג בחכמתו וברוח קדשו שכמו האד העולה מן הארץ הוא סבה למטר המובן מלת המטיר כן הוא סבה להולכת הנהרות כמו שזכר בס' אותות השמים שם זכר שבהרים יולדו מחילות ויעלה אד מתחת המחלות הוא האד העולה מן הארץ עד הגיעו לגגי המחלות ההם שהם ראשי ההרים ושם יפגשו קרירות המקום ההוא מן האויר המקיפו ובקרירות ההוא ישוב מים כשובו מים מחוץ בפגשו המקום הקר הוא המקום שקראו החכם אבני שיש אשר כבר בארנו מהותו, גם יש נהרות שמתמידים מציאותם השלגים הנמצאים על קצת ההרים תמיד כאשר יתיכם השמש על כן יש נהרות שיתחזקו וירבו מימיהן בקיץ ואחריו לעת שתתיך השמש מהם ובכלל בימי החם. כמו שנזכר כל זה שם הידוע שהשלגים יתילדו מן האד העולה אחר שובו ענן. וזכר ענין שלוחם בנהרים מלכתם בין ההרים להודיע שבהרים כן מתילדים ומבטן ההרים הם משתלחים ולהתהוותם מן ההרים הלכו ביניהם בצאתם מהם בהכרח כמו שתמצא כ"ז מבואר בס' אותות השמים.

ואמנם זכרו השקותם כל חיתו שדי ישברו הפראים בהם צמאם ישכון עוף השמים עליהם להודיע שטבע שכנם עליהם הוא לשתות בהם בלי ספק וכן נתנם קול מבין עפאים שרוצה בו מבין עפאי העלים הצומחים בינות הנחלים ולא ינוח העוף עליהם עד שיתן קול מביניהם רק להתקרב אל מקום המים לשתות בהם בעת הצורך, כוון בהקדימו זכרון כל אלו הענינים לרמוז צורך קדימת המעיינים למציאות בעלי חיים ואע"פ שלא נזכרו במעשה בראשית גם לא נרמז אליהם בפ' אלה תולדות השמים לפי הנראה אך מדרך החכמה והכרח הטבע צריך להבין ולהאמין שקדם מציאותם למציאות העופות וחיות השדה לצרכי ההכרחי אליהם למזונם כאשר זכר אריסט"ו שהשם הכין לכל מין מבעלי חיים מזונו כמו שזכר הרב ז"ל בשמו בפ' י"ג מן החלק הג' א"כ צורך קדימת המעיינים למציאות בעלי חיים מורגש וידוע. ואע"פי שלא נזכרו ראוי להאמין בהכרח כי נמצאו לפני בריאתם כמו שקדם עליית האד מן האדמה ומציאות המטר למציאות שיח השדה, ואע"פי שלא נזכר במקומו כמו שבאר באמרו וכל שיח השדה, ואמרו ואד יעלה מן הארץ. זהו הנרמז בד' פסוקים הקודמים לפסוק מצמיח חציר לבהמה שהוא ענין תוצא הארץ דשא הסמוך להראות היבשה.

ועתה נפרש באלה החמשה פסוקים המלות הצריכות לבאור. אמרו המשלח מעיינים, רצה שלחו אותם מן ההרים שהם מהלכים בתוכם ובבטנם כמו שאמרנו, ואמרו בין הרים יהלכון אפשר שרוצה בו בין כל הר והר רומז אל הדרך שעשה המעיין בצאתו מן ההר מן המקום היציאות בו

בצאת

לצאת ממנו ותשוב אלא יהלכון אל המעיינים ואפשר שהיא שבה אל הנחלים כי יש נחלים הולכים בין הרים מן המעיינים המתילדים. בהם ומן השלגים הנמצאים תמיד עליהם כמו שזכרנו. ואמרו משקה הרים שב אל השם וכינוי וא"ו מעליותיו שב ג"כ אל השם וזה לא ירחיק עלינו פרושנו למעלה בפסוק המקרה במים עליותיו שכינוי הוא"ו בו שב אל השמים הקודם זכרם שעליות השמים הם עליות השם בלא ספק כקראו עלי האדמה עלי ה' ויחד העליות במקום זה אל השמים ובמקום אחר אל השם יתברך וזה נמצא במקומות רבים בכתוב לשמש באלו העניים בדבר אחד על יחסים שונים ובעניינים חלוקים והכל להסתיר, ויחד ההרים בהשקאה מן העליות אע"פי שהוא משקה מהם כל האדמה כאמרו והשקה את כל פני האדמה מפני שאי אפשר השקאה להרים זולתם כי המעיינים לא ישקו ההרים למטר השמים ישתו מים והמטר הוא יורד מעליות השמים שהם עליות השם על הדרך שרמזנו אליו. ואמרו מפרי מעשיך תשבע הארץ. אמר פרי מעשיך כדאה שכוללת מן המטר היורד מן העליות מן המעיינים היורדים מן ההרים שניהם פרי מעשיו שהוא המעלה האחד המוליד המעיינים והגשמים המשביעים את הארץ, ואמרו מצמיח חציר לבהמה רמז שהכינו השם מזון לבהמה וע"כ צריך שתקדום בריאתו לבריאת הבהמה וכמו שאמרנו במעיינים ובנחלים שצריך קדמת מציאותם למציאות בעלי חיים לצורך השתייה כן החציר צריך להם לצורך המזון ותן את האמור של זה בזה המעיינים והנחלים צריכים לבהמה כצרכם לחיות ולעופות והחציר לחיה ולעופות כצרכם לבהמה שגם לחיות שמזונם מבעלי חיים ההם שהם מזון להם יתקיים מציאותם בצמח האדמה. ואמרו ועשב לעבודת האדם נראה שהלמ"ד בו במקום בית העזר. כענין ומצמיח עשב בעזר האדם ובעבודתו להוציא לחם מן הארץ לאדם, הודיע בזה כי כמו שהכין לבהמה מזונה בלא עזר ומונח הכין לאדם מזונו הטוב בעזר ממנו והוא עשיית הלחם אחר שנתן לו היכולת לעזור בו וההכרה במה זה ייטב בכח השכל שהשפיע עליו ונראה שהוציא זה מאמרו „ואדם אין לעבוד את האדמה, ואמרו אחריו ויין ישמח לבב אנוש כענין ולהוציא מן הארץ לעבודת האדמה ג"כ יין שישמח לבב אנוש ששני אלו הלחם והיין לא יגיעו אל שלימותם וטוב מזונם רק בעבודת האדם ובטרחו ועזרו, לא ישלם במה שתצמח בו הארץ לבד. ואחר שזכר המעלה המיוחדת ביין מענין שמחו הלב והצהילו הפנים, רצה להודיע גם כן המעלה המיוחדת ללחם מסעדו לבב אנוש. ונראה שרמז בזה אל יתרון השגחת השם במין האדם לזון אותו להשיבו להטיב לו

מזון

מזון אשר תוציא לו האדמה בטובה הנמצאת ללחם יתרה על הנמצאת בתבואה הנעשה ממנה המסעדת לבב אנוש המסעד הטוב, והנמצאת ביין יתירה על הנמצאת בענבים הנעשה מהם משמחת הלב והצהלת הפנים רמז בזה שהשם מטיב להשגיח בכל מין ומין במה שסובל מן ההשגחה. ונראה שכלל דוד ע"ה הגפן שממנו יוצא היין בכלל עשב הקודם זכרו או יחסר מן הפסוק ועץ להוציא יין ישמח לבב אנוש כענין ומצמיח עץ להוציא מן הארץ יין ישמח לבב אנוש. וכן נראה שיחסו הלחם והיין אל השם מן הארץ היו בעבור שהוצאת החומר שלהם לחך ר"ל שהחומר שבלחם וביין ראוי ליחסה אל השם בהיותה הסבה הראשונה להוצאת הארץ אותם ע"י עושי רצונו ובטבע שנתן בה ובאיזה אחד העולם ע"י רצונו ג"כ המשקה אותה ובאמרו תוציא הארץ לא אמר הוציאי הארץ וכן שם השם בתבואה כח ההכנה להעשות ממנה לחם כלומר לקבל השינוי ההוא המטיב מזונו לאדם כי לא כל זרע יקבל השינוי ההוא כגון אורז ודוחן וכיוצא בהם, וכן הוא הנותן לאדם שכל ידע בו בשנותו החמרים ההם ר"ל בשנותו המינים ההם מן התבואה שינוי שיעשה הלחם וכן בשנותו הענבים אל היין יוסיפו טובה ללבו ולמזונו יחס אל השם ג"כ העזר ההוא הבא מן האדם, וכאן רמז דוד בלא ספק שאמר שהשם הוא הסבה הראשונה לכל מעשה יעשהו מי שיעשהו או מלאך או גלגל או אחד ממיני הדומם או בעלי חיים שאינו מדבר ואף המדבר שהשכל ראוי ליחס אל השם כיחסו הנה הוצאת הלחם מן הארץ אל השם שאם לא היה מדבר כן היה לו לומר להוציא ממנו או לעשות ממנו כלומר מן העשב הנזכר אשר העשות תבואה לחם אך חשבו כאלו השם הוציאו מן הארץ לחם בפועל אחר שהוציאו לחם בכח, או יובן ממנו להוציא לחם מן הארץ בכח מן הארץ בעבודת האדם אשר שם השם בו כח להושיבו לחם בפועל ושכל אשר ידע שבהעשותו לחם ייטב למזון לו וזהו שרמז באמרו „לעבודת האדם" ובזה הדרך בעצמה קרא מצמיח חציר ולא ייחס הצמחה אל הארץ ולא לזולתה מן האמצעיים. ואם לא ייטב בעיניך ליחס הוצאת הלחם אל השם מן הארץ לא בכח ולא בפועל לזרותו תוכל לפרש בו שיהיה אומרו מן הארץ שב אל מצמיח לא אל מלת להוציא כענין מצמיח מן הארץ חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם כלומר להוציא האדם ממנו לחם וקרא שנותן צורת התבואה לצורת הלחם הוצאה כלומר הוציא צורת הלחם מן התבואה ופסוק ויין ישמח לבב אנוש יפורש על דרך שני הפירושים הקודמים בו ועם כל זה לא יחלש מה שאמרנו מיחסו הכל לשם ואמרי למעלה אף המדבר להיות פעלת החי המדבר בבחירה מוחלטת ואעפ"כ תיחס פעולתו גם היא אל השם כמו שהתבאר בפ' מ"ח מן החלק הב' וכל זה מפני שהשם סבה ראשונה לבחירה הנמצאת בו.

ואמרו ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע רוצה בו ישבעו מפני מעשה השם הקודש לזכרו, ואמרו עצי ה' נראה שרמז אל עצים שאין בהם מזון לאדם ולא לשאר בעלי חיים וכמו שאמרנו בהררי אל להודיע שגם בעצים שאין בהם צורך להעמיד בעלי חיים משגיח השם להשביעם מה שיעמדו בו הזמן שאפשר להם לעמוד ולהתקיים ועם כל זה יש בהם תועלת אחרת לבעלי חיים ואמרו „ארזי לבנון אשר נטע" פי' עצי ה' על דרך תמורת הבאור ויחס נטיעתם לשם להודיע שאין האדם נוטעם מפני שאינו צריך להם למזונו ולהודיע ג"כ כמו שאמרנו שמה שתוציא הארץ במה שהטביע השם בה ובעזר משרתיו עושי רצונו יוחס לו. ואמרו אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה אפשר שזכר זה להודיע שאע"פ שאינם מזון בעלי חיים יש בהם קצת תועלת לבעלי חיים, ויהיה גם בזה רמז ממנו שסוג הצומח נברא לצורך בעלי חיים, ואמרו הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים נראה שתחסר ממנו מלת עשה או ברא כענין ברא הרים הגבוהים ויש בגבהם תועלת ליעלים שלא יוכלו בני אדם ורבות מן החיות לעלות עליהם, וסלעים מחסה לשפנים בחגויהם ובנקרותיהם, ומן הנראה שקבץ דוד ע"ה השמים והעופות וחיתו שדי והבהמות והאדם ר"ל כל מה שעמידתו ומחיתו על הארץ הן בעלי חיים שאינם מדברים הן החי המדבר בלא הקפדת סדר ואח"כ אמר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו ובו התחיל דוד בענייני יום רביעי בענין תליית המאורו' ובזכרו אותם אחר זכרון כל בעלי חיים אשר על פני האדמה רמז ממנו שפרשת המאורות כתבה אדון הנביאים שלא במקומה שגם זה אחד מן הענינים שבהם מסתיר הכתוב מה שראוי להסתירו ר"ל לשנות הסדר המאמרים לכתיבתם שאילו היה במקומה בתורה לא היה דוד ע"ה משנה מקומה, והנה רמז אל מקומה במזמור קל"ו הוא מזמור הודו לה' כי טוב בסדרו בו ענין פרשת המאורות אחר לרוקע הארץ על המים כמו שרמז בפסוקים שכתב בתחלתו למה שאמרנו שרמז אליו בשני הפסוקים האמצעיים מן הד' שבסוף מזמור ק"ג. ואחר שנכתבה בתורה שלא במקומה לא הקפיד דוד ע"ה לכותבה במקום שראה וכ"ש עם מה שהסכים לרמוז אליו מקומה כי כן באלו הסודות יכתוב בהם דברים שונים להסתיר כמו שאמרנו, וכבר התעוררתי ועוררתי אל היות פרשת המאורות כתובה שלא במקומה בספר קהלת בפסוק „וזרח השמש ובא השמש" ורמזתי שם ג"כ אל מקומה הראוי לה כפי מה שיביא אליו העיון הטבעי אשר רמז אליו דוד ע"ה ומלת עשה אין ספק שהיא שבה אל השם באמרו „יהי מאורות, ויעש אלהים את שני המאורות" ולא זכר בפסוק הזה מכל הנזכרים בפסוק הראשון מפרשת המאורות

רק

רק למועדים לבד והעיר אל השאר. אמנם המכוון באמרו שמש ידע מבואו הוא מסופק מאוד אע"פ שהוא קרוב לענין ידעת השחר מקומו הענין ועשה השמש בדרך שהוא יודע מבואו ואיני יודע באיזה ענין רק שכוון להודיע שהשמש ושאר הכוכבים בעלי דעה יודעים ומכירים כל מה שעושים, אבל נשאר לשאול למה זכר מבואו ולא זכר צאתו וזריחתו, ויש לומר שזכר המבואות בשמש מפני שהתועלת הנמצאות מזריחת השמש גלויה ומפורסמת אך התועלת הנמצאת בביאתו אינה גלויה כ"כ והעדר תועלותיו בה גלוי ומפורסם ע"כ אמר שהשמש ידע התועלת הנמצאות במבואו וכמו שידוע לחכמים שהחשך גם היא סבה להויה ולהפסד עם האור איש את רעהו יעזורו וע"כ סמך לו אחת מן התועלת הנמצאות לקצת בעלי חיים בביאת השמש ואמר תשת חשך ויהי לילה, הכפירים שואגים לטרף.

ואחר שזכר מתועלת מבוא השמש מה שזכר זכר מתועלת זריחתו בדרך ההיא בעלמה אע"פ שלא זכר לו זריחה שאחר שהודיע שהוא ידע מבואו בידוע שהוא יודע זריחתו, ואמר תזרח השמש יאספון, יצא אדם לפעלו זכר מתועלת השמש במבואו וזריחתו להיותם גלויות ומפורסמות להמון ואשר לא זכר מהם בלא ספק הם יותר גדולות ויותר הנכסיות הכונה להכתיר תועלותיו ופעולותיו היתה הסבה שלא סדר משה ע"ה פרשת המאורות במקום הראוי לה ולא דוד ע"ה גם הוא סדר מה שזכר במקום פרשת המאורות והוא הירח והשמש לבד במקומה וכשרמז בענין תולדות הארץ וענין המאורות מה שרמז אמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייניך הקדימו זה הפסוק לפני זכרון הים ואשר בו עד שישלימהו במלאו הארץ והים קנייניך יש בו מקום עיון. ומלת רבו המפורסם בפירושו רבוי המינים ואפשר שיהיו ענייני גדלו ונכבדו ופירש גדלם באמרו כולם בחכמה עשית והוא גדלם ומעלתם ואמרו מעשיך בא להודיע שאע"פ שפעולות השמש והירח מפורסמות גלויות בנמצאות השפלות באמרו וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים אעפ"כ הכל מעשה השם הוא ואליו ראוי ליחסם להיות השמש והירח מכלל משרתיו עושי רצונו וחזק זה הדעת באמרו מלאה הארץ קנייניך כלומר שכל מה שהארץ מלאה ממנו הוא קנין השם וכאמרו קונה שמים וארץ כי הוא הוציא אותה מן התהו והוא הממציא בה ועליה כל הנמצאות, ואפשר שלזה כיון בהקדימו זה הפירש לפני זכרון הים ואשר בו כי כאשר הולך להזכיר פסוק „עשה ירח למועדים" עם הנמצאות אשר ביבשה כאמרו להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה שענייני כמו שביבשה ולמשול בו ביום ובלילה יאמר שמא יטעה הטועה וייחס בריאתם ר"ל בריאת

הנמצאות

הנמצאות ההם אשר ביבשה אליהם ר"ל אל המאורות להגלות פעולותם בהם ע"כ בא להודיע שמעשה השם הם כולם ר"ל השמש והירח באשר הנמצאות בדבר השם הוא שעושים ע"כ אין ראוי לייחס דבר מהם רק אל השם, וכשהשלים כל זה התחיל לספר ענייני הים ואשר בו ואמר זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות אפשר שמלת זה מושכת עמה מלת עשית הקודם זכרה בענין עשית זה הים גדול ורחב ידים ואפשר שיחסר ממנה אות העטוף ויהיה עטוף לכל הפסוק הקודם כענין מה רבו מעשיך, וזה הים גדול ורחב ידים כלומר גם הוא מלא קניניך וכולם עשית אותם בחכמה אע"פ שיש בו רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות, ואמר ואין מספר רוצה בו למיניהם על דרך גוזמא לרובם.

אמנם מה שאמר אחריו שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו לא ידעתי לסוף כוונתו ר"ל לכוונת זכרו הלוך האניות בים במקום הזה ולא לכוונת שחוק לויתן בו ואפשר שכוון בהלוך האניות להודיע שאע"פ שעיקר הכוונה בים שהוא שם למים הנקווים במקום אחד או שם למקום שנקוו בו המים היה כדי שתראה היבשה לא לעצמו באמרו ותראה היבשה אף על פי כן יש בעצמה תועלת לבני אדם מלבד התועלת אשר לו בנפש החיה אשר בו והוא לכתת בו באניות למלוא בו חפצים לא יכלו למוצאם בלתי הילוך האניות וכן אמרו „לויתן זה יצרת לשחק בו" שחוק מאד ופירשו בו המפרשים לשחק בים כאמרו „חית השדה ישחקו שם" ושמו הב"ית כלי מקום ונתנו הטעם לשחקו שם היות מאכלו מוכן כי כל הדגים מאכל לו והוא אינו מאכל, ויש לתמוה על החכם ר' אברהם אבן עזרא איך הספיק לו בו זה הטעם וכל שכן בזה המזמור גם לא כתן למלת זה בו וכבר הקדים לתתו באמרו זה הים וכ"ש עם פירושו שפירש בלויתן שהוא שם לכל מין גדול שבים. ואשר נראה לי שהוא שם למין אחד או לדג אחד מסופר עליו כל הסיפורים ההם כמפורסם בו ועל זה רמז אליו במלת זה כלומר זה המפורסם ענייננו כמו שמפורסם בספר איוב ענייננו ואמר עליו שילכו השם בטבעים חזקים ובכחות נכבדות עד שהוא לועג לים ושוחק בו הים פעול לו ומקום חבר הים הגדול עם רב כחו ומה שנמצא בו מענייניו מבהילים מהשקיעו מדינות ויציאתו לעתים והפילו חומות והטביעו אניות עם היות בהם מן ההכנות כל מה שביכולת האדם להכין ולהזמין להשמר מנזקו ועם כל זה לא יוכלו בעת שיסערהו הרוח והוא שוחק בו באמרו ירתיח כסיר מצולה, ואמר אחריו יאיר נתיב וגו' ואפשר שבשביל לויתן הוא שזכר הלוך האניות בענין שם יהלכו האניות באנשים רבים בשמירות גדולות ועם כל זה ביראה ופחד והוא ישחק

בו במה שנתן לו מכח וגבורה ורמז למה שפירשנו במה רבו מעשיך ה׳ כלומר ספור גודל מעשה השם ונפלאותיו בהם כל זה אינו מרוה צמאי בו.

ואמרו כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו, כולם שב אל בעלי חיים שביבשה ושבים וזכר נתינת אכלם בשביל חיות הים שלא נזכר בהם הזמנת השם להם מזונם רק בבעלי חיים שביבשה אפשר לומר כי בשביל שלא זכר רק מצמיח חציר לבהמה לבד לא לחיות ועופות ויש חיות שאין מזונם חציר אמר „כולם אליך ישברון" ומלת בעתו אפשר שבא להעיר על הכוחות שבהם מכירים עת לכנס אל המזון והכוחות שבהם מכירים ללכת ולחפש אחריו ולהכיר המזון הטוב לכל מין ומין ולשמור בו האיש הזמן שאפשר לו להשמר ולהעמיד בו המין, ויהי׳ אומרו תסתיר פניך יבהלון וגו׳ שב אל כלם ג״כ וענין הסתר פנים הוא בתום מדת הזמן אשר לכוחות השומרות כל איש ואיש מאנשי המינים שהיא השגחת השם בהם המכונה בנשיאת פנים כמו שנזכר בפ׳ ל״ז מן החלק הראשון אע״פ שהדברים שהם שאמר הרב בענין פנים שרצה בו השגחה בהביאו לפסוק לא תשא פני דל ונשוא פנים הוא מקום עיון מכל מקום פנים הוא השגחה על צד השאלה, ואמר „ואל עפרם ישובון" הוא כאמרו עד שובך אל האדמה ושביריו, ולקח יסוד העפר במקום הארבעה להיות רוב הרכבת גופות בעלי חיים ממנו וכאשר אמר הרב ז״ל בספר המדע ויהי׳ אומרו „תשלח רוחך יבראון" כלומר יבראון לא הן עצמן אבל אחרים אפילו היו החדשים נבראים מן היסודות שנפרדו מן הראשונים בעצמם לא היו השניים הם הראשונים בעצמם ולא אפילו צורה אחת של שעוה אילו היה אדם מרכך אותה ויפסיד צורתה ויהי׳ אח״כ שב ועושה מן השעוה ההוא בעצמה הצורה ההיא דומה לה בדמותה ואיכותה ויתר המקרים הדבקים בה לא היתה היא הראשונה בעצמה אך זולתה זה הוא שאמר „ותחדש פני אדמה" עד שהעולם כחדש לא שיש בו דבר חדש מכל צד ולא שהעולם הולך ודל ומוסיף חולשה כמו שחושבים אך מה שהי׳ כבר הוא היום ואם הוסיף מין מן המינים חולשה איננה לא מצד החומר ולא מצד הצורה. אך אם היא חלושה איננה רק מצד ההנהגה אשר המין ההוא מתנהג בעצמו או זולת זה אין מי שאומר שמין האריה ולא מין הדוב חלש ממה שהי׳ מקודם ולא נשתנה אך אפשר שיאמרו זה במין האדם לבד. ונראה שהביאם אליו אורך מדת זמן האנשים ההם אשר האריכו ימים לפי הנזכר בתורה וכבר ידעת מה שאמר הרב בהם והוא שלא היו הימים ההם רק האנשים ההם הנזכרים לבד ואמר שיהי׳ זה לסבות או מצד המופת ונוהג מנהגו ועם כל זה דוד ומשה הפסיקו הענין „ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה".

ואמרו

ואמרו יהי כבוד ה׳ לעולם ישמח ה׳ במעשיו כלומר על הדרך הזאת יהי כבוד ה׳ לעולם בהמשך המציאות על הדרך שהמציאו מאז וההוד וההדר שהיו לבושיו כשנברא העולם הוא לובש לנצח ופעולתם אז הוא פעולתם בכל עת וזהו כבודו לעולם כי המצאת הנמצאות והעמידו אותם כל זמן שאפשר להם לעמוד ועשותו זה תמיד הוא כבוד לו גם כן תמיד וזהו שקרא לעולם, ואפשר שמלת במעשיו שבה אל יהי כבוד ה׳ לעולם כענין יהי כבוד ה׳ וישמח לעולם במעשיו וענין שמחתו בהם היא השגחתו בהם כמו שזכר שנה הרבה מן ההשגחות שמשגיח השם בנמצאות השפלות וכמו שפירשתי בפסוק משחקת בתבל ארצו אשר נתגלגל פירושו בס׳ קהלת בפסוק את הכל עשה יפה בעתו כי היות כבודו ושמחתו בשמים לא הוצרך להודיע כי גלוי הוא וידוע לכל אין מכחיש ואולם היות כבודו והשגחתו בארץ הוא שמכחישים והיא אמרם „עזב ה׳ את הארץ” ואמרו המביט לארץ ותרעד וגו׳ נראה שרצה לחתום במה שהי׳ כוונתו במזמור והוא להודיע הדרך שבה ראוי ליחס כל המעשים השפלים אל השם והוא אמרו „כי הביט לארץ ורעדה” עד שיצאה מטבע כדוריתה ובצאתה יצאו המים עמה כמו שאמרנו והיא בריאה לארץ ובבריאתו לארץ ברא כל מה שברא עליה על הדרך הנרמזת בזה המזמור באמרו יגע בהרים ויעשנו נראה שהוא כענין נגע בהרים ויעשנו שבמזמור קמ״ג ושניהם כענין מוקדי הרים ירגזו בשירה הכתובה בתהלים במזמור י״ח וכענין מוקדי הרים ירגזו הכתוב בספר שמואל אך שהמיר מלת ירגזו הכתוב בשתי השירות במלת יעשנו להורות על האיד העולה מהם כלומר מן הארץ שכל הארץ היא הרים בערך אל מקומה הטבעית וכמו שביארנו דרך העשותה לדעת בן סיני ולדעת דוד ע״ה בפי׳ יעלו הרים וגו׳. ולדעת ר׳ אליעזר ז״ל במאמר שהזכרנו למעלה בפסוק „עוטה אור כשלמה” הנמצא בפרקים הנודעים על שמו ויהי׳ הרמז במלת יגע ובמלת נגע אל רצותו ממשרתיו להגיע בהם כוחותיו והרמז במלת יעשנו אל האיד העולה מכח נגיעתם כמו שארמז בהבטה זה הענין עצמו כי ידוע שאין ראוי לשם לא הבטה וכל שכן נגיעה כפשוטה אך הענין הנגע פעל משרתיך עושי רצונך בהם.

ורציתי לכתוב הנה דבר נתחדש בזמנינו זה מהיום י״ד שנים בים קרוב לאי מאיי אינגל״טירה שנראה במקום ממנו אד עשני רב עולה ממנו ביום ובלילה נראה העשן ההוא כלהבת אש ואחר שהתמיד הענין ההוא נולד שם הר אחד שלא היה שם לפנים ואז פסק העשן הנראה במקום ההוא וספרו שההר ההוא לא היה צומח בו שום צמח אך במקומות ממנו שהיה נופל בו צואת עוף מן העופות הפורחים על ההר ההוא והשוכנים והנחים עליו, זאת

ננה

מה שספרו מגידים. מדורשי החכמה הנאמנים והנראה לפי המסופר שנזדמנת כנגד המקום ההוא תכונה עליונית מן הכוכבים הקיימים היה בהם כח להשיב יסוד המים עפר ולהעלות מעפר תחתית הים ממקום אחד בחברת כלולם המתהפך והיה נופל במקום אחד והיה מתילד בשתי הפעולות האלה הר. ואולי היה בעפר ההוא העולה יש בו כח גפרית או מין המוצאים הדומים לה שהאד העולה מהם עב וקרוב להתלהב אש ושהמראה ההוא כלומר מראה הלהבת היה בו תמיד בלילה כאשר היה על האד ההוא. תמיד ואולם לא היה נראה ביום מאיר כי אור השמש היה מסתיר ומכהה אותו כאשר יכהה אור הכוכבים, אך בלילה אחר בוא השמש היה נראה אורו וכמו שיראו המראים הנקראים כוכבא דשביט והדומה לו בלילה לא ביום שהם בלא ספק אד נאות להתלהב אש כאשר נאמר במקומו בספר אותות השמים, ואולם ענין הצמיחה נראה שבעבור שההר ההוא קרוב אל פשיטותו כלומר אל היסודות הפשוטים והיה תולדתם והרכבתם מעפר שבו כח גפרית או אלו"ם או מלח וכיוצא בהם דברים שאינם ראויים לצמח בהם צמח לא היה צומח בו דבר עד שיהיה מתערב עמו דבר שבו עזר להצמיח מן האדמה צמח והוא צואת העופות. ואפשר שכן היה עושה בדברים אחרים אם היה משימים בהם מן הצמחים המעופשים או משאר הנמצאות המעופשות וכן אחר שיארך הזמן בהר ויתמיד הגשם להשקותו מעליותיו תסור המלחות ההיא והפשיטות ההוא ממנו בעבור המים המתוקים עמו גם יחסר המלחות ההוא הנמצא בו ממי הים המלוחים אשר לבשו לרדת העפר ומן העפר ההוא יחסר המליחות ההוא יום יום בניגוב המתוקף בו יום יום כי עדיין הוא בלחותו לקרבת זמנו ועדיין יש בו כח המים ההם והעפר בטבעיהם הנמצאים בהם אז קודם שנתילד ההר מהם, ואפשר שכן הוא תולדת כל הר או רובם שנראה שהמים שיש בהם עוזי ונקות כמים המלוחים המרים העבים הקרובים לטבע העפר הם הקרובים לשוב ארץ בעזר המשיבים, וכן נראה שהעפר שבו כח אשי הוא יותר קרוב לעלות ולסור ממקומו הטבעי ולהרוס בהרוס המכריחים משאר חלקי העפר.

ואחר שכתבתי במלאת זה הספור ובכתיבת סבותיו בקצרה מה שנראה לי נשוב אל מקומנו ונאמר שאחר שחתם המזמור שהוא הברכה אשר בקש מנפשו ומהנזכרים לפניה להללה במה שהיה עיקר כוונתו בו סמך לו אמרו אשירה לה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי, אפשר שרצה לומר אשירה לו בזה השיר מפני שידעתי שיערב לו שירי שבו רמזתי אל הדרך שיודע וממנה שכל המעשים השפלים ראוי ליחסם אל השם, או אפשר שרצה בו שאחר שהתבאר

לי בשם יתברך שהוא עשה הכל ומשגיח על הכל חייב אני לשיר ולזמר לו על כל הטובות שגמל אותי תמיד. ואמרו יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה'. בענין וידעתי שיערב עליו שיחי כלומר שיח שירי ואמרתי בעבור שהוא שיח אמת ואלהי האמת לא יערב לו כי אם האמת כאמרו ה' מי יגור באהלך וגו' הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו ואמר אנכי אשמח בה' כלומר אני המאמין שכל טובה שתבא לי היא באה מאת השם יש עלי לשמוח בו לא כדרך האומרים עזב ה' את הארץ והוא שסמך לו יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם כלומר ממה שגליתי מן הדרך האמתית שבה ראוי ליחס כל המעשים השפלים וכל מה שיבוא להם מטוב ומרע אל השם יהיו החוטאים האלה האומרים שאין השגחה עליונית בשפלים כאלו תמו וכלו כי נשתתמו טענותיהם ובטלו לגמרי במה שגליתי מן הדרך שבה יודע שהשם ברא הכל ויודע הכל ומשגיח בכל וכשאמר שיתמו החטאים הנמצאים היום כלומר שיהיו כמו שכלו ותמו הוסיף ואמר ורשעים עוד אינם כלומר וגם לא יקומו עוד רשעים הולכים בדרך האמונה ההיא כי כבר נגלה מה שסותר אותה, וסמך לו אמרו ברכי נפשי את ה' הללויה כלומר על כן ראוי לך נפשי המבררת כל זה והיודעת אותו לברך את השם. ואמרם הללויה כלומר וגם אתם יראי השם השומעים והלומדים ממני הדרך שגליתי בה את זה שבה בטלו כל ראיות החטאים על מה שאומרים שאין השגחה עליונית בנמצאות השפלות ראוי לכם להלל יה, זהו מה שנראה לי במה שנשאר מן המזמור אחר הט' פסוקים הראשונים אשר היתה עיקר כוונתי לפרש ומה שבהם מן הענינים אשר מהם התבארה שאילתך להגלות הארץ.

## פרק אחד ועשרים.

**ועתה** נשוב אל מקומנו מזכרון המזמורים אשר נשארו לספר תהלים מאשר בהם ימצא רמז אל הענין אשר חדשו דוד ע"ה בענין ההשגחה לחלוק על מי שלקח עליונות מציאות השם לסבה על העדר ההשגחה בשפלים ונאמר, כי נמצא במזמור ק"ח רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך, ובמזמור קי"ד נמצא רם על כל גוים ה' על כל הארץ כבודו ובו מי כה' אלהינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ שענינו כמו שאמרנו המגביהי לשבת בשמים המשפילי לראות.

לראות בארץ, ובמזמור קי"ד ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה כלומר עם היותו בשמים כל אשר חפץ עשה בארץ שהארץ היא מקום לעשות בו המעשים כמו שאמר מה רבו מעשיך ה', ואמר ישמח ה' במעשיו וכמו שפירשנו שענינו ר"ל ישמח ישגיח השם ית' במעשיו וברחמיו על כל מעשיו שהכונה בכולם המעשים הנעשים בארץ, ובמזמור קל"ו כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות, בענין וכאשר עשה אותם ולא מנעו עליונותו מעשותם כן לא ימנענו מלשמרם ולהעמידם ולהשגיח בהם איש איש כפי מה שאפשר בו, ובמזמור קל"ו כי רם ה' ושפל יראה, ובמזמור קל"ז אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך. ואולם מזמור קמ"ח נמצא בו הודו על ארץ ושמים כלומר שלא ימנע היות הודו מעליונות המציאות בענין שיוחס בעבורו אל המקום העליון במקומו והנכבד במציאותו והוא השמים שלא יהיה בשפל המקומות הנמשך אחר שפלות העצם והוא הארץ ושלא ישגיח במציאות אשר בו עם שפלות מציאתם ופחיתותם.

ועתה נפרש כל המזמור הזה כאשר יעדנו ונתיר פי' השאלה אשר הקדמנו לשאול אותה בפרק ד' מזה המאמר, והיא איך יצוה יציר חומר או יבקש מצבאות השמים לברך את השם או להללו והם המהללים אותו בלא הפסק תמיד התהילה הראויה בהם והיא תהילת ההשגה וידיעה כלו' השגתם מעלת השם וגדלו חיוו והדרו השגה תקצרנה ידי השכל האנושי לבוא עד תכונתה, וכאמר כי אמרו „הללו ה' מן השמים הללוהו במרומים" יזכר בזה הפסוק שני מקומות, הא' עליון שבעליונים והוא השמים העליונים כולם, והאחר כעליון בערך אל שלמטה ממנו אעפ"י שהוא שפל בעצמו בערך אל העליונים אשר למעלה ממנו והוא שקראו מרומים וחברו אל העליון הגמור להסתיר מה שכוונה התורה להסתירו, אמרו הללו ד' מן השמים בענין: הללו ה' ממקום השמים העליונים, ואמרו מן השמים ולא אמר בשמים כאמרו במרומים מפני שרצה לכלול בו כל מי שמיוחסת עמידתם אל השמים ואע"פ שאינם בו, וכן אמרו הללוהו במרומים רוצה בו הללוהו במקום המרומים, ואחר שסתם למי ביקש שיהללו השם מן השמים פירש ואמר הללוהו כל מלאכיו רמז אל השרפים העומדים ממעל לשמים, ואח"כ אמר הללוהו כל צבאיו רמז אל הכוכבים אשר בגלגל השמיני קראם צבאות לרובם ואח"כ אמר הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור יחד תחלה שמש וירח מכלל כוכבי לכת למעלתם וכן הבדילה התורה אותם משאר הכוכבים ואח"כ זכר החמשה הנשארים וקראם כוכבי אור אפשר שקראם כן להראותם לנו


יותר

יותר מאור הכוכבים אם לקרבתם אלינו או להיות אורם בעצמם יותר על אור השמש. וכאן השלים לפרש כל מה שכוון אליו בהללו ה' מן השמים שכלל בו כל המיוחסים אל העולם העליון מלבד השם המהולל. ואח"כ התחיל לפרש ולבאר מה שרצה בהללוהו במרומים ואמר הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים, אמרו שמי השמים כאמרו רקיע השמים כי שמים ורקיע שמות באים זה אחר זה על דבר א' ורמז על הרקיע הנברא ביום שני וסמך לו והמים אשר מעל השמים להרחיב קצת המשכית וענין התהלה שבקש ממי שקדם כי הקודמים אפשר שהוא נבדלת מן התהילה שבקש מהם שיהללו השם תחלת ההשגה ומדע ואלה אין לומר שבקש מהם שיהללו ה' אך בענין הנמצא בזה שיתבוננו בו בני אדם ממה שיש בו תהלה כענין כל תהילה וכיוצא בה המיוחסת לדוממים ולמי שאין לו השגה כענין אמרו ותהלתי מלאה הארץ שאף מה שבה מדומם ולמח ובע"ח שאינם מדברים שאין השגה להם הם תהילות מצד הבחינה שבוחנים בהם בני אדם ומוצאים בם מה שראוי להלל השם עליו מגודל מעשיו הניכר בהם ולרוב השפעתו הטוב עד שהגיע מרוצה אל תמלאות זה השומר ההווה הנפסד באיש וכל ההוה ממנו, וכאשר השלים לפרש מה שרצה בהללו את ה' מן השמים ומה שרצה בהללוהו במרומים פירש איזו תהילה הוא שבקש מהם והוא אמרו יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו בעבור שדמק מתהלת התחלת המאמר הולך לשנותה כמנהג הלשון, ויהי בימי אחשורוש, בימים ההם, כאש פשע לרשע, דברי פיו און ומרמה, וכמו שפירשנו בו הענין כולם הללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו, ותהיו שבה מלת ונבראו גם אל המלאכים, אם הדבר כן נצטרך להבין מלת ונבראו מורה על ענין אחד בקצת הנבראים ובקצתם על ענין אחד מן הענינים החלוקים אשר תאמר עליה מלת בריאה ואשר נופלת מלת בריאה עליהם בשיתוף כמו שזכרתי לך משיתופה, ואולם נשאר לשאול על זה הפירוש איך יאמר כי הוא צוה בבריאת המלאכים אם המלאכים הם בכלל ולא היה שם נמצא זולת השם לבדו יתברך שמו נרמז אליו, ולזה הוצרכו המפורשים לפרש במלת צוה גזר או חפץ ולא נראה לי כלל שהוציאו הכתוב במקום צוה ולא היה שם נמצא למי יצוה או ירצה ממנו לעשות מעשיהם, וכבר אמרנו במלת ויאמר שבפרשת בראשית שאע"פ שהענין בהם הרצון על הדרך שאמרנו לא הוציאם הכתוב בלשון אמירה רק להודיע שהענין בהם רצה מאחד מפעולותיו ודברה תורה כלשון בני אדם שיאמרו הדבר שמצוים אותו ושרוצים אותו מאשר שיעשהו, וכבר אמרו החכמים ז"ל שכסא הכבוד נברא קודם שנברא העולם, וכסא הכבוד הנה

באמרנו

בארנו מהותו וענין היושב בו והעומדים עליו, וידעת רמז דוד ע"ה בד' פסוקים אשר בסוף מזמור ק"ג כאשר פירשנו בהם וכן בראש מזמור קל"א כמו שרמזנו אליו לכן אינו מרחיק אך מקרב שלא תשוב מלת ונבראו כאמרו כי הוא צוה ונבראו רק אל שמי השמים והמים אשר מעל השמים שהוא כאילו אמר והמים אשר עליהם ושלא אמר כן לא עשה רק להסתיר והרמז בו אל בריאת השמים הנבראים ביום שני והמים אשר מעליהם זאת התהילה הוא שבקש מכולם שכולם יהללו השם כשהוא צוה העליונים שבמקום העליון שבעליונים המובן באמרו הללו את ה' מן השמים ושם המלאכים והצבאות ונבראו אלה שבמקום השם מן העליונים ר"ל שמי השמים והמים אשר מעליהם שנבראו במלות השם וכן הנראה מן המלאכים וצבאות השמים ומן השמש והירח וכוכבי אור שהם במלות השם כלומר ברצונו ובמה ששפע מאתו עליהם עשו מה שעשו בבריאתם ויעשו מה שיעשו תמיד לא מעצמם לבד והם הגרזן ביד החוצב בו ע"כ יש ליחס הכל אליו לא אל זולתו. וכשהודיע שהשם ברא לאחד הפירושים או שצוה אותם בבריאתם שלמטה מהם בא לזכור בהם ענין אחר מוסיף על בריאתו אותם או על צוותו אותם לברוא שלמטה. ולעשותם על הדרך שזכרנו במזמור ק"ד והוא אמרו ויעמידם לעד לעולם שאף עפ"י שנזכרו בכללם שמי השמים והמים אשר מעל השמים יש לומר אם נבין מלת נבראו גם אל המלאכים על הדרך שאמרנו שרצה בקיומם העמידה באישים ובקיומם העמידה במין וזה יצטרך אליו אם נבין המים אשר מעל השמים המים בכח שבעבים, ואולם אם נבין בהם המקום שישובו בו המים בכח מים בפועל כמו שפירשנו בהם יתכן לפרש שהמקום ההוא כעומד לעד כי לא יכיר אדם בו כי לא יקבל שינוי שיוציא אותו מהיות מים שעל השמים וידינו כדין שמי השמים בשוה, ואם נבין מלת ונבראו שבא אל שמי השמים והמים שעליהם לבד הם הנזכרת בריאתם בפרשה שנית ממעשה בראשית, נוכל לומר שלא תשוב מלת ויעמידם רק אליהם גם על הדרך בפי' השני הקודם למים אשר מעל השמים ויספיק בזכרון העמידה הכללית בהם בידיעת שהיא נמצאת בשלמעלה מהם שהם ראויים בעמידה לעד יותר שעל ידיהם ובאמצעותם נבראו אלו ר"ל שמי השמים והמים שעליהם והוא שרמז אליו במלת צוה, גם נוכל לומר שאעפ"י שמלת נבראו תשוב אל שמי השמים והמים שעליהם לבד אמנם אמרו ויעמידם לעד לעולם ישוב אל כולם, ר"ל אל המצווים נוכל לומר שאמרו ואל אשר לצורך בריאתם היתה מצוה אל המצווים או נוכל לומר שאמרו ויעמידם לעד לעולם שב אל המלאכים והצבאות ונבראו שמי השמים והמים שעליהם והוא יעמידם

לעד

לעד לעולם והם צריכים אליו בעמידתם בידוע שהוצרכו אליו במציאותם וזה במושכל ראשון וכן אומרו חק נתן ולא יעבור ישוב אל כולם גם כן כי לכולם נתן חוק ר"ל כולם כמלאו מציאות שעושים בו מעשה אם במלאכים ולצבאות דבר ידוע הוא וע"כ נקראו עושי דברו עושי רצונו גם שמי השמים והמים שעליהם אעפ"י שמציאותם מפעולות העושים ההם אעפ"כ בפעולה ההוא שמקבלים מן העושים עושים מעשים אחרים כי השמים נותנין מטר בעתו ברצון השם וברצונו נעצרים ולא יתנו מטר ופעולות אחרות · או נאמר שמלת חק נתן ולא יעבור שבה אל המלאכים והצבאות לבד ג"כ, ומלת ויעמידם פתוח הוא"ו במקום ויעמידם בשו"א תחת הוא"ו בענין שאינו כשאר הפועלים שאינן צריכים לפועליהם אחר שעשו אותם וכמו שכבר בארנו בזה המזמור, וכשהשלים הביאור בתהילה אשר ביקש שיהללו את השם בה הנמצאים בשני המקומות העליונים אשר זכר, התחיל לבקש תהלה כיוצא בה מן הנמצאים במקום השפל ואמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות נראה לי בטעם התחילו מתנינים ותהומות כלומר מן הנמצאים שבשפל המקומות מכל הנמצאות המיוחסות לארץ ולא התחיל מאש וברד שלג וקיטור כלומר מן הקרובים אל המקום שהניח בו והוא שמי השמים עשה כן להסתיר שלא יזכרם סמוך לזכרו המים אשר מעל השמים שלא ירגיש אדם בקרבת מקומם ע"כ בלבל הסדר התחיל בתחתונים ואח"כ שב לעליונים ואח"כ זכר ההרים והגבעות שהם עיקר עשיות הארץ ואח"כ עץ פרי הוא מה שהוציא השם מן הארץ וערב כל מיני בעלי חיים הן המיוחסים לים כדגים הן המיוחסים ליבשה מדבר ושאינו מדבר, ואולם כלל הדגים בכלל החיה שגם הם נקראו נפש חיה או נאמר כי בזכרו התנינים עם התהומות בתחלה סמך עליו מזכרון יתר נפש חיה אשר בים

ואמר יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים, יש לשאול בענין זה הפסוק שאלה חמורה והיא למה לא נזכר בו כי הוא צוה ונבראו כמו שזכר למעלה, ואולם אין לשאול למה לא שתק ממנו למעלה ולא יזכרהו שם כלל עד שיסמוך לפסוק הללוהו שמי השמים פסוק הללו את ה' מן הארץ והיה אומר על כולם בסוף יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו שאם אומר בעליונים שנבראו במצות השם כל שכן בתחתונים שנזכרה בהם בריאת השם בבאור והיינו יכולין לומר בענין המלאכים ככל מה שאמרנו, מפני שיש לומר שהוצרך בודאי לכתבו שם לענין סוף הפסוק והוא אמרו ויעמידם לעד לעולם שלא היה יכול לאומרו אילו היה כותבו בסוף ואחר שהוצרך לזכור עמידתם לעולם בכח השם ובהשפעת טובו הוצרך לזכור

בריאתו אותם הקדמה בטבע להעמידו אותם, אבל היה לו לזוכרה גם
בתחתונים וי"ל שעשה כן להשלים בזה חזוק תשובת הפוקרים המכחישים
פעולת השם באלו התחתונים וייחסו אותם אל הכוכבים ככרגש מהם ולחזק
אותה בהורות להם כל מה שחושבים במעשה הכוכבים בנמצאות השפלות אשר
בארץ ואמר בהם שאע"פי שפעולות השמש ושאר הכוכבים ויתר העוזרים נכרת
בהם בהוויתם ובהפסדם אין לשגב במציאותם רק השם לבדו מפני שהשמש
ושאר הכוכבים ויתר העוזרים במציאותם השם בראם והמציאם בדרך ובטבע
שיעשו המעשים ההם כאמרו חק נתן וע"כ הספיק לו מהם שיהללו השם כי
נשגב שמו לבדו כלומר אע"פי שאלו התחתונים פעולת העליונים נכרת בהם
במציאותם ובעמידתם ובכל עניניהם אין ליחסה אליהם ואין לשגב עליה רק
שם ה' כי הוא המעמיד אותם והוא נתן להם חוקים לעשותם כמו שהקדים
להודיע בהם בעליונים כל זה שאפילו כפירושינו במלת ונבראו שאינה שבה רק
לשמי השמים והמים שעליהם מבואר שהשם המציאם מאמרו ויעמידם לעד לעולם
כמו שאמרנו גם הוא הממציאם בכל יום אחר שלא היו יכולים לעמוד רגע
אחד זולתו ובזה השלמה הודאת כלם שהשם עושה כל הנעשה בארץ שהעליונים
מודים שהשם המציאם והוא מעמידם והוא הנותן להם חוקים לעשותם
בשפלים על הדרך שאמרו, והשפלים מודים שאין לשגב בכל הנמצא בהם
ומהם רק השם לבדו מפני שנכר מהם שעושה רצון השם הם העושים בהם
וברצונו עושים כל מה שעושים וזהו שהשלים הפסוק הודו על ארץ ושמים
כלומר ואחר שכל מה שבארץ יעשהו מי שיעשהו ברצון השם ומאתו הכל ניכר
ונודע שהודו על ארץ ושמים כלומר הודו על ארץ כעל שמים והוא המרים
קרן לעמו תהלה לכל חסידיו, גם יש לומר שהוא עטוף עם אשר לפניו
ויחסר ממנו אות העטוף כלומר וכי הודו על ארץ ושמים כלומר יהללו
את שם. ה' כי נשגב שמו לבדו וכי הודו על ארץ כעל השמים והכל
הוא התהלה שבקש מהם ונמצא כמוהו רבים וגם זה הפירוש טוב מאוד
או יהיו הודו על ארץ ושמים תמורת כי נשגב שמו תמורת הבאור עד שיהיה
ענינו אחר התמורה יהללו את שם ה' כי הודו על ארץ ושמים, כלומר כי
הודו על ארץ כעל שמים. ולקח דרך התמורה להודיע בראשון על איזה דרך
הודו על הארץ והוא שאין לשגב על הנמצא בה ובעליה רק השם לבדו מפני
שמאתו הכל וכל אחד מאלו הדרכים טובים מאוד בפסוק ותהיה הוי"ו במלת
ושמים כענין דמות דבר נעלם לדבר מבואר גלוי כענין כ"ף הדמיון, או יהיה
ענינה ענין ואין צריך לומר שמים כלומר אין צריך לומר שהודו על השמים

כי

כי בשמים הוא דבר פשוט וידוע וניכר שהוד השם עליהם אך הארץ הוא שהוצרך להודיע שהוד השם גם עליה ולא בקש התהלה שבקש מן העליונים רק להודיע ממנה שהוד השם על הארץ אמר וירם קרן תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה. ואמנם הוא מבולבל הסדר וגם בו ענין התמורה ולהסתירו בלבל הסדר בו והסדר המכוון בו הוא וירם קרן תהלה לעמו לבני ישראל עם קרובו לכל חסידיו ובו שתי תמורות האחת, תמורת הביאור והיא לבני ישראל המיר בו עמו הנזכר ואמר שרצה בו בני ישראל שהוא עם קרובו, כאומרו אשר לו אלהים קרובים אליו ואחר כן המיר בני ישראל עם קרובו בכל חסידיו לבד והוא תמורת הכל בחלק, עד שיהי' הפסוק אחר התמורה הראשונה וירם קרן תהלה לבני ישראל עם קרובו לכל חסידיו ואחר התמורה שנית וירם קרן תהלה לבני ישראל עם קרובו לכל חסידיו שבהם עיקר השגחת השם בארץ כאשר אמר הרב ז"ל וכאשר זכרנו אנחנו במאמר מזה במקומות רבים.

הנה נגלה מדברינו שענין הראותו עצמו כמבקש מן המלאכים ומן השמים העליונים הם כסא הכבוד ושמי השמים ומן הנמצאות השפלות אשר תצאה הארץ והם הוא שיהללו השם בזאת התהלה כלומר שהודו על ארץ כעל שמים והמכוון בתהלתם השם בזה הוא שמכולם יראה הדרך ויודע כלומר שהוד השם על הארץ וזה בשמים העליונים הוא מבואר, וכבר העירונו על קצת ממנו במקומות ממאמרינו בהעירנו על הניצוץ היוצא מן המאירים, וגם במלאכים משרתי השם הם השרפים העומדים על כסאו לפניו הם הדיעות הנפרדות בלשון פילוסופים אמרנו שמציאותם נודע מצד מציאות הגלגלים לתנועתם הנצחית כי התבאר לחכמים כי אי אפשר שתמצא בגלגלים מאשר הם גשמים בעלי תכלית תנועה בכח שאין לו תכלית וא"כ מן השקר שיתנועע תנועה נצחית מצד עצמם ומצד כחם על כן הוצרכו לומר במציאות דיעות נפרדות בפועל תמיד שהם שאפשר בהם מציאות כח שאין לו תכלית והגלגלים יתנועעו התנועה ההיא הנצחית על דרך תשוקה לדיעות ההם הנבדלות ומהם ששפע עליהם הנצחות אינו להם מעצמם ואע"פ שהוא ענין דק מאוד על איזה צד היא התנועה הנצחית לשמים. אחר שאינה להם מצד עצמם אמנם הדבר גלוי אשר אין ספק בו שהיא הנמצאת להם מצד הדעות הנפרדות, וכבר השיב הרב ז"ל אל זה במאמרו בחלק השני בפי' ראשון ושני ממנו, ואחר שהמלאכים מניעים הגלגלים על הדרך הנזכרת והגלגלים פועלים בארץ על הדרך הנזכרת ג"כ כל מה שיעשו בה והשם הוא הגבוה הראשון השומר הוא שהמציא הדיעות ר"ל המלאכים מציאות שישפעו ממנו בגלגלים וישתוקקו עליהם עד שתמצא

בהם

בהם התנועה ההיא הנצחית ובתנועה ההיא התמידית יתפעל לארץ כל מה שיתחדש בה תמיד א"כ השם הוא הפועל מה שבארץ בעשותו מה שבשמים על צד היותו סבה ראשונה לכל אין בין השמים והארץ מצד היותם מפעולת השם יתברך רק שהשמים יותר קרובים אליו מצד היות פועליו ושאין האמצעיים בין השם והשמים רק הדיעות הנבדלות לבד עושי דבר השם ובין הארץ ואשר בה יהיו מן האמצעיים שמי השמים והמים שעליהם והשמים העליונים כולם זה אחר זה והמלאכים שהם סבת תנועתם ע"כ נאמר בשמים שהם לפני השם והארץ שהיא אחריו ותחת רגליו לרחקה ממנו כמו שאמר החכם כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם וכמו שזכרנו פירושו למעלה.

זהו שרצה בתהלת המלאכים והשמים כלומר מה שמראים בפעולתם בנפלאות השפלות א"כ אין להרחיק השגחת השם בשפלים מצד עליונות מציאותו שאין אנו אומרים שהשם עושה בארץ או משגיח לארץ פעולה ראשונית בלא אמצעות כלל שאם היינו אומרים כן היה לכופרים צד להרחיקה אמנם אשר שאנו אומרים שעל ידי אמצעים רבים הוא עושה אותם ומשגיח בהם אין להרחיקה כלל. וכבר רמזנו אל קצת האמצעיים שהשם משגיח באמצעותו באדם בפסוק ויעף אלי אחד מן השרפים, בפרק ה' בפסוק כי מלאכיו יצוה לך, והפסוקים הבאים אחריו, ג"כ העירונו על זה הענין בעצמו בפ' ה' מזה המאמר על פסוק וקרא זה אל זה שאמרנו שזה הענין הנמצא בזה הוא שקראו אמירתם זה לזה ר"ל המלאת האחד מהם את חבירו על הסדר מציאות שיושפע מכל אחד מהם גלגל מתנועע בשביל התשוקה תנועה נצחית וקבוע הוא מענין הללו את ה' מן הארץ. וענין בקשתו מהם כלומר שכן הוא המכוון ממנה שמהם יכירו בני אדם הבוחנים ענייניהם ושהוד השם על ארץ ושמים כלומר על ארץ כבעל שמים וזה בהכירם תחלה שהוא צוה ונבראו והוא מעמידם ונתן להם חוק שלא יעבור וגם הם עיקר בבחינה שיודע ממנה שהוד השם על ארץ כבעל שמים על הדרך שבארנו בפ"ח מזה המאמר בפסוק הנזכר ובזה הותר הקושיא הקודם זכרה בפ"ד מזה המאמר. כי לא ביקש מן המלאכים והצבאות שיהללו השם כי ידוע היה אצלו שהם מהללים אותו תמיד תקצר יד שכלנו לדעתה ואמנם העיר בני אדם שהוד השם על ארץ כבעל שמים בלשון בקשה מהמלאכים שיהללו השם לרמוז להם שמצדם ובאמצעיתו הוא שנודע ידיעה ברורה לחכמים שהשם סבה ראשונה לכל מה שבארץ כאשר אמרנו ועל הדרך שזכרנו והוא העושה הכל במאמרו „מה רבו מעשיך, ישמח ה' במעשיו" כאשר בארנו והוא המשגיח על הכל כאמרו כי גבוה מעל גבוה

שומר

שומר א"כ אין הפרש בין מאמר דוד ע"ה הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו ובין אמרו הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות בענין בקשתו מהם שבכולם ענינה והגדלה בה הוא ענין הבחינה שיבחנו בני אדם בהם עד שיכירו שהוא לוה ונבראו, ושהודו על ארץ ושמים לא מהם שהוללו לא במלאכים ובצבאות ולא בדומם אע"פ שיש הפרש בעצם הנבחנים שקצתם משיגים מה שבוחנים בהם בני אדם ויותר ויותר וקצתם אין להם השגה ומדע זהו שכיון בכל המקומות שבקש מן המלאכים לברך השם או להללו כלומר בחינת בני אדם בהם מה שיהללו בו השם ושהוא תהלת השם וזהו הענין שהיה דוד ע"ה כמחדשו כמו שביארנו וכל זה לבטל בה דברי הרשעים המסלקים השגחתו בשפלים ואף ידיעתו אותם מצד עליונותו, ועל כן סמך לזה המזמור שהוא סוף כוונתו בזה הספר, מזמור „הללויה שירו לה' שיר חדש" זה השיר החדש וזאת התהלה החדשה הוא שאמר לכל או ללוים המנצחים שישורו אותה ואמר שבקהל חסידים הוא שישירו אותה בעבור שהזכיר בסוף המזמור שלפניו שעיקר השגחת השם בשפלים היא בחסידים ואמרו „תהלה לכל חסידיו" ואח"כ אמר „ישמח ישראל בעושיו" כלומר כמיחד בהם השגחה יתירה על שאר האומות עד שהוא כמיחד בו עשייה זולת העשייה הכוללת הכל וכאמרו הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו כמו שאמר בסוף המזמור שלפניו ג"כ לבני ישראל עם קרובו, ואחר כך שנה זה הענין בעצמו באמרו כי רוצה י"י בעמו יפאר ענוים בישועה כלומר כי השם רוצה בעמו רצון יתר על שאר האומות לפי התורה שניתנה להם המתקנת מדותיהם ואמונותיהם. ואולם הענוים הוא מפאר בישועת נפשותם ולזה ראוי לחסידים שיעלזו בכבוד כלומר בכבוד שהגיעו אליו נפשותם בהפשיטם מעליהם בגדי החומר הגופים ולבשם מחלצות הצדקות בעליונים הנכבדות. כמו שפירשנו באמר ואחר כבוד תקחני. והוא קרן התהלה שמרים להם השם כלומר עלותם לזאת המעלה שבה ישארו נפשותם כי בזה בודאי ראוי להתהלל, וכאמרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל כי תכלית החסד והצדקה שהשם עושה בארץ הוא-מה שמגיעים אליו נפשות החסידים מן הצדקות בעליון.

ואולם אמרו רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ושלשת הפסוקים הבאים אחריו. הנה גלוי בהם חידוש. ידעתי שירחיקהו העומדים עליו לטעמים שכבר קדמתי. אך רוב רוחק פשוטי החלק האחרון מזה הפסוק ושלשת הפסוקים אשר לאחריו במקום הזה ובענין הזה שהוא

מדבר

מדבר בו. אפשר שיקריבהו אליהם כאשר הביאני ר"ל רוחק פשוטיהם לחדש בהם הפי' הזה והוא שאינו רחוק אצלי לומר בהם שעל שתי טובות שגמל השם החסידים הם עליזים ומרננים, האחת מה שמרוממים השם בו שעיקר רוממות אותו הוא השגת שכלם דרכיו, והאחרת שנתן „חרב פיפיות בידם" הרמז אל שכלם גם כן. וזה לעשות נקמה בגוים ובמלכיהם לעשות בהם משפט כתוב, הרמז אל המלך הגדול הבא אל העיר הקטנה להשחית אותה ואל חילו הם הבוטחים על חילם והחסידים ימלטו אותה מידם בחרב פיפיות שבידם הוא השכל בפועל שבהם ולהם וכאמרו ומלט הוא את העיר בחכמתו והרבוי כל אחד ואחד ימלט עירו בחכמתו כי כל חסיד וחסיד יש עליו להלחם עם המלך שהוא שר צבאו וזהו רבוי הגוים ולאומים והנכבדים בלא ספק שלא יבוא המלך הגדול לסבב העיר ללכדה ולהשחיתה לבדו אך בחילו ושריו ונכבדיו הוא שיבוא ועל זה קראו גוי ולאום, ואולי בזולת זה המקום יקראם באלו השמות בעצמם גוי ולאום ואמנם לעשות בהם משפט כתוב רומז אל המכוון באל אישך תשוקתך, והוא ימשול בך, ואל הוא ישופך ראש זהו המשפט הכתוב בהם והדר הוא לכל חסידיו בהיות שכלם כחרב פיפיות שיוכלו למשול באשה ולשוף נחשה ואמר זה מפני שרוב החסידים והצדיקים הם מזה המין כי מעט מזעיר הם מי שימצאו אשת חיל כאשר ירדה עליו מי ימצא, זהו התוך הנראה באלו הפסוקים.

ואולם בפשוטיהם טוב לומר שרצה בזה לעשות נקמה באומות הכופרים בהשגחת השם בשפלים ובידיעתו אותם ושמא במציאותו הם העובדים למלאכת השמים ולשירות שהם הכתוב אליהם לא תחיה כל נשמה ויהיה הוא המשפט הכתוב שרמז אליו לפי פשוטי הדברים ואמר שהדר הוא לחסידים לבער ולכלות כל מי שיפקיד אמונות במציאות השם ובהשגחתו וביותר הענין הנתלה בו ממה שמפקיד הקבוץ האכוסי ומביא להרוג קצת את קצתם ולגזול ממונם וכ"ש החזקים את החלשים כגר והיתום והאלמנה והדלים והאביונים והחלכאים.

ואולם המזמור הבא אחריו והוא מזמור הללויה הללו אל בקדשו הוא כולל דרך קצרה מה שאמר במזמור שלפניו הללויה הללו את ה' מן השמים מענין בקשת התהלה הנזכרת בשלשה מקומות הנזכרים והם השמים העליונים ושמי השמים והארץ וכל זה לחזק ראייתו שהשם עושה הכל ומשגיח בכל עליון ותחתון כי אמרו הללו אל בקדשו רוצה בו השמים העליונים הנקראים מעון קדשו והיכל קדשו, ואמרו ברקיע עוזו רוצה הרקיע הנברא ביום שני הוא רקיע עזו והדרו, ואמרו בגבורותיו רוצה בו במקום גבורותיו

ומקום

ומקום גבורותיו וממשלתו הוא המקום השפל שבו נפלאת הממשלה כמו שאמרנו או שיהיה ענינו שיהללו בגבורותיו בספור גבורותיו או בבחינת גבורותיו. בגבורות שעושה בהפלאת השפלים ובהנהגתם כאמרו מי ימלל גבורות ה׳, ואמרו שיהללוהו כרוב גדלו כפי גדולתו הניכרת בהם ויהיה כענין בגבורותיו ויהיה מענין גדלת מאוד כאשר פירשנו בו כי מה שנעשה בארץ הוא הגדולה והגבורה. ואמר הללוהו בתקע שופר עד סוף המזמור באור מה שאמר הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו שהולה בו המקום השפל ובהם אמר שיהללוהו בשיר החדש ההוא על כלי שיר שהיו אז נפלאים אתם, כל זה להראות רוב שמחתם כשהגיעו אל ידיעת אמיתת זו האמונה הטובה והמטיבה אמונת ידיעת השם הפרטים השפלים והנהגתו אותם ההנהגה הטובה והשגחתו בהם השגחה יתירה ואל ידיעת מה שיבטלו בו כל הטענות והראיות אשר חשבו הכופרים לסותרה בהם הן טענות העיון הן הטענות המליאות הנה חתם קפרן לעשות שיר חדש בזאת התהלה בנפלאות בפי המלאכים והצבאות וכוכבי לכת ושמי השמים והמים שעליהם וכל הנפלאות אשר בארץ והוא שהוד השם על הארץ כעל שמים ר״ל הנפלאת בפיהם כלומר הנודעת מלד בחינת מליאותם ובחינת מליאות המלאכים הוא עיקר הבחינה כמו שאמרנו בהודע בהם שהשם בראם והמליאם ומעמיד אותם והוא נתן לכל אחד חוקו שלא יעברנהו, או שלא יעביר וע״כ הקדימם והקדים לבקש מהם התהלה וכן על הסדר הכתוב בהם כי מבריאת השם לעליונים והעמדתו אותם נודע שאין לשגב במליאות השפלים רק שמו לבדו וכי הודו על ארץ כעל שמים ושהנהגתו והשגחתו כוללות כל אשר בה לאיש ואיש ההשגחה הראויה בהם. ותכליתה היא בישראל בחסידים ולדיקים ובברי לבב מפני שקיום האמונה הזאת היתה עיקר כוונתו בספר ההוא כאשר אמרנו.

---

## פרק שנים ועשרים

זה הפרק אחתום בו מאמרי זה שקראתי שמו מאמר יקוו המים עשיתיו להתכלל בו לפני כל יודעי דת ודין מכל דבר שימלאו בו רחוק אללם לפי המורגל להם הן מפירוש הן מפסוק הן מביאור דבר נפלא לחכמים ז״ל הן מהודיע דעתם וסברתם בענין מן הענינים. כי נשבע אני להם באלהי האמת כי לא דברתי באחד מג׳ מינים האלו רק לפי מה שנראה לי באמת

שהוא

שהוא דעת המדברים ברוח הקודש ודעת החכמים ז"ל, וכן להתכלל בו על מה שגליתי יותר מדאי בדברים שליוו החכמים ז"ל להסתירם. כי מעיד אני עלי שמים וארץ שלא עשיתי זה רק לשם שמים ועת לעשות לה' — כי ראיתי שהאמתות שהסתירום מאז,, נביאנו וחכמי תורתינו" הם מפורסמים היום כולם לאומות העולם, ומפרשים כפי האמתות ההם הסתרים אשר בתורה ובדברי נביאים והמדברים ברוח הקודש ברוב המקומות, ואומתנו שכלה מהם שכלות גמורה עד ששבנו מכל השכלות שהוא לקלסה בפיהם. והגיעו מחרפים אותנו שאומרים עלינו שאין בידינו מדברי הנביאים רק הקליפות ודי בזה גידופים וחרפות, ואני אמרתי שהזמן שהסתיר אדון הנביאים מה שהסתיר לא היו העניינים האמתיים ההם ידועים מפורסמים באומות ההם לפי הנגלה מאמונתם הרעועות, שלא היו מאמינים אז במציאות אלוה ולא במציאות שכל נבדל מחומר כנרמז בסתר אשר בספור מגדל דור הפלגה. כאמר בו ומגדל וראשו בשמים שהרמז בו שראש מגדלם לא היה עובר השמים, כי לא היה אצלם עליו דבר ולא ממעל לו כי לא היו נפרדים אז מן המורגש ותכלית מה שהיו מרגישים השמים וכוכביהם. וע"כ עשאום אז קראום אלוהות אותם שהיו חושבים בהם שיש להם מעלה וחשיבות על השאר. עד שבא אורו של עולם וקרא באל עולם, וכן אמר קונה שמים וארץ, כלומר מי שהוא כאדון בשמים. ובא בן בנו וראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וראה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו וראה ה' נצב עליו, ראה למעלה מראש מגדל הכופרים ההם, וראה שכלים נבדלים מחומר שהם למעלה מן השמים בלא ספק מעלת מציאות והגיע אל שעלת הראשונה שאר השכלים הנבדלים הם מלאכיו כשלוחיו והוא שקרא ה' אין הפרש בין המגדל והסולם, ואולם יעקב ע"ה ראה את השם נצב על הסולם ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, והכופרים ההם לא הרגישו רק המגדל לבד שהוא כסולם לא שהיה עליו דבר ולא שיעלה בו או ירד דבר, וכבר רמזו החכמים ז"ל במגדל דור הפלגה אל זה העיון אשר ביארנו רמז טוב כפי דרכם ברמזותיהם. והוא אמרם שכוונו בבנותם מגדל שיגיע מגבהו עד שיהיה ראשו בשמים לשום ע"ז בראשו וחרב בידה כדי להלחם בש"י ית' כביכול כדי להרגו על דרך רמז שמי שמיחס אלוהות לאחד הכוכבים או ליותר מאחד הוא כמבטל מציאות השם הנכבד מאמונת בני אדם וזהו שכינו להריגה שמתו במקומם נתינת חרב ביד ע"ז ההוא כלומר כוכב הנעבד להם זהו שרמזו במגדל. ואולם בעיר אפשר לפי דעתם במגדל שרובה בה דת או

כיום

כיתום שייחדם ויקבצם, ויהיה המגדל שבתוכה רמז אל המובחר והנעלה שבדת ההיא והוא השומר קיבוץ אנשי הדת ההוא שישימו עליהם דבר מן הנפלאות שיאמינו בו אלוהות גמור ועונש שזהו שמעמיד כל דת. וראוי שיהיה הנפלא ההוא הנפלא הנכבד מכולם אצלם. סוף דבר נגלה מאמונתם שהיו עושים מן השמים ומה שבו אלוהות או אלהי; וכל זה שאמרנו במגדל עם היות המקראות ההם אינם יוצאים מידי פשוטן במה שיקבלו כי אין תוכות סתרי תורה מוציאין הפסוקים מפשוטן חלילה. שאלו היה כן לא היו החכמים ז"ל מוציאין רוב התורה ורוב דברי המדברים ברוח הקודש והנביאים מפשוטיהן והשבעים פנים שיש לתורה אין האחד סותר האחר, והנה קצת החכמי' שם פסוקי הפרשה הראשונה מבראשית בדורות ואילו היה מפני זה מוציא הפסוקים מפשוטיה לא היה אצלנו בתורה חידוש העולם וזה מה שאין ראוי להעלות על לב.

ונשוב למה שהיינו בו ונאמר שלא היו בזמנים ההם אומרים בפליאות אלוה אחר זולת קצת הכוכבים גם בימי משה ע"ה היו כן. הנה אמר פרעה מי ה', לא ידעתי את ה', ע"כ הוצרך ע"ה להשתיל אמונות רבות ולהראות בהם זולת מה שהם עד שיקל עם הסתרתם ועם הראות בהם זולת מה שהם בפליאותם להביא המון בני אדם לאמונת פליאות האל לא הסתירם לדבר אחר, ועם הסתירו אותם מן ההמון בהראותו בהם זולת מה שהם אין ספק שמסרם דרך קבלה ליהושע ולשבעים זקנים עם שאר התורה שבע"פ וגם רמז ברבים מהם להעיר החכמים במקומם דרך סתר עד שבאו דוד ושלמה ע"ה והוסיפו רמזים בסתרים ההם בראותם שמעט צורך ההסתר בהם והתפשט אמונת פליאות האל ונעשו המבינים הרמזים ההם הראשונים החתומים והסתומים והיודעים מה שנמסר לקדמונים מן הסתרים ההם כאמרם ז"ל למה היה דברי תורה דומין עד שלא עמד שלמה לבאר שהיו מימיו עמוקין וצוננין וכו'. וכן היו עושין הנביאים והמדברים ברוח הקודש הבאים אחריהם, ואולי גם אשר לפניהם, וגם חז"ל הוסיפו רמזים רבים ונכבדים ואף כי בס' הידוע בבראשית רבה הוסיפו להרחיב בו בסתרי תורה, וכן דברי המדברים ברוח הקודש והנביאים מאד למביני דבריהם, ונראה שעשו כן בראותם האומה בגלות וראו שמעטו החכמים ז"ל היודעים האמתות ההם דרך קבלה לכן כתבו מה שהבינו בהם על הדרך שראו, וכן הרב מורה צדק החכם הגדול הפילוסוף התוריי האלהי רבינו משה בה"ר הגדול ר' מיימון זצ"ל כשראה ג"כ שמעטו מביני הרמזים אשר רמזו המדברים ברה"ק והנביאים וחז"ל אשר הרחיבו בסתרי התורה הוסיף ברמיזותיהם ביאור על ידי רמיזות ג"כ במקומות

רבים

רבים בבארו בפי' שאינו גוף ושאין בו אחד ממשיגי הגופות ולא ממקריהם וכן אמר בדעות הנבדלות מן החומר הנקראים מלאכים וכן עשה בטעמי המלות מפני שראה הצורך הגדול לגלותם מפני האומות שהם מוציאין אותם כולם מפשוטם.

ואני הצעיר הבא אחריו ראיתי ג"כ שמעטו מביני רמיזותיו מאד וכל שכן מביני רמיזות הכתוב וראיתי החכמות האמתיות שנתפרסמו מאוד באומות אשר אני תחת ממשלתם ובארצותם יותר ויותר מהתפרסמם בארצות ישמעאל וראיתי הצורך הגדול להאיר עיני המשכילים במה שחנני השם יתעלה לדעת ולהבין בדבריו ובמה שהרחיב בנקבי המשכיות אשר על תפוחי משלי הנביאים והמדברים ברוה"ק והחכמים ז"ל. ואשר אבין ג"כ בדברי התורה והנביאים והמדברים ברו"הק וחז"ל: ע"כ גליתי בזה המאמר ובפי' ס' קהלת מה שגליתי ממה שלא היו אדם מגלה עד הנה כדי שלא נהיה חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו, ובאלהים שמתי בטחוני, שיודע תעלומות לבבי. וכי לשמו עשיתי זה ולא לפרוץ גדר. ומאתו אשאל לקרבני ולקרב כל הדן אותי לכף זכות מדורשי החכמה המבינים במאמר הזה והאמת אשר בו מושג ידיעת אלהי האמת. ככתוב וה' אלהים אמת.

**נשלם מאמר יקוו המים. שבח והודאה לבורא ארץ ושמים:**